

ISSN:1304-8120

**KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ**

**Kahramanmaraş Sütçü İmam University
Journal of Social Sciences**

CİLT/Volume
7

SAYI/No
1

YIL/Year
2010

**KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ**

**Kahramanmaraş Sütçü İmam University
Journal of Social Sciences**

Sahibi /Publisher

**Prof. Dr. A. Nafi BAYTORUN
Rektör / Rector**

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Ahmet Hamdi AYDIN (Başkan / Editor)

Yrd. Doç. Dr. İ. Ethem TAŞ (Başkan Yardımcısı / Associate Editor)
Yrd. Doç. Dr. M.Fetih YANARDAĞ (Başkan Yardımcısı / Associate Editor)

Prof. Dr. Mehmet ÖZKARCI (Üye/ Member)
Doç. Dr. Zekeriya PAK (Üye/ Member)
Yrd. Doç. Dr. İbrahim KIR (Üye/ Member)
Yrd. Doç. Dr. Mevlüt ERDEM (Üye/Member)
Yrd. Doç. Dr. Cem ENGİN (Üye/ Member)

Sekretery / Secretary

Arş. Gör. Gülferah BOZKAYA

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, sosyal bilimlerin farklı disiplinlerinin ilgi alanlarına giren, çok yönlü olarak tartışma, araştırma ya da uygulamalar sonucunda üretilen bilimsel çalışmaları ve çözümleri içeren “**hakeimli**” bir dergidir. Dergi Yılda iki kez yayımlanır.

Adres:

Sosyal Bilimler Dergisi
Yayın Kurulu Başkanlığı
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü
AVŞAR YERLEŞKESİ-KAHRAMANMARAŞ

Tel : 0 344 219 14 31
: 0 344 219 14 32
: 0 344 219 14 05
Faks : 0 344 219 10 45
: 0 344 219 11 74

E-mail: ksusbd@ksu.edu.tr

Dizgi

Yrd. Doç. Dr. İ. Ethem TAŞ

Kapak Tasarım

Okt. Arif GÜRLER

Baskı

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Basımevi

**KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ**

**Kahramanmaraş Sütçü İmam University
Journal of Social Sciences**

DANIŞMA KURULU / Advisory Board

Prof. Dr. Ahmet Hamdi A YDIN	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Prof. Dr. Bekir DENİZ	Ege Üniversitesi
Prof. Dr. H. Çetin BEDESTENCİ	Çağ Üniversitesi
Prof. Dr. H. Ezber BODUR	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Prof. Dr. Hacı Musa TAŞDELEN	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. İ. Hakkı ÖZSABUNCUOĞLU	Gaziantep Üniversitesi
Prof. Dr. M. Şerif ŞİMŞEK	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa PİRİLİ	Harran Üniversitesi
Prof. Dr. Nihat KÜÇÜKSAVAŞ	Çukurova Üniversitesi
Prof. Dr. Nurettin DEMİR	Başkent Üniversitesi

Not: İsimler unvan ve alfabetik sıraya göre dizilmiştir.

HAKEMLER / Referees

Prof.Dr. Ahmet Hamdi AYDIN	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Prof. Dr. Alparslan CEYLAN	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Hüsnü Ezber BODUR	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Prof. Dr. İsa ÖZKAN	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa ARGUNŞAH	Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Tayyar ARI	Uludağ Üniversitesi
Prof. Turhan KAÇAR	Balıkesir Üniversitesi
Doç.Dr. Abdulkadir BAHARÇİÇEK	İnönü Üniversitesi
Doç. Dr. Cuma ABAY	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Doç. Dr. İlyas GÖKHAN	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Doç. Dr. Kemal TİMUR	Dicle Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa SARI	Harran Üniversitesi
Doç. Dr. Süleyman ÇALDAK	Adıyaman Üniversitesi
Doç. Dr. Şah Murat ARIK	Ahi Evran Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. İ. Ethem TAŞ	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. İbrahim KIR	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Hasan Ali ŞAHİN	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. H. Güner BERKANT	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Mevlüt ERDEM	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Murat TUNCER	Fırat Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ruhat YAŞAR	Kilis 7 Aralık Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Yemliha COŞKUN	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Dr. Mustafa OTRAR	Marmara Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

CONTENTS

1. **Doç. Dr. Selahaddin BAKAN** 1
Gökhan TUNCEL
Türkiye’de Yetkin Devletten Etkin Devlete Geçiş Sürecinde
Subsidiaritenin (Yetki Devri) Rolü
*The Role of Subsidiarity in transition from a(n) (in)sufficient to
an efficient State in Turkey*
2. **Yrd. Doç. Dr. Füsun ÖZERDEM** 17
**1998-2009 Komisyon İlerleme Raporları Işığında
Türkiye’nin Avrupa Birliği Sosyal Politikası’na Sağladığı
Uyum**
*Turkey’s Cohesion to European Union Social Policy in
Consideration of 1998-2009 Commission Progress Reports*
3. **Yrd. Doç. Dr. Nasrullah ÖZSOY** 35
**Afşin Ağzından Türkiye Türkçesi Ağzları Sözlüğü’ne
Katkılar**
*Contributions to Dialect Dictionary of Turkey Turkish From
Afşin Dialect*
4. **Yrd. Doç. Dr. Mehmet Fetih YANARDAĞ** 45
**Fakir Baykurt’un Hikâyelerinin Yapısı Üzerine Bir
İnceleme**
A Study on Structure of Fakir Baykurt’s Stories
5. **Yrd. Doç. Dr. Mehmet KURT** 75
**Urartu Devleti’nin Batı Politikası Ve Yayılımı
Doyumuna Etkisi: Fırat Üniv. Örneği**
The Urartian State’s Expansion and Western Political View

6. **Yrd. Doç.Dr. Enver ARAS** **93**
Nevros in Turks
Türklerde Nevruz
7. **Yrd. Doç. Dr. Yemliha COŞKUN** **117**
**Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Kontrol Odağı ve
Umutsuzluk Düzeyleri Arasındaki İlişki**
*The Relationship Between Locus of Control and Hopelessness
Levels of 12 th Grade Students*
8. **Yrd. Doç. Dr. Hasan Güner BERKANT** **131**
Öğrt. Sami DEMİRÖREN
**Okuma İle İlgili Bazı Değişkenlerin Öğretmenler ve
Öğrenciler Açısından Değerlendirilmesi**
*An Evaluation of Some Variables Related to Reading in
Terms of Teachers and Students*
9. **Öğr. Gör. Nermin BAHŞI** **145**
Arş. Gör. Arzu SEÇER
**Gıda Ürünlerinde Satın Alma Davranışı Üzerinde
Ambalajın Rolü: Osmaniye İli Süt Tüketimi Örneği**
*The Role of Packaging on Food Purchasing Behavior: The Case
of Milk Consumption in Osmaniye Province*

Türkiye’de Yetkin Devletten Etkin Devlete Geçiş Sürecinde Subsidiaritenin (Yetki Devri) Rolü

Selahaddin BAKAN

Yrd. Doç. Dr. İnönü Üniversitesi İ.İ.B.F. Kamu Yönetimi Bölümü

Gökhan TUNCEL

Dr. İnönü Üniversitesi İ.İ.B.F. Kamu Yönetimi Bölümü

Özet: Subsidiarite¹ düşüncesinin gelişim sürecinde uluslararası sistemde ve ulusal düzeyde meydana gelen ekonomik ve siyasal gelişmelerin büyük bir etkisi olmuştur. Küreselleşme ve postmodern süreç siyasal alanda farklılaşmayı ve çoğulculuğu, ekonomi düşüncesinde liberalleşmeyi desteklediği için siyasal alanda devlet ve idari alanda kamu yönetiminin geleneksel yapısının değişim ve dönüşüm yaşamasına büyük bir etki yapmıştır. Dünyada liberal düşüncenin ve katılımcı demokratik sistemin yaygınlaşması subsidiarite (yetki devri) düşüncesinin gelişimini olumlu yönde etkilemiştir.

Subsidiarite düşüncesi bir taraftan örgütsel ve idari yapıyı esas alırken diğer taraftan fonksiyonel (işlevsel) alanı esas alarak iki farklı boyut üzerinde anlam kazanmıştır. Bu çalışmada kullanılan subsidiarite ifadesi, her iki boyutu da içerecek şekilde, hizmetin gereği olarak yerel düzeydeki bazı kamusal hizmetlerin sunulması hususunda özerklik verilmiş olan yerel idari örgütlenme ve bu örgütlenmelerin yerine getirdiği işlevleri kapsamaktadır.

Yerel ölçekteki kamusal hizmetlerin etkin ve verimli bir şekilde üretilmesi için yasal ve idari alanda birçok altyapı düzenlemesi yapılmaktadır. Ancak yapılan bu alt çalışmaları hizmet kalitesinin artırılmasında ve kaliteli hizmetin sürdürülmesinde çoğu zaman yeterli olmamaktadır. Bu yetersizlik yerel kamusal hizmetlerin üretiminde ve sunumunda idari ve mali alanda yeni arayışlara girilmesine neden olmaktadır. Yerel ölçekte sunulan kamusal hizmetlerin ekonomi odaklı bir kapsamda ele alınması yerel idarelerin hizmet sunum kalitesinin yükseltilmesine ve bu hizmetlerin sürdürülebilir olmasına önemli katkılarda bulunacağı düşüncesi yeni araştırmalar yapılmasını gerekli kılmıştır. Yapılan bu çalışmada ekonomi odaklı bir subsidiarite düşüncesinin

¹ Subsidiarite kavramı ülkemizde Yerelleşme, Yerindeleşme, Yerellik, Yetki ikamesi gibi kavramları çağrıştırmakla beraber tam anlamı ile örtüşmemektedir. Bu çalışmamızda Subsidiarite kavramını **Yetki Devri** Kavramının en iyi izah edebileceğini düşünmekteyiz. Ancak bu kavramı bu çalışmada tartışmaya açmakla yetineceğiz. Orijinal kavram olarak Subsidiarite kavramını anlam kargaşasını önlemek için kullanmakla beraber, kastımızın yerel idarelere **Yetki Devri** olduğunu ifade etmek gerekir.

yerel ölçekte sunulmakta olan kamusal hizmetlerden optimal faydanın sağlanması ve bu hizmetlerin sürdürülebilir olmasını hususunda taşıdığı potansiyel ortaya konulacaktır.

The Role of Subsidiarity in transition from a(n) (in)sufficient to an efficient State in Turkey

Abstract: Economical and political developments which have emerged internationally and nationally have contributed significantly to the growth of subsidiarity idea. As globalization and post modern process promote differentiation and pluralism in politics and liberalization in economy notion, they have had an important effect on alteration of traditional structure of state in political area and public administration in administrative area. Proliferation of liberal ideas and pluralistic democracy system have affected the development of subsidiarity positively.

As well as basing on organizational and administrative structure in one sense, the idea of subsidiarity has acquired a meaning on two different dimensions by basing on functional area. The term subsidiarity used in this research, includes local administrative organization given autonomy for some local public services by force of service in a way to contain both dimensions and the functions which are performed by these organizations.

A lot of legal and administrative infrastructural regularizations in are being done for more effective and productive public services on local scale. However, these efforts are not usually sufficient for increasing the quality of service and maintaining qualified service. The insufficiency results in new quest for production and presentation of local administrative services in administrative and financial areas. The idea that dealing the local public services in financial focused context will lead to qualified services and significantly contribute to sustainable services necessitates new research. This research will show that the economy focused subsidiarity notion has potential to provide optimum benefit from local public services and enhance the sustainability of the services.

GİRİŞ

Coğrafi keşiflerle başlayan ve Sanayi Devrimi ile devam eden ekonomik gelişme dünya üzerindeki birçok ülkenin siyasi ve idari alanda büyük bir değişim sürecine girmesine neden olmuştur. Sanayi Devrimi sonrasında Batı’da ortaya çıkan burjuva sınıfı siyasi ve idari alanda yaşanan değişim ve dönüşümün en önemli aktörü olmuştur. Fransız Devrimi sonrasında burjuva sınıfı merkezi yönden güçlü ulus devletin kurulması ve yaygınlaşması hususunda önemli bir çaba içerisine girmiştir. Kapitalist ekonomik sistem içerisinde burjuva sınıfının kendi varlığını yeniden üretebileceği ve

yaşatabileceği siyasi ve idari bir ortama olan gereksinimi, Batı toplumu başta olmak üzere, ulus devlet yapısı ve işlevinin dönüşüm geçirmesini büyük ölçüde hızlandırmıştır.

1980'lerin başında etkili olan neo- liberal düşünce ve yine bu dönemde hızlanan küreselleşme süreci ekonomik ve siyasi yönden iki farklı durumun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Küreselleşme süreci bir taraftan güçlü olan merkez ülke ve toplumların ürettiği maddi ürünlerin ve sahip olduğu kültürel değerlerin tüm dünyayı etkisi altına almasını sağlarken, diğer taraftan ekonomik, siyasi ve sosyal hayatta yerelleşme düşüncesinin gelişimini ve yerel düzeydeki örgütlenmelerin nicelik ve nitelik açısından güçlenmesini beraberinde getirmiştir. Küreselleşme süreci çoğu yer ve zamanda küresel unsurların yerel unsurlarla etkileşime girerek yerelleşmesini ve yerel unsurların da küresel düzeyde tanınmasını ve etkili olmasını sağlamıştır.

SUBSİDARİTE (YERELLEŞME) KAVRAMI

Subsidiarite kavramı bir eylemi, bir davranışı, bir kişiyi ya da bir kurumu güçlendirmeye yarayan, onlara destek ve yardımcı olan, yedek ve ikincil kavramlarıyla özdeş bir anlama sahiptir (Keleş, 1995: 3). Subsidiarite ilkesi devlet yetkilerinin uygulanması ve kullanılmasında siyasi, ekonomik ve sosyal açıdan daha uygun bir düzey arama (Öner, 2000: 28) düşüncesini temel almıştır. Yerellikte amaç toplumun her düzeyinde kendisinin üstesinden gelebileceği hizmetlerin kendileri tarafından üretilmesi ve sürdürülmesidir. Subsidiarite ilkesine göre bir toplumun kendi gücüyle başarabileceği işler hakkında düzenleme yapma yetkisi ve yönetim hakkı elinden alınmamalıdır (Özel, 2003: 207).

Hizmetlerin ve gelişmenin sağlanmasında en yararlı olabilecek kuruluş sorumluluk yüklenmesi gerektiği (Tortop, 1995: 303- 304)düşüncesi subsidiarite ilkesinin önemini artırmıştır. Küreselleşmeye koşut olarak ekonomik bütünleşme ve toplumsal yaşamın piyasa mekanizmalarının yönetimine verilmesinin bir aracı olarak ifade edilen yerelleşme kavramı, ulus devlet anlayışında meydana gelen aşınma, özelleştirme uygulamalarındaki artış ve uluslararası iktisadi kuruluşların ülke ekonomileri üzerindeki etkisinin bir unsuru olarak da görülmektedir. Subsidiaritenin gelişimine AB'nin ulus üstü bir siyasi yapılanma içerisine girmesine karşı Avrupa halklarının bir tepkisi olarak değerlendirilenler de bulunmaktadır (Olgun, 2007: 113)

SUBSİDARİTE İLKESİNİN UYGULANMA NEDENLERİ

Devlet kurumu insan gereksiniminin temellendirildiği toplumsal koşulların ürünü olarak tarihsel süreç içerisinde ortaya çıkmıştır. Devletin ortaya çıkmasını sağlayan toplumsal koşullardaki değişimler devlet düşüncesinin, yapı ve işlevlerinin dönemsel olarak değişim ve dönüşüm geçirmesine neden olmuştur.

Devletlerin egemenlik alanlarının coğrafi alan olarak genişlemesi, nüfusunun artması ve devletin görev, yetki ve sorumluluklarındaki çeşitlenmeler devletlerin tek merkezden idare edilmesini imkansızlaştırmıştır. Bu durum devletlerin merkezi yönetim ve yerel yönetimler şeklinde örgütlenmesini bir tercih olmaktan öte bir zorunluluk olmasını ve bu yönetim ilkelerinin birbirinin karşıtı değil de birbirini tamamlayan ilkeler olarak birlikte hizmet sunmasını sağlamıştır (Arslan, 2008: 269).

Her ülke siyasal, toplumsal ve ekonomik yapısına göre bu ilkelerden birine ağırlık veren bir yönetsel yapıya sahiptir (Gözübüyük, 1991: 31). Temelde var oluş sebebi merkezi yönetimin sakıncalarını gidermek olan yerel yönetimler (Özel, 2003: 204) demokrasi, verimlilik/etkinlik, özgürlük, özerklik ve yeniden paylaşım olmak üzere beş temel değere dayanmaktadır (Eryılmaz, 2002: 7). Merkeziyetçi yönetimlere göre siyasal açıdan daha demokratik, ekonomik açıdansa daha etkin ve verimli olduğu genel kabul gören (Peker vd., 1997: 29) yerel yönetimler etkin bir hizmet üretimi ve sosyo- ekonomik gelişme sağlayarak merkezi idarenin yükünü hafifletme ve dengeli bir siyasal çoğulculuk oluşturma hususunda büyük bir katkı sunmaktadır.

Nüfus artışı ve sanayileşme kentteki nüfusun aşırı artmasına ve plansız yapılaşmaya yol açacak olan kırdan kente göçü ortaya çıkarmıştır. Göçün neden olduğu kentlerdeki aşırı nüfus artışı kentlerde yeni kamusal hizmet ihtiyacını ve yeni karmaşık sorunları da beraberinde getirmiştir. Hızlı kentleşme sonucu ortaya çıkan sorunlar ile vatandaş beklentisi ve yaşam standardının yükselmesi devletin sahip olduğu yetki ve sorumluluğun merkezden yerele kaymasına neden olmuştur. Merkezin sahip olduğu bazı yetki ve sorumluluğun yerele kayması yerel idarelerin idari ve mali yönden güçlenmesini ve özerklik kazanmasını da gerekli kılmıştır.

Subsidiarite İlkesinin Uygulanmasının Ekonomik Nedenleri

Yasal bir düzenleme ile özel sektörün herhangi bir kamusal hizmeti sunumu yasaklanmamışsa bu hizmet alanında kamu kurum ve kuruluşları özel sektörle rekabet halinde faaliyetlerini sürdürür. Ancak bazı hizmetlerin hizmetin doğası veya ülkenin içinde bulunduğu ekonomik, siyasi ve sosyal şartlar gereği sadece kamu kesimince yerine getirilmektedir. Kamu kesimi tarafından yerine getirilen yasama, yargı, ulusal güvenlik vb. kamusal hizmetler merkezi idare tarafından yürütülmesi bir zorunluluk iken bir kısım kamusal hizmetin yerel idareler tarafından sunulması ekonomik ve idari açıdan bir zorunluluk olabilmektedir.

Postmodern döneme girişle birlikte katı ulus devlet yönetim modeli değişim ve dönüşüm sürecine girmiştir. Bu dönemde devletlerin siyaset algısı güçten hizmete doğru kaymaya başlamıştır. Subsidiarite ilkesine ve yerel yönetimlere ekonomik açıdan yaklaşıldığında risk kavramı öne çıkarken, siyasi açıdan yaklaşıldığında düşman kavramı öne çıkmıştır (Giddens, 2000: 153). Küresel

ölçekte liberal ekonomik kuralların etkinliğinin artması yerel yönetimlerin siyasal odaklı değerlendirme sürecinin ekonomi odaklı hizmet üretim süreci çerçevesinde değerlendirmeye tabi tutulmasını beraberinde getirmiştir. Yerel yönetimlerle ilgili bu değişim süreci kendisini yerel yönetimlerle ilgili yasal ve yapısal düzenlemelerde gösterdiği gibi yerel yönetimlerdeki denetim mekanizmasının siyasal ve idari (hiyerarşik) denetimden mali denetime doğru kaymasında da kendisini göstermiştir. Yerel idarelerde mali denetime yönelik, kamu kesiminin performans ölçümündeki başarısızlığın (Stiglitz, 1994: 249) ortadan kalkmasına ve bütçe, stratejik plan ve performans programının yerel yönetimler için önemli denetim süreçleri olmasını beraberinde getirecektir.

Yerel düzeydeki hizmetlerin yerine getirilmesi görevinin yerel yönetimlere bırakılmasının nedenlerinden birisi de, bu kurumların merkezi idareye göre hizmetlerin üretimi ve dağıtımını yerel halkın ihtiyaç ve taleplerine daha uygun ve daha etkin bir düzeyde yerine getirebilme potansiyeline sahip olmalarıdır (Ersöz, 2009: 129). Yerel ölçekte sunulan kamusal hizmetten yararlananların bu hizmetlerden sağladıkları faydası ile bu hizmetler karşılığında ödedikleri miktar arasındaki ilişkinin daha kolay belirlenmesi hizmette yerelleşmenin önemini artırmaktadır (Bulutoğlu, 1981: 172).

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin birçoğu karşılaştıkları ekonomik krizlerin aşılması için büyük boyutlara ulaşmış olan kamu harcamalarını kısma ve kamu hizmetlerini yeni bir anlayışla sunma arayışı içerisine girmiştir (Bureau and Chamsaur, 1992: 88). Bu çerçevede birçok ülkede ortaya çıkmış olan bu tür arayışlar ile merkezi idarenin yerel ölçekte sürdürmeye çalıştığı birçok iş ve hizmetteki gecikme, hizmet üretim maliyetinin artması, yerel ihtiyaç ve isteklerin yönetime yansımada karşılığın güçlükler yerelleşme düşüncesine olan ilgiyi artırmıştır.

Subsidiarite İlkesinin Uygulanmasının Siyasi Nedenleri

Fransız İhtilali sonrasında siyasal düşünce dünyası demokrasi kavramından büyük ölçüde etkilenmiştir. Merkezi iktidarın gücüne karşı bir denge (Lipson, 1978: 348) unsuru olan yerel yönetimler özgürlük, eşitlik, temsil, katılma gibi değerleri yaşatan kurumlar olarak (Görmez, 2000: 81) demokratik sistemin önemli birer öznesi olmuştur. Merkezde felce kenarlarda kansızlığa yol açan tekçi ve aşırı merkezîyetçi bir devlet yapısına sahip (Keane, 1994: 48) üniter ve aşırı merkezîyetçi devletlerde siyasal ve idari bütünlük düşüncesinin ön planda olmasının neden olduğu sorunların çözümü hususunda yerel yönetimlere önemli görevler düşmektedir.

Küreselleşme süreci ulus devletlerin uluslararası sistemin en önemli aktörü olması hususunda bazı dönüşümler yaşanmasına neden olmuş ve yerel ölçekte işbölümlerinin genişlemesini ve dolayısıyla yerel yönetimlerin etkinliğinin artmasına önemli katkılar sunmuştur (Franzmeyer, 1999: 8). Küresel aktörlerin

ulusal egemenlikler üzerindeki tehditlerini azaltmak ve siyasal iktidarların kimi zaaflarından yararlanarak ülke kaynaklarını kendi çıkarları doğrultusunda kullanmalarını engellemek için egemenliğin yerel düzeylere doğru kaydırmak, bu yönde yönetsel mekanizmalar geliştirmek bir zorunluluk olmaktadır (Özel, 2003: 198).

Merkezi yönetimlerden sonra ikinci büyük yönetim gücüne sahip olan yerel yönetimlerin yerel düzede kamusal hizmetlerin nitelik ve niceliklerinin artması ve yerel rantın büyümesi sonucu önemi daha da artmaktadır. Rantın büyümesi de doğal olarak yerel siyasete olan ilginin artmasını sağlamaktadır. Siyasal açıdan bakıldığında yerelleşme gücün merkezi yönetim ve yerel yönetimler arasında paylaşılmasını sağlamaktadır. Kamusal hizmetlerin yerelleştirilmesi seçmenlerin hizmetten sorumlu siyasal temsilcilerini daha yakından izleyip denetleme imkanını sunacaktır (Bulutoglu, 1981: 172).

Subsidiarite İlkesinin Uygulanmasının İdari Nedenleri

Dünya’da ekonomi düşüncesinin siyasetin önüne geçmesi katı bir merkezîyetçi yapıya sahip birçok ulus devletinin dahi siyasal bir birim olmaktan çok idari bir birim haline dönüştüğü bir sürecin yaşanmasını beraberinde getirmiştir (Drucker, 1993: 219). Yerel yönetim yetki, görev ve sorumluluklarının sınırları toplumdan topluma ve dönemsel olarak farklılıklar göstermesine karşın bu süreçte ulus devletlerin daha etkin bir yönetim sergileyebilmesi için yerel alanda örgütlenme yoluna gitmesine neden olmuştur.

Yerel yönetimlere yetki devrinin yaşandığı süreçte ve yerel ölçekte sunulmakta olan kamusal hizmetlerde etkinliğin sağlanması hususunda merkezi yönetimin yerel yönetimlere bakışı (ilişkinin yönü) çoğu zaman belirleyici olmuştur. Merkezle yerel yönetimler arasındaki uyum, çatışma ve mücadele kamusal hizmetlerdeki başarıyı büyük ölçüde etkilemiştir. Küreselleşme süreci birçok kamusal hizmetin yerine getirilmesi hususunda yerel yönetimleri ve özel kesimi öne çıkartmıştır (Geray, 2003: 97). Bu kapsamda üzerinde durulması gereken nokta yerel yönetimlerin var olup olmadığı değil, daha çok mahalli idarelerin görevlerinin ne olacağı ve bu görevleri nasıl yapacağı hususudur (Arslan, 2008: 269).

Devlet düzenleyici faaliyetlerinin yanında doğrudan hizmet üreticisi olarak toplumsal yaşama müdahil olmaktadır. Yürütme erki topluma hizmet sunma işlevi nedeniyle zamanla güçlenmiş (Görmez, 2000: 81) ve bu gücünü çeşitli nedenlerle başkalarıyla paylaşmama eğiliminde olmuştur. Bu eğilim nedeniyle merkezi idare siyasal, idari ve ekonomik olarak bir zorunluluktan dolayı ortaya çıkan yerel yönetimlerin ortaya çıkmasına ve güçlenmesine, siyasal merkezîyetçilik yönetsel merkezîyetçiliğin varlığını da gerektirdiği için (Versan, 1990: 74), kendisine karşı kurgulanan siyasal bir süreç olarak bakmıştır. Bu yaklaşım merkezi yönetimin görev ve yetkileri yerel yönetimlere

devredilmesi sürecinin çoğu zaman sekteye uğramasına ve çok yavaş işlemesine neden olmuştur. Oysaki yerel yönetimlerin güçlenmesi siyasi ve idari açıdan devletin zayıflamasının aksine sistemin daha da güçlenmesini beraberinde getirecektir.

HİZMETLERDE(N) OPTİMAL FAYDANIN SAĞLANMASI İÇİN YENİ BİR SUBSİDİARİTE UYGULAMA ÖRNEĞİ

Subsidiarite ilkesi siyasal açıdan demokratik, idari açıdan etkin bir yönetim ve ekonomik açıdan verimli hizmet sunmayı amaçlamaktadır (Uçar, 2004: 98). Hizmetlerin yerinden ve halka en yakın birimler tarafından sunumunu ifade eden subsidiarite ilkesi çerçevesinde bu amaçların gerçekleştirilmesi için yerel hizmetlerin seçiminde, üretilmesinde ve sunumunda, uluslararası sistemdeki gelişmeler ile ulusal ve yereldeki siyasi, sosyal ve kültürel yapının göz ardı edilmediği, ekonomik temele dayalı bir yaklaşım sergilenmelidir.

Özel kesimde ortaya çıkan ve yaygınlaşan doğru işi yapmayı ifade eden etkinlik, işleri doğru yapmayı ifade eden verimlilik ve mevcut imkanları en şekilde kullanarak kıt kaynaklarla mümkün olan en yüksek hasılayı elde etmeyi ifade eden etkinlik kavramları kamusal hizmetlerde de ön plana çıkmaya başlamıştır. Geleneksel kuruluşlar olmaktan kurtularak karar alma süreçlerinde etkili gerçek anlamda yerinden yönetim kuruluşları olmaya doğru gitme eğiliminde olan yerel yönetimlerin hizmet üretim ve sunumunda yerindelik, verimlilik ve etkinlik sağlayabileceği modeller üzerinde çalışılması önemli bir gelişmedir.

Türkiye’de yasal ve yapısal değişimin oldukça zor olduğu ve yavaş ilerlediği düşünüldüğünde yerel yönetimlerde ve özellikle de belediye yönetimlerinde hizmetin özelliğine göre işlevsel alanda yapılacak düzenleme ve değişikliklerle hizmet üretiminde ve sunumunda etkinlik, verimlilik ve yerindelik sağlanması hususunda önemli bir ilerleme sağlanabilir. Bu çerçevede yerel ölçekte sunulmakta olan kamusal hizmetin türüne göre idari alanda yetki paylaşımı ve yerinde yönetim, ekonomik alanda yerinde tahsil, yerinde harcama ve coğrafik alanda ölçüğe verim ilkesini esas alan bir model önerisi ortaya konulmaktadır.

Hizmetlerde(n) Optimal Faydanın Sağlanması İçin İdari Yapıda Yapılması Gereken Düzenlemeler

Yerel hizmetlerde coğrafi alan keskinliğinden işlevsel alan belirleyiciliğine kaymanın yaşanması yerel yönetimlerin sahip olduğu idari yapılanmanın sorgulanmasına neden olmaktadır. Daha önce belirtildiği gibi yapısal alanda yapılacak yasal ve idari düzenleme yapılması sürecindeki güçlükler hizmetin türüne göre yerel yönetimlerin işlevsel alanda işbirliği, yetki paylaşımı ve yetki

devri gibi uygulamalarla hizmet üretim maliyetlerinin düşürülmesinden hizmet kalitesinin artırılmasına kadar pek çok alanda ilerleme sağlanabilecektir.

Yetki Paylaşımı

Hizmetlerin yerelleştirilmesi ve merkezi idareyle yerel idare arasındaki ilişkinin gelişim süreci geniş ölçüde siyasal ve tarihsel etkenlere bağlıdır. Kamusal hizmetlerde kaynakların harekete geçirilmesi temelde siyasal bir süreçtir. Vatandaşlar herhangi bir kamusal hizmetin miktar ve tür bakımından değişiklik yapmak isterlerse siyasal karar sürecini kullanmak zorundaydı (Bulutoglu, 1981: 8). Fakat ekonominin siyasal, sosyal ve kültürel yaşam üzerindeki etkisini artırması kamusal hizmet üretiminde de ekonominin etkisini büyük ölçüde artırmıştır.

Yerel hizmetlerin üretim ve sunum sürecinde yerel yönetimler yetkilerini kullanırken çoğu zaman yasal zorunluluktan kaynaklan nedenlerden dolayı merkezi idareyle veya çevresindeki diğer yerel yönetim birimleriyle ilişki içerisine girmektedir. Yasal zorunluluk gereği ortaya çıkan ve bürokratik yönü ağır basan bu ilişki idareler arasında yetki paylaşımına neden olabilmektedir. Bu tür bir yetki paylaşımında hizmetin özelliğini öne alan ekonomi odaklı bir yaklaşım ön planda olmadığı için bu tür bir yetki paylaşımı yerel hizmetin üretim ve sunumuna çoğu zaman olumlu katkı sunmamaktadır. Oysa hizmetin özelliğini öne alan ekonomi odaklı bir yaklaşım çerçevesinde yerel yönetimlerle kamu yönetiminin diğer birimleri, özel sektör veya sivil toplum kuruluşlarıyla işlevsel alanda bir yetki paylaşımı ortaya konmasının pek çok yararı olacaktır.

Yerel yönetimler hizmetin özelliğine göre yetki sınırlarını çizerek özel sektörün yapmakta olduğu veya yapma potansiyeli taşıdığı kamusal işlerde kendine hakim olmalı ve denetim görevini üstlenebilmelidir. Hizmetin özelliği gereği hizmetin özel kesimle, sivil toplum kuruluşu veya başka bir kamusal örgütle işbirliğine giderek ortaklaşa bir faaliyet içerisine girebilir. Ortaklaşa yürütülen herhangi bir kamusal hizmette yetki birden fazla birimin sorumluluğuna verilerek yetki kargaşasına neden olunmamalı veya hiçbir birime verilmeyerek yürütülen hizmet ortada bırakılmalıdır (Arslan, 2008: 278).

Bir ülkede belli bir ekonomik gelişme düzeyinde kamusal hizmetlerin sunulmasında yetkilerin ülke sınırları içindeki merkezi idare ile çevrede kendi bölgelerinde yetkili yerel idareler arasında bölüştürülmesinde ekonomik etkinlik açısından optimal bir çözüm araştırılmalıdır (Bulutoglu, 1981: 175). Yerel idareler çoğu zaman bazı kamusal hizmetleri kaynak yetersizliği nedeniyle merkezi idareye gördürme eğiliminde olmaktadır. Bu tür yaklaşımlarda hizmetin merkezi idare tarafından yerine getirilmesi veya sunulmasının uzun vadede yerel yönetimlerin idari yapılanmasında ortaya çıkarabileceği sorunlar göz ardı edilmektedir.

Yerel hizmetlerin özelliğine göre yerel yönetimler kendi aralarında hizmet birlikleri kurarak, hizmet satın alma veya satma yoluyla işbirliğine gidebilirler. Bu tür işbirlikleri ortaya konulurken üretici hizmet biriminin yetki alanı hizmetin etki alanına eşit olmasına dikkat edilmelidir. Bir bölgede her bir hizmet için etki alanına göre ayrı bir üretim birimi kurmak her zaman etkin bir çözüm değildir. Onun yerine bazen yerel nitelikte bulunan fakat etki alanları az çok farklı olabilen bir hizmetler demeti için tek bir yetkili hizmet birimi kurmak gerekebilir (Bulutoglu, 1981:174).

Yerellik ilkesinin kapsama alanı özel teşebbüsün dışında kalan tüm yerel hizmetlerin sunumunda yerel yönetimler yetkilendirilerek genişletilmeye çalışılmalıdır. Merkezden yönetimin ve bürokratik yapının sakıncalarını gidermek için düşünülen bir yönetim biçimi olan yerel yönetimlerin idari ve mali alanda büyük bir ölçüde serbestlik kazanmasını sağlayan özerklik ilkesi (Tortop, 1994: 18) yerel hizmetlerin yerel halka en yakın idari birimler olmasına önemli bir katkı sunacaktır. Hizmet üretimi ve sunumu yapan idari birimle halk yaklaşması hizmetin her aşamasında halk katılımının daha da artıracaktır.

Yerinde(n) Yönetim

Subsidiarite anlayışında hizmette halka yakın olma ya da bir hizmetin halka en yakın birimler tarafından yürütülmesi amacı vardır (Uçar, 2004: 100). Yerinde yönetim uygulaması daha çok hizmetin kendisini ve sunulan alanın özelliklerini önceleyen ve kolay değiştirilebilir bir özellik taşıması sebebiyle idari yapıyı önceleyen yerinden yönetimden farklılaşmaktadır. Yerinde yönetimde hizmet üretimi ve sunumu yapılan alandaki nüfustaki artış ve azalış ile nüfusun sosyal, ekonomik ve kültürel yapısındaki değişimler özellikle dikkate alınmaktadır.

Ekonomideki kaynakların etkin dağılımı taleple ilgili bir husustur. Ulusal veya yerel ölçekte üretilecek bir hizmetin verimli ve etkin bir şekilde üretilmesi için öncelikle o hizmete olan toplumsal talebin belirlenmesi gerekmektedir. Talebi olmayan bir kamusal hizmetin üretilmesi veya talebi olan kamusal bir hizmetin üretilmemesi ekonomik açıdan verimliliğin ve etkinliğin yok edilmesi anlamına gelir. Yerel ölçekte halkın tercihlerinin ve üretilecek olan kamusal hizmete olan talebin belirlenmesinde en etkin yollarından birisi de yerinde yönetim ilkesinin yaşama geçirilmesidir (Kirmanoğlu, 2007: 185). Çünkü yerel idareciler gerek hizmet sunulacak alanı ve insanı iyi tanımaları ve gerekse vatandaşın istek ve taleplerini yerel idare ve idarecilere daha kolay ulaştırması yerinde yönetimin önemini daha da artırmaktadır. Ancak kamusal hizmetlerle ilgili toplumsal talep belirleme sürecinde siyasal etkinin de hesaba katılması gerektiği göz ardı edilmemelidir.

Hizmeti önceleyen bir yaklaşımla ele alınan yerinde yönetim yaklaşımında hizmet üretim ve sunumundan sorumlu olan idarenin belirlenmesinde ölçüğe verim ilkesinin esas alınması ve eğer gerekiyorsa düzenli bir yetki paylaşımının ortaya konulması gerekmektedir. Yerel ölçekte sunulan kamusal hizmetlerin ortaya çıkarttığı faydaların tümünün hizmeti üreten idari birimin yetki alanında kalması (dışarı saçılmaması) hizmeti üreten veya sunan yerel idareye ve dolayısıyla hizmetten yararlanan vatandaşa büyük katkılar sağlayacaktır (Bulutoğlu, 1981: 173).

Hizmetlerde(n) Optimal Faydanın Sağlanması İçin Mali Yapıda Yapılması Gereken Düzenlemeler

Geleneksel olarak yerel idarelerin mali açıdan büyük ölçüde vergi gelirlerinden yararlanma ilkesine dayandığı (Bulutoğlu, 1981: 184) gerçeğine karşın son dönemlerde gerek yerleşme düşüncesinin istikrarlı bir şekilde yaşama geçirilmesi ve gerekse yerel yönetimlerin mali özerkliklerini sağlayabilmesi için kendi öz kaynaklarıyla mali yapılarını geliştirmeleri gerekli görülmektedir. Yerel yönetim sisteminin en önemli parçasını oluşturan belediyelerin mali yapısı, beldeye sunulan hizmetlerin kalitesini ve boyutunu belirleyen en önemli unsurdur. Yerel nitelikli gelirler, merkezi idarenin mali transferleri ve borçlanmanın oluşturduğu kaynakların büyüklüğü kadar harcamaların etkinliği ve verimliliği de mali yapının şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır (Kurtulus, 2006: 3). Yerel harcamaların belirlenmesinde demografik sosyal ve ekonomik değişkenlerin önemli bir yeri vardır. Demografik sosyal değişkenler içerisinde nüfusun ayrıcalıklı bir yeri vardır (Sağbaş, 2003: 16).

Yerel ölçekte sunulan hizmetlerin üretim maliyetlerinin düşürülmesi, hizmet sunumunun kaliteli ve sürdürülebilir olması için hizmeti önceleyen bir mali yapının oluşturulması gerekmektedir. Yerel ölçekte güçlü ve istikrarlı bir mali yapı için hizmetin üretildiği ve sunulduğu alanı ve nüfusu esas alan yerinde tahsil ve yerinde harcama ilkelerinin uygulandığı bir yerel yönetim uygulamasının yaşama geçirilmesi gerekmektedir. Yerel ölçekte kaynakların tam kullanımının gerçekleştirilmesi için ölçüğe verim ilkesine uygun bir faaliyet alanı seçilmesi ve bu alanda yerinde tahsil ve yerinde harcama ilkelerinin esas alındığı mali bir yapı oluşturulmalıdır.

Yerinde(n) Tahsil İlkesi

Yerel ölçekte sunulan kamusal hizmetin kalitesinin yükseltilmesi ve kaliteli hizmetin sürdürülebilir olması için hizmet üretim ve sunumunun ortaya çıkardığı toplumsal faydanın parasal karşılığının tahsili gerekmektedir. Kamu kesimince üretilen birçok hizmetin kamu ve özel kesim tarafından ara mali veya hizmeti olarak kullanılması kamusal hizmetlerin kamu ekonomisi ilkeleri

çerçevesinde fiyatlandırılmasını ve tahsilinin önemini daha da artırmaktadır (Şener, 2001: 303).

Birçok kamusal hizmetin bütçe finansmanına dayanması üretim maliyetlerinin düşük gerçekleşmesine karşın hizmet faydasının fiyatlandırılmasında siyasi kaygı ve düşüncelerin ekonomik ilkelerin önüne geçtiği ve fiyatlandırma kapsamında parasal karşılığının tahsil oranının çok düşük düzeyde kaldığı veya hizmet faydasının hizmeti üreten veya sunan yerel idarenin yetki ve sorumluluk alanı dışına saçıldığı gözlenmektedir. Kamusal hizmetlerin tahsilinde devletin vatandaşla ilişkisi siyasal bir ilişki iken devletin vatandaşı müşteri gibi görmeye başlaması farklı bir ilişkiler dizgesinin ortaya çıkmasını sağlayabilir. Ancak, hizmet kalitesinin artırılması ve sürdürülebilir olması vatandaşın kamusal hizmetin sağladığı faydanın karşılığını ödeme hususunda olumlu bir düşünceye yönelmesini de beraberinde getirecektir.

Yerel ölçekte sunulan kamusal hizmetin sağladığı faydanın karşılığının yerinde tahsilinde iki boyut bulunmaktadır. Yerinde tahsilin birinci boyutu, sunulan hizmetin sağladığı faydanın hizmeti sunan yerel idarenin yetki alanı dışına saçılmasının engellenerek sağlanan bu faydanın parasal karşılığının tümünün yerelde tahsilini sağlayacak bir sistemin kurulmasıdır. Bu sistemde kamusal hizmetin üretim ve sunum maliyetlerinin üstlenen yerel idarenin hizmetin ortaya çıkarttığı faydadan azami yararlanması sağlanmaktadır. İkinci ise yerelde üretilen veya sunulan kamusal hizmetten yararlanan vatandaşların hizmetten sağladıkları faydaların karşılıklarını yerinde ödemeleridir. Yerinde tahsil sürecinde vatandaşa olabildiğince yaklaşılar ve teshil süreci vatandaş için olabildiğince kolaylaştırılır. Teknolojik gelişmeler yerinde tahsil sürecinin vatandaşa yaklaştırılması ve bu sürecin vatandaş açısından kolaylaştırılmasına önemli bir katkı sunmaktadır.

Kamusal hizmetlerin ortaya çıkarttığı toplumsal faydanın parasal karşılığının bütünüyle tahsil edilememesi, hizmet üretim maliyetlerinin tahsilata katılan toplum kesimine yükletilerek toplumun bu kesiminin daha yüksek bir maliyetle hizmetten yararlanmasına neden olmaktadır. Hizmetin sağladığı toplumsal faydanın karşılığının tahsilinde eksiklik yaşanması durumunda hizmet kalitesinde düşüş yaşanacak diğer bir ifadeyle hizmetin kalitesinden çalınacaktır. Hizmet kalitesinin düşmesi benzer özelliklere sahip toplumsal grup ve sınıfların belli bölgelerde yerleşmesiyle oluşan türdeşleşmenin artışına neden olacaktır. Bu tür bir yerleşme kent zenginlerinin veya fakirlerinin kent merkezi dışında kalan ve çoğu zaman da başka bir yerel idarenin etki alanında kalan bölgelerde yaşamasına neden olmaktadır.

Kent merkezindeki yerel idarenin sağladığı kamusal hizmetlerin ortaya çıkarttığı faydanın bir kısmını ikamet etmeye başladığı bölgeye taşıyarak yerel idarenin sağladığı faydanın yerinde tahsilini olumsuz yönde etkileyebiliyor. Yerel idarenin sunduğu kamusal hizmetin faydasının karşılığının yerinde tahsili

için yeni bir idari alan düzenlemesine gereksinim duyulacaktır. Zengin ödediği verginin karşılığını alabilmek için geliri yüksek olan ve daha iyi hizmet sunan yerel idarelerin bulunduğu alanlara göç etmektedir. Bu durum da yerinde tahsilin önünde önemli bir engel oluşturmaktadır.

Yerinde(n) Harcama İlkesi

Yerel yönetimlerde ekonomik ilişkilerin ön plana çıkması verilen hizmetin siyasetten ekonomiye doğru kayan bir düşünce çerçevesinde ele alınmasını sağlamaktadır. Hizmet üretiminde ve sunumunda kalitenin yükseltilmesi ve bunun sürdürülebilir olmasının ikinci koşulu yerinde tahsil edilen kaynağın hizmet alanı içerisinde ve o hizmetin üretimi ve sunumu için harcanmasıdır. Yerel ölçekte sunulmakta olan kamusal bir hizmetin sağladığı toplumsal faydanın parasal karşılığının eksiksiz toplanması hususunda çalışmalar yapılması hizmetin kalitesinin artırılması ve kaliteli hizmetin sürdürülebilir olması için gerekli ama yeterli değildir. Çünkü yerinde tahsil kaliteli bir hizmetin üretilmesi ve sunulmasının bir ayağını oluştururken toplanan paranın hizmet alanı ve hizmetin kendisi için harcanmasını ifade eden yerinde harcama da kaliteli hizmetin diğer ayağını oluşturmaktadır.

Yerel ölçekte sunulan bir hizmetle ilgili kamusal harcamanın toplam miktarı ve kişi başına düşen yerel kamusal harcama miktarı hizmet kalitesinin önemli bir göstergesi olacaktır. Yerel ölçekte sunulmakta olan bir kamusal hizmet için yapılan toplam harcamadaki artış veya azalış hizmet alanındaki nüfus artışından veya azalışından mı kaynaklanmakta yoksa hizmet üretim maliyetlerindeki azalmalardan mı kaynaklanmaktadır türü sorgulamalar hizmet kalitesinin ölçümünde önemli bilgiler sağlayabilecek potansiyele sahiptir. Yine aynı şekilde yerel ölçekte üretilen kamusal hizmet üretimi hususunda kişi başı harcama miktarındaki azalışlar maliyetlerdeki azalmalardan mı yoksa kalitedeki azalmadan mı kaynaklanmaktadır türü sorgulamalar yerinde harcamanın önemini ortaya koyacaktır.

Yerinde harcama ilkesi yerel ölçekli hizmeti sunan yerel yönetimlerin güçlü bir mali yapıya kavuşmasına doğrudan katkı sağlaması yanında yerel ölçekte sosyal alanda düzenleme yapılmasına da dolaylı bir katkı sunacaktır. Yerinde harcama aracılığıyla yerel nüfus içerisinde bulunan ve desteklenmesi gereken işsiz, genç, engelli, kadın, yoksul vb. toplumsal gruplarla ilgili harcamalar yapılarak sunulacak hizmete olan toplumsal ulaşabilirlik seviyesi artırılabilir.

Optimal Büyüklük İlkesi: Ölçeğe Verim

Yerel ölçekli kamusal hizmetlerin sunumunda toplumsal faydanın toplumsal maliyete eşitlendiği durumda ortaya çıkmakta olan optimal büyüklüğe ulaşmak için dikkatle üzerinde durulması gereken kavramlardan birisi de ölçeğe verim ilkesidir (Bulutoglu, 32, 60). Yerel hizmetin optimal bir

yararla sunulması hususunda nüfus ve coğrafi alan faktörünün öncelikle göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Küreselleşme süreci coğrafi anlamda mekan kavramını önemsizleştirmektedir. Küreselleşme sürecine paralel gelişen yerelleşme süreci mekanın önemini artırdığı dikkatlerden kaçmamalıdır. Nüfus ve coğrafi alan faktörlerinin dikkate alınarak oluşturulan ölçek ekonomisinde hizmet odaklı idari birleşme veya ayrışmalar hizmetlerin yeniden organizasyonu ve kamusal hizmetlerin optimum büyüklüğünün üzerindeki tartışmalarda bir araç olarak kullanılmaktadır (Duncombe, 1996: 42-43).

Ölçeğe verim kamusal hizmet sunan yerel yönetim birimlerinin aşırı küçük veya büyük tutulmasına karşı dikkate alınması gereken bir etkidir (Bulutoglu, 175). Kamusal hizmetlerin yerleştirilmesinde yetki bölgesinin büyüklüğü belirlenirken ölçeğe verim ilkesinin dikkate alınmasının siyasi, idari ve ekonomik açıdan pek çok yararı olacaktır. Hizmet birimlerinin nüfusunun belli bir miktarın üzerine çıkması veya azalması ve hizmet biriminin sorumlu olduğu alandaki nüfus yoğunluğunun belli bir oranın üzerine çıkması veya azalması temsil ve seçim maliyetleri gibi siyasal maliyetler başta olmak üzere ekonomik maliyetlerin optimalitesini olumsuz yönde etkileyecektir.

Ölçeğe verim ilkesi çerçevesinde birden fazla merkezden verilen hizmetler tek bir otorite tarafından verilmeye başlanması yerel ölçekte sunulan kamusal hizmetlerin ölçek ekonomilerine uygun birimler tarafından verilmesine yol açacaktır (Duncombe, 1996: 42- 43). İdari birleşme ile hizmet üretim ve sunumu için kişi başı harcama miktarında bir azalma olması beklenilir. Ancak, ölçeğe verimden yararlanmak için yerel hizmet birimlerinin birleştirilmesi her zaman için zorunluluk değildir. Bunun yerine sadece sunulan hizmetle ilgili bütünleştirme yapılabilir. Herhangi bir yerel hizmetin sunumunda ekonomik ve idari yönden daha elverişli olduğu düşünülen yerel hizmet birimi çevresindeki hizmet birimleriyle anlaşarak o hizmetin sunumunu üstlenebilir. Böylece talep artışı sağlanarak maliyetler düşürülmüş olur.

Kamusal hizmetlerin birçoğunda pazarlamasız hizmet üretimi yapılması bu hizmetlerin geniş bir alan için yapılmasını ve bu alandaki kullanıcıların belli bir yoğunluğu aşması gerekmektedir. Yerel ölçekte sunulacak kamusal hizmetlerin ölçeğe verim şartları çerçevesinde düzenlenmesi kamusal kaynakların daha verimli kullanılmasını sağlayacaktır. Her kamusal hizmet niteliğine göre hizmet alanının genişliği ve hizmetten yararlanan nüfusun büyüklüğü maliyeti teknolojik bakımdan en düşük düzeye getirecek düzeyde olmalıdır. Çünkü her türlü kamusal hizmetin sunumunda coğrafi alan genişlemesi veya nüfus artışı ya da yetki alanının genişletilmesi ölçeğe verimi sağlayamaz.

Tek bir otoritenin verdiği hizmetin birden fazla yerel yönetim tarafından verilmeğe başlanması, Türkiye'deki anakent belediyesi ile ilçe belediyeler arasındaki idari ilişkide olduğu gibi, ölçek ekonomisi açısından çoğu zaman

olumsuz bir surum ortaya çıkartmaktadır (Sağbaş, 2003: 21- 22). Bu tür idari ayrımlarda hizmet üretim ve sunum maliyetini düşürecek, kaliteli hizmet sunumunu sağlayacak ve sürdürebilecek ölçeğin belirlenmesi gerekmektedir. Bu da ancak hizmetin niteliğine göre belirlenecek olan ölçeğe verim ilkesiyle sağlanabilir.

SONUÇ

Yerel ölçekte üretilen ve sunulan kamusal hizmetlerin ekonomi odaklı bir yaklaşım çerçevesinde ele alınmasının hem hizmeti üreten ve sunan yerel idare hem de hizmetten yararlanan vatandaş açısından faydası olacaktır. Yerel idare hizmet esaslı subsidiarite ilkesi aracılığıyla sunacağı hizmetlerde idari alanda hareket serbestisine sahip olacağı gibi katılımcı bir yönetim uygulayarak siyasal alanda daha demokratik bir yönetim sergileyecektir. Ayrıca subsidiarite ilkesi yerel idareye üretilen hizmetin talep edilme düzeyinin ve önceliğinin belirlenmesine yardımcı olarak hizmet sunumunda yerindelik, verimlilik ve etkinlik sağlayacak altyapıyı hazırlayacaktır. Ayrıca subsidiarite ilkesi üretilen hizmetin sağladığı toplumsal faydasının hizmet alanı dışına saçılmasının engellenmesi ve bu faydanın parasal karşılığının yerel idarece eksiksiz tahsilinin sağlanabilmesi hususunda önemli katkılar sunarak hizmet kalitesinin artmasına ve kaliteli hizmetin sürdürülebilir olmasına yardımcı olacaktır.

Subsidiarite ilkesi yerel ölçekte üretilen kamusal hizmetten yararlanan vatandaşın istek ve talepleri doğrultusunda, maliyeti daha düşük, kaliteli ve sürdürülebilirliği olan kamusal hizmetlere sahip olması hususunda önemli katkılar sunacaktır. Kaliteli ve sürdürülebilirliği olan hizmeti alan vatandaşın memnuniyeti bölgede ve ülkede ortaya çıkma ihtimali olan birçok siyasal, sosyal ve ekonomik sorunun ortaya çıkma ihtimalini ortadan kaldırarak ülke kaynaklarının daha verimli kullanılmasını sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Arslan, Nagehan Talat (2008), “Yerelleşme, Özerklik Ve Demokratikleşme Açısından Mahalli İdareler Hakkında Bir Değerlendirme”, **C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 32, No: 2, Ss.263- 282
- Bozkurt, Enver Ve Özcan Mehmet (2001), “Subsidiarite İlkesi (İkincillik İlkesi) Ve Avrupa Birliği Bütünleşme Sürecine Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi**, C.6, S.1, Ss.1- 21
- Bulutoğlu, Kenan (1981), **Kamu Ekonomisine Giriş**, Filiz Kitabevi
- Bureau, Dominique And Champsaur, Paul (1992), “Fiscal Federalism And European Economic Unification”, **The American Economic Review**, V.82, N.2, Ss.88- 92

- Drucker, Peter, F. (1993), **Kapitalist Ötesi Toplum**, (Çev. Belkis Çorakçı), İstanbul: İnkilap Kitapevi
- Duncombe, W. 1996, Public Expenditure Research: What Have We Learned?, **Public Budgeting And Finance**, V.16 N.2, Ss.26-58
- Ersöz, Halis Yunus (2009), “Yerel Yönetimlerde Fonksiyonel Değişim”, **Sayıştay Dergisi (Yerel Yönetimler Özel Sayısı)**, Sayı: 38, Ss.128 – 167
- Franzmeyer, Fritz (1999), “Weithandel Und Internationale Arbeiteilung” **Informationen Zur Politische Bildung**, Nr: 263, 2. Quartal, Ss.8- 21
- Geray, Cevat (2003), **İletişim Ve Teknoloji: Uluslararası Birikim Düzeninde Yeni Medya Politikaları**, Ankara: Ütopya Yayınları
- Giddens, Anthony (2000), **Üçüncü Yol: Sosyal Demokrasinin Yeniden Dirilişi**, (Çev. Mehmet Özay), İstanbul: Birey Yayıncılık
- Görmez, Kemal (2000), “Demokratikleşme Açısından Merkezi Yönetim- Yerel Yönetim İlişkileri”, **Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Sayı: 4, Ss.81- 88
- Gözübüyük, Şeref (1991), **Yönetim Hukuku**, Ankara: “S” Yayınları
- Keane, John (1994), **Demokrasi Ve Sivil Toplum**, (Çev. Necmi Erdoğan), İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Keleş, Ruşen (1995), “Hizmette Halka Yakınlık (Subsidiarite) İlkesi Ve Yerel Yönetimler”, **Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi**, Vol:4, No: 1 (S. 3- 14)
- Kirmanoglu, Hülya (2007), **Kamu Ekonomisi Analizi**, İstanbul: Beta Yayınları
- Kurtulus, Barış (2006), **Türkiye’de Belediyelerin Mali Yapısı Ve Harcamalarının Finansmanı**, Dpt, Yıllık Programlar Ve Konjonktür Değerlendirme Genel Müdürlüğü, Bütçe Ve Mahalli İdareler Dairesi, Ankara
- Lipson, Leslie (1978), **Politika Biliminin Temel Sorunları**, (Çev. Tuncer Karamustafaoğlu), Ankara: A.Ü. Hukuk Fakültesi Yayını
- Olgun, Hürriyet (2007), “Türkiye’de Büyükşehir Belediyelerine Küre- Yerelleşme (Glocalization) Ve Yerellik (Subsidiarity) Kavramları Çerçevesinde Bir Bakış”, **Sosyo Ekonomi Dergisi**, Ocak- Haziran 2007–1, Ss.110-118
- Öner, Şerif (2000), **Belediye Yönetim Kararlarında Sivil Toplum Kuruluşlarının Etkinliği** (Gaziantep- Kahramanmaraş- Bingöl Örneği), Yayınlanmamış Doktora Tezi, D.E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir
- Peker, Mümtaz, Engin Önen Ve Bekir Balkız (1997), **Göç, Kentleşme Sorunları Ve Yerel Siyaset**, İzmir: Saray Kitabevleri
- Sağbaş, İsa (2003), “Türkiye’de Yerel Yönetim Harcamaları Ve Ölçek Ekonomileri”, **Maliye Dergisi**, Sayı: 143, Ss.16- 29
- Stiglitz, Joseph E. (1994), **Kamu Kesimi Ekonomisi**, (Çev. Ömer Faruk Batrel), İstanbul: Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Yayını, Yayın No: 396

S. BAKAN ve G. TUNCEL, “Türkiye’de Yetkin Devletten Etkin Devlete Geçiş ...”

- Şener, Orhan (2001), **Teori Ve Uygulamada Kamu Ekonomisi**, İstanbul: Beta Yayınları
- Tortop, Nuri (1994), **Mahalli İdareler**, Ankara: Yargı Yayınları
- Tortop, Nuri (1995), “Yerel Yönetim Anlayışında Gelişmeler Ve Yerel Yönetimlerin Önemi”, **Yeni Türkiye Dergisi**, **Y.1, S.4**, Ss.299- 304
- Uçar, Ahmet (2004), “Belediye Hizmetlerinin Etkinliği Açısından Hizmette Yerellik (Subsidiarite) İlkesi İle Yönetişim (Governance) Kavramı Üzerine Bir İnceleme”, **Celal Bayar Üniversitesi S.B.E. Dergisi**, **C.2, S.1** Ss.97-107
- Versan, Vakur (1990), **Kamu Yönetimi**, İstanbul: Der Yayınları

1998-2009 Komisyon İlerleme Raporları Işığında Avrupa Birliği Sosyal Politikası'na Türkiye'nin Uyumu

Fusun ÖZERDEM

Yrd. Doç. Dr., Trakya Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Özet: Avrupa istihdam ve sosyal politikasının amacı, herkes için insanca bir yaşam kalitesi ve standardı sağlamak olup, bunun için aktif, içerici ve sağlıklı bir toplum oluşmasına çabalamaktır. Bugüne kadar, bu politika, milyonlarca Avrupa Birliği (AB) vatandaşının yaşamlarının iyileştirilmesine yardım etmiştir ki işsizler, yaşlılar, özürlüler, sosyal bakımdan dışlanmış insanlar, emek piyasasında ayrımcılık ile karşılaşan insanlar da buna dahildir.

Üretkenliğin ve büyümenin iyileştirilmesi için şirketler arasında güçlü rekabet gereklidir. Ancak vatandaşlar arasında dayanışma, istikrarlı bir toplum oluşturmak ve refahın yaygın biçimde paylaşılmasını sağlamak da çok önemlidir. Avrupa Sosyal Modeli sayesinde AB'de insanlar, dünyanın en güçlü sosyal güvence ağlarının birinden yararlanırlar.

Türkiye, 1959 yılında genç Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ile yakın iş birliği içinde olmak isteyen, ilk ülkelerden biri olmuştur. Bu ortaklık, Ankara Anlaşması olarak bilinen bir "ortaklık anlaşması" çerçevesinde 12 Eylül 1963 yılında gerçekleşmiştir. Avrupa Komisyonu tarafından, her aday ülkeye olduğu gibi, Türkiye'ye de kaydettiği ilerlemeler doğrultusunda, 1998'den bu yana Düzenli/İlerleme Raporları sunulmaktadır.

Bu makalede, Türkiye'nin 1998 yılından bu yana Sosyal Politika ve İstihdam alanında gösterdiği uyum, Avrupa Komisyonu İlerleme Raporları çerçevesinde değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Türkiye, Sosyal Politika, İstihdam, İlerleme Raporları

Turkey's Harmonisation to European Union Social Policy in Relation to 1998-2009 Commission Progress Reports

Abstract: The aim of European employment and social policy is to provide a high quality of life and standards for everyone, and therefore the policy endeavours the development of an active, inclusive and healthy society. By this time, this policy has assisted to millions of European Union's (EU) citizens for improving their lives, including the unemployed, elderly, disabled people, and those who are socially excluded and face discrimination in the labour market.

For the improvement of productivity and prosperity, a powerful competition among companies is necessary. However, it is also important to provide

solidarity between citizens, build up a stable society and share the welfare equally. By means of the European Social Model, the people in the EU are benefitting from one of the most powerful social security networks of the world.

Turkey was one of the first states which wished to have a close cooperation with young European Economic Community (EEC) in 1959. This partnership was materialized on 12 September 1963 within the scope of Ankara Agreement known as “association agreement”, and as is the case for all candidate countries, Regular/Progress Reports have also been submitted to Turkey by the European Commission in line with its improvements since 1998.

In this article, the Turkey’s cohesion to Social Policy and Employment since 1998 will be evaluated within the European Commission’s Progress Reports.

Keywords: European Union, Turkey, Social Policy, Employment, Progress Reports

AVRUPA BİRLİĞİ SOSYAL POLİTİKASI’NIN GELİŞİMİ

Avrupa Birliği’nin (AB) tarihsel gelişimi çok iyi göstermektedir ki Birlik, ekonomik temeller üzerine kurulmuştur. Bu yüzden başlarda oluşturulan birçok ortak politika, ekonomi ile ilgili olmuştur. Birlik üyeleri, ekonomik bütünleşmenin yaratacağı zincirleme etkiye güvenerek, sosyal koşulların otomatik olarak iyileşeceğine inanmışlardır (Moussis, 2004: 249). Avrupa Ekonomik Topluluğu’nu (AET) kuran 1957 Roma Antlaşması, sosyal politika için işçilerin serbest dolaşımı konusunda tanımlama yapmıştır. 1960’lı yıllar istihdam ve refah düzeyinin arttığı yıllar olup, bu dönemde ekonomik gelişme ile birlikte sosyal gelişme de artmıştır. Ekonomik konjonktör 1960’ların sonunda tıkanmış, tam istihdam azalmaya başlamış; 1973-74 petrol krizleri ile tam istihdam dönemi bitmiş ve 1980’li yıllarda sosyal politika bakış açısı tamamen değişmiştir.

Sosyal politikanın ortak bir politika olmamasıyla ve genişleme sürecinin devam etmesiyle birlikte, üye ülkeler arasındaki farklı uygulamaları birbirine yakınlaştırmak adına, 1987’de Avrupa Tek Senedi yürürlüğe girmiştir. Avrupa Tek Senedi, Avrupa düzeyinde sosyal diyalogun geliştirilmesini ve topluluğun belirli bir sosyal politikasının olmasını sağlamıştır (Ceylan-Ataman, 2005: 12).

Sosyal politika, üye devletlerin asli sorumluluğu altındadır. AB sosyal politikası ortak bir politika olmadığı için, aday ülkelerin Avrupa sosyal politikası konusunda yerine getirmesi gereken kurallar dayatmacı değildir (Ceylan-Ataman, 2005: 15). Bugüne kadar, AB sadece asgari standartlar ve asgari haklar belirlemiştir. Dolayısıyla sosyal sorunların çözülmesi için, çok sayıda aktörün katkısına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu yüzden, Avrupa istihdam ve sosyal politikası, üye devletlerin yanında dernekler ve sivil toplum kuruluşları (STK) ile işbirliği halinde uygulanmaktadır. “Avrupa Sosyal STK’lar Platformu” 1990’ların ortalarında kurulmuş olup bu STK’lar “sivil diyalog”

olarak anılan temaslar yoluyla AB ve onun vatandaşları arasında yaşamsal bir bağ oluşturmaktadırlar.

Sendikalar ve işveren örgütleri en önemli sosyal ortaklardır. 1985 yılında, Avrupa İşverenler Konfederasyonu (UNICE), Avrupa Sendikalar Konfederasyonu (ETUC) ve Kamu İştirakli İşletmeler Avrupa Merkezi (CEEP) düzenli olarak birlikte çalışmak için işbirliğine girmişlerdir.

İşçilerin Temel Haklarına İlişkin Topluluk Şartı (AT Sosyal Şartı) 1989'da ilan edilmiş, İngiltere'nin içinde olmadığı 11 üye ülke, yasal olarak bağlayıcılığı bulunmayan bir dizi sosyal hakkı tanımlamıştır. Topluluğu bugünkü anlamda Birliğe dönüştüren 1992 Maastricht Antlaşması, Birliğin ve üye devletlerin sosyal diyalog kurmakla, sosyal dışlanmayı engellemekle ve uygun bir sosyal koruma sağlamakla yükümlü olduklarını belirlemiştir.

Kasım 1993'de yayımlanan Yeşil Kitap, AB sosyal politikasının geleceğine dikkat çekmiş; Temmuz 1994'de yayımlanan "Avrupa Sosyal Politikası: Birleşmeye Doğru Bir Yol" ismini taşıyan Beyaz Kitap ise buna dair somut politika önerileri sunmuştur. Yeşil ve Beyaz Kitaplar tarafından yön verilen çalışmanın amacı, Avrupa sosyal politikasına geniş tabanlı, yenilikçi ve ileriye dönük bir yaklaşım geliştirmek olup, 1995-97 dönemini kapsayan orta vadeli Sosyal Eylem Programı hazırlanmıştır.

1997 Lüksemburg Zirvesi'nde istihdam edilebilirlik, girişimcilik, intibak yeteneği ve eşit fırsatlar olmak üzere dört temel ilkedden oluşan istihdam politikası hedefleri kabul edilmiştir. 1997'de imzalanarak 1999 yılında yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması, sosyal politika, sosyal koruma ve sosyal içerme konularında özel bir yere sahiptir.

"Topluluk (AB)...topluluğun her yerinde, ekonomik faaliyetlerin uyumlu, dengeli ve sürdürülebilir gelişmesi, yüksek bir istihdam ve sosyal koruma düzeyi, erkekler ve kadınlar arasında eşitlik, sürdürülebilir ve enflasyon yaratmayan büyüme, yüksek derecede bir rekabet gücü ve ekonomik performans yakınlaşması, çevre kalitesinin yüksek düzeyde korunması ve iyileştirilmesi, yaşam standardı ve kalitesinin yükselmesi, ve üye devletler arasında ekonomik ve sosyal kaynaşma ve dayanışma temin etmekle görevli olacaktır" (1997 Amsterdam Antlaşması ile değiştirilmiş şekliyle Avrupa Topluluğu'nu kuran Antlaşma'nın 2nci maddesi).

Amsterdam Antlaşması ile Avrupa Topluluğu Antlaşması'na getirilen yeni 13üncü Madde, ayrımcılığa karşı hükümlerin benimsenmesine değinmekte olup, istihdamın geliştirilmesi Topluluk amaçlarına dahil edilmiş, Sosyal Protokol, Avrupa Topluluğu Antlaşması bünyesine alınmıştır. Sosyal politikanın amaçları, istihdamın geliştirilmesi, yaşam ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi, yeterli sosyal koruma, işçi ve yönetim arasında diyalog, insan

kaynaklarının geliştirilmesi ve sosyal dışlanmanın önlenmesi olarak tespit edilmiştir (Erdoğan, 2005: 23).

1998-2000 dönemine ait Sosyal Eylem Programı, Avrupa sosyal politikasının geliştirilmesi için yeni bir çerçeve ortaya koymuş; bu çerçeve Amsterdam’da kabul edilen Avrupa İstihdam Stratejisi ile birlikte uygulanmıştır.

AB ekonomisinin daha rekabetçi olmasını, tam istihdama ulaşmasını, istihdam oranını % 70’e ve kadın istihdam oranını % 60’a kadar artırmayı hedefleyen Lizbon Zirvesi (Mart 2000), 2010 yılına kadar daha fazla ve kaliteli işler yaratılması gerektiğini vurgulanmıştır. Mart 2001’de gerçekleştirilen Stockholm Zirvesi 2010 yılına kadar sosyal politika alanındaki hedeflerini “dünya ekonomisinde sosyal bir Avrupa olmak: Herkes için istihdam ve yeni fırsatlar yaratmak” olarak belirlemiştir.

Şubat 2001’de imzalanarak Şubat 2003’de yürürlüğe giren Nice Antlaşması, Lizbon Zirvesi sonucunda kurulan Sosyal Koruma Komitesi’ni resmi statüye kavuşturmuştur. Üye ülkelerin Lizbon hedeflerine ulaşmada yeterli ilerlemeyi gösterememelerinden dolayı Avrupa Konseyi, Lizbon Stratejisini Mart 2005’de “Yeni Lizbon” olarak yeniden tanıtmak için gündemine almıştır. Yeni Lizbon’da hedefler; yüksek öğretim, araştırma ve yenilik konusundaki yatırım tutarının artırılması; bu tür bir süreçte yer alan idari engellerin azaltılması, işletmelerinin kurulmasını ve büyümesini teşvik eden bir ekonomik ortam yaratılması; tüm yaştaki insanlara iş bulmada ve önlerindeki engelleri aşmada yardım sağlanması, ve son olarak güvenli ve dayanıklı bir enerji tabanının sağlanmasının garanti edilmesi olarak belirlenmiştir (AB Türkiye Görünüm, 2006: 14).

Şubat 2006’da 2006-2010 dönemi için başlatılan mevcut sosyal gündem, Avrupa’nın sosyal modelini modernize etmeyi amaçlamaktadır. Gündem, istihdam ile eşit fırsatların ve sosyal katılımın desteklenmesi önceliklerine odaklanmaktadır (Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu, 2006: 12). Büyüme ve iş imkanları stratejisi Mart 2000’de uygulamaya konulduğunda, AB liderleri, yoksulluğu yok etmek konusunda nihai bir etki yapmak için güvence vermişlerdir. Ve 2010 yılı, Avrupa Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma ile Mücadele Yılı olarak ilan edilmiştir.

Avrupa Sosyal Fonu (ASF) 1957’den beri, üye devletlerce yapılan eylemlere katkıda bulunmak üzere oluşturulan bir mali araçtır. Fon’un görevi, insanların emek piyasasından kopmalarına engel olmak, işsizliği önlemek ve savaşmak, işgücü ve şirketleri daha donanımlı kılmaktır. Avrupa Sosyal Fonu ve daha sonra bölgeler arası eşitsizlikleri azaltmak üzere uygulamaya konan Bölgesel Kalkınma Fonu, sosyal alanlardaki bazı duyarlılıkların ifadesidir (Koray, 2002: 223).

2000-06 programlama döneminde ASF, aktif bir emek piyasası politikasının geliştirilmesi; sosyal dışlanma riskiyle karşı karşıya olan insanlara yardım; genel eğitim ve mesleki eğitimin iyileştirilmesi; araştırma, bilim ve teknoloji alanlarında, personel intibak yeteneğinin, girişimciliğin ve işgücü becerilerinin artırılması ve emek piyasasında cinsler arası eşitsizliklere karşı savaşmak gibi beş değişik öncelikli alanda, üye devletlerin tedbirleri için finansman desteği vermiştir. 2007-2013 dönemi için AB Üye Devletleri ve bölgelerine, ASF'nun amaçlarına ulaşabilmek için 75 milyar Avroluk bir bütçe ayrılmıştır. 2009-2010 yılları için bu Fon vasıtasıyla üye devletlere, istihdamı devam ettirmek; iş yaratmak ve hareketliliği teşvik etmek; becerileri yükselterek işgücü piyasası ihtiyaçlarıyla uyumlaştırmak ve istihdama girişi kolaylaştırmak konularındaki eksenler için 19 Milyar Avro destek sağlanmıştır (İşveren, 2009: 72). Yanı sıra potansiyel ve aday ülkelere, siyasi ve kurumsal reformlarda AB standartlarına gelmeleri için sağlanan Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA) ile finansal destek sağlanmaktadır. IPA'nın bileşenlerinden biri olan İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi, aday ülkeleri, ASF'nun programlanması, yönetimi ve uygulanması için hazırlamaktadır.

AVRUPA KOMİSYONU İLERLEME RAPORLARI

Haziran 1998'de Cardiff'de yapılan AB Konseyi'nde, Komisyon tarafından her bir aday ülkenin katılım yönünde kaydettiği ilerleme üzerine, ilk düzenli raporlarının 1998 sonunda sunulacağı ifade edilmiştir. Aday ülkelerin Kopenhag kriterlerini karşılama yönünde aldıkları yolu, Düzenli/İlerleme Raporu altında değerlendiren Komisyon, raporlarını hazırlarken, Parlamento rapor ve kararlarını, Avrupa Konseyi, AGİT ve uluslararası örgütler ile sivil toplum kuruluşlarının değerlendirmelerini (IKV, 2003: 113) kullanmaktadır.

İlerleme raporlarında sosyal ve sendikal haklara ilişkin değerlendirmeler, siyasi kriterler bölümünde yer alan "ekonomik, sosyal ve kültürel haklar" ile mevzuata uyum bölümünde yer alan "istihdam ve sosyal politika" başlığında yer almaktadır. Aşağıdaki bölümde mevzuata uyum bölümünde yer alan eleştirilere yer verilmektedir.

Komisyon 1998 Düzenli Raporu

İlk Düzenli Rapor'da (www.ec.europa.eu, 1998) Uluslararası İş Örgütü'nün (ILO) hesaplama yöntemleri kullanılırsa, işsizliğin 1996'da % 6,1 ve 1997'de % 6,4 oranında olduğu; paralel ekonomi boyutunun dikkate alınmasıyla, bu rakamların muhtemelen çok daha yüksek bir işsizlik oranını saklayacağı ifade edilmektedir. Rekabetçi bir ekonominin ihtiyaçlarını karşılamak için, işgücü piyasasının modernize edilmesi gerektiği söylenerek sosyal güvenlik harcamalarının, Türkiye'nin Gayri Safi Milli Hasılası'nın (GSMH) sadece % 7'si düzeyinde olduğu; bu düşük rakamın nedeninin de vergi gelirleri yerine

işveren ve işçiden alınan primlere dayalı olan sosyal güvenlik sisteminin yapısı gösterilmektedir. Sosyal güvenlik kuruluşlarının çoğunun finansman açığı içinde olduğu ve devletin bu açığı kapatmaya mecbur kaldığı, bu yüzden sistemin kapsamlı bir reforma ihtiyaç duyduğu ifade edilmektedir. Ülkenin sosyo-ekonomik gelişme düzeyinin dikkate alınmasıyla, sağlık göstergelerinin çoğunun tatminkar olmadığı ve bu nedenle sağlık hizmetinin önemli ölçüde iyileştirilmesi gerektiği de Rapor’da yer almıştır. Türkiye’de muhtelif işçi ve işveren kuruluşlarının bulunduğu, bunlar içinde en geniş tabanlı olanının, Avrupa Sendikalar Konfederasyonu (ETUC) üyesi Türk-İş olduğu; başlıca işveren kuruluşun ise, Avrupa Endüstri ve İşveren Konfederasyonları Birliği UNICE’nin üyesi olan TİSK olduğu söylenmektedir. 1995 yılında hükümetçe kurulan Ekonomik ve Sosyal Konsey’in, Mart 1997’de işlemeye başladığı, fakat yasal kısıtlamalar nedeniyle (toplu pazarlık ve sözleşme sistemi olmaması) kamu sektörü konfederasyonları çerçevesinde sosyal diyalogun bulunmadığı; mevcut bilgilere dayanarak, Türkiye’nin sağlık, sosyal güvenlik, işgücü ve fırsat eşitliği mevzuatının Topluluk müktesebatına uyum derecesini saptamanın zor olduğu ifade edilmektedir.

Komisyon 1999 Düzenli Raporu

Avrupa stratejisi üzerine temas grubu toplantıları çerçevesinde, Türkiye’nin, Avrupa stratejisi kapsamında istihdam ve sosyal işler konularını ele almaya ilgi duyduğunu ifade ettiği, işsizlik oranının (ILO metodolojisi), 1997’deki % 6,4’e karşı, 1998’de % 6,3 olduğu, resmi rakamlara göre, buna, % 5,9’luk bir eksik istihdam oranı eklenmesi gerektiği belirtilmektedir. Türkiye’de halen bir işsizlik sigortası sisteminin mevcut olmadığı, fakat 1999 yılında sosyal güvenlik yasa tasarısının kabul edilmesiyle, Haziran 2000’de bir işsizlik sigortası programının devreye sokulacağı ifade edilmektedir. Son düzenli raporda işaret edildiği gibi, Türkiye’de muhtelif işçi ve işveren kuruluşlarının olduğu, son yıllarda, işçilerin örgütlenme ve sendikalaşma özgürlüğü konusunda ilerleme kaydedildiği, Ekonomik ve Sosyal Konsey’in, 1999 yılında iki de fa toplandığı, sosyal ortaklar arasındaki bu diyaloga rağmen, özellikle kamu sektörü sendikaları ve serbest ticaret bölgeleri açısından, Türk mevzuatında sendikal faaliyeti kısıtlayıcı hükümlerin var olmaya devam ettiği eleştiri konusu olmaktadır. Ayrıca, hem işverenler, hem de resmi makamlar tarafından sendika aktivistlerinin yaygın şekilde taciz edildiğine ilişkin haberlerin sürdüğü, özgür ve gerçek bir sosyal diyalogun şartlarını yaratmak için, daha fazla ilerleme sağlanmasının gerekli olduğu ifade edilmektedir (www.ec.europa.eu, 1999).

Komisyon 2000 Düzenli Raporu

1999 yılındaki duruma kıyasla, sosyal politika ve istihdam sahasında, ulusal mevzuatın Topluluk müktesebatı ile uyumlulaştırılmasında büyük ilerleme

kaydedilmediği, Çalışma Hukuku açısından, 1999'dan bu yana ilave bir uyumlulaşma olmadığı, ancak, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın, çalışma mevzuatını ıslah etmek ve müktesebat ile uyumlulaştırmak için bir komisyon kurduğu ifade edilmektedir. Çocuk emeğinin yaygın olduğu ve ciddi bir kaygı konusu olmaya devam etmesi; eşit muamele alanında, AT mevzuatının aktarımına yönelik yeni bir gelişme bulunmaması, sağlık ve güvenlik alanında ilerleme kaydedilmemiş olması eleştirilmektedir. Kamu sağlık hizmeti sisteminin, sağlık hizmetleri alanında yetersiz kamu harcaması ve hizmetin genel olarak yetersiz dağılımı konusunda iki büyük sorunla karşı karşıya olduğu ve bu yüzden, kamu sağlık hizmeti sisteminde reformun acilen gerekli olduğu söylenmektedir. Bütün düzeylerde sosyal diyalog konusunda, geçen düzenli rapordan bu yana büyük bir ilerleme sağlanmadığı, sosyal koruma ile ilgili olarak, Haziran 2000'de bir işsizlik sigortası sisteminin devreye sokulduğu, Türk sosyal güvenlik sisteminde reformun, acilen gerekli olduğu ifade edilmektedir (www.ec.europa.eu, 2000).

Komisyon 2001 İlerleme Raporu

Son İlerleme Raporundan bu yana, sınırlı gelişme kaydedildiği, çocuk işçiliği konusunda, Türkiye'nin Ocak 2001'de, Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerinin Ortadan Kaldırılması Hakkında 182 sayılı ILO Sözleşmesi'ni ve Çocuk Haklarının Kullanılması Hakkında Avrupa Sözleşmesi'ni onayladığı, Nisan 2001'de Emniyet Genel Müdürlüğü'nde bir Çocuk Bürosunun kurulmasına ilişkin bir kanunun kabul edildiği ancak, özellikle mevcut ekonomik kriz döneminde, çocuk işçiliğinin yaygın ve kaygı verici durumunu muhafaza ettiği ifade edilmektedir.

Kadın-erkek arasında muamele eşitliği konusunda, analık iznine ve TBMM'de görüşülen Medeni Kanun çerçevesinde, kadınlara yönelik mevcut ayrımcılığın sona erdirilmesine yönelik hazırlık çalışmalarının başlatıldığı, Medeni Kanun'daki, aile reisi kavramının kaldırılmasının da hedeflendiği, ilgili müktesebatın uyumlaştırılmasına yönelik olarak, bunları takip eden yeni adımların atılmasına ihtiyaç duyulduğu söylenmektedir (www.ec.europa.eu, 2001).

Komisyon 2002 İlerleme Raporu

Genel olarak, son İlerleme Raporundan bu yana sınırlı bir ilerleme kaydedildiği, iş hukuku alanında somut bir ilerleme olmadığı, bununla birlikte, İş Kanununu revize etmek üzere bilimsel bir komite kurulduğu ifade edilmektedir.

Kadın ve erkek arasında muamele eşitliğine ilişkin olarak, Ocak 2002'de yürürlüğe giren değiştirilmiş Medeni Kanun'un önemli bazı iyileştirmeler getirdiği; Kanun'un, "aile reisi" kavramını kaldırarak, kadınlara, çocukları ve

evi ilgilendiren kararlarda söz hakkı tanıdığı, kocaların, artık tek taraflı olarak çiftin nerede yaşayacağına karar verme veya karılarının çalışmasına izin verme hakkına sahip olmadığı, kadınların, artık kocalarının zina yapmaları halinde boşanma davası açma hakkına sahip olduğu, Değiştirilmiş Medeni Kanun’un, evlilik birliği sırasında edinilmiş tüm malların eşit olarak paylaşılmasını temin ederek, boşanma halinde kadınların mali durumunu da güçlendirdiğini söylemektedir. Çalışma hayatında kadın ve erkek arasında eşit muamele ilkesine ilişkin olarak, müktesebata uyum sağlanması yönünde sınırlı ilerleme kaydedildiği, Ağustos 2002’de kabul edilen iş güvencesi yasasının, cinsiyete dayalı ayrımcılık durumlarında ispat yüküne ilişkin bir hüküm içerdiği, iş sağlığı ve güvenliği alanında, gemilerde daha iyi tıbbi hizmet verilmesi için gerekli asgari sağlık ve güvenlik koşullarına ilişkin mevzuatın Kasım 2001’de çıkarıldığı ifade edilmektedir.

Sosyal diyaloga ilişkin olarak, Türkiye’nin, Ağustos 2002’de gerçekleştirdiği reformlar çerçevesinde, serbest bölgelerdeki grev, lokavt ve toplu pazarlığa ilişkin on yıllık yasak koyan hükmü kaldırdığı; istihdam konusunda, temel sorunların varlığını sürdürdüğü; ortalama işsizliğin, son ekonomik gelişmelerden dolayı, % 6,6’dan (2000) % 8,5’e (2002) yükseldiği; kadınlarda işsizlik oranının 2001’de % 7,9 iken, bu oranın erkeklerde % 8,8 olduğu, istihdam oranlarının, özellikle kadınlar için çok düşük olduğu, 2001 yılında genel istihdam oranının % 46,8 olduğu, kadınların istihdam oranının % 25 gibi düşük bir seviyedeysen, bu oranın erkeklerde % 68,4 olarak gerçekleşmesi eleştirilmektedir. Düşük istihdam oranları, gençler ve kadınlar arasındaki yüksek oranlı işsizliğin temel zorluklar olduğu, resmi işsizlik sorununa ek olarak, kayıt dışı ekonominin boyutlarının da kaygı vermeye devam ettiği belirtilmektedir.

Rapor’un Genel Değerlendirme bölümünde, iş hukuku alanında, toplu işten çıkarmalar; işletmelerin devri; işverenin iflası; çalışma süreleri; belirli süreli ve kısmi zamanlı çalışma; çalışan çocuklar; işçilerin başka bir işte görevlendirilmesi; belirli süreli ve geçici istihdamda sağlık ve güvenlik; Avrupa Çalışma Konseyleri ve işçileri, sözleşme koşulları veya iş ilişkisi konusunda bilgilendirme yükümlülüğü konularında ilerleme sağlanması gerektiği ifade edilmektedir.

Sosyal diyalog ile ilgili olarak, serbest bölgelerdeki sendikal haklarda yapılan iyileştirmeye karşın, müktesebata uygun biçimde, her düzeyde, iki taraflı ve üç taraflı serbest ve gerçek bir sosyal diyalogun koşullarının yaratılması yönünde, öncelikli olarak ilerleme kaydedilmesi gerektiği, Türkiye’nin, sendikal hakların tam anlamıyla yerleşmesine yönelik olarak, sendikaların işyeri düzeyinde toplu pazarlık yapabilmesi için aranan % 10 barajının ve işkolu oluşturabilmek için aranan kısıtlayıcı barajların kaldırılmasını da içeren hızlı bir ilerleme gerçekleştirmesi gerektiği

vurgulanmaktadır. Haziran 2001’de kabul edilmiş olan, ancak, Türkiye tarafından onaylanan ILO Sözleşmeleri ve Topluluk müktesebatı ile uyumlu olmayan Kamu Görevlileri Sendikaları Kanunu’nun değiştirilmediği, özel işletmelerin çoğunda sosyal diyalogun bulunmadığı ifade edilmektedir (www.ec.europa.eu, 2002).

Komisyon 2003 İlerleme Raporu

İş hukuku alanında, ilgili müktesebata uyum için daha fazla çabaya ihtiyaç bulunduğu, tüm alanlarda, ilgili direktiflere tam uyum sağlanmasına yönelik daha ayrıntılı mevzuatın kabul edilmesi gerekliliğine değinen Rapor, özellikle işletmelerin devri, işçilerin geçici olarak çalıştırılmak üzere diğer bir üye devlete gönderilmesi, çalışan gençler, belirli süreli ve geçici işlerde çalışanların sağlık ve güvenliği, Avrupa Çalışma Konseyleri, Avrupa Şirketlerinde çalışan işçilerin yönetime katılması, işçilere yönelik bilgilendirme ve danışma ve çalışanların, iş sözleşmesi ve istihdam koşulları hakkında bilgilendirilmesi yükümlülüğü konularındaki direktifler bakımından uyumun gerekliliğini ifade etmektedir.

Kadın ve erkek arasında eşit muameleye ilişkin olarak, 2002 yılında kabul edilen yeni Medeni Kanun’un rapor dönemi boyunca uygulandığı, özellikle, eşit ücret, istihdamda eşit muamele, ebeveyn izni ve yasal ve mesleki sosyal güvenlik programlarında eşit muamele konularında daha fazla uyumlaştırma yapılması gerektiği vurgulanmaktadır.

Sosyal diyalog konusunda, müktesebata uygun olarak her düzeyde iki taraflı ve üç taraflı serbest ve gerçek bir sosyal diyalogun koşullarının yaratılması yönünde daha fazla ilerleme kaydedilmesinin öncelikli mesele olduğu, 2002 yılında da belirtildiği gibi, Türkiye’nin, işkolu oluşturabilmek için aranan kısıtlayıcı barajlar ile sendikaların işyeri düzeyinde toplu pazarlık yapabilmesi için aranan %10’luk barajın kaldırılması da dahil olmak üzere, sendikal hakları tam anlamıyla yerleştirme yönünde ilerleme kaydetmesi gerektiği belirtilmektedir.

Engellilerin durumunu iyileştirmek için hala yapılması gereken çok çalışma bulunduğu, başta engelli çocukların eğitim hizmetlerine erişiminin artırılması ile ilgili olmak üzere, Özürlüler İdaresi Başkanlığı’nın idari kapasitesinin güçlendirilmesine daha fazla önem verilmesi gerektiği, 2002 yılında olduğu gibi, sosyal koruma alanında hala yapılacak çok şey bulunduğu, sosyal güvenlik sisteminin en acil sorunlarının, genel makroekonomik dengesizliklerden kaynaklanan mali istikrarsızlık, kayıt dışı sektörün varlığı, idari yapı ve yönetim problemleri olduğu belirtilmektedir (www.ec.europa.eu, 2003).

Komisyon 2004 İlerleme Raporu

Türkiye'nin sosyal diyalog konusunda acilen bütün sendikal hakları tesis etmesi gerektiğini söyleyen Rapor, özellikle, sendikaların toplu görüşme yapabilmesine ilişkin kısıtlayıcı eşiklerin, kamu sektöründe çalışanlar için grev ve toplu görüşme hakkına ilişkin sınırlayıcı hükümlerin ve bazı kamu çalışanlarının sendika üyesi olabilmesine getirilen kısıtlamaların kaldırılmasını tavsiye etmektedir. 2003 İlerleme Raporunda da belirtildiği gibi, iki taraflı sosyal diyalogun, özellikle bu diyalogun neredeyse hiç olmadığı özel sektörde, geliştirilmesine ve güçlendirilmesine ciddi bir ihtiyaç bulunduğu tekrar edilmekte; toplu sözleşmelerin kapsadığı iş gücü oranının hala çok düşük olduğu, Ekonomik ve Sosyal Konseyin, sosyal ortaklara danışılması işlevini iyileştirmek amacıyla, Hükümet temsilcilerinin halihazırdaki hakim durumunun azaltılması da dahil olmak üzere, ulusal düzeyde bazı yapısal reformların uygulamaya konulması gerektiği ifade edilmektedir. Özel sektörün, kamu kurumları ve sosyal ortakların, sosyal diyaloga bağlılıklarını göstermesi gerektiği, engelleri kaldırmak ve sosyal diyalogun işlemlerini iyileştirmek için gerekli tedbirlerin alınmasına ihtiyaç duyulduğu; sendikal hakların hala ILO standartlarının gerisinde olduğu ifade edilmektedir (www.ec.europa.eu, 2004).

Komisyon 2005 İlerleme Raporu

Sosyal diyalog ile ilgili olarak çok az ilerleme kaydedildiği, Başbakanlık tarafından 2005 Haziran ayında, basın ile ilişkiler dahil, kamu sektörü sendikaları üyeleri, temsilcileri ve yöneticilerinin faaliyetlerine yönelik bazı kısıtlamaların azaltılması amacıyla bir genelge yayımlandığı, Hükümet ile sosyal ortakları bir araya getiren bir organ olan “Üçlü Danışma Kurulu”nun Mayıs 2005’de ikinci defa toplandığı, bir diğer üçlü organ olan “Emek Platformu”nun 12 yıl aradan sonra Eylül 2004’de yeniden toplandığı belirtilmektedir. Önceki ilerleme raporlarında da talep olduğu üzere, halen tüm sendikal hakların tesisinin gerektiği, bundan başka, sendika toplantıları ve gösterilerinin kolaylaştırılmasına ihtiyaç duyulduğu, toplu sözleşmeler kapsamına giren işgücü oranının halen çok düşük olduğu, Hükümet temsilcilerinin halihazırdaki baskın konumlarının hafifletilmesi dahil, Ekonomik ve Sosyal Konseyin performansının iyileştirilmesi için ulusal düzeyde bazı yapısal reformların gerçekleştirilmesi gerektiği belirtilmektedir (www.ec.europa.eu, 2005).

Komisyon 2006 İlerleme Raporu

Sosyal diyalog alanında, halen uygulanabilir durumda bulunan Sendikalar ve Toplu Sözleşme, Grev ve Lokavt Kanunlarının, AB ve Uluslararası Çalışma Örgütü standartlarına getirilebilmesini amaçlayan ve halen gündemde olan yasa tasarılarında bir ilerleme bildirilmediği, sendikal hakların henüz tamamıyla tesis

edilmediği, sosyal diyalogun zayıf olduğu; Ekonomik ve Sosyal Konsey'in performansının iyileştirilmesi gerektiği belirtilmektedir. Sendikal haklar bağlamında herhangi bir ilerlemenin kaydedilmediği, Hükümet'in bu alanda halen yürürlükte olan iki yasayı değiştirmeye yönelik iki mevzuat teklifini sosyal ortaklara sunduğu, ancak, bu konuda başka ilerlemenin kaydedilmediği ve hükümet tarafından resmi bir yasama girişiminde bulunulmadığı Rapor'da ifade edilmektedir.

Genel olarak, örgütlenme hakkı ve grev hakkı da dahil olmak üzere, toplu sözleşme hakkıyla ilgili önemli kısıtlamaların hala devam ettiği, toplu sözleşme imzalanabilmesi için şirket ve sektörler düzeyinde uygulanan eşikler ile sendikalara üye olmaya ilişkin karmaşık işlemlerin hala yürürlükte olduğu, gazetecilerin sendikalaşma ve toplu sözleşme konularında karşılaştıkları zorlukların sürdüğü belirtilmektedir (www.ec.europa.eu, 2006).

Komisyon 2007 İlerleme Raporu

Sosyal diyalog alanında sınırlı bir ilerleme kaydedildiği, sendikaların yönetici organlarına seçilebilmek için en az 10 yıl çalışmış olma zorunluluğunun kaldırıldığı, ancak, halen uygulanan Sendika ve Toplu Pazarlık, Grev ve Lokavt kanunlarını, ILO ve AB standartlarıyla uyumlu hale getirmeyi amaçlayan yasa tasarısının beklemekte olduğu ifade edilmektedir. Sendikal hakların da tam olarak sağlanması gerektiği, iki taraflı sosyal diyalog alanında bazı sektörlerde bir miktar ilerleme kaydedildiği, ancak, genel olarak sosyal diyalogun zayıf ve üçlü sosyal diyalog mekanizmalarının, özellikle Ekonomik ve Sosyal Konsey'in, etkisiz kalmaya devam ettiği ifade edilmektedir. Toplu sözleşme kapsamındaki işçilerin sayısının hala düşük olduğu ve bu sayının azalmaya devam ettiği; işçi ve işveren örgütlerinin iki taraflı sosyal diyalog konusunda ortak deklarasyon ve protokoller akdetmiş oldukları belirtilmektedir.

Ancak, sendikal hakların tam olarak uygulanmasında kısıtlamaların devam ettiği, Türkiye'nin, Uluslararası İş Örgütü (ILO) sözleşmelerini, özellikle örgütlenme hakkı, grev hakkı ve toplu pazarlık hakkına ilişkin olanları, tam olarak uygulamamakta olduğu, Türkiye'nin gözden geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı'nın Beşinci (örgütlenme hakkı) ve Altıncı (toplu pazarlık hakkı) maddelerine çekincelerini devam ettirdiği belirtilerek, genel olarak değerlendirildiğinde, çalışma hakları ve sendikalar konusunda çok az ilerlemenin kaydedildiği ifade edilmektedir (www.ec.europa.eu, 2007).

Komisyon 2008 İlerleme Raporu

İş hukuku alanında ilerlemenin kaydedilmediği, bazı Direktiflerin aktarılmasında eksikliklerin bulunduğu; bunların, iş hukukunun sınırlı bir kapsamda uygulanmasını da içerdiği ifade edilmektedir. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın ve bağlı kuruluşlarının idari kapasitelerinin henüz

yeterince gelişmediği, sokaklarda çalışan çocuklar dahil, çocuk işçiliği konusunun sorun olmaya devam ettiği; çocuk işçiliği alanında 2007 İlerleme Raporu’nda dile getirilen, mevzuattaki eksikliklerin devam ettiği, Türkiye’nin çocuk işçiliğiyle mücadele için çabalarına devam etmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Sosyal diyalog alanında, sınırlı ilerlemenin olduğu, Rapor döneminde, üçlü sosyal diyalog toplantılarının daha sık düzenlendiği, ancak Ekonomik ve Sosyal Konsey’in, Kanun’un gerektirdiği gibi düzenli toplanmadığı belirtilerek belirli sektörlerde, ikili sosyal diyaloga ilişkin bir miktar ilerlemenin olduğu; ancak özerk ve ikili sosyal diyalog yapılarının her düzeyde kurulmasının hala sağlanamadığı, toplu sözleşme kapsamındaki işçilerin sayısının hala düşük olduğu, sendikal hakların Türkiye’de bütünüyle tesis edilemediği belirtilerek mevcut Sendika, Toplu Sözleşme, Grev ve Lokavt Kanunları’nı, ILO ve AB standartlarıyla uyumlaştırmaya yönelik taslak mevzuatın henüz kabul edilmediği ifade edilmektedir.

İstihdam politikası alanında ilerlemenin kaydedildiği, kadınlar, gençler ve özürli kişiler için istihdam imkanlarını teşvik etmeye özel olarak odaklanan ve işsizlik sorunlarını ele almayı amaçlayan bir İstihdam Paketi’nin, 2008 Mayıs ayında kabul edildiği belirtilmektedir. “İstihdam Politikası Önceliklerinin Ortak Değerlendirmesi Belgesi”nin (JAP) sonuçlandırılmasına yönelik yeni ilerleme kaydedilmediği; özel itina gerektiren grupları etkileyen istihdam sorunlarının nasıl ele alınabileceği konusunda henüz mutabakata varılmadığı, Türkiye’nin, istihdam alanında henüz yeterince hazır olmadığı belirtilmektedir.

Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA), İnsan Kaynaklarını Geliştirme bileşeninin uygulanmasıyla, Avrupa Sosyal Fonu (ASF) hazırlıkları bağlamında iyi bir ilerleme kaydedildiğinin bildirilebilir olduğu, 2007 Aralık ayında, Komisyon’un, İnsan Kaynakları Geliştirme Operasyonel Programı’nı onayladığı, bu programın, istihdam, öğretim, eğitim ve sosyal içerme alanlarındaki faaliyetleri desteklemeyi amaçladığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’nın, bu Operasyonel Programın idaresine yönelik gerekli iç yapılanmayı tesis ettiği, bu bağlamda personel atamalarını yaptığı ve eğitimlerini verdiği ifade edilmektedir.

Sosyal içerme alanında sınırlı bir ilerlemenin olduğu, Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu’nun 2008 Ekim ayında yürürlüğe girdiği, bu çerçevede, 18 yaşın altındaki herkesin genel sağlık sigortası kapsamına alındığı; bunun, bir yıldan uzun süredir Türkiye’de ikamet eden ve kendi ülkelerinde sosyal sigortası olmayan yabancı uyrukluları da kapsadığı ifade edilmektedir.

Sosyal koruma alanında, bir miktar ilerlemenin kaydedildiği, sosyal güvenlik reformunun en önemli ayağı olan Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu’nun, 2008 Ekim ayında yürürlüğe girdiği, bu kanunun, emeklilik parametrelerini ve genel sağlık sigortası sistemini, yeterli ve sürdürülebilir

emeklilik aylığı sağlanabilecek şekilde düzenlemeyi de amaçladığı vurgulanmaktadır. Sosyal Güvenlik Kurumu'nun, dezavantajlı kişilere merkezi olmayan tek noktadan hizmetler sunmaya yönelik kapasitesinin güçlendirilmesi gerektiği, bununla birlikte, sosyal yardım ve hizmetlere ilişkin yeni bir mevzuat konusunda herhangi bir gelişmenin yaşanmadığı ifade edilmektedir.

Ayrımcılıkla mücadele ve eşit fırsatlar konusunda ise, sınırlı ilerlemenin kaydedildiği, kadınların istihdam oranları ve eğitime erişim imkanlarının, AB üyeleri ve OECD ülkeleri arasında en düşük düzeyde olduğu, ulusal mevzuatta, doğrudan ve dolaylı ayrımcılığın tanımlanması gibi, önemli genel esaslar ve tanımların eksik olduğu; ırk, etnik köken, din veya inanç, özürlü, yaş ve cinsel eğilim temelli ayrımcılık hakkındaki müktesebatın aktarılmasının henüz tamamlanamadığı belirtilmektedir. Ayrımcılığın önlenmesi ve eşit muamelenin teşviki için, etkin ve bağımsız bir "Eşitlik Kurumu"nun tesis edilmesine halen ihtiyaç duyulduğu ifade edilmektedir (www.ec.europa.eu, 2008).

Komisyon 2009 İlerleme Raporu

İş hukuku konusundaki AB müktesebatının iç hukuka aktarılması bakımından ilerlemenin kaydedilmediği, İş Kanununun kapsamının genişletilmesi ve bir dizi AB iş hukuku direktifinin iç hukuka aktarılması gerektiği, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın ve bağlı kuruluşlarının idari kapasitesinin henüz yeterli olmadığı ifade edilmektedir.

Sosyal diyalog konusunda çok sınırlı ilerlemenin kaydedildiği, 1 Mayıs'ın, 28 yıl aradan sonra "Emek ve Dayanışma günü" adıyla yeniden kabul edilmesinin cesaretlendirici bir gelişme olduğu, sendikalar mevzuatına ilişkin reformun birkaç yıldır beklemekte olduğu, Türkiye'de sendikal hakların henüz tam olarak tesis edilmediği belirtilmektedir.

İstihdam politikası konusunda, özellikle ekonomik ve mali krizin negatif etkilerini azaltmaya yönelik bazı ilerlemelerin kaydedildiği, Ağustos 2009'da istihdamı teşvike yönelik olarak, kısa çalışma ödeneğinin 6 aya çıkarılması gibi, bir dizi münferit tedbirin alındığı, bu tedbirlerin, 2008 yılında çıkarılan istihdam yaratıcı tedbirler içeren "istihdam paketi"ni tamamlar nitelikte olduğu, genel bir istihdam stratejisinin bulunmaması sebebiyle, bu tedbirlerin sonuçlarının görülmesi için beklenmesi gerektiği belirtilmektedir.

Avrupa Sosyal Fonu'na (ASF) yönelik hazırlıklarda iyi düzeyde ilerleme kaydedildiği, IPA insan kaynaklarının geliştirilmesi operasyonel programından sorumlu olan Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nda oluşturulan operasyonel yapı için, yeni personelin alındığı ve eğitimlerin düzenlendiği belirtilerek bu konudaki çalışmaların olumlu yönde ilerlediği kaydedilmektedir.

Sosyal içerme konusunda çok sınırlı ilerlemenin kaydedildiği, yoksulluk riskiyle karşı karşıya olan nüfus oranının oldukça yüksek olduğu, son yapılan yoksulluk araştırmasına (2007) göre, 2006 yılına kıyasla az oranda

yükselmeye, Türkiye nüfusunun % 18,56'sının, yoksulluk sınırının altında yaşadığı belirtilmektedir.

Sosyal koruma konusunda ilerleme kaydedilmediği, sosyal güvenlik koruması altında olan nüfusun düşme eğilimi gösterdiği, sosyal koruma, sosyal yardım ve sosyal hizmetlerin etkin bir şekilde planlanması, koordinasyonu ve sağlanması bakımından hala eksiklik bulunduğu, bu durumun, sıklıkla, söz konusu hizmet ve yardımların, objektif ve şeffaf kriterler olmaksızın keyfi biçimde sunulmasına neden olduğu ifade edilmektedir.

Ayrımcılıkla mücadele konusunda ilerleme kaydedilmediği, mevzuatta doğrudan ve dolaylı ayrımcılık tanımlarının mevcut olmadığı, ırk veya etnik köken, din veya inanç, özürllülük, yaş ve cinsel eğilim temelinde ayrımcılıkla ilgili AB müktesebatının henüz iç hukuka aktarılmadığı belirtilmektedir. Türkiye’de AB müktesebatının zorunlu kıldığı bir eşitlik kurumunun hala mevcut olmadığı, bu konuda, sivil toplum kuruluşlarıyla diyalogun geliştirilmesine ihtiyaç duyulduğu vurgulanmaktadır (www.ec.europa.eu, 2009).

SONUÇ

Ekonomik bir Birlik olan AB’de, ekonomik bütünleşmenin yanı sıra sosyal boyutun da bütünleşmeye dahil edilmesi için çabalar sürmektedir. Ortak bir sosyal politika olmasa da var olan düzenlemelerin hedefleri, Avrupa Birliği Bölgesel Politika hedeflerine çok yakın olup, her iki politika kapsamında alınan tedbirler, birbirini tamamlar niteliktedir. Bu tedbirler, üye devletler arasında gerekli sosyal uyumu sağlamaya yöneliktir. Ayrıca, AB sosyal politikası, üye devletlerin ekonomik performanslarının da yakınlaşmasını desteklemektedir (Aykaç, 2002: 514).

Avrupa Birliği’nin 1998 yılından bu yana, Türkiye ile ilgili yayınladığı ilerleme raporları eksik ve yetersiz değerlendirmelere (Gülmez, 2003: iv), rağmen, Türkiye’nin sosyal politika alanındaki uyumsuzluğunu göstermektedir (Çelik, 2008: 222).

İlk ilerleme raporundan 2009’da yayınlanan şu anki son ilerleme raporuna kadar tüm raporlarda, sosyal politika konusuna ayrılan içerik ve sayfa sayısı da değişmiştir. 1998 ve 1999 raporlarında kendisine yarım sayfa kadar yer bulan bu başlık, 2002-2003-2004 ilerleme raporlarında 4-5 sayfada incelenmiştir.

1998 ve 1999 İlerleme raporlarında İstihdam ve Sosyal İşler başlığı altında incelenen sosyal politika, 1998 raporunda 3.3. Müktesebatın diğer alanları; 1999 raporunda ise 3.2. Avrupa Stratejisi’nin Kapsadığı Müktesebat Alanları bölümünde yer almıştır.

2000 İlerleme Raporu ile birlikte “Sosyal Politika ve İstihdam” adı altında incelenmeye başlayan sosyal politika, 2003 İlerleme raporuna kadar 3.1. Müktesebat Fasılları bölümünde 13üncü fasılda incelenmiştir. 2003 İlerleme raporu ile birlikte sosyal politika konusu, Üyelikten Kaynaklanan

Yükümlülükleri Üstlenebilme Yeteneği adlı bölüm altına alınmıştır. Müzakere sürecinin başlaması ve AB'nin daha önceki deneyimlerinden dolayı 2005 İlerleme raporu ile birlikte sosyal politika ve istihdam konusu, Müktesebat ve müzakere fasılları ile uyumlu olarak 19uncu fasılda incelenmeye başlamıştır.

Müzakere fasıllarından olan 19uncu fasıl ile ilgili olarak, Avrupa Birliği Genel Sekreterliği bünyesinde Sektörel ve Bölgesel Politikalar Dairesi Başkanlığı kurulmuş olup Fasıl Koordinatör Kurumu da Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'dır. İstihdam ve Sosyal Politika; İş Sağlığı ve Güvenliği ve Cinsiyet Eşitliği konularında da çalışma grupları oluşturulmuştur. Şu andaki mevcut durum ise, AB Konseyi'nde onaylanıp açılış kriteri belirlenen fasıllar arasında yer almaktadır.

İlerleme raporlarındaki hemen hemen tüm başlıklarda kullanılan "son ilerleme raporundan bu yana çok sınırlı ilerleme kaydedilmiştir" ifadesi, Sosyal Politika ve İstihdam başlığı için de kullanılmaktadır. Ancak kaydedilmiş ilerlemeler de not edilmekte, fakat kaydedilen tüm gelişmeler Avrupa Komisyonu'nu tam olarak memnun etmemektedir. Türkiye için yol haritası belirleyen Katılım Ortaklığı Belgesi; Türkiye'nin de ilgili başlıklar altında kısa ve orta dönem önceliklerini ne zaman ve nasıl yapacağını taahhüt ettiği Ulusal Program ışığında hazırlanan İlerleme Raporları, Türkiye'nin tam üyelik katılım müzakerelerine yön vermektedir. İlerleme Raporları Türkiye'de çok ses getirmektedir. Öyle ki yayımlanmadan önce konuşulmaya başlamaktadır. Ancak yayın öncesi ve yayın sonrası konuşulan konular daha çok Raporların siyasi bölümlerine yönelik olmaktadır. Elbette her sektör de kendi ile ilgili başlıkları özel bir ehemmiyetle değerlendirmektedir.

Sosyal taraflar, sosyal politikaya uyum konusunda karar mekanizmalarına daha fazla katılmalı ve sosyal diyalogun geliştirilmesine başat önem vermelidirler. Türk çalışma mevzuatının, AB'nin normları dikkate alınarak geliştirilmesinin ve Avrupa sosyal modelinin örnek alınmasının Türkiye'nin kendi çıkarları açısından önemli ve gerekli olduğu unutulmamalıdır (Palaz, 2003: 314). Avrupa Birliği'nin benimsediği, tüm tarafların aktif olarak rol aldığı ve AB politikalarının çeşitliliği ile uyumlu bir sosyal politikadır. Bundan dolayı da Türkiye'nin, AB sosyal politikasına uyum esnasında göz önünde bulundurması gereken olgu ise, tüm taraflara aktif rol imkanı vermesi ve Birlik politika çeşitliliğine saygı duymasındır.

Her ne kadar Raporlarda sınırlı gelişmelerin kaydedildiği genel olarak yazılsa da bundan dolayı moral bozukluğu oluşmamalı; her türlü reform yapılmaya devam etmelidir. İlerleme Raporları da gayet iyi göstermektedir ki Türk insanının daha sosyal bir Avrupa ve Türkiye'de yaşamalarını sağlayacak tedbirler alınmaktadır ve bunun doğrudan faydalanıcıları Türk halkıdır. Yol uzun ve oldukça teknik bir süreç olup, gündem konusu maddelerden ziyade köklü değişiklikler yapacak olan teknik süreç daha önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu (2006), **AB Türkiye Görünüm**, Sayı 2, Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu, Ankara.
- Aykaç, Mustafa (2002), “Avrupa Birliği Sosyal Politikası: Muğlak Geçmiş ve Tartışmalı Gelecek”, **Tüm Yönleriyle Türkiye-AB İlişkileri**, (Der. Aykaç, Mustafa - Parlak, Zeki), Elif Kitabevi Yayınları, İstanbul, ss.478-552.
- Ceylan-Ataman, Berrin (2005), “Avrupa Birliği Sosyal Politikasının Temel Prensipleri ve Avrupa İstihdam Stratejisi”, **Avrupa Birliği'nin İstihdam ve Sosyal Politikası**, (Der. Ceylan-Ataman, Berrin), Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi Jean Monnet Sosyal Politika Modülü Proje Yayını: 1, Ankara, ss. 11-20.
- Çelik, Aziz (2008), **AB Sosyal Politikası, Uyum Sürecinin Uyumsuz Alanı**, Kitap Yayınevi, İstanbul.
- Erdoğan, Seyhan (2005), “Avrupa Birliğinde Sosyal Korumanın Modernleştirilmesi ve Geliştirilmesi ve Sosyal İçerme”, **Avrupa Birliği'nin İstihdam ve Sosyal Politikası**, (Der. Ceylan-Ataman, Berrin), Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi Jean Monnet Sosyal Politika Modülü Proje Yayını: 1, Ankara, ss. 21-62.
- Gülmez, Mesut (2003), **Avrupa Birliğinde Sosyal Politika**, Türkiye-AB Sendikal Koordinasyon Komitesi, Ankara.
- IKV (2003), **AB ve Türkiye-AB İlişkileri Temel Kavramlar Rehberi**, Yayın No: 172, İstanbul.
- Koray, Meryem (2002), **Avrupa Toplum Modeli (Nereden Nereye)**, Tüses Yayınları, İstanbul.
- Moussis, Nicholas (2004), **Avrupa Birliği Politikalarına Giriş Rehberi**, (Çev. Ahmet Fethi), Mega Press, İstanbul.
- Palaz, Serap (2003), “Avrupa Birliği Sosyal Politikası”, **Avrupa Birliği Ortak Politikalar ve Türkiye**, (Der. Kar, Muhsin - Arıkan, Harun), Beta Yayınları, İstanbul. ss. 301-314.
- TİSK (2009), **İşveren**, Cilt 48, Sayı 3, Ankara.
- http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/1998/turkey_en.pdf, (01.02.2010)
- http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/1999/turkey_en.pdf, (01.02.2010)
- http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2000/tu_en.pdf, (02.02.2010)
- http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2001/tu_en.pdf, (03.02.2010)
- http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2002/tu_en.pdf, (03.02.2010)

- http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2003/rr_tk_final_en.pdf, (04.02.2010)
- http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2004/rr_tr_2004_en.pdf, (04.02.2010)
- http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2005/package/sec_1426_final_progress_report_tr_en.pdf, (05.02.2010)
- http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2006/nov/tr_sec_1390_en.pdf, (05.02.2010)
- http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2007/nov/turkey_progress_reports_en.pdf, (06.02.2010)
- http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/press_corner/key_documents/reports_nov_2008/turkey_progress_report_en.pdf, (06.02.2010)
- http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/tr_rapport_2009_en.pdf, (08.02.2010)

Afşin Ağzından Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü'ne Katkılar

Nasrullah ÖZSOY

Yrd. Doç. Dr. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, FEF , Türk Dili Ve Edebiyatı Bölümü

Özet: Ağız çalışmalarının, genel manadaki dil araştırmaları içerisinde ayrı bir yeri ve önemi vardır. Bu önem; göçler, eğitim öğretim faaliyetlerinin giderek daha çok kimseyi ve daha erken yaşlardan itibaren içine alması, bilhassa haberleşme vasıtalarının ve bunların kullanımının toplumda daha hızlı bir şekilde yaygınlaşması gibi sebeplerle ağız özelliklerinin her geçen gün kaybolması, dolayısıyla da mümkün olan en kısa bir zaman dilimi içerisinde bu hususiyetlerin tespiti lüzumundan kaynaklanmaktadır.

Biz de bu çerçevede, kendi memleketimiz olan Afşin'den seçtiğimiz bazı kelimeleri Türk Dil Kurumunun Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü'nden taradık. Bunlardan, adı geçen sözlükte hiç geçmeyen, geçtiği halde Afşin'de kullanıldığı belirtilmeyen veya kullanıldığından bahsedilmekle birlikte farklı anlamlarını tespit ettiğimiz 140 kadar kelimeyi ağız araştırmaları âlemine sunmak istedik.

Anahtar Kelimeler: Ağız, Anadolu Ağızları, Afşin Ağzı, Derleme Sözlüğü

Contributions to Dialect Dictionary of Turkey Turkish From Afşin Dialect

Abstract: Dialect studies have an important place within the general language studies because we are losing more and more dialectical features every day because of migration, training - education activities, mass media, developing communication devices. In this case, it is strongly necessary to take an action immediately to save these dialectical features as much as we could.

In this context, we have selected some words from "Afşin", which is our homeland, and scanned these words in Turkey Turkish Dialect Dictionary of Turkish Language Association. We intend to present some of these words, about 140. Some of them are not mentioned in the dictionary. Although some lexical items are included in the dictionary, these words are not shown in the dictionary as an Afşin word. We also identified some Afşin words, included in the Dialect Dictionary, which have different meanings.

Keywords: Dialect, Anatolian dialects, Afşin dialect, Compilation of Turkish words.

GİRİŞ

Türk dili ile ilgili çalışma ve incelemeler arasında ağız araştırmalarının ayrı bir yerinin ve öneminin olduğu hususu herkesin malûmudur. Bu önem, her şeyden önce, ağız özelliklerinin her geçen gün biraz daha unutulması ve kaybolmaya yüz tutmasından; dolayısıyla ağızların gerek kelime kadrosunun, gerekse şekil ve söz dizimiyle ilgili hususiyetlerinin bir an önce tespit edilmesi lüzumundan kaynaklanmaktadır.

Bu güne kadar Türkçenin ağızları konusunda çok değerli çalışmalar yapılmış, bu konuda bir hayli mesafe alınmıştır: Korkmaz (1977, 2005), Karahan (1996), Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü (2. Bs., C. I-XII, 1993), Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni (1999) vb. Ancak, yine de yapılması gerekenler yanında yapılanların çok az olduğu, sahanın otoriteleri tarafından her vesile ile açık bir şekilde ifade edilmekte, ortaya konmaktadır. Diğer taraftan, konu ile ilgili tartışmalar, teklifler tabii olarak devam etmektedir. Bu arada, yapılan çalışmaların, gösterilen gayretlerin hiç birini küçümsemeden; kusurlarını, bu davaya hizmet etme düşüncesine ve iyi niyetine vererek, bunların hepsini değerlendirmeli, çok olmazsa az, hepsinden istifade etmeye çalışmalıdır. Türkçenin, unutulma veya kaybolma tehlikesiyle karşı karşıya bulunan bir kelimesini bile kurtarmak için buna değer çünkü.

Geçen yıllarda Türk Dili ve Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten dergilerinde, Derleme Sözlüğü’ne Katkılar başlığı altında birtakım ağız çalışmaları yayımlandı: Kalay (1999), Şanlı (1997), Buran (1996), Özgür (2004) vb. Ancak Türk Dil Kurumu tarafından, bu sözlüğü de kapsayan ve türlü katkılarla daha da zenginleştirilen Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü’nün internet ortamına sunulması ile, bahis konusu çalışmaların şekli ve yönü değişecek gibi görünüyor.

Ağızlarının tam olarak taranması, malzemenin sağlam bir şekilde tespit edilmesi ve işlenmesi sonucu, Türkçenin daha nice zenginlik ve güzelliklerinin keşfedileceğini ve anlatım gücünün bu günküne göre daha da artacağını bu ağız konusu ile ilgilenen herkes tahmin edebilir.

Afşinli olmamız hasebiyle bildiğimiz, kullandığımız, çoğu yakın çevremizden olmak üzere duyduğumuz, standart Türkçedekinden farklı kelime ve şekilleri uzun süreden beri not almakta, dikkatimizi çeken deyim ve atasözlerini tespit etmeye çalışmakta idik. Bu yazıda bunlardan sadece bazı kelimeleri seçerek, belli bir düzen içinde, ağız araştırmaları sahasına sunmak istedik.

Seçtiğimiz kelimeleri Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü’nden (tdkterim.gov.tr/ttas/) taradık. Bunlardan, tespit ettiğimiz manasıyla Afşin’de kullanıldığını gördüklerimizi çalışmamıza dahil etmedik. Diğerlerini dört şekilde değerlendirdik: Adı geçen sözlükte bulunmayan kelimelerin yanında, bulunduğu halde Afşin Ağzı’nda gösterilmeyenleri, bu ağız kelimeleri arasında

yer aldığı halde bizim tespit ettiğimiz anlamıyla geçmeyenleri veya yine bu sözlükte geçen, ancak Afşin’de farklı anlamda kullanılanları kadromuza dahil ettik, manalarını yazdık. Farklı anlamları yazarken, Türkiye Türkçesi Ağzları Sözlüğü’nde mevcut manaları köşeli parantez [] içinde gösterdik. Bir kelimenin sadece sözlük anlamını bilmek, o kelime hakkında çoğu zaman, hele de ağız söz konusu olduğunda, açık bir fikir vermediğinden, daha iyi anlaşılmaları için zaman zaman cümle içinde kullanılışlarını da göstermeye çalıştık. b- > p-, k- > g-, t- > d- vb. ses hususiyetleri açısından özellikle kelime lerimizi, nispeten de örnek cümle lerimizi ağız özelliklerine uygun yazmaya çalıştık.

Ağız malzemesinin nasıl derlenmesi ve tespit edilmesi, bu iş için kullanılacak transkripsiyon alfabesinin nasıl olması gerektiği ile ilgili problemler ve tartışmalar sürüp giderken, ele aldığımız konunun dışına çıkmamak için biz bu konunun kritiğine girmek istemedik. Sadece, karışma, yanlış anlaşılma ihtimaline karşı bazı yerlerde açıklamalar yapmak gereğini duyduk.

AFŞİN AĞZINDA KULLANILAN KELİMELER:

Türkiye Türkçesi Ağzları Sözlüğü’nde Geçmeyenler:

alahörlü: Tam değil, ancak yenecek kadar pişmiş (yemek). *Gelin gelin, alahörlü olmuş; hemen yişin de gidin.*

alâzlık etmek: Yerli yersiz, gerekli gereksiz konuşmak. *Orda alâzlık edip durma. Gel yemeğini ye de işinin başına geç.*

âlez yürümek: Eğilerek, kambur gibi yürümek.

allahçalık: Sadaka. *Ne öyle hoşâlmez hoşâlmez (hoşa gelmez, hoşa gitmeyecek şekilde) gonuşuyon ki. Ben senden allahçalık istemiyom, paramınan bekmez alıcım.*

aş yirmek (DS² 1: aşermek, aşyerimek, aşyirmek): Aşermek. *Kele ıcık daha sabret, aha bişiyor, aş mı yiriyon sanki.*

buvalmek: Domalmak. *Hoşa gitmeyen gelinin eğildiği buvaldığıne geçerimiş.*

çahıldak (DS 2: çağıldak): [1. Koyunların kuyruklarının altına yapışıp kuruyan pislik.] 2. Un değirmeninde, sepetin (buğdayın bulunduğu haznenin) alt tarafında yer alan, bir ucu değirmen taşına değen ve taşın dönmesi esnasında

² Yazımızda kullandığımız bazı kısaltmalar:

Ar.: Arapça; DS: Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü (2. Bs., C. I-XII), TDK Yay., Ankara 1993; Er.: Ermenice; Fr.: Farsça; Mec.: Mecazen, mecazi olarak; Ru.: Rumca; Tr.: Türkçe; TTAS: Türkiye Türkçesi Ağzları Sözlüğü (<http://tdkterim.gov.tr/ttas>)

titreyerek buğdayın dökülmesini sağlayan küçük tahta parçası. *Değirmen sele gitmiş, sen çahıldağını arıyorsun.*

çihışatlı: Yetecek miktarda olan; zar zor çıkan, kâfi gelen. *Bu gumaş çihışatlı. Kadın entâriyi çihışatlı dikdi.*

çul: < Ar. cûl. Keçi kılından veya yünden dokunmuş kumaş. Bu kumaştan yapılmış yaygı, sergi. *Senin evine gideyim de ne iş göreyim, çulun yok, palazın yok.*

dadıtmak (DS 4: dadırmak): Tattırmak, tadına baktırmak.

deplengi: Çiğdem, kenger vb. bitkileri sökmeye yarayan, saplı, biraz uzunca, ucu sivri demir.

dikmelik: Kavak fidanlarının dikildiği, yetiştirildiği yer.

don damı: Çay, dere gibi küçük bir akar su üzerine kurulu, içinde kazan kurulup topluca çamaşır yıkamaya uygun bina, yapı.

gelberilikli: Cana yakın, sıcak kanlı, sempatik.

ges (e kapalı): 1. Kıt, eksik. *Bu gumaş ges geldi.* 2. Aklı kıt. *Sen ona ne bahıyon, ne dediğini biliyor mu ki, gesin teki.*

gımpeş: Eğri, çapraz, çarpık.

gişizâde: (Tr. *kışı* + Fr. *zâde*) Efendi, kibar, saygılı (kimse).

goça yaşamak (DS 12: koça yaşamak): Birlikte yaşamak. *Ölene kadar goça yaşayın.*

golez (g ince, o uzun): Tam olmamış, olgunlaşmamış meyve, sebze. *Baldırcanın golezi iyi olur.*

görâpâlmak: Büyük bir ilgi, teveccüh ve hüsnükabul ile karşılayıp alıkoymak.

kemmek: Beş taş oyununda, elin tersiyle havaya atılan taşları, düşerken avuç içi ile yakalamak.

keskinletmek: Keskinleştirmek.

kölge hatını: Gölgede gününü gün eden, çalışmayan, hanımlık taslayan kadın.

könnüğü kötü: Utangaç, mahcup, çekingen. *Ne könnüğü kötü çocuksun!*

mici (DS 9: mıcı): 1. Yere çizilen birtakım kareler içinde küçük bir taşı ayakla sürükleyerek oynanan bir çocuk oyunu. 2. Bu oyunda kullanılan küçük taş.

müzahrap: Oyun bozan, fitne çıkarıcı, ara bozucu (*muzu* < Ar. *muzır* + *ahrap* < Ar. akreb. ? Muzu: muzır, haylaz, yaramaz, insanları rahatsız eden. Ahrap: akrep

ömrüne mütüf: Sadık, bağlı, bir dediğini iki etmeyen. *Ali Ayşe'nin ömrüne mütüf.*

sergi atmak: Kurutulacak üzümleri taneleyip (çöpünden ayırıp, "hetif" edip) zeytin yağı ile yağladıktan sonra temiz, düzgün bir yere sermek.

sergilik üzüm (DS 10: sergilik): Kurutulacak yenecek olan bir cins yaş üzüm.

sıhılcım olmak: Bir hastalıktan, sıcaktan, tiksinden dolayı vücutta sivilceler çıkmak.

- sıngınlık** (DS 10: singinlik): Bozgun, musibet, keder, sıkıntı. *Allah sıngınlık vermesin.*
- sîreşmek**: (Nohut, fasulye bilhassa et) pişerken sertleşmek, dolayısıyla iyi pişmemek.
- solme** (o uzun): Doğrudan ateş üzerinde (bir kaba koymadan) pişirilen et. Mizahi olarak: *Duzlu solme gimi burnumda tütüyon.*
- solmek** (o uzun): Eti, sebzeyi doğrudan ateşte (kaba koymadan) pişirmek.
- şanını şarabaya çıkarmak**: Çok methetmek, ününü yaymak.
- şomisilli (şumisilli)**: Çok güzel, çok iyi. (*şu+misilli, şo+misilli* yapısında olan bu kelimelerde vurgu ikinci hecelerdedir.) *Şumisilli çocuğa nasıl kıydın? Şumisilli yemeği dökek mi kele, ikişer gaşık alın da bitsin.*
- tâ** (DS 10: tağ): Küçük, tavana yakın pencere. *Bartıl pacadan girince iman tâdan çiharımış*
- tezemiye**: Çabucak. *Tezemiye bakkaldan bir ekmek al da gel.*
- tınsıtmak** (n damak n'si): Birisine ima yollu, belli belirsiz bir şekilde bir şey anlatmaya çalışmak.
- uyağan**: İtaatkâr, uyumlu, mutî
- üsmerletmek**: İsrar etmek. *Ne çok üsmerlettin sen de, yemiyor işte.*
- vurakcı**: Kafasıyla, boynuzuyla karşısına çıkana vuran, toslayan. *Ne, vurakcı camız gimi ha bire millete saldırıyon.*
- yavızıtmak**: (< yavuz + -t-) Yavuzlaştırmak, yavuz hale getirmek. *Niden de, yatan iti yavızıdıyon.*
- yorunuk** (DS 11: yornuk): Yorgunluk. *İcık yat da yorunuğun çıkısn, çarşıya da sonra gidersin.*
- yivi** (DS 11: yiği): Koku. *Kokusu yok, yivisi yok, nesini beğenmiyorsun? Sen yemiyorsan ben yerim.*
- yivmek** (DS 11: yiy-, yiğ-): Kokmak.
- vara**: Keşke. *Vara o evi sen ahyadın (ala idin).*

Türkiye Türkçesi Ağzıları Sözlüğü'nde Geçmekle Birlikte Afşin'de de Kullanıldığı Belirtilmeyenler:

- apırcın olmak** (DS 1: apırcın etmek): Telaşlanmak, heyecanlanmak.
- april**: Nisan. *Gork aprılın gışından, camızı ayırır eşinden.*
- ârek**: Sığırın kıra, yazıya çıkmadan önce toplandığı yer.
- arnılamak (arınlamak)**: Hasımca davranmaya, düşmanca duygular beslemeye başlamak. *Gardeşini arnıladı bir kere. O ne dese gurşun sıkmuş gimi geliyor.*
- artıklâ**: Üstelik, ayrıca, fazladan. *Evinde yedirip içirdiği yetmiyormuş gimi, artıklâ harçlığını da cebinden heç eksik etmezdi.*

- aşlanık:** Şaka (Fr. "bildik, tanıdık" anlamındaki *âşinâ*'dan. *âşina+lık > âşinâlık > aşınalık > aşlanık > aşlanık ?*). *Biz aşlanık ediyok oğlum, sen de essahden doşüyok* (dövüşüyoruz) *mu sandın*.
- ayrıksâ:** Herkesten farklı, bambaşka, ayrı, apayrı, hiç kimseye, hiç bir şeye benzemeyen, acayip. *Niye elden ayrıksâ iş görüyon öyle?*
- bartıl** (DS 2: *bartılcı* "rüşvet alan"): Rüşvet. *Bartıl pacadan girince iman tâdan çıtharımış*.
- bekere:** (<Ar. *bakara* "Makara") İplik eğirmeye yarayan çıkırğın iğlerine geçirilen bir çeşit makara.
- bir demlik:** Temelli, geri verilmemek üzere. "- *Bu tava bugün bende galabilir mi? - Al, bir demlik senin olsun.*"
- cerrek:** (Ru.) Kesilmiş, budanmış, bilek kalınlığında veya biraz daha kalınca, uzun ağaç dalı.
- çemremek:** Gömlek, pantolon, pijama vb. giyeceklerin kolunu veya bacağına sıvamak, katlamak.
- çohurdum olmak:** Bir araya gelmek, toplanmak, birikmek. *Çohurdum oldular, adamcağızın üstüne çöktüler*.
- dıkmak:** Girdirmek, sokmak. *Geçileri ahıra dıkdınız mı?*
- dişice:** Zaman zaman tırnağın kenarında, etle tırnak arasında çıkan sert, iplik gibi bir doku.
- domalmak:** Kaba dilde, eğilerek kıcını kaldırmak
- dombalak dönmek:** Takla atmak, yuvarlanmak.
- don:** 1. Çamaşır. 2. Elbise, kılık, kıyafet, üst baş. *Don adamı dokuz gösterir*. 3. Külot.
- dutduruk** (DS 10: tuturuk, tutruk, tutturuk): Ocak, soba vb. şeyleri tutuşturmak için kullanılan çalı çırpı, çıra gibi yakacaklar. *Şu tahtaları biraz parçala da dutduruk edek*.
- dutu gomat:** Alkoymak, rehin almak.
- dutu:** Rehin.
- düşüngülü:** Hassas düşünen. *Düşüngülü biri olsıyadı, gardeşine biraz yardım ederdi*.
- erişmek:** Güreşmeye başlamadan önce, ısınmak için, kendini çok zorlamadan, güreşiyormuş gibi hareketler yapmak, antrenman yapmak.
- ertişmek:** Vücudun bir bölgesi veya bir uzvu uyuşmak, hissizleşmek, kramp girmek; damar ezilmek.
- farsak:** Akli, anlayışı kıt.
- ganalga:** İkna edilme durumu, özelliği. Ganalgası tez: Kolay ikna edilebilen.
- gekrik:** Kursak, mide. *Gekriğim eşgidi*.
- goçlamak:** Birkaç ipi, yumağı birleştirmek. *Senin verdiğin ipi benim sarı ipinen goçladım, çocuğa kazak ördüm*.

gonursu (n damak n'si): Yün, pamuk, saç, tiftik gibi şeylerin yanmasından ileri gelen koku. *Gonursu gonursu bir şey kokdu, pantolu ütüleyim derken yakdın mı yoksa.*

gucur: Kısa boylu ve her şeyi bilir geçinen insan.

guşgana: < kuş + Fr. *hane*. Kulpsuz bakraç, küçük tencere.

guzlacı: Gebe hayvan. *Ne guzlacı inek gimi yatıyon öyle?*

guzlamak: Büyük ve küçük baş hayvanlar için yavrulamak, doğurmak.

happap: Takunya.

hedirgeç: Ocağın üzerine tencere, kazan koymaya yarayan uzun, yassı demir.

him: (< Er. *himn*) Temel.

ireli (< ileri): Bir süre önce. *İleri onunla bir Maraş'a getdimidi.*

kargış: Beddua.

kef: Üzüm şerbetinin kaynaması, et, kemik gibi şeylerin suda haşlanması sonucu bu sıvıların yüzünde meydana gelen köpük.

keflemek: Kaynatılan sıvıların yüzünde meydana gelen köpüğü almak. *Şerbeti kefledik, süzgece koyduk.*

kese: Kestirme, kısa yol.

melefe: Yorganın içe gelen tarafı, iç yüzüne dikilen bez

nahır: (< Er.) Büyükbaş hayvan. *Bir nahır bir ahır boklar.*

ölümsek: Ölecekmiş gibi halsiz, mecalsiz. *Ne ölümsek ölümsek duruyon öyle, biraz canlan, neşeli ol.*

örlemek: Otlaması için uzunca bir iple hayvanı bir yere bağlamak

pintişmek: Bir kimseyi ısrarla rahatsız etmek.

pöç: Hayvanların kıkırma yakın bölgesindeki et.

sağılmak: 1. İp, yumak veya makaradan boşalmak. 2. Süzülürcesine, kayarcasına yukarıdan aşağıya doğru inmek. *Yıldız sağıldı. Benim kahverengi güvercin nasıl sağılıyor, görüyor musun?*

sağmak: İpi yumak veya makaradan boşaltmak, boşandırmak.

savak: Ana su yolu üzerinde yer alan ve suyu değişik arklara (su kanallarına) veya bölgelere akıtmaya yarayan kısım.

sırmak: Sızmak, süzülerek akmak. *Yıkadığım şu gömleği ipe at da biraz suyu sırsın.*

sıtara: (TDK'nin internet ortamındaki Büyük Türkçe Sözlük'ünde “(<Ar. *settâr*) sıtara, örtü” şeklinde geçiyorsa da bize < Fr. *Sitâre* “1. Yıldız. 2. Talih, kader, baht”tan gelmiş olması ihtimali daha kuvvetli görünüyor.) 1. Çalım, kurum, naz, kapris. *Sıtaran kime?* 2. İtibar, prestij. *Şu kovayı sen götürsen ne olur sanki, sıtaran mı sarsılır?* Sıtaradan düşmek: İtibarı sarsılmak.

sıyrık: Utanmaz, saygısız, yüzüstü, aksi, ters. *Ona hiç söyleme bile, yapmaz, sıyrığın biri.*

- sîmek:** [1. Hayvan işemek.] 2. Sıvı, kabın dış kenarından akmak, sızmak.
Dikkat et, yağ tenekenin kenarından sîyiyor.
- sülenke:** Sıra ile, bir el genişliğinde veya biraz daha büyükçe yassı taşlar atılarak, ceviz kadar veya biraz daha büyükçe, yuvarlak bir taşın, bir duvar dibindeki oyuk gibi bir hedefe doğru sürüklenmesi şeklinde oynanan bir çocuk oyunu.
- sömek:** Bükülmüş ip yumağı. *Bir sömek ip büküdüm.*
- şıhırdım** (DS 12: şıkırdım): 1. Bir ağaçtaki meyvelerin çok sık olması. *Şu ağaçta şıhırdım gimi erik var.* [2. Yağmurun çok şiddetli yağması.]
- şora** (o uzun): Çorba.
- torç:** Suyu alınmış meyve, sebze; posa
- yakmak:** Birisine birini sevdirmek, birinin bir başkasını sevmesini sağlamak.
Ali'yi Emine'ye yaktı.
- yangı:** Yankı, ses.
- yelikmek:** Vücudun bir bölgesi veya bir uzvu (özellikle eklem yerleri) rüzgâr veya cereyandan dolayı üşüyüp ağrımak. *Bileğim yelikmiş.*
- yen** (n damak n'si): Üstün, daha fazla.
- yılmak:** Ahşap bir eşya veya ağaç, güneş, sıcak, nem gibi şeylerin tesiriyle zamanla eğilmek.
- yıpramak:** Yıpranmak, eskimek.
- yîrenmek:** İğrenmek.
- yöndem:** Tarz, usul. *Bir evin yöndemini alana kadar epey vahit geçiyor.*
- yületmek:** Balta, bıçak vb aletleri keskinleştirmek, bileyletmek. *Paltayı yülettik de odun doğraması kolay oldu.*

Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü'nde Afşin'de de Belli Anlamda Kullanıldığı Belirtilenlerden, Farklı Manalarda Kullanılışlarını Tespit Ettiklerimiz:

- dıvrak:** Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü'nde, Afşin'de "çevik, canlı, kıvrak (kimse)" anlamında kullanıldığına işaret ediliyorsa da, "derli toplu, kısa; geniş olmayan (elbise)" manasında kullanılır.
- dikme:** Afşin'de sadece kavak fidanı anlamında kullanılır.
- örk:** [1. Otlaması için hayvanı bir yere bağlamaya yarayan ip.] 2. Ateş. Örک koyurmak: Kuru otları, biçilmiş tarlayı vs. ateşe vermek. *Sergi yerine örк koyurun da, temizlensin, sergi atak.*

Afşin’de Türkiye Türkçesi Ağzları Sözlüğü’ndekinden Farklı Anlamda Kullanılanlar:

gapınmak: (Köpek) kapar (ısıtır) gibi yapmak, terslemek, saygısızca konuşmak veya davranmak.

horaf: İyi olmayan, ezilmiş, çürümeye yüz tutmuş yaş üzüm.

hota: İssiz, تنها, boş. *Hota yazının yüzüne ev yaptırmış.*

keçelik: Odun ocağının yan taraflarında bulunan, üzerine tencere, güğüm vs. koymaya yarayan kısmı.

kepcik: Ezilip, kevgir, süzgeç gibi şeylerden suyu süzülen domates, üzüm vb. şeylerin geriye kalan tortusu.

kesimli: Birisine bir iş yapmayı taahhüt etmiş olan kimse. *Ekmeğini de başkasına yaptır. Ben sana kesimli miyim?*

kesit (e kapalı): Çaresiz, aciz. *İt irezil, gendi kesit.*

kirtik: Kullanıla kullanıla küçülmüş olan sabun. Mec. Küçük, çelimsiz.

lapak: Bir seferde çıkarılan çok miktarda tükürük. *Yüzüne lapânan tükürdü.*

mucu: Sülenke denen bir çocuk oyununda, bir el genişliğinde veya biraz daha büyükçe yassı taşlar atılarak bir hedefe doğru sürüklenen, cevizden biraz daha büyükçe, yuvarlak taş.

musandara (Ru.): Oda girişinde, ayakkabı çıkarılmaya mahsus yeri odadan ayıran, parmaklık, korkuluk; merdiven parmaklığı, tırabzan.

târ: Ağaç gövdesinden içi oyulmak suretiyle yapılan bir metre kadar boyunda, kapaklı, içme suyu konularak dinlendirilen kap.

tekir: Üzüm şirasının dinlendirildiği ve süzmede kullanılan, bir başında diklemesine sırayla yer alan birkaç delik bulunan küçük sal, tekne.

telefsimek: Hâlsizleşmek, hâli, gücü kalmamak, zayıflamak. *Ramazanda iftara yakın telefsiyom.*

tik: Sert tabiatlı, dik başlı, aksi. *Tik bir çocuk.*

tılar: Yorgan kılıfı.

üskül: [1. Mısır püskülü] 2. Soğanın, sarımsağın, yaprakları ile birlikte yaşken örülüp kurutulmuş hali. Üskül etmek: soğanı, sarımsağı, yaprakları ile birlikte yaşken örmek. *Bir üskül ettim.*

yorgaca: Yorgun ve bitkin düşmüş olan. *Yorgaca oldum. Sen adamı yorgaca edersin.*

SONUÇ

Bu çalışmanın bize gösterdiği bazı hususlara işaret etmek gerekirse:

Birçok kelimenin, aradaki mesafeye bağlı olmaksızın, çok değişik bölgelerde (aynı anlamda) ortak olarak kullanıldığını gördük. Bunun, araştırılmaya değer birçok sebebi olabilir.

Bazı kelimelerin asıllarının Türkçe olmadığı anlaşıldığından, kelime türetme işinde ağızlardan faydalanılmak istendiğinde çok daha dikkatli olmak gereği kendini göstermektedir.

Türk Dil Kurumu'nun internet ortamına sunduğu Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü, Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü ve diğer sözlük vb. eserlerin önemi tartışılmaz olmakla birlikte, yapılabilecek başka şeyler de yok değildir: Hiç olmazsa şimdilik Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü'nde geçen kelimelerin bölgeler (hatta en küçük yerleşim birimleri) noktasından sözlüklerinin düzenlenmesi, bu sahadaki çalışmalarını hızlandıracak, verimini arttıracaktır.

Tespit edilen kelime (atasözü ve deyim) kadrosunun bütün bölgeler için taranması gerekli - ve tabii, bir iş birliği ve geniş bir katılımı - mümkündür.

KAYNAKÇA

- Buran, Ahmet (1996), “Derleme Sözlüğü'ne Katkılar”, **Türk Dili**, S. 535, s. 38-43.
- Eren, Hasan (1999), **Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü**, Ankara.
<http://tdkterim.gov.tr/atasoz> (25.06.2010).
<http://tdkterim.gov.tr/bts> (25.06.2010).
<http://tdkterim.gov.tr/ttas> (25.06.2010).
- Kalay, Emin (1999), “Edirne İli Ağızlarından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar”, **Türk Dili**, S. 547, s. 25-33.
- Karahan, Leyla (1996), **Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Korkmaz, Zeynep (1977), **Nevşehir ve Yöresi Ağızları**, I. Cilt (2. Baskı), Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Korkmaz, Zeynep (2005) **Türk Dili Üzerine Araştırmalar**, 2. Cilt (Altıncı Bölüm), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Özgür, Can (2004), “Eskişehir Yöresi Ağızlarından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten**, 2004, s. 93-98
- Şanlı, Cevdet (1997), “Kırklareli, Erzurum ve Artvin İllerimizden Derleme Sözlüğü'ne Katkılar”, **Türk Dili**, S. 552, s. 542-547
- Türk Dil Kurumu (1999), **Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni**, Ankara.
- Türk Dil Kurumu, **Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü** (2. Bs.), C. I-XII, , Ankara 1993.

Fakir Baykurt'un Hikâyelerinin Yapısı Üzerine Bir İnceleme

Mehmet Fetih YANARDAĞ

Yrd. Doç. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, FEF, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

Özet: Fakir Baykurt hikâye ve romanlarıyla özellikle köy edebiyatı sahasında adından çok söz ettirmiş bir yazarımızdır. Baykurt'un hikâyelerinde köy, maddi varlığı yanında manevi kişiliği de olan bir yer olarak karşımıza çıkmaktadır. Belki de kişilerin belirgin çizgilerle tanıtılmaması bundan ileri gelmektedir. Yazarımızın, yayınlanmış toplam on altı hikâye kitabı vardır. Bu çalışma yazarın on beş hikâye kitabı ve çeşitli dergilerden fotokopisi çekilen ve kitaplarında yer almayan hikâyelerden oluşmaktadır. İncelenen hikâye sayısı üç yüz kırk beştir. Hikâye kitaplarının yayım tarihleri esas alınarak sırasıyla incelenmesi yapılmıştır. Baykurt'un hikâyelerinin yapı incelemesini; olay örgüsü, kişi kadrosu, mekân, zaman, bakış açısı ve anlatıcı olmak üzere beş ana başlık altında topladık. İnceleme sonucunda elde edilen verileri sonuç başlığı altında değerlendirdik. Bu çalışma, Fakir Baykurt'un Türk hikâyeciliğine katkısını ortaya koyma amacıyla yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fakir Baykurt, Hikâye, Yapı, Teknik.

A Study on Structure of Fakir Baykurt's Stories

Abstract: Fakir Baykurt is a very famous author particularly with his stories and novels in the field of village literature. In Baykurt's stories, the village is described as both a physical presence and a moral character. Perhaps that is why the characters are not introduced clearly. The author has sixteen story-books published. This study consists of his fifteen story books and some stories that are not placed in any books, but photocopied from a variety of journals. Three hundred and forty five stories are examined. The stories are examined in the order of publication dates of the story-books. The structural examination of Baykurt's stories is done under five main topics as; event knitting, number of characters, place, time, viewpoint and narration. The data obtained from this examination are evaluated in the conclusion. This study is done to put forward the contribution of Fakir Baykurt to the Turkish narration.

Keywords: Fakir Baykurt, Story, Structure, Technics.

GİRİŞ

Fakir Baykurt, 15 Haziran 1929’da Burdur ili, Yeşilova ilçesi, Akçaköy’de gözlerini dünyaya açar. Baykurt, ilkokulu köyünde okur, daha sonra Isparta’daki Gönen Köy Enstitüsü’ne gider. Gönen Köy Enstitüsü’nden 1948 yılında mezun olur. Yeşilova’nın Kavacık ve Dereköy’lerinde beş yıl ilkokul öğretmenliği yapar. Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü’ne girerek Türkçe öğretmeni olur. Sivas’ta, Hafik’te, Artvin’in Şavşat ilçesinde ortaokul öğretmeni olarak çalışır. 1959’da Bakanlık emrine çağrılır. 27 Mayıs 1960 tarihinde görevine müfettiş olarak devam eder. Çamlıdere, Kalecik, Sulakyurt, Nallıhan, Bala ve Çubuk ilçelerinde görev yapar. Bir yıl kadar Amerika İndiana Üniversitesi’nde okur. TÖS Genel Başkanlığına Fevzipaşa Ortaokuluna Türkçe öğretmeni olarak gönderilir. Baykurt’un TÖS yöneticiliği 1965’li yıllara rastlar. TÖS Başkanlık görevi 12 Mart 1971’de sona erer. Muzaffer Hanım’la 1951 yılında evlenir. Üç çocuğu dünyaya gelir. Çocuklarının isimleri; Işık, Sönmez ve Tonguç’tur. 1979’da Almanya’ya gider. 12 Eylül 1980’den sonra Türkiye’ye dönmez. 1999’a kadar Almanya’da yaşar. Almanya’daki asıl görevi Eğitim Danışmanlığıdır. 18 Nisan 1999 seçimlerinde ÖDP listesinden İzmir’den milletvekili adaylı olur, seçimi kaybeder. 1999 yılının sonlarına doğru Pankreas kanserine yakalandığı için Essen kentinin üniversite kliniğine yatırılır. 6 Eylül’de yattığı klinikte, pankreas kanserinden 11 Ekim 1999 tarihinde hayata gözlerini yumar. 14 Ekim 1999’da İstanbul Zincirlikuyu mezarlığında toprağa verilir.

Fakir Baykurt nesir alanına hikâyeci olarak girer. Hikâyeciliği bir süre denedikten sonra romancılığa geçer. İlk hikâye kitabı olan “Çilli” 1955 yılında yayınlanır. Daha sonra kaleme aldığı “Efendilik Savaşı”, “Cüce Muhammet”, “Anadolu Garajı”, “İçerdeki Oğul” gibi kitaplarda kesitleri değil, geniş açılımları, bir anın olayını değil geniş dönemlerin olaylarını işler. Hikâyelerini köy insanına ve çeşitli ülke sorunlarına yöneltilir.

Hikâye kitapları da tıpkı romanların da olduğu gibi Türkiye’de yazılanlar ve Almanya’da yazılanlar diye iki gruba ayrılır. Türkiye’de yazdığı hikâyelerinde köy ve köylü sorunlarını işlerken, Almanya’da yazdığı hikâyelerinde Türk işçilerinin hayat kavgalarını anlatır. Örneğin ; “Barış Çöreği” adlı kitabında Avrupa’da yaşamayı yorumlayan 23 hikâye vardır. “Gece Vardiyası”, “Duisburg Treni”, “Yeni Kölelik Mi?” adlı hikâye kitaplarında da Türk işçilerinin zor şartlar altındaki yaşam mücadelesi dile getirilir. Bunların bir kısmı röportaj özelliği taşımaktadır. Bir kısmını yazar dinlediklerinden hareketle yazar. Bir kısmını ise oralarda yaşayan insanlardan dinlemiştir.

Baykurt hikâye anlayışını şöyle ortaya koyar: “Hikâyelerimi köy insanına ve çeşitli yurt sorunlarına yönelmişimdir. Bunu yaparken sanatın icaplarını da göz önünde bulundurduğumu sanıyorum.” (Gözlem, 1965:1) diyen, başka bir yazısında da :”Sanatın devrim için çaba harcamak görevinde olduğunu...”

Sanatçıdan, kitleleri uyandırmak, bilinçlendirmek, umutlandırmak, yüreklendirmek görevini yapmasını beklediğini” (Baykurt, Anadolu Garajı: 20,21) söyleyen yazar, hikâye kişilerini “yaşayan insanlar” olmaktan çok “birtakım düşünceleri” okuyucuya aktarmakla görevli kurmaca varlıklar haline getirmiş; “sanatın icaplarını” yeterince uygulayamamıştır. “Kitleleri uyandırmak, bilinçlendirmek” isteği, giderek “sanatın icapları”ndan uzaklaşp bir makale, bir köşe yazısı alma niteliği tehlikesiyle karşılaşmaktadır. Yine bir yazısında gördüğümüz: “Nasıl çıkarız bu durumun, bu çamurun içinden? Bu çamurdan kurtulmanın tek yolu vardır, o da devrimdir.” (Baykurt, Anadolu Garajı: 15) Sözleri ile, “Bir Mektup” adlı hikâyenin bölümünde gördüğümüz sözler aynı niteliktedir : “İşçi arkadaşlarımız madenleri işletirken, kafalarını da işletmeli... Bu çamurdan kurtulmamız, sizin kafalarımızın aydınlanmasına bağlı... (Bkz. Kuzören Madenleri)

Bir yazısında, “sanatta devrimci tavır”ın sanattan daha önemli olduğunu vurgular : “Sanatta devrimci tavır, hayatı değiştirme tavrıdır. Kitaplarımız bize ün sağlamaktan ya da kalıcı olmaktan önce, toplumu devrim yönünde etkilemek içindir.” (Baykurt, Tırpan: 7)

Yazar, romanlarındaki tutumunun tam tersine, hikâyelerinde insana değil, olayların çarpıcılığa yaslanmış, onların uyandıracağı ilgiyi söylemiş, görünmektedir. Bir konuşmasında da, ilgililere “ faydalı olacak doküman “hazırlama düşüncesinde olduğunu bildirir: “Yaptığımız romanlar icabında otuz sene içinde politikacılara, iş sahiplerine, mesuliyet sahiplerine faydalı olacak doküman durumunda.” (Beş Romancı Tartışıyor, 1960: 11)

Bir eleştirinin belirttiği gibi : ”Fakir Baykurt’un dokümancılık tutumu, başka yazılarına güç kazandırabilir ama hikâyelerine zararlı oluyor. (Emre, Mutluay, Yön, 1965: 103)

Hikâyelerinde köy gerçeklerini, köyün değişik kesimlerinden portreleri, köylerde yaşayan çocukların, gençlerin, acıları, dertleri ve bunalımlarını yansıtarak vermeye başlayan yazar giderek değindiği sorunları genişletir. Köyle ilgili sorunları ele aldığı hikâyelerinde, köylünün parasızlığı, hayatlarını sürdürebilmek için çektikleri sıkıntıları, sağlık, su, yol sorunu, köy okullarının durumu, dini siyasal amaçlarına alet eden ağaları, tefecilerle köylü arasındaki ilişkileri konu olarak anlatır. Köyle ilgili roman ve hikâye yazarlarının genellikle değindikleri bu konularla birlikte köyden kente göç, Almanya’ya çalışmaya giden erkeklerin geride bıraktıklarının durumu, Anadolu’ya gönderilen öğretmenlerin terk edilmişliği, kasabada çalışan memurlar arasındaki çatışmalar da değişik konular olarak göze çarpar. Bu girişi yaptıktan sonra Fakir Baykurt’un hikâyelerinin yapı bakımından incelemesine geçebiliriz.

OLAY ÖRGÜSÜ

Hikâye tür olarak, bir vaka parçası etrafında anlam kazanan olayların anlatımıyla ortaya çıkar. Olay örgüsü hikâyenin biçimsel yapısıyla doğrudan doğruya ilgilidir. Eğer bir hikâye şekil olarak sağlam bir ilişkiye sahipse, estetik haz veren bir metin haline gelir. Olay örgüsü, hikâyede yer alan olayların, neden sonuç bağlamında zaman sırası bozulmadan sırayla anlatılmasından doğan bir yapıdır. Foster’in tanımıyla : “Olay örgüsü, yazarın, eserini hangi maksatla, nasıl ve ne yönde kaleme aldığını gösteren nihai bir sistemdir.” (Forster, 1982: 140)

Hikâyelerde yapı ve bu yapının sağlamlığı oldukça önemlidir. Yazar hikâyenin unsurlarını başarılı bir şekilde kullanabilmiş mi, bu unsurlar arasındaki uyumu gözetebilmiş mi? İşte bu soruların karşılığında alınacak olan cevaplar yazarın hikâye tekniği karşısındaki duruşunu ortaya koyacaktır. Bu çalışmada Fakir Baykurt’un kaleme aldığı hikâyelerin unsurlarını olay örgüsünden başlayarak sırasıyla inceleyerek, hikâyelerin yapı özelliklerini ortaya koymayı amaçladık.

Fakir Baykurt’un hikâye kitaplarını yayınladığı ülkeler bakımından iki gruba ayırıp tasnif etmemiz mümkündür.

1. Türkiye’de yayınlanan,
2. Almanya’da yayınlanan hikâye kitapları.

Türkiye’de yayımladığı hikâyelerde daha çok köy ve köylü hayatını, sıkıntılarını, sağlık problemlerini, eğitimsizliği, kavgaları, çatışmaları vb. konuları işlemektedir. Almanya’da yayımladığı hikâyeler de ise Türk işçilerinin buralarda karşılaştığı sıkıntılar, çalışma şartları, uyumsuzluk, yabancı dil sıkıntısı, kuşak çatışması, yapılan anlaşmalı evlilikler ve bunun başlarına açtığı problemler vb. konular dile getirmiştir.

Fakir Baykurt’un incelemesini yaptığımız hikâyelerin; 289 tanesi tek vaka halkasından, 47 adedi iki vaka halkasından ve sadece 9 tanesi de ikiden fazla vaka halkasından meydana gelen hikâyelerden oluşmaktadır.

Tek Vaka Halkasından Meydana Gelen Hikâyeler

Baykurt’un incelenen hikâyelerin 289 tanesi tek vaka halkasından meydana gelen hikâyelerden oluşmaktadır. Bunların yüzde olarak karşılığı % 83.7’dir.

Çilli Fakir Baykurt’un 1955 yılında yayımladığı ilk hikâye kitabıdır. Kitapta yer alan 11 hikâyeden 7’sinde tek vaka bulunmaktadır. Bunlar : ‘Pıtrak, Hasret, Aman Doktor, Şahan, Sıpa, Rüşvet ve Kütük’ adlı hikâyelerdir.

Çilli hikâye kitabı yazarın ilk dönem hikâyelerinden oluşan bir eserdir. Yazarın kaleme aldığı ilk denemelerinden oluştuğu için hikâye unsurlarının kullanımında sıkıntılar olduğu dikkatleri çekmektedir. Mesaj içerikli, mahalli dil özelliğinin yansıtıldığı, temaların sosyal gerçekçi anlayışa uygun olarak seçildiği hikâyelerdir. Örneğin; *Aman Doktor* adlı hikâyede yaşlı, köylü hasta

ile doktor arasında geçen konuşma anlatılır: Yusuf'ça köyünden yaşlı hasta bir adam hana gelir. Hancı Sadık'tan iyi bir doktor tanıyıp tanımadığını sorar. Doktor Yekta Bey'in muayenehanesine gider. Doktor parasının olup olmadığını öğrenmek için ağzını arar. Parası olduğunu anlayınca hastayı muayene eder. Ameliyat olması gerektiğini söyler.

Efendilik Savaşı Fakir Baykurt'un 1959 yılında yayımladığı ikinci sırada yer alan hikâye kitabıdır. İncelemesini yaptığımız kitap 1959 yılında yayımlanan birinci baskısıdır. Hikâye kitabında yer alan 14 hikâyenin tamamı tek vakadan ibarettir. Bunlar : 'Efendilik Savaşı, Bebeler, Yaran Dede'nin Taşları, Yağmur Yağdıran, Keziban'a İzin, Pancar Otu, Beş Bilet, Müfettiş, Kıl, Zehir, Ham Meyvayı Kopardılar Dalından, Payımız, Can, Get Ulan' adlı hikâyelerdir.

Bu eser yapı bakımından oldukça basittir. Köyü ve köylüleri anlattığı bu hikâyelerinde yazar gözlemlerinden oldukça fazla yararlanmışır. *Çilli* adlı hikâye kitabında olduğu gibi burada da argo kelimelerin kullanıldığı görülür. Mesaj içerikli hikâyelerdir. Örneğin; *Efendilik Savaşı*'nda köy çocuklarının okuma mücadelesi anlatılırken iki tip insanın varlığından söz edilir: Birincisi ağalar, ikincisi ise sürünenlerdir. Sürünmekten kurtulmanın tek yolu okuyup efendi olmaktır.

Karın Ağrısı kitabı Fakir Baykurt'un 1961 yılında yayımladığı 3. sırada yer alan hikâye kitabıdır. İncelediğimiz eser 1971 yılında yayımlanan 3. baskısıdır. Toplam 12 hikâyenin 6'sında tek vaka vardır. Bunlar : 'Biçer-Döğür, Emsiz Oğlan, Mutlu Ölüm, Kirpi, Gelin, Kuşun Kurdu Ağzı' adlı hikâyelerdir.

Örneğin; *Emsiz Oğlan* adlı hikâyede amansız bir hastalığa tutulan bir çocuğun iyileştirilmesi için verilen mücadele anlatılır. Köylülerin hastalıklarının kendi imkânları ve yöntemleriyle tedavi etmeye kalkıştıkları dile getirilir, bunun sebebi de yoksulluk olarak verilmeye çalışılır. Sosyal içerikli ve eleştirel gerçekçi bir bakış söz konusudur.

Cüce Fakir Baykurt'un 1964 yılında yayımladığı 4. sırada yer alan hikâye kitabıdır. Kitapta yer alan 15 hikâyenin 9'unda tek vaka vardır : 'Bit Hikâyesi, Namazdan Önce Oyun, Beşik Örtüsü, Tüfekçi, Keziban Gelin, Buğday Ekme Zamanı, Bir Alım Satım Senedi, Ormanda Bir Olay, Eski Kovanlar' adlı hikâyeler bunlardandır.

Bu hikâye kitabında da yazarımız köyü ve köylüleri anlatmaktadır. Gözlemlerinden ve dinlediklerinden yararlanarak hikâyeleri kaleme almıştır. Vazgeçemediği mesajlı anlatım bu öykülerde de kendisini gösterir. Örneğin; *Tüfekçi* adlı hikâyede bir tüfek ustasının kız yüzünden adam öldürecek olan delikanlıyı bu kararından vazgeçirmesi anlatılır.

Anadolu Garajı Fakir Baykurt'un 1970 yılında yayımladığı 5. sırada yer alan hikâye kitabıdır. Hikâye kitabında yer alan 14 hikâyeden 8'inde tek vaka bulunmaktadır. Bu hikâyeler şunlardır: 'Miyase'nin Ateşi, Kırlarımızdaki

Keklikler, Köy Mühürü, Dağlarda Doğuracağım, Kanadalar, Kayadaki Bal, Gözleme, Nato Yolu.’

İlk dönem hikâyelerine nazaran yazarın ustalaştığını söyleyebiliriz. Hikâye unsurlarını daha sağlam bir şekilde kullanmaya başlamıştır. İlk hikâyelerinde dikkati çeken mahalli özelliklerin azaldığı söylenebilir. Hikâyeleri yine mesaj içeriklidir. Örneğin; *Kırlarımızdaki Keklikler* adlı hikâyede İşsizlik sonucu gençlerin vakitlerini keklik avı gibi işlerle geçirmeleri anlatılır. İşsiz güçsüz gençler vakitlerini keklik avıyla geçirmektedir. Evlenecek paraları olmadığı için sevdikleri keklikleri alamamaktadırlar. Acele etmezlerse kırlarda avlayacakları kekliklerin azaldığı gibi köylerde de evlenecek keklikler azalmaktadır. Yoksulluk ve parası olan zenginlerin köyün güzel kızlarını alması bir mesaj olarak verilmek istenmiştir.

On Binlerce Kağnı yazarın 1971 yılında yayımladığı 6. sırada yer alan hikâye kitabıdır. Kitapta yer alan 51 hikâyenin 50’ sinde tek vaka bulunmaktadır. Bunlar: ‘Uzun Kavak, Eğer Hayvan İsek, Gömezin Memet, Ramazan Gelip Geçmiş, Burunları Kısılmış, Rizeliler, Kıvrımının Kıvrımının Kıvrımında, Şaştım Şaştım, Ciğer, Onun Tekliği Senin Ensen, Aylar, Sugözündeki Görevli, Dalak, İmamların Sınavı, Ördek Hüseyin, Bir Kafasızın Hikâyesi, İnce Beceri, Keçeci Çırağı, Burçak, Şar Şar Akıtırım, Uysal At, Enayi Kim, Gavur İcadı, Kardan Arkadaş, Sövmesem Olur Mu?, Adam Olamazsın, Akıllı Eşek, İmamın Karısı, Sazlıktaki Yangın, Şerbela, Dediğim Oldu Ama, İpin Ucu, Yeni Çarıklar, Üstüaçığın Kadısı, Yaşlı Başlı Adamlar, Karga Başından Gelen Saltanat, Mis Kokulu Yorganlar, Yedi Kat Yerin Altını Görenler, Şehirden Gelen Köylüler, Kavaklının Eşekleri, Alan Şeyh Değil, Veren Bizik!.., Ona Aylık Bağlandı, Mısır Tarlasında Bir Domuz, Köpekleri Değiştirin, Eğri Büğrü Arkadaşlık İstemem, Et Mi Satacağım İt Mi Kovacağım, Özgür Leylek, Koca Veli, Sevdalı Karınca, On Binlerce Kağnı’ isimli hikâyelerdir.

Yıllar ilerledikçe yazar hikâye tekniğini kullanma konusunda ustalaşmakta, kendi tarzını ortaya koymaktadır. Hikâye unsurlarını daha sağlam bir şekilde kullanmaya başlamıştır. Yerel kelime kullanımı devam etmekle birlikte sayı olarak azaldığını söyleyebiliriz. Yazar bu kitaptaki hikâyelerinde de gözlemlerini sosyal gerçekçi bir bakış açısıyla sunmaktadır. Köylülerin sorunlarını, sağlık problemlerini tek bir bakış açısıyla vermektedir. Eleştirel gerçekçi bir bakış onun vazgeçemediği bir kullanımdır. *Keçeci Çırağı* adlı hikâyede fakir çocukların çırak olarak işe başlamaları, keçeci de çalışan çocuğun işi dört günde öğrenmesi anlatılır. Bu hikâyede sosyal gerçekçi bir bakış açısıyla yoksulluk yüzünden çalışmak zorunda kalan zeki çocuklar anlatılmaktadır. Keçeci de çalışan çocuk işi hem üç günde öğrenmiş hem de annesine öğretmiştir. Keçeci bu işe hayretler eder. Hikâyede okula

gönderilemeyen çocukların küçük yaşlarda hayata atılmak zorunda kalmaları dile getirilmiştir.

Can Parası Baykurt'un 1973 yılında yayımladığı 7. sırada yer alan hikâye kitabıdır. İncelediğimiz kitap 1999 yılında yayımlanan 7. baskısıdır. Kitapta yer alan 21 hikâyenin 20'sinde tek vaka bulunmaktadır. Bunlar: 'Can Parası, Keklik Eti, Çizmeler, Güldede, Gazi Büyürken, Kulakçı, Merzifonlu Koca Zeynel, Balyalı Deli Kemal, Cenar, Keller Köyü, Cumhuriyet Ali, Göçmen Osman, Kavak 214, Emecik Muhtarı, Kız Mehmet, Durgadın, Adem, Domuzcular, Palaz, Şıhlığöz Yolunda' adlı hikâyelerdir.

Yazar bu kitaptaki hikâyelerinde de gözlemlerini sosyal gerçekçi bir bakış açısıyla sunmaktadır. Köylülerin sorunlarını, sağlık problemlerini eleştirel ve sosyal gerçekçi bir anlatıyla vermektedir. *Can Parası* adlı hikâyede Yoksul köylü Sadullah'ın ağır hasta kızı Cemile'yi tedavi ettirebilmek için Ankara'ya getirmesi ve Cemile'nin bürokrasi yüzünden ölümü anlatılır. Fakir ve çaresiz Sadullah kızını tedavi ettirebilmek için çırpınır. Köyünden kalkıp Ankara'ya gelen köylü kızını hemen muayene ettirebileceğini düşünür, fakat şehirde paran varsa adam yerine konulduğunu görür. Ölüm hastası kızını siyasilere araya koyarak doktorları razı eder. Kızının ölümünden asıl sorumlu olanlar idarecilerdir. Sağlam bir sağlık teşkilatının olmaması, vatandaşını güvenceye alamayan bir yönetim, siyasilere doktorlar arasındaki menfaat ilişkileri.

İçerdeki Oğul Fakir Baykurt'un 1974 yılında yayımladığı 8. sırada yer alan hikâye kitabıdır. İncelediğimiz kitap 1974 yılında yayımlanan birinci baskıdır. Kitapta yer alan 37 hikâyeden 36'sı tek vakadan ibarettir. 'İçerdeki Oğul, Jandarma Necip, Cemil Baba, Kibritle Oyunu, Futbolcu, Casim, Ramazan, Küçük Ali, Bit, Posta Eri Abdullah, Adaletin Bu Mu Dünya? Dedecik, Bir Bunaltı Zamanı, Cemakânda Bir Gün, Bir Kaçışın Hikâyesi, Çıkış Yok Derler, Saç Kırımı, Şakirzat, Şoför Kamber, Cezaevi Müdürü, Ormancının Tekesi, Tiftik Spor, Havacı, Karadayı, Abbas, Atatürk'ün Hemşerisi, Damdaki Sorgunlular, Angel Krumov, Tayfun, Güldalı, Karışık Hikâye, Tonyalı Davut, Cennet, Yazırlı Deli Yusuf, Meydancı Haşim, Mühür' isimli hikâyeler bu kısma girmektedir.

Yazar Mamak Cezaevinde birlikte ceza çektiği mahkum arkadaşlarının hikâyelerini anlatmaktadır. Bir yönüyle röportaj hikâye özelliği taşımaktadır. Gözlemlerini ve dinlediği gerçek yaşam öykülerini yarı itibari metinler şeklinde kaleme almıştır. Daha çok anlatmaya dayalı hikâyelerdir. *İçerdeki Oğul* adlı hikâyede Yapı-İş Sendikası mensup Refik Uzan'ın babası Kör Tahir'in torunu Haydar ile birlikte oğlunu hapisanede ziyarete gitmeleri anlatılır. Cezaevinde yazara göre belki de suçsuz yere yatan insanların hikâyesidir. Herhangi bir sendikaya mensup olan işçiler sırf bağlılıklarından dolayı cezaevinde yatmaktadırlar. Düşünce ve fikir özgürlüğü olmadıkça bu sıkıntılar devam edecektir. İçerdeki her bir mahkumun bir hikâyesi vardır. Yazar köy ve

kasabayı öykülerinde anlattığı gibi bu kitabında da içeri düşen bu insanların bir başka dramını dile getirmektedir.

Sınırdaki Ölü Fakir Baykurt’un 1975 yılında yayımladığı 9. sırada yer alan hikâye kitabıdır. İnceleme yaptığımız kitap 1975 yılında yayınlanan birinci baskıdır. İlk hikâye kitabının yayımlanmasından 20 yıl sonra yayınlanmıştır. Kitapta yer alan 25 hikâyeden 16’sında tek vaka vardır. Bunlar : ‘Sınırdaki Ölü, Teller Değişti, Güdük, Şoför Milleti, Trenci Ökkeş, Kuzören Madenleri, Ali Taka, Uyku Tulumu, Cafer, Parti Adamı, Sürgündeki Öğretmen, Türk Tipi Okullar, Serdar’ı Getirin, Dallı Kollu, Fıstıkların Olduğu Yer, Yüzlükler’ isimli hikâyelerdir.

Örneğin; *Serdar’ı Getirin* adlı hikâyede kocasını bir tren kazasında kaybeden bir kadının dramı anlatılır. Bir tren kazasında ölen işçi Serdar’ın geride bıraktığı ailesinin perişan durumu dile getirilmiştir. Diğer hikâyelerinde olduğu gibi burada da alt tabakaya mensup insanlar anlatılmıştır. Hikâye yapı bakımından oldukça basittir. Tek vaka, Serdar’ın ölümüyle geride kalan ailenin dramı üzerine kurulmuştur.

Kalekale, Fakir Baykurt’un 1978 yılında yayımladığı 10. sırada yer alan kitabıdır. *Kalekale*’de yer alan 19 hikâyeden 15’inde tek vaka bulunmaktadır. Bunlar: ‘Kurt, Koca Şemistan, Foto Şahin, Sarıkız, Gümüş Hoca, Cüzdan, Ankara’nın İşyarları, Duvarcı Ali Usta, Piç Kurusu, Babamın Soylu Tazısı, Kaplum Eti, Delişeker, Kör Hamdi’nin Horozu, Zarife, Kalekale’ isimli hikâyelerdir. *Kalekale* adlı hikâyede Kalekale isimli bir çocuğun merakı ve ailesinin başına açtığı işler anlatılır.

Barış Çöreği, Fakir Baykurt’un 1982 yılında yayımladığı 11. sırada yer alan kitabıdır. *Barış Çöreği* kitabında yer alan 23 hikâyenin 16’sında tek vaka bulunmaktadır. ‘Ön-Öykü-Yazar, Barış Çöreği, Sevgi Yandı, Bayram Gezmesi, Kardeşimin Yitmesi, Et Kesimi, Adem İle Hakan, Bir Karnaval Öyküsü, Az Daha Boğuluyordum, Yeni Cami, Yakantop, Babamın İş, Kapımızda Polis, Analar Anıtı, Diş Fırçası, Baba Oğul’ adlı hikâyeler bu gruba girmektedir.

Fakir Baykurt’un Almanya’da kaleme aldığı hikâyelerden oluşmaktadır. Bu hikâyelerde Almanya’da yaşayan Türk işçilerinin ilginç hikâyeleri anlatılmaktadır. Türkiye’de kaleme aldığı hikâyelere benzer bir anlatım vardır. Yazar Almanya’da ezilen, zor şartlar altında çalışan, kuşak çatışması yaşayan, doğru dürüst okullarda okuyamayan Türk insanları anlatılır. *Barış Çöreği* adlı hikâyede Cevriye ile Martin’in arkadaşlığına ailelerinin karşı çıkması, ninenin işi tatlıya bağlaması anlatılır.

Gece Vardiyası, Fakir Baykurt’un 1986 yılında yayımladığı ve Almanya’da kaleme aldığı hikâyelerden oluşan 12. sırada yer alan kitabıdır. Almanya’da yayımlanan 2. hikâye kitabıdır. *Gece Vardiyası* hikâye kitabında yer alan 22 hikâyeden 16’sında tek vaka bulunmaktadır. Bunlar : ‘Uçak Bileti, Dügün Borcu, Gece Vardiyası, Telefon, Yangında, Sıfır Sıfır, Dügün Alayı Geçerken,

Kafa Çektiren, Frau Duman, İşçi İle Dişçi, Kaynata, Oy Günü, Gazel Çeken İşçi, Mezar, Türk Kiracı, Yurda Giden Kızlar' isimli hikâyelerdir.

Türkiye'de yazdığı hikâyelerde köylüyü ve işçiyi anlatan Baykurt bu kitaptaki ve Almanya'da yazdığı diğer hikâyelerinde Türk işçilerinin ağır çalışma koşullarını anlatmaktadır. Bu hikâyeler ya yazarın bizzat gözlemleyip yazdığı hikâyelerden yada Türk işçilerinden dinleyip yazdığı hikâyelerden oluşmaktadır. *Gece Vardiyası* adlı hikâyede Türkler'in Almanları da hediye almaya alıştırmaları ve karşılığında iş yaptırma anlatılır.

Duisburg Treni, Fakir Baykurt'un 1986 yılında yayımladığı ve Almanya'da kaleme aldığı hikâyelerden oluşan 13. sırada yer alan hikâye kitabıdır. Almanya'da yayımlanan 3. hikâye kitabıdır. *Duisburg Treni* kitabında yer alan 22 hikâyeden 21'inde tek vaka bulunmaktadır. Bunlar : 'Duisburg Treni, Dil Kursu, Ağlama Thomas, Kolu Dövmeli Aşık, Nisan Bir, Ertesi Gün, Duisburglu Karmen, Dokuztaş, Kuyruk, Bayram İzni, Kaynakçı Mehmet Usta, Damızlık, Nur Topu, Yuh Yuh!..., Tabut, Girilmez, Demir Kafes, Sarı Saçlı, Mektupçu, Ferhat, Ardımızda Meşeler Yeşersin' adlı hikâyelerdir.

Bu hikâyeler ya yazarın bizzat gözlemleyip yazdığı hikâyelerden ya da Türk işçilerinden dinleyip yazdığı hikâyelerden oluşmaktadır. *Bayram İzni* adlı hikâyede para kazanmak için Almanya'ya gelen Türk işçilerinin bayram izni bile kullanmak istememeleri anlatılır.

Yeni Kölelik Mi? Fakir Baykurt'un 1996 yılında yayımladığı 14. sırada yer alan kitabıdır. *Yeni Kölelik Mi?* hikâye kitabında yer alan 25 hikâyenin 22'sinde tek vaka bulunmaktadır. 'Civatalı, Almanya'da Türk İşçileri, Yaşamım Mantar, Kına, Kepçe, Berlin Oteli, Kömür Sökümü, İşçi Ailesi, İki Gazel Söyle, Almanya'da Yok Yok, Solkişot, Zeynep Yiğit, Ah Naciye, Parmak Acısı, İşin Kadın Kız Yanı, Çuval, Büyük Hesaplar, Sırat, İki Arada, Kim Kaldı Yurtta Acaba? Üç Apartmanlı Hemşerim, Yeni Kölelik Mi?' adlı hikâyeleri bu özelliği taşır.

Fakir Baykurt'un Almanya'da kaleme aldığı hikâyelerden oluşmaktadır. Bu hikâyelerde Almanya'da yaşayan Türk işçilerinin ilginç hikâyeleri anlatılmaktadır. Türkiye'de kaleme aldığı hikâyelere benzer bir anlatım vardır. Yazar Almanya'da ezilen, zor şartlar altında çalışan, kuşak çatışması yaşayan, doğru dürüst okullarda okuyamayan Türk insanlarını anlatır. Hikâyeler röportaj hikâye özelliği taşımaktadır. Almanların bütün sistemleriyle Türklere bakışının yeni bir kölelik olup olmadığı örneklerle sorgulanmaktadır. *Civatalı* adlı hikâyede Türk işçisi Kelkitli Muhammet'in yaşadığı problem anlatılır.

Telli Yol, Fakir Baykurt'un 1998 yılında yayımladığı 15. sırada yer alan hikâye kitabıdır. *Telli Yol* hikâye kitabında yer alan 22 hikâyenin 21'inde tek vaka bulunmaktadır. Bunlar : 'Yeni Beşik, Kaz Eti, Kırık Kol, Semizotu, Cenaze, Profesör Bey, Resim Çeken Gezginler, Cümlelerin Berberi, Buluntu, Evelyn, Merdan, Güz Dayağı, General, Oss Camisi, Acilde, Parmak Emen,

Mutlu Mustafa, Mirza 50, Tamer Mi Geldi, Alsum Köyü, Telli Yol’ isimli hikâyelerden oluşmaktadır.

Fakir Baykurt’un Almanya’da kaleme aldığı hikâyelerden ibarettir. Bu hikâyelerde Almanya’da yaşayan Türk işçilerinin ilginç hikâyeleri anlatılmaktadır. Yazar Almanya’da ezilen, zor şartlar altında çalışan, kuşak çatışması yaşayan, doğru dürüst okullarda okuyamayan Türk insanlarını anlatır. *Tamer Mi Geldi* adlı hikâyede Tamer’in yurtdışı macerası anlatılır: Tamer Dev-Gençli birisidir. 1980 öncesinde Almanya’ya kaçmıştır. 20 yıl sonra Türkiye’ye dönüş yapar. Arkadaşı Salih ona güzel bir ziyafet çeker. Tamer bu yakınlığı ve samimiyeti özlemiştir. Yurtdışı bu bakımdan oldukça sıkıcıdır.

Çeşitli dergilerde yayımlanıp kitaplarına almadığı 12 hikâyenin tamamı tek vakadan ibarettir. Farklı dönemlerde yazdığı hikâyelerden oluşmaktadır. Bunları ilk yazdığı denemeler ve daha sonra kaleme aldığı hikâyeler olarak da isimlendirebiliriz. İlk hikâye denemelerinde Baykurt’un hikâye unsurlarını kullanımında sıkıntıları olduğu dikkatleri çekmektedir. Mesaj içerikli, mahalli dil özelliğinin yansıtıldığı temaların sosyal gerçekçi anlayışa uygun olarak seçildiği hikâyelerdir. Bu hikâyeler şunlardır: *Kavgı (Köyden Mektup)*, *Sultan Çayırı*, *Muhallebi Çocuğu*, *Milliyetçi Kerim Bey (Hikâyemsi)*, *Koşu (Hikâyemsi)*, *Bir Şevket*, *Uğuroła*, *Eşek Şakası*, *Camız Avı*, *Diro Kızın Saçları*, *Kedi Sevmek*, *Gönül Ustası*.

İki Vaka Halkasından Meydana Gelen Hikâyeler

Çilli hikâye kitabında yer alan 11 hikâyeden 4’ünde iki vaka bulunmaktadır. Şunlardır: ‘Çilli, Göze Batan, Fadim Ağa’nın Değirmenleri, Oyun.’

Örneğin *Fadim Ağa’nın Değirmenleri* adlı hikâyede malın mülkün insana hayır getirmediği çarpıcı bir şekilde anlatılır.

Karın Ağrısı hikâye kitabında yer alan 12 hikâyenin 5’inde iki vaka vardır. Bunlar: ‘Diş Arayan Adam, İtin Biri, Karın Ağrısı, Tek Tek Gelin, Para Dalgası’ adlı hikâyelerden ibarettir.

Köyü ve köylüleri anlattığı bu hikâyelerinde gözlemlerinden oldukça fazla yararlanmıştır. Örneğin *Karın Ağrısı* adlı hikâyede seçim zamanı oy telaşı için köye gelip miting yapan Avukat Adil Bey’in konuşması ve yaşadıkları anlatılır.

Cüce hikâye kitabında yer alan 15 hikâyenin 5’inde iki vaka vardır : ‘Cüce, Zekiye Benimdir, Deligöz Ali’nin Düğünü, Ayı Kapanı, Kör Osman’ın Tarlası’ isimli hikâyeler bu grupta sayılabilir.

Örneğin; *Cüce* adlı hikâyede köyde yaşayan anne ve babasını dinleyip köyde kalan, karısı ve çocuklarından ayrılan Muhammet’in acı öyküsü anlatılır.

Anadolu Garajı hikâye kitabında yer alan 14 hikâyeden 4’ünde iki vaka bulunmaktadır : ‘Heykel, Kuloba’da Bildiri, Ekin Arasında, Ardıçlı Kaya’ adlı hikâyeler bunlardandır.

Örneğin; *Kuloba'da Bildiri* adlı hikâyede örnek köy çalışmaları ve bunun ortaya çıkardığı sıkıntılar anlatılır.

On Binlerce Kağı hikâye kitabında yer alan 51 hikâyenin 1'inde iki vaka bulunmaktadır : 'Suların Durulması' adlı hikâye tek örnektir.

Örneğin; *Suların Durulması* adlı hikâyede bir beyin emrinde koyun gibi yaşayan insanların isyan ederek özgürlüklerini kazanması anlatılır.

Can Parası hikâye kitabında yer alan 21 hikâyenin 1'inde iki vaka bulunmaktadır: Tek örnek : 'Kızanlı Halil'in Fidanları' adlı öyküdür.

Yazar bu kitaptaki hikâyelerinde de gözlemlerini sosyal gerçekçi bir bakış açısıyla sunmaktadır. Köylülerin sorunlarını, sağlık problemlerini tek bir bakış açısıyla vermektedir. Örneğin; *Kızanlı Halil'in Fidanları* adlı hikâyede Halil'in badem fidanlarını kesen Kalınbok Süleyman'dan intikam alınması için Halil'in tuttuğu adamların Süleyman'a kimseye anlatamayacağı bir ders vermesi anlatılır.

İçerdeki Oğul hikâye kitabında yer alan 37 hikâyeden 1'inde iki vaka bulunmaktadır : 'Amerikan Arabaları' verebileceğimiz tek hikâyedir.

Yazar Mamak Cezaevinde birlikte ceza çektiği mahkum arkadaşlarının hikâyelerini anlatmaktadır. Bir yönüyle röportaj hikâye özelliği taşımaktadır. Örneğin; *Amerikan Arabaları* adlı hikâyede Amerikalıların arabasından çalınan paralardan dolayı şikâyetçi olunmamasına rağmen yatılan 9 ay 10 günlük ceza anlatılır.

Sınırdaki Ölü hikâye kitabında yer alan 25 hikâyenin 6'sında iki vaka vardır. Bunlar: 'Yılan Elinde, Koltuktaki, Soğanlar Çürüdü, Komşu Gelini, Mevlüt, Kına Apartmanı' adlı hikâyelerdir.

Örneğin; *Kına Apartmanı* adlı hikâyede Gümrüklerde dürüst insanların çalışmasının zor olduğu anlatılırken rüşvet mekanizması üzerine dikkatler çekilir.

Kalekale hikâye kitabında yer alan 19 hikâyenin 4'ünde iki vaka bulunmaktadır : 'Eski Bir Öğrencim, Yapıların Harcı, Kuzlusay Camii, Ders Parası' isimli öyküleri örnek olarak sayabiliriz.

Örneğin; *Ders Parası* adlı hikâyede İşçi Selim ve ailesi anlatılır: İşçi Selim sol görüşlü bir kişidir. Kızı Elif de aynı görüşleri paylaşmaktadır. Hacettepe Üniversitesi'nde çıkan olaylarda Elif'in öldüğü haberini radyodan öğrenir. Babası sendika arkadaşları ile Ankara'ya cenazeyi almaya giderler. Cenaze memleketinde gösteriyle gömülür. Elif, Şükrü Hocadan özel dersler almıştı. Babasının da biraz borcu kalmıştı. Ders ücretinin ödenip ödenmediği konusunda şüpheye düşerler. Şükrü Hoca gönderilen ücreti iade eder. Şükrü Hoca ders parasını Elif'in adına Lastik -İş'in grev fonuna yatırıp, işi çözümler.

Barış Çöreği hikâye kitabında yer alan 23 hikâyenin 5'inde iki vaka bulunmaktadır. Bunlar: 'Rur Havzasında Türk Bahçeleri, Hatice'nin

Mahkemesi, Öykü Birincisi, Altın Beşik, Sütçü Köşeyi Döndü Mü?’ isimli hikâyelerdir.

Fakir Baykurt’un Almanya’da kaleme aldığı hikâyelerden oluşmaktadır. Bunlarda Almanya’da yaşayan Türk işçilerinin ilginç hikâyeleri anlatılmaktadır. Türkiye’de kaleme aldığı hikâyelere benzer bir anlatım vardır. Yazar Almanya’da ezilen, zor şartlar altında çalışan, kuşak çatışması yaşayan, doğru dürüst okullarda okuyamayan Türk insanlarını anlatır. Örneğin; *Rur Havzasında Türk Bahçeleri* adlı hikâyede Türk ailelerinin bir bahçe bulamayınca evlerinin bir odalarını bahçe olarak kullanmaları anlatılır.

Gece Vardiyası; Fakir Baykurt’un 1986 yılında yayımladığı ve Almanya’da kaleme aldığı hikâyelerden oluşan 13. sırada yer alan hikâye kitabıdır. Almanya’da yayımlanan 2. hikâye kitabıdır.

Gece Vardiyası hikâye kitabında yer alan 22 hikâyeden 6’sında iki vaka bulunmaktadır. Bunlar : ‘Büyük Mağazada İşçiler, Makarna, Parkta, Allaha Dilekçe, Melhem, Monica’ adlı hikâyelerdir.

Türkiye’de yazdığı hikâyelerde köylüyü ve işçiyi anlatan Baykurt bu kitaptaki ve Almanya’da yazdığı diğer hikâyelerinde Türk işçilerinin ağır çalışma koşullarını anlatmaktadır. Bu hikâyeler ya yazarın bizzat gözlemleyip yazdığı hikâyelerden ya da Türk işçilerinden dinleyip yazdığı hikâyelerden oluşmaktadır. İlk dönem hikâyelerine göre yazarın ustalaştığını söyleyebiliriz. Hikâye unsurlarını daha sağlam bir şekilde kullanmaya başlamıştır. İlk hikâyelerinde dikkati çeken mahalli özelliklerden kurtulduğunu görürüz. Örneğin; *Melhem* adlı hikâyede iş kazası geçiren Haydar’ın hakkını arama mücadelesi, doktoru dövmesi ve tutuklanması anlatılır.

Duisburg Treni, Baykurt’un 1986 yılında yayımladığı ve Almanya’da kaleme aldığı hikâyelerden oluşan 13. sırada yer alan hikâye kitabıdır. Almanya’da yayımlanan 3. hikâye kitabıdır.

Duisburg Treni hikâye kitabında yer alan 22 hikâyeden 1’inde iki vaka bulunmaktadır: Tek örnek : ‘Karpuz Dolması’ adlı öyküdür.

Örneğin *Karpuz Dolması* adlı hikâyede Türk işçilerinin Almanya’da karşılaştığı zorluklar, düştüğü komik durumlar ve kendince intikam alması anlatılır.

Yeni Kölelik Mi? hikâye kitabında yer alan 25 hikâyenin 3’ünde iki vaka bulunmaktadır. Bunlar : ‘Ah Adil, Gülden’im, Geçit’ adlı hikâyelerdir.

Yazar Almanya’da ezilen, zor şartlar altında çalışan, kuşak çatışması yaşayan, doğru dürüst okullarda okuyamayan Türk insanları anlatılır. Hikâyeler röportaj hikâye özelliği taşımaktadır. Örneğin; *Ah Adil* adlı hikâyede Türklerin kumar yoluyla bir takım çevreler tarafından soyulup, soğana çevrilmesi bundan ailelerin de zarar görmesi anlatılır.

Telli Yol hikâye kitabında yer alan 22 hikâyenin 1’inde tek vaka bulunmaktadır: ‘Hans Hocagil’ adlı hikâyeyi tek örnek olarak verebiliriz.

Bu hikâyelerde Almanya’da yaşayan Türk işçilerinin ilginç hikâyeleri anlatılmaktadır. Türkiye’de kaleme aldığı hikâyelere benzer bir anlatım vardır. Yazar Almanya’da ezilen, zor şartlar altında çalışan, kuşak çatışması yaşayan, doğru dürüst okullarda okuyamayan Türk insanlarını anlatır. Örneğin; *Hans Hocağil* adlı hikâyede Hans Hoca’nın yabancı dostluğu, Almanlara tepkisi, kiracılarıyla oynadığı satranç oyunu anlatılır.

İkiden Fazla Vaka Halkasından Meydana Gelen Hikâyeler

Karın Ağrısı hikâye kitabında yer alan 12 hikâyenin 1’inde ikiden fazla vaka vardır. Verebileceğimiz tek örnek : ‘Yapı Taşı’ adlı hikâyedir.

Yapı Taşı adlı hikâyede köylünün elinde kaldığı, çok yaramaz bir gencin yaptıkları anlatılır: Aziz Emmi leylekler için yuva hazırlar. Baba leylek, dişi leylekle yavru leylekleri yuvadan kovar. Kimse buna bir anlam veremez. Haceli leylek yuvasındaki yumurtaları değiştirmiştir. Çulluk yumurtaları koymuştur. Aziz Emmi Haceli’yi ailesine şikayet eder, kavga çıkarır. Haceli’nin çok akıllı olduğu, bundan dolayı yaramaz olduğu söylenir. Haceli köyün başına dert olur, rezaletler çıkarır. Cevdet Efendi’nin hazırladığı iftar sofrasına davetsiz katılır. Rakımın eksik olduğunu söyler, onu da kendisi getirecektir. Kavga çıkar, köpekler saldırır. Köylü Haceli’nin kahvesine gider, orayı alt üst ederler. Haceli caminin dışında köylünün namazdan çıkmasını bekler. Haceli kimseye kızmaz, tersine böyle davrandıkları için sevindiğini söyler. Haceli, herkesin üzerinde bir ölü sessizliği olduğunu, bunun da kendisini rahatsız ettiğini söyler. Kendisi ise eğlenceyi sever, kimseye kızmaz, herkesi akşam kahveye davet eder.

Cüce hikâye kitabında yer alan 15 hikâyenin 1’inde ikiden fazla vaka vardır : ‘Hayvanlarından Yüzünden’ isimli öykü örneğimizi teşkil etmektedir.

Hayvanların Yüzünden adlı hikâyede köylü ile bir baytarın sakal yüzünden başlayan çatışması anlatılır: Okluca köyü dindar, erkekleri sakallı olan bir köydür. Düzşehirli Uncuoğlu Şeyhine bağlıdır. Kaymakam köyü ziyaret ettiğinde sakallının çok olması dikkatini çeker. Mart ayının sonunda köye bir baytar ekibiyle birlikte gelir. Baytar köylülerin sakalı ve şeyhiyle alay eder. Köylüler de baytar ile yanındakileri bir güzel döverler. Baytar dayaktan sonra köyde şarbon şap hastalığı var diye bir rapor yazar. Karantina 15 gün ve 10 gün uzatmayla sürer. Köylüler gerekli yerlere başvururlar fakat karantina kalkmaz. Köylüler karantina yüzünden çok sıkıntı çekerler. Hem kendileri hem de hayvanları çok zayıflar. Muhtar bütün köy halkıyla birlikte baytarı ziyaret edip, özür dilerler. Baytar köye gelir, kendilerini dövenleri köy odasına toplar. Hakaret eder, sakallarını keser, köylülere güldürür. Baytar intikamını almıştır, rapor yazarak karantinayı kaldırır. Hayvanların bir kısmı telef olmuştur. Muhtar 18 kilo zayıflamıştır.

Anadolu Garajı hikâye kitabında yer alan 14 hikâyeden 2’sinde ikiden fazla vaka bulunmaktadır. Bunlar: ‘Pangacı, Koyun Kredisi’ isimli hikâyelerden ibarettir.

Koyun Kredisi adlı hikâyede Komünistlikle mücadele, köylüye sağlanan halsiz krediler, gülünç ve acıklı bir üslûpla anlatılır.

Sınırdaki Ölü hikâye kitabında yer alan 25 hikâyenin 3’ünde ikiden fazla vaka vardır. Bunlar : ‘Dört Sel Ağzı, Müdürü Yiyen Köy, Nar Masalı’ adlı hikâyelerdir.

Nar Masalı adlı hikâyede köylerdeki ağanın ve ağa çocuklarının köylüyü istediği gibi kullanması ve ezmesi anlatılır. Fakat köylülerin içlerinden Ganime gibi zeki ve akıllı olanların haksızlığa boyun eğmemeleri anlatılır.

Barış Çöreği hikâye kitabında yer alan 23 hikâyenin 2’sinde ikiden fazla vaka bulunmaktadır : ‘Kaçtınız Ne Yapayım, Gitmez Olaydım İzne’ adlı hikâyeler vereceğimiz örneklerdir.

Gitmez Olaydım İzne adlı hikâyede Türkiye’ye izne gelen Emine’nin yaşadığı tatsız olaylar anlatılır: Emine’nin babası Thyssen denilen bir fabrikada ağır bir işte çalışmaktadır. Almanya uzaktan güzel bir ülke olarak bilinir. Türkler çok ağır işlerde çalışmakta ve insani muamele görmemektedirler. Emine köyüne izne gider. Biraz da Ankara’da amcası Fuatgilde kalmak için onlara gider. Emine ile Necmiye Almanca konuşup, sohbet etmektedirler. Kızılay’da peşlerine onları yabancı zanneden iki genç takılır. İki kız çok korkarlar. Heyecanlarını bastırmak için Almanca sohbet ederler, bir bayan hangi ulustan olduklarını sorar. Bayan, Türk olduklarını öğrenince onlara fırça atar. Emine Türkiye’ye izne gittiğine bin kez pişman olur. Almanya’da Almanların yaptıklarından, Türkiye’de Almancı muamelesi görmekten bıkmıştır.

KİŞİ KADROSU

Bir anlatı türü olan hikâyelerde insan unsuru önemli materyallerden birisidir. Bir olay varsa mutlaka bunu yaşayan veya bundan etkilenen bir varlık bulunmaktadır. Hikâyeler birtakım insanlar etrafında cereyan etmektedir. Anlatıya dayalı metinlerde kahramanlar farklı açılardan görülmüş ve bağlı buldukları sosyal statü çerçevesinde anlatılmaya çalışılmıştır. Bu çerçeveden baktığımız zaman Fakir Baykurt’un hikâye kitaplarını iki gruba ayırmamız mümkündür:

1. Türkiye’de yazdığı hikâye kitapları sırasıyla şunlardır: 1. Çilli (1955), 2. Efendilik savaşı (1959), 3. Karın Ağrısı (1961), 4. Cüce Muhammet (1964), 5. Anadolu Garajı (1970), 6. On Binlerce Kağrı (1971), 7. Can Parası (1973), 8. İçerdeki Oğul (1974), 9. Sınırdaki Ölü (1975), 10. Kalekale (1978).

2. Almanya’da yazdığı hikâye kitapları sırasıyla şunlardır: 1. Barış Çöreği (1982), 2. Gece Vardiyası (1985), 3. Duisburg Treni (1986), 4. Bizim İnce Kızlar (1993), 5. Yeni Kölelik Mi? (1996), 6. Telli Yol (1998).

Türkiye kaleme aldığı hikâyeler ile Almanya’da kaleme aldığı hikâyelerdeki kahramanlar farklılıklar göstermesine rağmen temelde bakış açısı aynıdır. Türkiye’de daha çok köylülerin ezilen kısmını, topraksız ve arkasız insanları, şehre göçen insanların karşılaştığı sorunları toplumsal gerçekçi bir açıdan inceleyen yazar Almanya’da da yine ağır çalışma koşulları altında alın teri akıtanları, horlanan ve ikinci sınıf insan muamelesi gören Türkleri sosyal gerçekçi bir anlayışla ele alıp yazmıştır.

Fakir Baykurt’un romanlarında olduğu gibi hikâyelerinde de ak ve kara tipler, ezen ve ezilen insanlar, ağa- ırgat çatışması, imam- öğretmen, ağa- öğretmen, muhtar- öğretmen kavgaları köylü üzerinde nüfuz kurma bakımından gerçekleştirilen mücadelelerdir.

Fonksiyonlarına Göre Kahramanlar

Fakir Baykurt’un incelenen hikâyelerinde birinci derecede kahramanlar çoğunlukla erkek kişilerdir.

Çilli adlı hikâye kitabında yer alan *Çilli* adlı hikâyenin baş kahramanı *Çilli Selver*’dir. *Çilli Selver Kadir*’in kızıdır. *Çilli* kız kocasının evinden kaçmıştır. Başlık parasıyla başka bir köye gelin olarak gidecektir.

Efendilik Savaşı adlı hikâye kitabında yer alan *Müfettiş* adlı hikâyenin baş kahramanı *Müfettiş*’tir. *Müfettiş* teftiş için bir köy okuluna gider. Yirmi kadar bir öğrenci grubunun saçıında bit bulur. Öğretmene de solcu yazarları okumamasını tavsiye eder.

Karın Ağrısı adlı hikâye kitabında yer alan *Kirpi* adlı hikâyenin baş kahramanı *Süleyman*’dır. *Süleyman* amansız bir hastalığa yakalanmıştır. *Kirpi* etinin hastalığına iyi geldiğini öğrenir. İki kirpi yakalar, birini güç bela keser.

Cüce adlı hikâye kitabında yer alan *Kör Osman’ın Tarlası* adlı hikâyenin baş kahramanı *Kör Osman* adında fakir bir köylüdür. *Kör Osman* köyün fakiridir, köyde bekçilik yapmaktadır. Toprak Dağıtım Projesi hissesinden iki tarla düşer. *Kör Osman*’ın tarlasına harcayacak parası yoktur. Mecburen *Hacı Kadir*’le ortakçılık yapar. Ondan avans çekip, borçlanır. *Kör Osman* borçlarından dolayı tarlalarını *Hacı Kadir*’e kaptırır. *Kör Osman* köye gelen bir iğneciden akıl alır, *Hacı Kadir*’le anlaşmaya oturur. *Kör Osman* dört yılda borcunu sekiz yüz liraya düşürür.

Anadolu Garağı adlı hikâye kitabında yer alan *Kayadaki Bal* adlı hikâyenin baş kahramanı *Halit* isminde hasta bir gençtir. *Halit*’in bir türlü iyileşmeyen müzmin bir hastalığı vardır. Hastalığından dolayı evlenememiştir. Yoksul oldukları için bal alamazlar. Babası gibi kayalıklardan bal toplamak zorundadır. *Halit* kayalığa gidip tırmanmaya başlar, kuvvetsiz ve hasta olduğu için kayalardan kayıp, uçuruma yuvarlanır. *Halit*’in cesedi uçurumdan çıkarılıp, evine getirilir. Hastaydı, iyileşmiş derler.

On Binlerce Kağrı adlı hikâye kitabında yer alan *Şerbela* adlı hikâyenin baş kahramanı oldukça belalı birisi olan *Şerbela*’dır. *Şerbela* Anlara köylerinde ortaya çıkmış belalı birisidir. Kel İlyas’ın arabasına yolda biner. Ayakkabılarını tek tek yola atar. İlyas ayakkabıları toplamak için arabadan iner. *Şerbela* arabayı kaçırr. Arabasını devrilmiş ve parçalanmış olarak bulur, atların sağlam olduğuna şükreder.

Gömezin Memet adlı hikâyenin baş kahramanı *Gömezin Memet*’tir. *Gömezin Memet* Bektaş ile Ankara’ya çalışmaya gelir. Bir adamın peşinden işini görmek için giderler. Adam şehirden iyice uzaklaştıktan sonra ikisine de silah doğrultarak paralarını alır. Bu olaydan sonra *Gömezin Memet* köyüne döner. Bektaş ise Ankara’da kalır.

Can Parası adlı hikâye kitabında yer alan *Cumhur Ali* adlı hikâyenin baş kahramanı *Cumhur Ali*’dir. *Cumhur Ali*’nin tarlasında 150 zeytin ağacı vardır. Tarlasıyla oldukça fazla ilgilenmektedir. Etrafındaki insanların da yardımına koşmaktadır. Karısı *Azime* kitap okumasını seven birisidir. İşçi haklarını savunmakta, çevresindekileri uyandırmaya çalışmakta bundan dolayı da komünist olarak isimlendirilmiştir.

İçerdeki Oğul adlı hikâye kitabında yer alan *Posta Eri Abdullah* adlı hikâyenin baş kahramanı *Abdullah*’tır. *Abdullah* subaylar için posta eri olarak gönderilmiştir. *Abdullah* bahşiş almaz, teklif edilince de kızarır, bozarır. Posta eri olmasına rağmen nöbette tutmaktadır. Çok iyi bir insandır. Oldukça da sessiz ve utangaçtır.

Sınırdaki Ölü adlı hikâye kitabında yer alan *Trenci Ökkeş* adlı hikâyenin baş kahramanı *Ökkeş*’tir. *Ökkeş*, çok iyi tavla oynayan birisidir. Suriye komutanı dahil kahvede bulunan herkesi sırayla tavla oyununda yener.

Ali Taka adlı hikâyenin baş kahramanı *Ali taka* isminde bir şantiye işçisidir. *Ali Taka* okunmuş gazeteleri köyüne götürerek köy çocuklarının aydınlanması için mücadele eder. Bu faaliyetlerinden dolayı 142. madde gereği tutuklanır. Tek üzüntüsü köydeki çocuklara gazete götürememesidir. Çocuklar kendilerine gazete yerine bisküvi getirilmesine tepki gösterirler.

Kalekale adlı hikâye kitabında yer alan *Gümüş Hoca* adlı hikâyenin baş kahramanı bir oyunla sakalı kesilen *Gümüş Hoca*’dır. *Gümüş Hoca* sakallı, dindar birisidir. Amcası oğlu *Topal Pehlivan* onu sevmez. Öğretmen *Hüseyin*, *Kel Hasan*la birlikte ona bir oyun oynarlar. *Gümüş Hoca*ya devletin sakallı insanları hapse attığını anlatırlar. Onu sakalını kesmeye ikna ederler. *Gümüş Hoca* sakalsızlığa alışamaz. Kendisine oyun oynandığını anlayınca içinden küfürler savurur.

Barış Çöreği adlı hikâye kitabında yer alan *Öykü Birincisi* adlı hikâyenin baş kahramanı *Galip* adında bir gençtir. *Galip* okuldan kaçıp, bir ormanlık bölgeye gider. *Galip* okumak istemiyordu. Daha çok ticaret ile uğraşmayı düşünüyordu. Ormanlık bölgede *Wolf* ile karşılaşır. *Galip* onun bisikletinin bazı parçalarını

zorla almak ister. Alman çocuğu ağlatır. Wolf Galip'le aralarında geçenleri bir hikâye şeklinde yazarak Edebiyat Yarışmasına katılır. Yarışmada birinci gelir. Galip bunu duyar ve çok şaşırır.

Gece Vardiyası adlı hikâye kitabında yer alan *Düğün Borcu* adlı hikâyenin baş kahramanı Osman adında bir Türk işçisidir. Osman düğün borçlarını ödeyebilmek için Almanya'ya gelmiştir. Bir çiftlikte çalışmaktadır. Osman çalışkanlığından dolayı sevilen birisidir. Almanya'da kaçak olarak çalışmaktadır. Bir arama esnasında polisler tarafından yakalanır. Almanya macerası kısa sürer. Düğün borcunun ancak yarısını biriktirebilmiştir.

Duisburg Treni adlı hikâye kitabında yer alan *Kaynakçı Mehmet Usta* adlı hikâyenin baş kahramanı Mehmet Ustadır. Kaynakçı Mehmet Usta'nın tek arzusu bir araba sahibi olmaktır. Mehmet Usta aslen Rizelidir. Almanya'ya mecburen göç etmiş bir Türk işçisidir. Binbir güçlükle ehliyet ve araba alır. Arabanın anahtarını Marko'nun birahanesine koyar, lazım olan benzin koymak şartıyla arabayı kullanabilir diye de ilan eder.

Girilmez adlı hikâyenin baş kahramanları Cemal ile İlyadis adında fabrikanın heim denilen yurdunda kalan iki işçidir. Cemal ile İlyadis araba fabrikasında çalışmaktadır. İkisi de bekar olduğu için yatakhane de kalmaktadır. Yatakhane nin yanında geçen ana yolun trafiği çok işlek olduğu için uyuyamazlar. Sokağı iki başına kimse görmeden girilmez levhası dikerler. Bir süre rahat ederler, işin farkına varılır ve levha sökülür. Uykusuz geceler tekrar başlar.

Yeni Kölelik Mi? adlı hikâye kitabında yer alan *Berlin Oteli* adlı hikâyenin baş kahramanı Haydar adlı bir Türk işçisidir. Haydar, önce maden ocağında çalışmış, daha sonra demiryoluna geçmiştir. Para biriktirmek için Almanya'ya gelmiştir. Memleketteki akrabaları bir otel almak için para isterler. Kardeşleri gelen parayla bir kamyon alırlar, onu da uçurumdan yuvarlarlar. Haydar'ın bütün birikimi gider.

Telli Yol adlı hikâye kitabında yer alan *Semizotu* adlı hikâyenin baş kahramanı Metin adlı bir Türk işçisidir. Metin bir gün kimseye söylemeden yurda gider. Metin yurttan memleket yiyecekleri ile döner. Arkadaşı Müslüm'e semizotu hediye eder. Müslüm de onu çöpe atar. Metin buna çok kızar, araları açılır. Bir daha bir şey vermemeye yemin eder. Eğer getirirse artık otu getirip verecektir.

Çeşitli dergilerden çekilen fotokopi hikâyelerinde yer alan *Gönül Ustası* adlı hikâyenin baş kahramanı Hacı adında çalgı çalan bir çingenedir. Hacı düğünlerde çalgı çalıp, şarkı söyleyen bir çingenedir. Herkesten farklı olan bir huyu vardır. Zorla gönül rızası olmadan evlendirilenlerin düğününe gidip, çalıp, söylemez. Birbirini sevip, evlenenlerin düğünlerine ise koşa koşa gider. İsmail ile Güssün Hacı'ya hayran bir çifttir. İsmail, Mahmut'la Yaşar'ın düğününde çalıp, şarkı söyleyen Hacı'ya parasını vermek ister, Hacı gönüllü çalıp,

söylediği için bütün ısrarlara rağmen verilen parayı kabul etmez, çiftlere düğün hediyem olsun diyerek, oradan ayrılır. Bu davranışı ile o tam bir gönül ustasıdır. Şarkı söylemekte ve çalgı çalmakta usta olduğu gibi gönülleri kazanmasını da bilmektedir.

Sosyal Statülerine Göre Kahramanlar

Baykurt’un incelenen hikâyelerindeki kahramanların sosyal statüleri ve bunların hikâye kitaplarına göre dağılımı şöyledir:

Çilli: Öğretmen, ağa, köylü, kahveci, şoför, doktor, muhtar, bekçi, hancı, semerci.

Efendilik Savaşı: Köylü, kahveci, öğretmen, müfettiş, yazar, eğitmen, öğrenci, hoca.

Karın Ağrısı: Köylü, ağa, öğrenci, avukat, gazi, asker.

Cüce: Şeyh, köylü, baytar, müfettiş, öğretmen, usta, bakkal, imam, kurs hocası.

Anadolu Garajı: Köylüler, gençler, muhtar, bankacı, müfettiş, teğmen, kaymakam, Afgan kralı, işsizler, paşa, işçiler.

On Binlerce Kağrı: Kaymakam, doktor, kumandan, mal müdürü, savcı, köylü, imam, esnaf, hırsız, dede, torun, muhtar, değirmenci, yargıç, keçeci, tahsildar, şehirli, şoför, ağa, paşa, hırsız, hafız, kadı, yaşlılar, hoca, tahsildar, bey, şeyh.

Can Parası: Milletvekili, üniversite hocası, köylü, hancı, müdür, müfettiş, kapıcı ailesi, doktor, işçi, muhtar, turistler.

İçerdeki Oğul: Sendikacı, jandarma, taksici, polis, tutuklu, gardiyan, müdür, yazar, çiftçi, asker, Amerikalı, Dedecik, doktor, orman şefi, köylü, yabancı, şeyh, mürid.

Sınırdaki Ölü: Asker, komutan, köylü, hırsız, hoca, çavuş, müfettiş, müdür, jandarma, öğretmen, ağa, tüccar, bekçi, subaylar, kaçakçı, esnaf.

Kalekkale: Köylü, öğretmen, hoca, pehlivan, öğrenci, işçi, duvar ustası, tutuklular, berber.

Barış Çöreği: Çocuk, genç, işçi ailesi, polis, Alman komşular, öğretmen, hoca, imam, avukat, çöpçü, hemşireler.

Gece Vardiyası: Köylü, işçi, çiftçi, polisler, ustabaşı, memurlar, doktor, hemşire, esnaf, çöpçü, dişçi, avukat.

Duisburg Treni: Anne, kız, işçiler, baba, usta, öğretmen, patron, hoca, ebe, bekçi, yükçü, berber.

Yeni Kölelik Mi?: Yazar, işçi ailesi, esnaf, öğrenci, çevirmen, polis, memurlar.

Telli Yol: İşçi ailesi, Almanlar, yazar, turistler, gazi, çocuk, polis, öğrenci, doktor, hoca.

Diğer Hikâyeler: Kaymakam, vali, öğrenci, müdür, müfettiş, yazar, ressam, memur, işçi, polis, kadı, hoca, berber.

İncelenen hikâyelerdeki kahramanlara baktığımız zaman yukarıda da verildiği gibi sosyal statü bakımından ağırlığı şu gruplar oluşturmaktadır:

Eğitim Grubu: Müfettiş, Müdür, Öğretmen, Eğitimci, Öğrenci, Kurs Hocası,

Esnaf Grubu: Berber, Bakka, Kasap, Şoför, Hancı, Kahveci, Semerci, Keçeci, Değirmenci,

Sağlık Grubu: Doktor, Hemşire, Ebe, dişi.

Meslek Grubu: Avukat, Yazar, Ressam, Çevirmen, Bankacı, Duvar Ustası,

Memur Grubu: Vali, Kaymakam, Düz Memur, Polis, Bekçi, Kadı, Çöpçü, Üniversite Hocası, Orman Şefi, Baytar, Tahsildar, Mal Müdürü, Yargıç,

Dini Grup: İmam, Şeyh, Mürid, Hafız,

Askeri Grup: Jandarma, Asker, Paşa, Komutan, Subaylar, Teğmen, Gazi, Çavuş,

Ezen ve Ezilen Gruplar: Ağa-Köylü, Patron-İşçi, Bey, Muhtar, İşsizler, Milletvekili, Kapıcı Ailesi, İşçi Ailesi,

Aile Grubu: Anne, Baba, Çocuk, Torun, Dede,

Suçlu Grubu: Hırsızlar, Tutuklular, Kaçakçı,

Yazar devrimci sanat anlayışına uygun olarak alt tabakaya mensup insanların yanında yer almıştır. Sosyal Gerçekçi ve Köycü roman ve hikâye anlayışına uygun olarak ak ve kara kişiler ile ezen ve ezilen kişileri vermiştir. Dini duyguları istismar edenlerin ise karşısında durmuştur. İmam, Şeyh, Mürid gibi kişiler olumlu bir bakış açısıyla çizilmemiştir. Toplumun hemen hemen her kesitinden kişiler onun hikâyeleri içerisinde yerini almıştır.

Cinsiyetlerine Göre Kahramanlar

Fakir Baykurt'un hikâyelerinde erkek kahramanların fazlalığı dikkati çekmektedir. Bu fazlalık oldukça ağırlıklıdır. Hemen hemen bir çok hikâyenin baş kahramanı erkek kahramanlardan oluşmaktadır. İncelenen hikâyelerde; kadın-kız kahramanların sayısı 126, erkek kahramanların sayısı 305 ve çocuk kahramanların sayısı 10'dur. Tek kahramanlı hikâyeler olduğu gibi kahraman sayısının fazla olduğu hikâyeler de vardır. At, eşek, köpek, yılan, tilki, karınca gibi hayvanların da bulunduğu hikâyelerde kaleme alınmıştır.

Yukarıda verilen rakamlardan da anlaşılacağı üzere kahramanların merkezi ağırlığını erkek kahramanlar teşkil etmektedir.

Örnek verecek olursak; *Yılan Elinde* adlı hikâyenin baş kahramanı Selli Mehmet'tir. *Dört Sel Ağzı* adlı hikâyenin baş kahramanı Fadime'dir. *Cafer* adlı hikâyenin baş kahramanı Cafer adında bir çocuktur. *Komşu Gelini* adlı hikâyede ise Hasan, Kevser, Muharrem, Kır Feden, Bekçi Koreç gibi zengin bir kahramanlar zümresi vardır.

Almanya’da kaleme aldığı hikâyelerde sadece Türkler değil yabancılar da hikâyelerin kahramanı olmuştur.

Örnek verecek olursak: *Ağlama Thomas* adlı hikâyenin kahramanı Thomas adlı bir Almandır. *Duisburglu Karmen* adlı hikâyenin kahramanı Karmen adında yabancı bir çocuktur.

Uysal At adlı hikâyenin kahramanı bir attır. *Akıllı Eşek* adlı hikâyenin kahramanı ise bir eşektir. Baykurt bu tip hikâyeleriyle fabl örnekleri de vermiş oluyor.

MEKÂN

Anlatılan hikâye veya olay ile içinde geçtiği mekân arasında bir ilişki kurulması ve bu ilişkiden değişik tesirler elde edilmesi meselesi, yazarların aklını epeyce kurcalamış ve farklı mekân kullanımlarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Daha önceleri bir fon gibi kabul edilip, kullanılan mekânlar XIX. yy. dan sonra hikâyenin asli diğer unsurları kadar önem kazanmıştır. Eserde kullanılan mekânlar kahramanların bazı özelliklerinin belirlenmesi ve oluşumunu göstermesi açısından değer kazanmaktadır. Mekân incelemesi yaparken farklı isimlendirmeler adı altında değerlendirmeler yapılır. Dar-kapalı mekânlar ve açık-geniş mekânlar gibi.

Dar – Kapalı Mekânlar

Fakir Baykurt’un incelenen hikâyelerinde 167 dar-kapalı mekânlar kullanılmıştır. Bunların yüzde olarak karşılığı %48’dir. Bu oran yazarın dar-kapalı mekân ile geniş-açık mekânları birbirine yakın oranlarda kullandığını göstermektedir. Herhangi bir mekânı ön plana çıkarmamıştır. Bazı hikâyelerinde dar-kapalı-mekân ile geniş-açık mekânları birlikte kullandığını da görürüz. Yazarın mekân seçiminde yaşadığı, gezdiği ve gözlemlediği mekânları kullandığını görürüz. Yazar daha çok bildiği mekânları hikâyesinde kullanmıştır. Bu mekânlar genellikle şunlardır: “köy evi, köy kahvesi, han, oda, değirmen, türbe, kilise, karakol, cezaevi, tecrit odası, müdür odası, revir, lokanta, minibüs, gazino, sergi salonu, kulüp, istasyon, otobüs, taksi, havuz, spor salonu, tören salonu, sinema, mağaza, işçi yurdu, balık fabrikası, birahane, tramvay, kömür ocağı, hastane, koğu, berber, hamam, belediye binası, sendika odası, fabrika, okul... gibi yerlerdir.

Baykurt bu mekânları seçerken, hikâyenin kişileri de bu mekânlara uygun insanlardır. Mekân-insan uyumuna dikkat etmiştir. Kömür ocağında çalışma koşullarının zorluğunu anlatırken kahramanlar da aynı sıkıntıyı yaşamları ve sağlıklarıyla yansıtmaktadır.

Geniş – Açık Mekânlar

Fakir Baykurt'un incelenen hikâyelerinde 178 geniş-açık mekânlar kullanılmıştır. Bunların yüzde olarak karşılığı %52'dir. Bu oran yazarın dar-kapalı mekân ile geniş-açık mekânları birbirine yakın oranlarda kullandığını göstermektedir. Herhangi bir mekânı ön plana çıkarmamıştır. Bazı hikâyelerinde dar-kapalı-mekân ile geniş-açık mekânları birlikte kullandığını da görürüz. Yazarın mekân seçiminde yaşadığı, gezdiği ve gözlemlediği mekânları kullandığını görürüz. Yazar daha çok bildiği mekânları hikâyesinde kullanmıştır. Bu mekânlar genellikle şunlardır: Türkiye'nin bazı şehirleri, köyleri, kasaba, tarla, harman yeri, okul bahçesi, meydanlar, cadde, sokak, ilçeleri, gümrük, orman, bostan, cami avlusu, baraj şantiyesi, pazar yeri, çay bahçesi, park, göl, dağ, ova, çarşı, sazlık, hayvanat bahçesi, Almanya'nın şehirleri, Duisburg, cadde ve sokakları, Hollanda... gibi mekânların seçildiğini görürüz.

Hikâyelerde geçen yer isimleri şunlardır: Elazığ, Malatya, Maraş, Adıyaman, Osmaniye, İncirlik, Telli Köyü, Elveren Köyü, Niğde, Koçanlı Köyü, Fevzipaşa, Ankara, Ulupınar, Şeyhülharap Köyü, Erenpınar Köyü, İslahiye, Duisburg, Rheinhausen, Kamen, Wilhetmsfeld, Gürodun, Antalya, Sarıçalı Yaylası, Esehfanlı Köyü, Konaklı Pazarı, Evciler Köyü, Değirmencik Köyü, Çit Köyü, Kuloba Köyü, Kumdarı Köyü, Özbek Köyü, Ardıçlı Köyü, Günoluk Köyü, Tefenni Yusufça köyü, Dedeli Han, Yarkaya, Horum Dede Türbesi, Tozan köyü, Yakacık Köyü, Düzseyrek, Okluca Köyü, Düzenli, Dutluca, Çatlı köyü, Turnadüzü Köyü, Konaklı, Dışkapı, Beşkonak Köyü, Hıdırlar Köyü, Akdoğan Köyü, Karaköy, Kadıköy, Güdül, Cebeci, Mamak, Ege Kıyıları, Nevşehir Hanı, Hacettepe Üniversitesi, Gölge köyü, Çatı Köyü, Merzifon Köyü, Keller köyü, Haydarpaşa, Balıkesir, Manisa, İzmit, Torbalı, Kozpınar, Emecik, Marmaris, Datça, Kargı, Kumluk Bükü, Yağbasan köyü, Ulupınar Köyü, Bedirli Köyü, Kavaklı Köyü, Zornasek Kasabası, Düzşehir, Hanağzı Köyü, Yaprıcık Köyü, Sarımbey, Ardıçardı, Geyran Köyü, Gergere Köyü, Akyaka Köyü, Kayadibi Köyü, Sazlı Köyü, Tünemiş Köyü, Burdur, Akdere Köyü, Yelli Köyü, Üstüaçık, Almanya, Oberhausen, Essen, Köln, Mülheim, Niehl, Rur Havzası, Duisburg, Tomas Caddesi, Diesel Caddesi, Muassla is şehri, İsveç, Malmö, Rhinhausen şehri, York, Fellsen Sokağı, Bergkamen Otto Sokağı, Kırçalı Köyü, Ovacık Köyü, Meiderich Sokağı, Kayseri, Unkapanı, Yozgat, Sultan Çayırı, Lara kumları, Wipperfürth, Alanköy, Keçiler Köyü, Paris, Avusturya, Tirol, Schwaz kasabası, Oss şehri, Arnhem şehri, Wuppertal, Osterfeld, Krefeld, Rotterdam, Barbeck.

ZAMAN

Geleneksel anlatı türlerimizde örneğin; masal, efsane ve destanlarda zaman unsuruna pek önem verilmediği bir gerçektir. Hatta zamanın gerçeklik boyutu

da o kadar önemli değildir. Mesela; bir çocuk doğar doğmaz ya da kırk gün sonra yiğit bir kahraman olur. Tanzimat’tan sonra zaman unsurunun önem kazandığını söyleyebiliriz. Hikâyede olaylar zamandan bağımsız olarak düşünülemez. Olaylar dış zaman kurallarına bağlıdır. Hikâyede zaman unsuru daha kesindir. Hikâyelerde zaman incelemesi yaparken tespitlerimizi üç başlık altında toplamaya çalıştık.

Kısa Vaka Zamanlı Hikâyeler

İncelenen hikâyelerin 133’ünde zamanı bir gün olan hikâyeler yer almaktadır. Bunun yüzde olarak karşılığı % 38.5’dir. Diğer zamanlara oranla en çok kullanılan zaman dilimi olarak dikkatleri çekmektedir. Yazar bazı hikâyelerinde bir günü bazı hikâyelerinde birkaç saati, bazı hikâyelerinde ise bir günün belirli bir bölümünü; sabah, öğle, akşam, kullanmıştır. Bu hikâyelerde zaman atlaması ve özetleme yoluna gidilmemiştir. Zaten hikâyelerde zamanın kısıtlı olmasına dikkat edilir. Hikâyelerde zaman daralması olduğu söylenebilir. Özellikle birkaç saat içinde her şeyin anlatıldığı hikâyelerde bunu görebiliriz.

Örneğin: *Sınırdaki Ölü* hikâye kitabındaki dokuz hikâyede zaman olarak bir gün kullanılmıştır. *Güdük*, *Şoför Milleti*, *Trenci Ökkeş*, *Koltuktaki*, *Uyku Tulumu*, *Serdar’ı Getirin* gibi hikâyeleri de örnek olarak verebiliriz.

Orta Uzunluktaki Vaka Zamanlı Hikâyeler

Fakir Baykurt’un incelenen hikâyelerinin 101’inde zamanı bir gün ile bir hafta arasında olan hikâyeler olduğunu görürüz. Bunun yüzde olarak karşılığı % 29.3’dür. Zaman kullanımında ikinci sırada gelmektedir. Bu hikâyelerde birkaç gün kullanıldığı gibi 3,5 ve 7 gün de kullanılmıştır. Hikâyelerde zaman atlaması ve özetlemenin kullanıldığını söyleyebiliriz. Bu zamanları yazarın bazı hikâyelerinde bizzat yaşadığını kendisinin yaşadığını görürüz. Yazar yaşadığı dönemleri ve gözlemlerini anlatmıştır.

Örneğin: *Duisburg Treni* hikâye kitabındaki dokuz hikâyede zaman olarak bir gün ile bir hafta arası kullanılmıştır. *Ağlama Thomas*, *Bayram İzni*, *Damızlık*, *Nur Topu*, *Tabut*, *Girilmez*, *Sarı Saçlı*, *Mektupçu* gibi hikâyeleri de örnek olarak verebiliriz.

Uzun Vaka Zamanlı Hikâyeler

Baykurt’un kaleme aldığı ve incelenen hikâyelerin 111’ünde zaman olarak olayların bir haftayı ve bir ayı aşan bir dilimde olup bittiğini söyleyebiliriz. Bu oranın toplam içindeki yüzde olarak karşılığı oldukça azdır, % 32.2’lik gibi bir orana tekâbüle eder. Hikâyelerinde bu zamanın kullanımını ikinci sırada gelmektedir. Bu tip hikâyelerinde yazarın özetlemeyi ve zaman atlamasını kullandığını görürüz. Olayların zaman bakımından geniş bir zaman aralığına

yayılmaması belki hikâyenin olması gereken bir özelliği olduğundan yazarın kullanmadığını söyleyebiliriz. Bilindiği gibi genelde hikâyelerin zamanı romana kıyasla daha kısa bir dilim içerisinde gerçekleşmektedir. Baykurt'un zaman bakımından bu tür hikâyelerinde on gün, on beş gün, iki hafta, üç hafta, yirmi beş gün gibi zaman aralıklarını kullanmıştır.

Yazarın, uzun vaka zamanlı hikâyelerinin 98 hikâyesinde bir ayı aşan zamanın kullanıldığını tespit ettik. Yazar bu hikâyelerinde daha çok zaman atlama ve özetlemeyi tercih etmiştir. Özellikle Almanya'da kaleme aldığı hikâyelerinde zamanı çok geniş tutmuştur. Türk işçilerinin Almanya'ya gelişleri, yaşadığı sıkıntılar, tutunma gayretleri, kaçak olarak çalışmaları, yerleşmek için yaptıkları anlaşmalı evlilikler, çocuklarının eğitim mücadeleleri, arkadaş bulamamaları, oralara intibak edememeleri, ailesiyle yaşadıkları kuşak çatışmaları bu tip hikâyelerde özetleme ve zaman atlama yapılarak anlatılmıştır. Bazen üç beş ay, bazen üç beş yıl bazen de on beş yirmi yıl zaman olarak kaydedilmiştir. Türk işçileri Almanya'ya en fazla iki yıllığına gitmişlerdir. Fakat yıllar geçmiş dönememişlerdir. Dönenler Türkiye'ye alışmamış geri dönmek zorunda kalmışlardır. Adeta Almanya bunların ikinci vatani gibi olmuştur. Fakat iki yerde de mutlu değildirler. Almanya'da Yabancı, Türkiye'de Almancı muamelesi yapılmaktadır. Her iki bakış açısından da bıkılmışlardır.

Örneğin: *On Binlerce Kağnı* hikâye kitabındaki üç hikâyede zaman olarak bir haftayı aşan hikâyeler vardır. *Keçeci Çırağı* (sekiz gün), *Şar Şar Akıtırım* (on gün) gibi hikâyeleri de örnek olarak verebiliriz.

Örneğin: *Barış Çöreği* hikâye kitabındaki sekiz hikâyede zaman olarak bir ayı aşan hikâyeler vardır. *Yeni Cami*, *Hatice'nin Mahkemesi*, *Kaçtınız Ne Yapayım*, *Analar Anıtı*, *Diş Fırçası*, *Sütçü Köşeyi Döndü Mü?*, *Gitmez Olaydım İzne* gibi hikâyeleri de örnek olarak verebiliriz.

BAKIŞ AÇISI VE ANLATICI

Anlatma esasına bağlı edebi metinlerden olan hikâye türünde anlatıcı ve bakış açısı temel unsurlardan birisidir. Hikâye kelimesi sözlükte “anlatma” şeklinde ifade edilmektedir. Anlatıcı, destan, masal, efsane... gibi daha eski metinlerde her şeyi bilen “ilahî” özellikleri olan biri iken günümüzde ise daha insani özelliklere sahip bir kimliğe bürünmüştür. Anlatıcı kendi kimliğini eserde silmeye başlamış, eserle okuyucu arasından çekilmiştir. Anlatıma dayalı edebi metinlerde kim konuşuyor? Sorusuna verilen cevap anlatıcıyı, kim görüyor? Sorusuna verilen cevap ise bakış açısını belirlemeye yardım eder. Üç türlü anlatıcı ve onun bakış açısı vardır: 1. Hâkim bakış açısı ve anlatıcı, 2. Kahraman anlatıcının bakış açısı, 3. Çoğulcu bakış açısı ve anlatıcı.

Hâkim Bakış Açısı ve Anlatıcı

Fakir Baykurt’un incelenen hikâyelerin 273 tanesi yazar tarafından anlatılmış ve onun bakış açısıyla verilmiştir. Bu miktar toplam hikâyenin % 79.1’ine karşılık gelmektedir. Yazar anlatıcının kullanılması bakış açısını genişletir. Bakış açısını genişletirken olayların okuyucuya çok yönlü olarak sunulmasına imkân sağlar. Yazar eserinde kendisinden izler yansıtmaz. Onun bu özellikleri aslında okuyucuyu da fazla ilgilendirmez.

“Yazar üzerinde yaşadığımız gerçek dünyaya ait bir varlıktır. Anlatıcı ise itibari âleme aittir. Ayrıca yazarın eserde nakledilen ve anlatılanları hiç ilgilendirmeyen tarafları vardır. Okuyucu bunları merak bile etmez.” (Aktaş, 1984: 74)

Örneğin: *Gece Vardiyası* adlı hikâye kitabında 22 hikâye bulunmaktadır ve tamamında yazar anlatıcı ve onun bakış açısı vardır.

Bu tarz hikâyelerde kahramanları tanıtan, olayları aktaran ne olup biteceğini bilen yazarın kendisidir. Baykurt hikâyelerinde ağırlıklı olarak yazar anlatıcıyı tercih etmiştir.

Frau Duman adlı hikâyede anlatıcı yazardır. Bu hikâyede Almanya’daki insanların sağlık durumları ve yaşadıkları anlatılır: Sarayköylü Melek’in dişleri çok kötü ağrıaktadır, kocasına söyleyemez. Sabah erkenden diş doktoruna giderler. Çocuklarına Selver bakar. Muayenehanede sıralarını beklerler, Doktor Langer muayene etmektedir. Kocasını karısına çok yardımcı olur. Hemşireler ve diğerleri bu işe çok hayret ederler. Çünkü karısı fazla güzel değildir, Mehmet Ali ise aşırı ilgi göstermektedir. Görevliler birbirlerine Frau Duman, Herr Duman diye takılmaktadırlar.

Kahraman Anlatıcının Bakış Açısı

Hikâyelerde vaka, şahıs kadrosu ve mekâna ait hususiyetler kahramanlardan bir tarafından nakledilir. Anlatıcı kahramanlardan birisiyle aynileşir. Kahraman anlatıcı itibarî âleme ait her türlü görünüşü dışa aksettirmede aracı aracı durumundadır. (Aktaş, 1984: 87)

Fakir Baykurt’un incelenen hikâyelerin 33 tanesi kahraman tarafından anlatılmış ve onun bakış açısıyla verilmiştir. Bu miktar toplam hikâyenin % 9.6’sına karşılık gelmektedir.

Yazar incelediğimiz hikâyelerin 33’ünde kahraman anlatıcıyı tercih etmiştir. Bu rakam toplam içinde oldukça az bir miktar olarak dikkatleri çekmektedir. Yazar bu tip anlatıcıyı tercih etmediğini gösterir. Bu tarz hikâyelerde olayları nakleden ve diğer kahramanları tanıtan kahramanın kendisidir.

Örneğin: *Barış Çöreği* adlı hikâye kitabında 23 hikâye vardır. Bunların 20’sinde anlatıcı kahraman, 2’sinde çoğulcu anlatıcı, 1’inde ise Yazar anlatıcı vardır. Bu kitap yazarın Almanya’da Türk işçilerinden dinlediği hikâyelerden oluştuğu için anlatıcı konumunda kahramanlar yer almaktadır.

Yakantop adlı hikâyede anlatıcı olayın da kahramanı olan Fatma'dır. Bu hikâyede Türk çocuklarının okullarda hor görülmesi ve dışlanması anlatılır: "Spor öğretmeni kız çocuklarına yakan top oynatır. Türk kızlarının takımını 8 kişiyle, karşı takımını ise 10 kişiyle kurar. Türk takımına kimse geçmek istemez. Türk takımı yenilir. Alman Gudrun yenilgiden dolayı ağlar. Öğretmen kızı teselli etmeye çalışır. Fatma bu ilginin kendilerine gösterilmediğini söyler. Fatma da bu çifte standart uygulamadan dolayı ağlar. Çünkü öğretmenleri kendilerine bu yakın ilgiyi göstermemektedir."

Çoğulcu Bakış Açısı ve Anlatıcı

Baykurt'un incelenen hikâyelerin 39 tanesi çoğul yani hem kahraman hem de yazar tarafından anlatılmış ve onların bakış açısıyla verilmiştir. Bu miktar toplam hikâyenin % 11.3'üne karşılık gelmektedir.

Fakir Baykurt, incelenen hikâyelerin 39'unda çoğulcu anlatıcıyı tercih etmiştir. Bu tip anlatıcı 2. sırada yer almaktadır. Yazar anlatıcıdan sonra çoğulcu anlatıcı tercih edilmiştir. Bu tip anlatıcıda hem yazar hem de kahraman anlatıcı konumundadır. Olayları ve kahramanları bu ikisinin bakış açısıyla öğrenir ve tanırız.

Örneğin: *Sınırdaki Ölü* adlı hikâye kitabında 25 hikâye vardır. Bunların içerisinde 8 tanesi çoğulcu bakış açısıyla verilmiştir. Bu hikâye kitabında yer alan hikâyeler yazarın Fevzipaşa'da bulunduğu yıllarda yazdığı hikâyelerden oluşmaktadır.

Müdürü Yiyen Köy adlı hikâyede hem yazar hem de kahraman anlatıcı yer almaktadır. Bu hikâyede Köy olabilme mücadelesi, seçim kavgaları, siyasi tayinler, hile ve kirli ilişkiler anlatılır: "Bütün idarecilerin değişmesine rağmen müdür 12 yıldır görevinin başındadır. Ulupınar Göçmenbeyli'den ayrılıp köy olmayı istemektedir. Memduh Bey girdiği seçimleri kazanır. Köylü Memduh Bey'den Menemenli ve TÖS'lü hocayı sürmesini ister. Öğretmen Apacın köyüne sürülür. Köylüler Memduh Bey'in seçimde kendilerine teslim ettikleri bonoları harcamışlardır. Memduh Bey paraları köylülerin elinden kurtaramaz. Ulupınar isteğine kavuşur ve köy olur. Menemenli öğretmen ellerinde kalan parayla köy gazetesi çıkarmalarını ister. Gazete; köylere, fabrikalara, üniversitelere gönderilecek adı da 'Dayanışma' olacak ve aylık olarak çıkacaktı."

SONUÇ

Fakir Baykurt'un hikâye kitaplarının sayısı romanlarından çoktur. Bu alanda çeşitli ödüller de almış olmasına rağmen, hikâyeleri, romanlarının seviyesine erişmiş sayılamaz. Yazarın romancı kişiliğinin ağır basmasından olacak ki, hikâyelerde gerekli yoğunluk sağlanamamış; bunların kimisi, gereksiz ayrıntılarla, 19- 20 sayfadan 38- 39 sayfaya kadar uzatılmıştır.

Fakir Baykurt’un hikâyelerinde en çok köylülerle karşılaşırız. Romandakilere benzeyen köylüler arasında yoksulluktan, ağalarla mücadeleden yılmı, bezgin olanlarla birlikte ezilmişlikten, yoksulluktan, aşağılanmaktan gelen öfke ile başkaldıranlar da vardır. Köy insanları olarak gündüz tarlada, akşam evinde çalışan, kocalarına saygılı kadınlar, köyün tekdüze yaşamından bıkmış, okuma olanağı bulamamış, temiz giyinmeye, rahat bir yaşama özlem duyan gençler, küçük yaşta çalıştırılmaya başlayan çocuklar, din adamları, köylünün karşısında olan ya da onlar için çalışan muhtarlar ve alışlagelen köy ağaları en çok rastlanan hikâye tipleridir. Karnlarını doyurabilmek için kente gelenleri de kenar semtlerde oturan ve çeşitli işlerde çalışan işçiler olarak izleriz. Köylere giden öğretmenlerse genellikle köyün bir parçası olarak köyü kalkındırmak için uğraşırlar. Öğretmenlerden başka doktorlar, valiler, kaymakamlarla birlikte taşrada görevlendirilmiş değişik meslek ve kademedede devlet görevlileri de köye ya da kasabaya dışarıdan gelenler olarak göze çarparlar.

Kısa hikâyeden yana olan Fakir Baykurt, romanlarındakine benzeyen ancak roman olacak ölçüde genişleyemeyecek konuları, kendisinin “Bir oturuşta yazılmalı, bir oturuşta okunmalı” dediği cinsten hikâyelerde ele alır. Büyük bir gözlem yeteneği olan yazarın çoğu hikâyelerinin bir röportaj niteliği taşıdığı da belirtmek gerekir. Ayrıca yazar, uzun hikâye yazmaktan da kendini alamaz. Hikâyelerinde de romanlarında olduğu gibi kendi yaşadığını savunan Baykurt’u okutan dilidir diyebiliriz. Hikâyelerini halk söyleyişine uygun, kısa cümlelerle yazmış aralara yerel söyleyişleri serpiştirmiştir.

Baykurt hikâyelerinde genellikle bir olaya dayanıyor, olayı ya hikâye kişisine ya da olaya tanık olana anlatıyor. Anlatırken mahalli dilden de yararlanıyor. Ama bu anlatımın mahalli dile dayandırıldığı anlamına gelmemektedir. Kimi yerel kelimeleri ya da deyimleri konuşmaların arasına serpiştirerek belli ölçüde ve ustalıkla yararlanıyor.

Baykurt’un hikâyelerinde öykü havasından çok, düpedüz görüp duyduklarını anlatan bir röportaj havası vardır. Hikâyelerine kendinden bir şey katmak gereğini duymamış, gördüklerini, yaşadıklarını anlatmayı yeterli görmüştür. Bir yazar hayatının gereçlerini, belli bir bileşime varmadan, düpedüz ve yansız olarak anlatırsa, o yazı türüne belki röportaj, belki de –izlenimler- demek daha doğru olur. Yazar, bazen bir olayı olduğu gibi, hiçbir yanına dokunmadan düpedüz anlatır, bazen de tam karşıt anlamda, bir ders, bir öğüt vermek ister. Baykurt bilerek, bilinçli olarak “olanı”, “olması gerekene” feda eder. Onun belki de en zayıf yanlarından birisi budur. “Olanla”, “olması gereken” fikir hayatında da, sanat hayatında da büyük yanlışlıklara yol açar.

Örneğin: “Fadim Ağa’nın Değirmenleri”nde Fakir Baykurt “olanı” değil “olması gerekeni” anlatır. Hayatın gerçeği ile sanatın gerçeği bazı durumlarda çok aykırı düşmektedir. Baykurt, yaşadığı ve çalıştığı köylerde böyle bir olaya

tanık oldu mu bilinmez, ama hikâyeyi okuyunca bugün ki Türkiye’de böyle bir olay olamaz diyorsunuz. Belki de olmuştur ama yazar bizi inandıramıyor. Hikâyenin yapısı sağlam. Yazar önceden karar vermiş: Köylü okuma yazma öğrenecek, kendi için yazılan yazıları okuyacak ve Fadim Ağa’lara karşı nasıl davranacağını öğrenecektir. Bir hikâye ile de olan bir olayı dile getirmek zorunda değildir. Yazar, hiç olmayacak bir olayı kendine konu seçer, ama “olmakta olan” bir olaya ışık tutar. Bu tutum adeta gerçeküstünden, gerçeğe doğru bir iniştir.

Fakir Baykurt, romanla anlatamadıklarını hikâye üslubuyla dile getirir. Çünkü o bir konunun herhangi bir edebi türle mutlaka anlatılacağına inanmaktadır. Bu edebi tür roman ve hikâye olmazsa, şiir veya tiyatro da olabilir.

Hikâyelerinde, köydeki köylüyü anlatıyor, yaşatıyor; şehre gelmiş ya da şehirli gözüyle görülmüş köylüyü anlatmıyor. Bu bakımdan hikâyelerini “köy hikâyeleri”, “köyden hikâyeler” diye adlandırma, yazarın tutumunu yeterince ortaya koymaz. Baykurt’un hikâyelerinde köyün kendisi, insanları ve sorunlarıyla, yer almıştır.

Köyü konu edinen roman ve hikâye sanatçısının tutumu iki türlü olabilir. Ya, köy, yazacağı roman ve hikâye için bir vesile, bir araçtır. Bundan yararlanarak, düşüncelerini, roman ve hikâye kılığı içinde söylemeği tercih eder. Bu durumda sanatçı konunun önündedir; söyleyen de söyleten de kendisidir. İkinci yol ise bunun tam tersidir: Sanatçı ortalarda görülmez, kendini saklar, kişiliğini belli etmez. Bu kez de dizginler yine kendi elindedir ama oldukça gevşetilmiştir; karşımızda sanatçıyı bulamayız. Çevre ve kişiler, onunla aramıza girer. Kendimizi, aracı olarak köyde buluruz. Zaten yazarın istediği de budur. Baykurt bu ikinci yolu seçmiştir.

Fakir Baykurt, Almanya’da eser veren yazarlarımızın en etkili kalemlerinden birisidir. Denilebilir ki dış göç olgusu onu çevresine almamış; o, gönüllü olarak gurbetçi insanımızın ardına düşmüştür. Hikâyelerini sarıp kuşatan sıcaklık bu sevginin, sevdanın sıcaklığıdır. Göç olgusunun dıştan bir gözlemcisi, kurmaca bir yazarı değil, onun bilinçli bir izleyicisi, sözcüsüdür. Onun içindir ki yazdıklarını giderek derinleştirebilmiş, daha uç noktalara alıp götürebilmiştir.

Dış göç temasını işleyen roman ya da hikâyelerde genelde iki yaklaşım görülmektedir. Bunların çoğu ya önyargılarla insanımızın ezilmişliğini, sömürülmüşlüğünü ele alır, ya da konularını gerilim ve çarpıcılık üzerine oturtarak kısa vadeli başarıların tuzağına düşürür. Fakir Baykurt toplumu, gerçekçi edebiyatın ardında, insan probleminin izinde de olsa, hikâyelerini ezilmişliğin umutsuzluğuna ya da gerilim ve çarpıcılığın oluşturduğu anlık rahatlamalara yedirmemiştir. Yazdıklarını iyi dengelemesini bildiği için handikaplara düşmüyor.

Hikâyelerde konular olaylara, gözlemlere ve anlatılara dayandırılarak anlatılmıştır. Olayların geçtiği zaman ve mekân dilimleri belirtilmiştir. Bu konu zaman ve mekân bölümünde ayrıntısıyla incelenmiştir.

İncelenen hikâyelerin çoğunda klasik vaka düzeninin olduğu söylenebilir. Olay örgüsü, giriş – gelişme – sonuç sırasını takip eder.

Sanatçı hikâyelerin çoğunda bir mesaj vermeyi amaçlamaktadır. Hikâyelerin sonlarında kahramanlardan birine ya bu mesajı söyler ya da kendisi yorumlayarak belirtir.

Fakir Baykurt’un hikâye etme tarzı hemen hemen bütün hikâyelerinde birbirine benzemektedir. Mensubu olduğu köy edebiyatının özelliklerini ve sosyal gerçekçi sanat anlayışını hikâyeleriyle vermek istemiştir.

KAYNAKÇA

Baykurt, Fakir (1961), **Karın Ağrısı**, “Tek Tek Gelin” Dün-Bugün Yayınları, Ankara.

Baykurt, Fakir (1970), **Anadolu Garajı**, Bilgi Yayınevi, Ankara.

Baykurt, Fakir (1970), **Tırpan**, Remzi Kitapevi, İstanbul.

Baykurt, Fakir (1978), **Kalekale**, “Yapıların Harcı”, Remzi Kitapevi, İstanbul.

Baykurt, Fakir (1998), **Benli Yazılar**, Papirüs Yayınları, İstanbul.

Forster, E., M. (1982), **Roman Sanatı**, Çev.: Ünal Aytür, Adam Yayınları, İstanbul.

Gözlem, (1965), Fakir Baykurt, Otobiyografya-Konuşma, S:1.

Komisyon (2005), **Yazım Kılavuzu**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Tekin, Mehmet (2002), **Roman Sanatı 1**, Ötüken Yayınları, İstanbul.

Çelen, Meral (1965), Fakir Baykurt’ta Köy Sorunları, **Yeni İnsan**.

Emre, Samih (1965), Baykurt’un Hikâyeleri, **Yön**, 15 Mart.

Aktaş, Şerif (1984), **Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş**, Birlik Yayınları, Ankara.

Tükel, Turhan (1960), **Beş Romancı Köy Romanı Üzerine Tartışıyor**, Düşün Yayınları.

İncelenen Hikâye Kitapları

Baykurt, Fakir (1955), **Çilli**, Yeditepe Yayınları, İstanbul.

Baykurt, Fakir (1959), **Efendilik Savaşı**, Köy ve Eğitim Yayınları, Ankara.

Baykurt, Fakir (1961), **Karın Ağrısı**, Dün-Bugün Yayınevi, Ankara.

Baykurt, Fakir (1964), **Cüce Muhammet**, Çeviri Yayınları, Ankara.

Baykurt, Fakir (1970), **Anadolu Garajı**, Bilgi Yayınevi, Ankara.

Baykurt, Fakir (1971), **On Binlerce Kağrı**, Remzi Yayınevi, İstanbul.

Baykurt, Fakir (1973), **Can Parası**, Remzi Yayınevi, İstanbul.

Baykurt, Fakir (1974), **İçerdeki Oğul**, Bilgi Yayınevi, Ankara.

Baykurt, Fakir (1975), **Sınırdaki Ölü**, Remzi Yayınevi, İstanbul.

- Baykurt, Fakir (1978), **Kalekale**, Remzi Yayınevi, İstanbul.
Baykurt, Fakir (1982), **Barış Çöreği**, Remzi Yayınevi, İstanbul.
Baykurt, Fakir (1985), **Gece Vardiyası**, Remzi Yayınevi, İstanbul.
Baykurt, Fakir (1986), **Duisburg Treni**, Remzi Yayınevi, İstanbul.
Baykurt, Fakir (1996), **Yeni Kölelik Mi?** Çağdaş Yayınları, İstanbul.
Baykurt, Fakir (1998), **Telli Yol**, Papirüs Yayınları, İstanbul.

Hikâye Kitaplarında Yer Almayan Hikâyeler

- Baykurt, Fakir (1952), Kavga (Köyden Mektup), **Kaynak**, S: 54, Mayıs, ss. 166- 168.
Baykurt, Fakir (1961), Sultan Çayır, **İmece**, S: 8, Aralık, ss. 20- 22.
Baykurt, Fakir (1962), Muhallebi Çocuğu, **İmece**, S: 9, Ocak, ss. 14- 16.
Baykurt, Fakir (1962), Milliyetçi Kerim Bey (Hikâyemsi) **İmece**, S: 10, Şubat, ss. 25- 27.
Baykurt, Fakir (1962), Koşu (Hikâyemsi) **İmece**, S: 11, Mart, ss. 25- 27.
Baykurt, Fakir (1962), Bir Şevket, **TEB Yıllığı**, ss. 195- 201.
Baykurt, Fakir (1963), Uğuroła, **TEB Yıllığı**, ss. 138- 143.
Baykurt, Fakir (1975), Eşek Şakası, **Öykü**, S: 2, ss. 27- 36.
Baykurt, Fakir (1977), Camız Avı, **Varlık**, S: 832, Ocak, ss. 16- 17.
Baykurt, Fakir (1978), Diro Kızın Saçları, **Varlık**, S: 850, Temmuz, ss. 14.
Baykurt, Fakir (1979), Kedi Sevmek, **Varlık**, S: 857, Şubat, ss. 22- 23.
Baykurt, Fakir (1979), Gönül Ustası, **Varlık**, S: 860, Mayıs, ss. 8- 9.

Urartu Devleti'nin Batı Politikası Ve Yayılımı

Mehmet KURT

Yrd. Doç. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

Özet: M.Ö. IX. Yüzyılda Uruatri ve Nairi beylikleri, Van Gölü kıyısındaki Tuşpa (Van)'yı başkent yaparak Urartu Devleti'ni kurmuşlardır. I. Sarduri'nin krallığının sonuna doğru başlayan yayılım çerçevesinde Urartular, en önemli girişimlerini batı yönünde yapmışlardır. Urartuların batıya yayılım politikalarının amaçları, Yukarı Fırat Havzası'na tamamıyla hâkim olmak ve Fırat Nehri'ni geçerek, yeni yerleşim yerleri oluşturmaktır. Urartu Devleti'nin batı politikalarında Melitia/Melid (=Malatya) Krallığı'nın maden zenginlikleri ve yolların kesişim noktasında bulunan konumuyla, önemli bir yere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Batı yayılımında en cesur girişimlerinin ise, güneybatıya Qumaha/Kummuh (=Adıyaman) bölgesine yapıldığı anlaşılmaktadır. Çünkü Akdeniz'den yapacağı dış satımı gerçekleştirmek ve yöreden yıllar boyu Asur'a taşınan hammadde kaynaklarını durdurmak, Urartular için hayati bir önem taşımaktaydı. Öte yandan, Urartu Devleti'nin kararlılıkla elinde tutmak istediği batı bölgesine verdiği önem, bölgede yapılmış yol, kale, konaklama merkezleri gibi yapılardan da kolayca anlaşılmaktadır. Bu makalenin konusu, Urartu ve Asur yazıtları ışığında, Urartu Devleti'nin batı yayılımının sebep ve sonuçlarını gözler önüne sermektir.

Anahtar Kelimeler: Urartu Devleti, Tuşpa, Batı, Yayılım, Politika

The Urartian State's Expansion and Western Political View

Abstract: In the IX. century B.C. Uruatri and Nairi principality founded Urartian State by making Tuşpa (Van) capital which is near Lake Van. Within the scope of expansion towards the end of the kingdom of Sarduri I Urartians made their the most important invasion attempts to west. The political reasons for this expansion politics of Urartians to the west is to be completely dominant to the Northern Fırat dale and is to establish new residential areas by passing the river. It is observed clearly that in the west politics of Urartians the richness of mines of Melitia/Melid's (=Malatya) and also its being being in the junctions of the important ways, have an important role. It has been understood that the most courageous invasion attempt was made to the near of Qumaha/Kummuh (Adıyaman) district. Because for exporting from Mediterranean and to prevent raw material trade carried to Assyrian for many years, this district had played

vital roles for Urartians. On the other hand the importance of west region that they really had to be obtained by Urartians, can easily be understood from castles, roads, and hanns made in that region. The subject of this article is, in the light of Urartians and Assyrians inscriptions, to exhibit the reason and result effects of the west invasion of Urartians.

Key Words: Urartian State, Tuşpa, West, Expansion, Political

GİRİŞ

Bilindiği gibi Urartular, M.Ö. III. Bin yıldan itibaren tarih sahnesinde görülen Hurrilerin torunlarıdır³. Asur çivi yazılı belgeleri sayesinde, Doğu Anadolu’nun M.Ö. XIII. yüzyıldan M.Ö. IX. yüzyıla kadar, çok sayıda küçük politik birimden meydana geldiği anlaşılmaktadır. Bu cümleden olmak üzere, Asur kralları I. Salmanassar (M.Ö. 1274-1244) ve I. Tukulti-Ninurta (M.Ö. 1244-1208) dönemlerinde görülen “Uruatri” ve “Nairi”⁴’nin etnik bir anlam ifade etmeyip, coğrafi birer terim olduğu tespit edilmiştir (Belli, 1982: 149 vd.).

Anadolu ile Mezopotamya arasında tampon bir konumda olan Hurri-Mitanni Devleti, komşuları olan Kuzey Mezopotamya’daki Asurluların Doğu Anadolu’yu ele geçirmelerine engel olmuşlardı. M.Ö. XIII. yüzyılda Hitit İmparatorluğu’nun yıkılması, Ön Asya dünyasında Asur lehine bir sürecin başlamasına da sebep oldu. Fakat Asur’a uygun bir ortam hazırlamış olan siyasal tablonun uzun süreli olmadığı da bilinen bir gerçektir. Zira aralıksız bir şekilde asırlarca süren Arami göçleri, Asur Devleti’nin gelişim çizgisinde bir takım istikrarsızlıklara sebebiyet vermişti (Memiş, 2007: 191). Hatta siyasal birlikten yoksun konfederasyonlar halinde yaşayan Urartuların, Asurlular karşısında gittikçe güçlenmelerinin temel sebeplerinden birisi de Asur’un M.Ö. IX. yüzyıla kadar bütün gücünü Aramilere harcamış olmasıdır. Doğal olarak M.Ö. XI. Yüzyıl ortalarından M.Ö. IX. yüzyıl ortalarına kadar bu göç hareketleriyle uğraşmak durumunda kalan Asur kralları, Doğu Anadolu ile ilgilenme fırsatı da bulamamışlardır. Bu ise Uruatri ve Nairi konfederasyonlarının gittikçe güçlenmeleri ve hâkimiyet sahalarını genişletmelerine sebep olmuştu. Zira II. Asurnasirpal’ın yazıtlarında Uruatri ve Nairi’nin eş anlamda kullanılmış olması, bu iki krallığın örgütlenerek birleşik krallığa doğru gittikleri şeklinde yorumlanmıştır (Belli, 1984: 31-32). Gerçekten de Asur baskıları karşısında o zamana kadar bir birlik oluşturamamış olan Uruatri ve Nairi beylikleri, I. Sarduri zamanında Van Gölü kıyısındaki Tuşpa’yı başkent yaparak, Ön Asya dünyasında Asur’un en büyük rakibi olacak olan

³ Hurriler konusunda detaylı bilgi için bkz. Alpmann, 1981: 283-313.

⁴ Asur yazılı kaynaklarında geçen Nairi’nin kökenine dair filolojik değerlendirmeler için bkz. Salvini, 1967: 26 vd.; Pitrovski, 1967: 43; Tarhan, 1982: 76 dn. 30.

Urartu Devleti'ni kurmuşlardır (Salvini, 1967: 77 vd.; Tarhan, 1985: 180). Asur'un Fırat Havzası'na egemen olma tutkusu ve bu nedenle seferlerini sıklaştırması, yöre halklarının bir araya gelmesini zorunlu kılmıştır. Diğer bir ifadeyle Urartu Devleti'nin kuruluşunun nedenlerinden birisi ve belki de en önemlisi, Asur'un meydana getirdiği bu tehlike olmuştur (Dinçol, 1982: 123).

M.Ö. 835-825 yılları arasında Urartu Devleti, gözle görülür bir ilerleme kaydetmek suretiyle, güneydeki nüfuz alanını genişletmiştir. Asur orduları, Arame ve Sarduri komutasındaki Urartu ordularının etkili direnişiyile karşılaşmışlardır. Yüzyılın sonunda Asurlular, Urartu'nun gücü karşısında bu krallığın Ön Asya'daki hâkimiyetini kabul etmek zorunda kalmışlardır (Desti, 2005: 113). I Sarduri'nin krallığının sonuna doğru Asur'un siyasal ve askeri düzenindeki gerilemeden yararlanarak sınırlarını genişletmesiyle, Urartu yayılımı da başlamış oldu. Bu çerçevede Urartular en önemli girişimlerini batı yönünde yapmışlardır.

M.Ö. IX. ve VIII. YÜZYIL BATI YAYILIMI VE URARTU-ASUR İLİŞKİLERİ

Menua Dönemi (M.Ö. 810-786)

İşpuini'nin oğlu Menua (M.Ö. 810-786) ile birlikte Urartu Devleti'nin yükselme dönemi de başlamış oldu. Adı geçen Urartu kralının doğu, kuzeydoğu, güneydoğu ve batı olmak üzere dört yönde bir yayılım politikası izlediği görülmektedir (Salvini, 2006: 58). M.Ö. IX. yüzyılda Urartu Devleti'nin batıya yayılım politikasının amaçları, Yukarı Fırat Havzası'na tamamıyla hâkim olmak ve Fırat Nehri'ni geçerek yeni yerleşim yerleri oluşturmaktır. Zira Menua'nın batıya yayılmada, Murat Vadisi'ni ele geçirmeye yönelik bir politika izlediği pek çok yazıtından anlaşılmaktadır (Pitrovski, 1969: 66; Yıldırım, 1994: 287)⁵.

Menua, Urartu Devleti'nin topraklarını dört yönde genişletmesine karşın, onun asıl genişleme çabası batıya doğru olmuştur. Diğer bir ifadeyle M.Ö. IX. yüzyılın ikinci yarısında, Urartu Devleti'nin batı ve bu kapsamda değerlendirilebilecek olan Kuzey Suriye ile olan siyasal ilişkileri, Menua'nın tahta geçişiyle başlamış, batıda Fırat ve onun kollarından olan Karasu, Urartu'nun sınır bölgesini oluşturmuştur (Belli, 1982: 156). Patnos/Anzavurtepe tapınak yazıtlarından (Balkan, 1960: 133-158) anlaşıldığına göre, muhtemelen

⁵ İşpuini oğlu Menua'nın yazıtları için bkz. Payne, 2006, 61-77. Ayrıca söz konusu yazıtların yanında kendisine ait pek çok anıtsal kaya işareti de bulunmaktadır. Eskiçağda sadece Urartulara ait bir gelenek olduğu anlaşılan ve bir çeşit kült merkezi olan bu anıtsal kaya işaretleri için bkz. Belli, 2000c: 403-407.

bugünkü Elazığ yöresinde bulunan Alzi Ülkesi, Menua’nın güneydoğudaki Şatiru isyanıyla uğraşmasını fırsat bilerek isyan etmiştir. Ancak isyan, Menua tarafından bastırılmış Alzi, komşusu Şaşnu Ülkesi ile birlikte yeniden Urartu egemenliğine alınmıştır⁶. Öte yandan Alzi’ye yönelik bu sefer ve Urartu egemenliğinin pekişmesi, batıda Fırat-Murat Bölgesi’ne doğru diğer seferlerin de önünü açmış olması bakımından önem taşımaktadır (Salvini, 2006: 60).

Urartu Devleti’nin batı yayılımı olarak adlandırılan bu seferlerle ilgili olarak Van, Bağın ve özellikle Palu yazıtları önemli bilgiler veriler. Van Yazıtı’na göre Menua, Şurişhilini ve Tarhigamani kentlerini ele geçirdikten sonra, Alzi ve Hatti ülkelerine ulaşmıştır. Yine Palu’nun 29 km kuzeybatısında yer alan Bağın’da bulunan yazıtta, Menua’nın Titia adlı bir idareciyi bu eyaletin valisi (=LÜ EN.NAM) olarak atamış olduğu anlaşılmaktadır (Çilingiroğlu, 1999: 33). O halde Fırat’ın doğu kesimi, Urartu Devleti döneminde büyük önem taşıyor ve başkentten atanan valilerce yönetiliyordu. Alzi adını taşıyan bu eyalete gönderilen valilerden diğer ikisi ise Zaia ve Siplia adlarını taşıyordu. Yazıtlarda pek alışık olunmadığı şekilde vali adlarının özellikle belirtilmesi, bölgenin idarî açıdan taşıdığı öneme işaret etmelidir (Payne-Sevin, 2001: 118).

Palu Yazıtı’nda Menua’nın batı seferi şu şekilde anlatılmaktadır:

“Tanrı Haldi, kendi mızrağıyla sefere çıktı, Şebeteria (=Palu) Şehri’nin ülkesini ele geçirdi, Huzana (=Hozat) Şehri’nin ülkesini ele geçirdi ve Supa(ni) Şehri’ni de ele geçirdi. Tanrı Haldi güçlü ve Tanrı Haldi’nin mızrağı da güçlüdür. Tanrı Haldi’nin kudretiyle, İşpuini oğlu Menua sefere çıktı, Şebeteria Şehri’nin ülkesini ele geçirdi, Huzana Şehri’nin ülkesini ele geçirdi ve Supa(ni) Bölgesi’ni de ele geçirdi. Hatti Ülkesi’ne kadar ulaştı.

Tanrı Haldi’ye bu steli diktirdi. Şebeteria Şehri’nde tanrı Haldi’ye bir tapınak (?) yaptırdı. Şebeteria Şehri’nde...Melitia Şehri kralının hayatını (haraç ödemesi şartı) ile bağışladı. Tanrı Haldi’nin büyüklüğüyle, İşpuini oğlu Menua, güçlü kral, büyük kral, Biainili Ülkesi kralı ve Tuşpa Şehri’nin kahramanıdır” (Çilingiroğlu, 1999: 33; Payne 2006; 70-71 Res. 26).

Yazıtta geçen yer ve ülke adları, Menua döneminde Urartu etkinliğinin Palu’nun batı ve güneybatısına kadar ulaştığını göstermektedir. Bunlardan Şebeteria, Urartu Devleti’nin batı bölgesi topraklarının korunmasında güvenilir bir yer ve bölgeye yapılan seferlerde karargâh olarak kullanılan bir iç kale

⁶ Alzi Ülkesi’nin Elazığ yöresine lokalize edilmesi gerektiğini düşünen K. Köroğlu (1996: 62), Alzi kentini, Ergani-Maden geçidinin kuzeyinde ve Harput Kalesi’nin güneyinde yer alan Til-Enzit (=Doğankuş) Höyüğü’ne eşitlemektedir.

⁷ M.Ö. II. Binin ilk yarısına ait Kültepe metinlerinde Şupana ve Asur yazıtlarında da Şuppa biçiminde görülen yer adının, Fırat kavisi içerisindeki bir yerleşimi tanımlamak için kullanıldığını düşünen K. Köroğlu (1996: 66), Şupa(ni) için Elazığ-Bingöl bölgesindeki Samantepe’yi önermektedir.

niteliğinde olmalıydı (Çilingiroğlu, 1984: 17). Gerçekten de Menua'nın tahta geçişiyle birlikte, Urartu Devleti'nin batıda Elazığ yöresine doğru önemli siyasî ve mimarî faaliyetlerde bulunduğu anlaşılmaktadır. Adı geçen Urartu kralı, bu bölgeye açılırken Patnos'ta da inşa faaliyetlerinde bulunmuş ve yapacağı seferler için güçlü bir üs oluşturmuştur. Ayrıca yine bu alanda Bostankaya ve Malazgirt kalelerinin inşa edilmesi, batıya Muş Ovası'na doğru genişleme istekleri çerçevesinde yapılan faaliyetler olarak değerlendirilebilir. Ancak Urartu ile batıdaki Melitia Krallığı'nı komşu duruma getiren olaylar, Asur'un yaşadığı bunalım nedeniyle kolay ve hızlı gelişmiş olmalıdır (Köroğlu, 1996: 73).

Fırat kavisi içerisindeki Alzi'yi ele geçiren Menua, Palu'da yaptığı antlaşmayla Asur'a bağlı olan ve vergi veren Melitia/Melid (=Malatya) Krallığı'na da gücünü kabul ettirmiştir (Cavaignac, 1950: 91; Çapar, 1987: 51). İşte M.Ö. 824 yılında III. Salmanassar'ın ölümüyle Asur Devleti, 70-80 yıllık bir duraklama dönemi yaşamış, Ön Asya'daki üstünlük de Urartu Devleti'ne geçmiştir. Bu fırsatı iyi değerlendiren Menua da Malatya Krallığı'nı bağımlı hale getirmiştir (Delaporte, 1940: 44; Erzen, 1992: 29, 78). Melitia kenti, gerek Menua ve gerekse daha sonraki devirlerde, doğrudan Urartu egemenliğine alınmamıştı. Bunun nedeni, Urartu Devleti'nin ele geçirdiği ülkelere belirli bir siyasal özgürlük tanımakla birlikte, imzalanan antlaşmalarla çıkarlarının fazlasıyla güvenceye alındığı sınır politikasında aranmaktadır (Çilingiroğlu, 1984: 20).

Öte yandan genelde Urartu Devleti'nin özelde de Menua'nın batı politikalarında Melitia Krallığı'nın önemli bir yer tuttuğu anlaşılmaktadır. M.Ö. IX. yüzyılın ikinci yarısında Urartu tahtına Menua'nın geçmesiyle bu devlet, Kuzey Suriye ile de ilgilenmeye başlamıştır. Bu dönemde Urartu'nun batıdaki en önemli hedefinin Malatya Krallığı'nı egemenlik altına almak olduğu görülmektedir. Böyle bir girişimin temelinde ise, stratejik ve ekonomik hedefler yatmaktadır. Çünkü sözü edilen krallık, Kuzey Suriye'den Orta Anadolu'ya ve Urartu Ülkesi'nden Akdeniz'e giden işlek bir yol üzerinde bulunmaktadır. Yine bu krallığın zengin bakır ve demir madenlerine sahip oluşu, kral Menua'yı sefere özendiren bir başka önemli sebebi oluşturmaktadır. Öyle ki Elazığ yakınlarındaki Maden ve Ergani'deki bakır cevherine ve Palu'nun doğusundaki demir yataklarına sahip olmak, Urartu ekonomisi için hayati öneme sahipti. Bölgenin Asur Devleti için de aynı derecede önem taşıdığı I. Salmanassar'dan itibaren bölgeye yapılan askerî seferlerden anlaşılmaktadır (Çilingiroğlu, 1999: 33). Sonuçta Asur-Urartu mücadelesinin en hassas noktasını Akdeniz ticaretine hâkim olmak oluşturduğuna göre, bölge maden zenginlikleri, her iki ülke açısından da büyük önem taşımış olmalıydı. Urartu gücünün Fırat'ın batı

yakasına geçerek burada yerleşmesi ve Melitia Krallığı’nı antlaşmalarla denetim alması, Akdeniz’e ve bu yolla batı dünyasına açılmanın en önemli adımını oluşturmuştur. Urartu mallarının Yunanistan ve Etrurya (İtalya)’ya kadar ulaşması da bu başarının bir sonucudur (Çilingiroğlu, 1984: 21; 1999: 35).

Urartu Devleti’nin kararlılıkla elinde tutmak istediği batı bölgesine verdiği önem, Urartulara ait olduğu anlaşılan düzenli kara yolu ağından da anlaşılmaktadır (Sevin, 1989: 47 vd., Lev. I; II/1-2; III/1-2; Sevin, 1991b: 97). Urartular, yapılan yollardaki can ve mal güvenliğinin sağlanabilmesi için, belirli aralıklarla ve stratejik noktalara karakol niteliğinde küçük kaleler ve konaklama merkezleri inşa etmekteydiler (Belli, 2000b: 409-410). İşte bu amaçla kale ve konaklama merkezlerinin yapıldığı yerlerden birisi de Urartu’nun batı bölgesi olmuştur. Kral Menua döneminde devletin batı ve güneybatı yayılım siyasetine uygun olarak yapılan düzenli yol ağı içerisinde⁸ Van-Erçiş-Ahlat-Tatvan-Muş-Bingöl-Elazığ-Malatya yolu bölgenin zengin maden yataklarına açılması sebebiyle, büyük önem taşımaktaydı. Çünkü Adıyaman, Ergani, Malatya ve Elazığ bölgesindeki zengin maden yataklarına açılan bu yol, Urartu maden endüstrisi için son derece önemliydi. Ancak M.Ö. 743 yılında Urartularla Asurluların Adıyaman yakınlarında Halpa (=Gölbaşı) mevkiinde yaptıkları savaşta Urartular büyük bir yenilgiye uğrayarak, bölgeyi Asur’a terk etmek zorunda kalmışlardır. Zengin olarak bulunan gümüş, bakır ve demir madeni yataklarını kaybeden Urartu Devleti, bir daha belini doğrultamayarak ekonomik yönden ağır kayıplara uğramıştır (Belli, 2000b: 413).

I. Argiştî Dönemi (M.Ö. 786-764)

Menua’nın batı sınır bölgesinde yaptığı ilk düzenlemeleri halefi I. Argiştî’nin devam ettirdiği, onun dördüncü hâkimiyet yılına ait olan Horhor Kroniği’nden anlamak mümkündür (Melikishvili, 1960: no. 127 II; Payne, 2006: 150-175). Argiştî Yıllığı olarak da bilinen anıtsal kaya yazıtı, Urartu’nun sınırlarının genişlemesini sağlayan seferlerden, ülkeye katılan topraklardan ve kralın inşa faaliyetlerinden söz etmektedir. Buradan anlaşıldığına göre I. Argiştî de tıpkı babası gibi ilk hedef olarak Melitia Krallığı’nı seçmiştir (Koroğlu, 1996: 79). Argiştî’nin bu girişimiyle Urartu Devleti, Anadolu’ya giden ticaret yolları ve maden akışını kesmiştir. Bu faaliyet, gerek Asur ve gerekse Geç Hitit krallıklarında büyük karışıklıklara sebebiyet vermiştir. Daha önce Asur tarafından yönetilen ülkeler ve özellikle Melitia, Asur egemenliğine başkaldırmışlardır. Damaskus, Que, Gurgum ve Sam’al gibi Kuzey Suriye devletleri, Asur’a karşı birlik oluşturarak, Asur yanlısı bir politika izleyen

⁸ Urartu Devleti’nin batı ve güneybatı yol ağı ve kullanımı konusunda geniş bilgi için bkz. Belli, 1982: 180 vd.

Hamat'a saldırmışlardır. Asur'un içinde bulunduğu ekonomik güçlükler, Dicle boyunca yer alan güney eyaletlerinde de isyanlara neden olmuştu (Çilingiroğlu, 1984: 18).

Dördüncü yıl seferinden anlaşıldığına göre, M.Ö. VIII. yüzyılın ilk yarısında Argiştî, Yukarı Dicle Vadisi'nin denetimini büyük ölçüde ele geçirmişti (Belli, 1984: 18). Öte yandan Urartu kralı, otoritesi batıda Topada (=Gökçetoprak)'ya kadar uzanan Melitia kralı Tuathe'yi M.Ö. 775 yılında yendiğini ileri sürmektedir (Laroche, 1960: 114; Hawkins, 2000: 427). Horhor Kroniği'nde ülkesi belirtilmeyen Tuathe'nin III. Salmanassar'ın sözünü ettiği ve M.Ö. VIII. yüzyıl hiyeroglif yazıtları olan Kululu I⁹ ve Topada¹⁰'da rastlanan Tuwatis ile aynı olduğu kabul edilirse, Tabal Krallığı ile bir ilişkiden de söz etmek mümkündür (Koroğlu, 1996: 79). Öyle anlaşılıyor ki, M.Ö. 783 yılında yapılan bu seferle Melitia, muhtemelen antlaşma yoluyla bir kez daha Urartu'ya bağlanmış ve kral Şahu'nun oğlu Hilaruada, haraç vermek zorunda bırakılmıştır. Bununla birlikte I. Argiştî döneminde Urartu'nun batı ilişkilerinde özellikle bir yoğunlaşmanın görülmemesi ve bu yönde fazla sefer yapılmamış olması, bölgenin Menua döneminde yeterince hâkimiyet altına alınmış olduğu şeklinde değerlendirilmektedir (Yıldırım, 1994: 289). Ayrıca Urartu kralının bir yıl sonra (M.Ö. 782) batı bölgesinde Asur'da yaygın olarak kullanılan nüfus siyasetine benzer bir yöntemi uyguladığı da dikkatlerden kaçmamaktadır. Örneğin Kuzey Suriye ve Fırat bölgesindeki Hate ve Şupani ülkelerinden getirilen 6600 savaş esiri, Transkafkasya'da kurduğu Erebune (=Erivan) kentine yerleştirilmiştir. İlkçağda Anadolu krallarının sık sık başvurduğu bu yöntemin düşmanı zayıflatmak ve iş gücü kazanarak tarımsal potansiyeli artırmak gibi temel amaçları vardı (Belli, 1982: 159; Sağlamtimur, 2005: 119)¹¹. O halde Urartu'nun batı yayılımının temel amaçlarından birisi de iş gücü sağlamak olmalıydı.

Yine Horhor Kroniği'ne göre Argiştî'nin sekizinci hâkimiyet yılında Asur ordusunu yendiği anlaşılmaktadır. Urartu kralı ile Asurluların savaşından, ticaret yollarını denetlemekle görevli Asur valisi Şamşılı'nun Fırat kıyısındaki Til-Barsip'teki sarayında ele geçirilmiş olan bir yazıtında söz edilmektedir.

⁹ Kululu I Yazıtı'nın yeri, keşfi, tanımı ve yazıt hakkında kaynakça için bkz. Hawkins, 2000: 442-447.

¹⁰ Nevşehir'in 20 km güneybatısında, Acıgöl'ün yaklaşık 7 km güneydoğusunda Ağılı Köyü yakınlarında bulunmuştur. M.Ö. VIII. yüzyıla tarihlendirilen ve Tabal kralı Waşuşarmaş (=Uaşşurme)'in faaliyetleri konusunda bilgi içeren yazıt için bkz. Hawkins, 2000: 451-461, Res. 250-253.

¹¹ Bunun yanında ayaklanmaları önlemek, orduyu güçlendirmek gibi siyasal ve askerî hedefler de taşıyan toplu nüfus aktarımları konusunda detaylı bilgi için bkz. Çilingiroğlu, 2002: 312 vd.

Ayrıca kuzeybatıya yapılan seferlerde Diauehi bölgesi tümüyle Urartu topraklarına katılmıştı (Belli, 1982: 159)¹². Bu girişimin batıya yapılacak seferlerin maliyetini karşılamak ve Urartu merkezi bölgesini güvene almak amacı taşıdığı kanaatindeyiz. Öyle ki bölge, önemli yolların kavşağında olması yanında, maden zenginlikleri ve verimli topraklarıyla Urartu Devleti ekonomisi için büyük öneme sahiptir (San, 2000: 19).

II. Sarduri Dönemi (M.Ö. 764-735)

Babası Arğişti’nin dış politikasını aynen uygulamış olan II. Sarduri döneminde krallığın batı sınırını Fırat’ın oluşturduğu anlaşılmaktadır. Van ve İzoli (=Kömürhan) gibi Urartu yazıtları (Payne, 2006, 208 vd.), Sarduri döneminde güneybatıya yapılan iki seferden söz ederler. Uzun zamandan beri Fırat kavisini içerisine ve ötesine seferler düzenlenmemiş oluşu, II. Sarduri’yi yeniden batı seferlerine çıkmaya yönlendirmiş olmalıdır. Sarduri, Kömürhan Kitabesi’nde etraflı bir şekilde anlatılan birinci yıl seferine, Fırat’ın sol kıyısındaki Tumuşki (=İzoli/Habibuşağı) ve Huzana (=Hozat) başta olmak üzere Melitia Krallığı’na ait dokuz kaleyi alarak başlamıştır. Daha sonra kral seferini başkent Melitia (=Melid/Malatya)’ya varmadan durdurmuş ve Hilaruada, bir kez daha antlaşma yoluyla Urartu’ya bağlanmıştır (Kalaç, 1956: 352; Delaporte, 1940: 45). At, boğa, büyük ve küçük baş hayvan, ok, yay, arpa ve bakırdan oluşan zengin ganimet listesi, seferin amaçlarının ekonomik boyutunu gözler önüne sermektedir (Çilingiroğlu, 1984: 38; Sevin, 2005a: 77).

Ayrıca, Aşağı Fırat Bölgesi’nde yapılan yüzey araştırmaları ve kazılar, Fırat Nehri boyunca Urartu yerleşmelerinin varlığını ortaya koymuştur. Elazığ yöresinde Kaleköy, Maltepe¹³, Habibuşağı, Malatya kesimindeki Kökşerbaba ve Divriği’de Kesdoğan Kale’deki kaya mezarları ve kutsal alanlar, bura lardaki Urartu varlığına ve bölgeye verdikleri öneme tanıklık ederler (Işık, 1989: 20)¹⁴. Böylece M.Ö. VIII. yüzyıl ortalarına gelindiğinde, Fırat kavisine tümüyle Urartu damgası vurulmuş, sınır karakolları ve büyük kalelerle bir ağ örülmüş,

¹² Urartu’nun baş düşmanı olduğu anlaşılan bu ülke, Hasankale, Erzurum, Erzincan ovalarının kuzeyinden, Karadeniz dağlarının eteklerine kadar uzanan bölgeyi kapsamaktadır (Melikishvili, 1960: 424; Tarhan, 1982: 101, dn. 146). Muhtemelen Eleşkirt yakınlarındaki Yazılıtaş ile Erzurum-Kars karayolu üzerinde Zivin’de bulunan ve kral Menua’ya ait olan iki yazıtta geçen Dayani ile aynı ülke olmalıdır. Söz konusu yazıtların ilgili bölümlerinin tercümesi için bkz. Russell, 1984: 186-187.

¹³ Urartu’nun bölgedeki ileri karakollarından biri olarak nitelendirilen kale için bkz. Sevin, 1987: 1 vd.; 1988a; 451 vd.

¹⁴ Bu konuda Bingöl ve Palu üzerinden Fırat kıyılarına doğru uzanan önemli karayolu sisteminin üzerindeki konumuyla bir kervansaray olabilecek niteliklere sahip Karakoçan/Bahçecik yerleşimi ve buradan elde edilerek II. Sarduri’nin batıda Melitia ve Qumaha ülkelerine yaptığı seferin anlatıldığı yazıt için bkz. Sevin, 2005b: 380.

başına da valiler atanmıştır (Sevin, 2005b: 382). Nitekim II. Sarduri'nin bundan sonra sınır ötesi bir takım eylemlere girişmesi ve daha da güneye Geç Hitit krallıkları üzerine yönelmesi, yöredeki Urartu üslerinin bu dönemdeki gücüyle açıklanabilir (Köroğlu, 1996: 82).

Van'daki II. Sarduri Kroniği'nden (Melikishvili, 1960: no. 155E) anlatıldığı üzere, Melitia'dan sonraki ikinci seferde artık hedef, Qumaha/Kummuh (=Adıyaman ve çevresi) bölgesi olmuştur (Salvini, 2006: 82). II. Sarduri'nin en cesur girişimi olarak değerlendirilebilecek bu eylem, Melitia Ülkesi'nin siyasi egemenlik altına alınmasından çok daha önemli ve o oranda da geniş boyutluydu. Qumaha/Kummuh Ülkesi, Malatya Krallığı'nın güneyinde Asur'un kuzeybatı sınırına çok yakın bir bölgede bulunmakta, yine aynı yörede her zaman gücünü kanıtlamış Kargamış Krallığı da yer almaktaydı. Ancak bütün bunların II. Sarduri'nin batıya egemen olmak için başlattığı girişime engel olamadığı anlaşılmaktadır. Zira Orta Fırat Bölgesi'ni oluşturan Adıyaman-Malatya-Elazığ-Tunceli yöresi oldukça zengin altın, gümüş, gümüşlü kurşun, bakır ve demir madeni yataklarına sahiptir (Belli, 1986: 366). Urartu Devleti'nin maden endüstrisi için gerekli olan hammadde ihtiyacının çok büyük bir kısmı da bu bölgeden karşılanmaktadır. Ayrıca söz konusu bölge, Urartu için olduğu kadar Asur için de büyük önem taşımaktaydı (Belli, 2000a: 372). Eğer Urartu, Akdeniz'den yapacağı dış satımı gerçekleştirmek, yöreden uzun yıllar Asur'a taşınan hammadde akışını durdurmak ve kendi ordusu için kullanmak istiyorsa, Qumaha/Kummuh Ülkesi'ni ve yöredeki diğer siyasi güçleri egemenlik altına almak zorundaydı. Bunun ise Urartu'nun batı ve güneybatıda izleyeceği kararlı bir politikayla mümkün olacağını bilincinde olan II. Sarduri, M.Ö. 745 yılında Qumaha kralı Kuştaspili'yi yendi. Fırat'ın batısında girilen bu ikinci harekât, yol üzerindeki kralî şehirler Wita¹⁵, Halpa (=Adıyaman/Gölbaşı) ve Parala (=Besni?)'nin alınmasından sonra, Urartu'nun geleneksel sınır ülkeleri politikalarına uyularak, Kuştaspili'nin Urartu'ya bağlanması ve haraç vermek zorunda bırakılmasıyla başkent Samsat'a varmadan durdurulmuştur (Köroğlu, 1996: 83). Asur krallarının da uzun yıllar altın ve gümüş gibi değerli madenleri elde ettikleri, Qumaha/Kummuh'un Urartu denetimine geçmesi, Asur ekonomisine vurulmuş ağır bir darbe olarak kabul edilmelidir.

Urartu yazıtları, Sarduri'nin Kuzey Suriye'de başka herhangi harekâtından söz etmemekle birlikte, III. Tiglatpileser dönemine ait Asur kaynakları, Melid (=Malatya) ve Kummuh yanında, Gurgum kralı Tarhulara ve Arpad'lı Mati' ilü'ya da hükmettiğini belirtirler (Luckenbill, 1968: 769, 783). Anlaşıldığı kadarıyla III. Assur'dan ve V. Assurnirari gibi bu devrin zayıf Asur krallarının

¹⁵ Asur kaynaklarında Uetaş olarak geçmesi konusunda bkz. Luckenbill, 1968: I 580.

dış politikadaki yetersizlikleri, Anadolu ve Kuzey Suriye’deki son bağımlı krallıkların Urartu lehine saf değiştirmeleri sonucunu doğurmuştur. Asur’a karşı oluşturulan ittifakta, Arami kralı Bit-Agusi, Melitia kralı Sulumeli, Gurgum kralı Tarhulara, Que kralı Urukki ve Kummuh kralı Kuşaşpi yer almaktaydılar (Memiş, 2009: 204). Ayrıca, ittifakın M.Ö. 743’te yenilgisinden sonra Sam’al Krallığı’nda, I. Panammu’nun tahtını II. Panammu’ya bırakmış olması, Urartu’nun müttefikleri arasında bu krallığında yer almış olacağını düşündürmektedir. Yolların kesişim noktasındaki konumu ve doğal zenginlikleri düşünüldüğünde, Urartu kralının oluşturduğu ittifak içerisinde Sam’al’i de dahil etmiş olması son derece anlamlıdır. Zira Mezopotamya’dan gelip, Kuzey Suriye üzerinden Anadolu içlerine kadar giden çok önemli ticaret yolu, Sam’al’den geçerek Azatiwataya (Karatepe-Aslantaş)’ya oradan da Kilikya’ya ulaşmaktadır. Özellikle Ağyol/Akyol ya da Kocayol denilen kervan yolu, Kuzey Suriye’den başlayarak Kilikya’nın güney ovalarından Andırın ve Göksun üzerinden Orta Anadolu Platosu’ndaki Pınarbaşı’na ulaşmaktaydı (Çambel, 1999: 1)¹⁶. Urartu kralının Sam’al üzerinde etkinlik kurması, bu önemli ticaret yolunun da rahatlıkla denetim altına alınmasını sağlayabilirdi. Aynı şekilde, büyük bir ihtimalle Arslanlı Bel (=Pylae Amanicae)’ye eşit olması gereken ve Toros madenlerinin kontrolünü sağlayan Que yolu, Sam’al’den Que’ye giden rotaya geçit vermesi açısından stratejik bir öneme sahipti (Alkım, 1965: 18). İşte Urartu Devleti’nin M.Ö. VIII. yüzyılın ilk yarısında Sam’al, Azatiwataya ve Que üzerinde kuracağı siyasal egemenlik, bu devletin batıyla ilişkilerinde ve özellikle Amanos Dağları’nın orman ürünlerinden¹⁷ yararlanmasında kendisine çok önemli katkılar sağlayacaktı (Çilingiroğlu, 1984: 23).

Bu şekilde, Asur’u Doğu Anadolu dağlarının güney kenarı boyunca Fırat’a ve oradan Akdeniz’e kadar bir çemberle kuşatan Urartu Devleti’nin eline geçirdiği bu tarihi fırsatı iyi değerlendirdiği anlaşılmaktadır (Olmstead, 1923: 285; Kınal, 1991: 253). II. Sarduri’nin Güneydoğu Anadolu ve Kuzey Suriye üzerindeki bu başarılı girişimleri, bölgede bir Urartu-Asur hesaplaşmasını kaçınılmaz hale getirmiştir. Nitekim M.Ö. 753 yılında Kuzey Suriye’de yapılan ve Urartu’nun Asur’a karşı nadir galibiyetlerinden birisi olarak tarihe geçen savaş, II. Sarduri’ye Akdeniz ticaretinin yolunu da açmıştır. Daha önce de belirtildiği gibi, Yunanistan ve Etrurya (İtalya)’daki bazı mezarlarda ortaya

¹⁶ Kayseri (=Caesareia-Mazaka)’dan Kilikya Ovası’na inen önemli yollar ve eski çağlarda kullanımı için bkz. Alkım, 1959: 61 vd.

¹⁷ Zincirli ile Karatepe arasında doğal bir set oluşturan Amanos Dağları’nın orman zenginlikleri ve Anadolu-Mezopotamya ilişkilerinde oynadığı rol konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Alkım, 1960: 356 vd.; 1965: 7 vd.

çıkartılan Urartu eserlerinin buralardaki varlık nedeni, Urartu'nun Doğu Akdeniz kıyılarındaki bazı kentleri ihracat limanları olarak kullanmasının sonucudur (Öğün, 1967: 65 vd.; Çilingiroğlu, 1999: 39). Bu şekilde, hammadde kaynaklarının Urartuların eline geçmesiyle, Asur ekonomisinin zayıflayacağı da açıktır.

M.Ö. 745 yılında Asur tahtına III. Tiglatpileser (M.Ö. 745-727)'in geçişiyle, Ön Asya'daki mevcut dengelerin Asur lehine değişmeye başladığı anlaşılmaktadır. Öyle görünüyor ki Urartu Devleti'nin Kuzey Suriye şehir devletleri üzerindeki etkinliği uzun sürmemiş, II. Sarduri'nin güneybatıya yönelik başarılı girişimleri de III. Tiglatpileser'in tahta geçişine kadar olan süreyle sınırlı kalmıştır (Koroğlu, 1996: 80). Asur Devleti'nin egemenliğini sürdürebilmesi, her şeyden önce Urartu Devleti tarafından Kuzey Suriye'de ele geçirilen yerleri geri almasına ve Akdeniz'e açılmasına bağlıydı. İşte III. Tiglatpileser, M.Ö. 743 yılında ordusunu batı yönünde harekete geçirerek Agusi, Melid, Gurgum, Kummuh gibi Kuzey Suriye krallıklarıyla birleşmiş olan Urartu ordusunu Hapla (Adıyaman/Gölbaşı)'da yenilgiye uğratmıştır (Çilingiroğlu, 1984: 22; Salvini, 2006: 83). Asur ordusunun bu kesin zaferi sonunda Kargamış'lı Pisiris, Que'li Urukki ve Tyre'li Hiram başta olmak üzere, yöredeki bütün şehir devletleri, Asur'a haraç ve vergi vermek zorunda kalmışlardır.

Halpa savaşı, M.Ö. VIII. yüzyıl Ön Asya tarihinde siyasal dengeleri temelinden değiştirmiştir. Her şeyden önce Urartu Devleti'nin batı ve güneybatıda Menua'nın başlattığı başarılı girişimlerine ve Asur aleyhindeki faaliyetlerine vurulan ilk darbe olmuştur. II. Sarduri, büyük kayıplar vererek Urartu'nun ilgi alanı, doğal sınırı olan Fırat'a geri çekilmek zorunda kalmıştır (Koroğlu, 1996: 84; Sevin, 1999: 12). Asurlular, Güney Anadolu ve Kuzey Suriye prensliklerini hâkimiyetleri altına almak suretiyle, Orta Anadolu ve Akdeniz arasındaki bağlantıyı yeniden kurdular (Erzen, 1992: 34, 83). Öyle anlaşılıyor ki bu savaşta kaybettiği bölgedeki maden yataklarından yapılan üretimden yoksun olması, Urartu maden endüstrisi ve ekonomisine telafisi güç bir darbe indirmişti. Urartu Devleti, Kuzey Suriye ve Doğu Akdeniz ticaretinden de mahrum kalmıştı. Zira bu önemli savaştan sonra II. Sarduri'nin haleflerine ait çivi yazılı çeşitli metal eşya ve silah yaptırma geleneğinde çok büyük oranda bir düşüşün olduğu saptanmıştır (Belli, 2000a: 373). Urartu Devleti, maden endüstrisindeki bu ağır kaybı gidermek için M.Ö. VIII. yüzyılın son çeyreğinden itibaren kuzeyde Erzincan-Erzurum-Gümüşhane-Artvin-Kağızman bölgesine ağırlık vermiş, bölgedeki maden yataklarından yapılan üretimi denetim altında tutan ekonomik ve yönetim amaçlı yeni kaleler yaptırmıştır (Belli, 2000a: 374).

I. Rusa Dönemi (M.Ö. 735-714)

Asur ordusunun M.Ö. 735 yılında Urartu kralı II. Sarduri’yi yendiği ve Tuşpa’ya kadar ilerlediği seferin hemen ardından Urartu tahtına I. Rusa’nın geçtiği görülmektedir. I. Rusa dönemine ait oldukça sınırlı kaynaklar, batı ile ilişkiler konusunda bilgi vermezler. Ancak Asur yıllıkları, Asur krallarının Kuzey Suriye üzerine her yıl sefer düzenlediklerini belirtmektedirler. Ancak Asur krallarının söz konusu seferlerinin en önemli nedeni, artık Urartu değil, onların yandaşı olan Muşki’li Mita’dır¹⁸. Mita’nın ve muhtemelen Urartu’nun kıskırtmaları kısa sürede sonuç vermiş, yörenin en güçlü ve en zengin şehir devleti olan Kargamış Asur’a başkaldırmıştır. Duruma müdahale eden II. Sargon, Kargamış’ı ele geçirerek Pisiris’i tahttan indirmiş, Asur ülkesinden getirdiği çok sayıda insanı buraya yerleştirmiştir (Kmal, 1958: 76; Çilingiroğlu, 1984: 24).

Öyle anlaşılıyor ki Kuzey Suriye’deki çıkarlarını askerî seferlerle sağlayamayacaklarını anlayan Urartu kralları, bunu diplomatik yollarla başarmayı denemişlerdir. Özellikle Que (Kilikya) ve Tabal (Kapadokya) yöresinde gücünü gösteren Muşki’li Mita’nın yardımıyla bu girişimler bir ölçüde de olsa başarıya ulaşmıştır. Dış politikada babası II. Sarduri’yi izleyen Rusa, Anadolu’daki Tabal kralı Ambaris ve Muşki kralı Mita ile ittifak yapmıştır (Erzen, 1992: 35, 84). Asur kralı Sargon, harekete geçerek M.Ö. 715 yılında Tabal Ülkesi üzerine bir ordu göndermiş ve kral Ambaris’i esir ederek Asur’a getirmiştir (Belli, 1982: 168). I. Rusa’nın desteğiyle ayaklanan Urmiye Gölü’nün güneyindeki Mannaların ayaklanmasını bastırdıktan sonra Urartular üzerine yürüyen Sargon, M.Ö. 714 yılındaki ünlü sekizinci seferinde onları yenmekle kalmayıp, kutsal kentleri Musaşir’i ele geçirerek yağmalamıştır (Luckenbill, 1968: II 19-22; Sevin, 1999: 12)¹⁹.

M.Ö. VII. YÜZYILDA URARTU’NUN BATIBÖLGESİ

M.Ö. VIII. yüzyıl sonlarında Urartu Devleti, Alzi’yi yeniden ele geçirmiş, ancak Melitia ve Qumaha da dahil hemen bütün Kuzey Suriye, Asur Devleti tarafından kontrol altına alınmıştı. Hem yazılı ve hem de arkeolojik veriler, Asur’un bu kez bölgede kalıcı olduğunu göstermektedir. Zira II. Sargon, bir yıllığında (Luckenbill, 1968: II 27) Muşki ve Urartu sınırları boyunca kaleler yaptırdığından söz etmektedir. Yine Fırat’ın batısında adı geçen Asur kralına ait

¹⁸ Genellikle M.Ö. XII. Yüzyıldan itibaren Kızılırmak’ın doğusunda yaşadığı bildirilen kavmin Phryglerle aynı olduğu kabul edilir. Muşkiler ve kökenleri konusunda bkz. Sevin, 1988b: 51-64; 1991a: 87-98; Muscarella, 1995: 98 dn. 2.

¹⁹ Sargon’un Doğu Anadolu’nun tarihî coğrafyasına da ışık tutan meşhur sekizinci seferi hakkında detaylı bilgi için bkz. Çilingiroğlu, 1977: 235-251; Zimansky, 1990: 1-21.

yazılı bir silindir yanında diğer buluntular, Melitia Krallığı'nın Asur denetiminde olduğunu açıkça göstermektedir (Delaporte, 1940: 50). Bu devirde Urartu kralları, dikkatlerini batıdan çok yeni ortaya çıkan Kimmer tehlikesine çevirmek zorunda kalmışlardır. Ayrıca güneyden gelen Asur baskısı ve sekizinci seferin büyük kayıpları da buna eklenince I. Rusa intihar etmiştir (Köroğlu, 1996: 87).

Öyle anlaşılıyor ki II. Argiştî döneminde Urartu Devleti, kuzeybatı İran yenilgisine, Kimmer istilalarına ve Kuzey Suriye'deki olumsuz gelişmelere rağmen, batıdan vazgeçmek niyetinde değildi. Erzincan'ın 20 km doğusunda Erzurum-Sivas yolu üzerindeki yer alan Altıntepe'de yeni bir kent kurma kararı Urartu'nun batıda yeni bir siyasi girişiminden kaynaklanmış olmalıdır (Salvini, 2006: 112)²⁰.

Bunu askerî seferlerle sağlayamayınca, diplomatik girişimlerle bir ölçüde de olsa başarmıştır (Çilingiroğlu, 1984: 24). II. Sargon'a ait olan bir yazıtta, yeni kralın Güneydoğu Anadolu ve Kuzey Suriye'deki şehir devletlerini kendi yanına çekmek için uğraş verdiğini, Qumaha/Kummuh kralı Mutallum ile ittifakı doğrulamaktadır. Ancak II. Argiştî'yi en çok uğraştıran olaylar, göçebe kavimlerle ilgili olup, M.Ö. 707 yılında Kimmerlere yenilmekten kurtulamamıştır (Çilingiroğlu, 1999: 43).

Batıya yapılan en son Urartu seferi, II. Rusa dönemine (M.Ö. 685-645) rastlamaktadır. Adilcevaz'da bulunan bir yazıtta (Pitrovski, 1969: 130) Urartu kralı, Muşki, Hate ve Halitu ülkelerinden söz etmektedir. Muşki için Fırat'ın batısında Malatya ve Taba'lın bir bölümü, Halitu için ise Doğu Karadeniz'in iç kısımlarının önerilmesi, kralın batı seferinin yayılım sahası konusunda bir fikir vermektedir. Muhtemelen selefleri gibi II. Rusa da batıya yaptığı bu seferle Akdeniz'e giden ticaret yollarının denetimini amaçlamış olmalıdır. Malazgirt Kaleköy'de bulunan bir yazıt, Urartu kralının batı seferine bir diğer kanıt oluşturmakla birlikte, söz konusu yazıttan sınırlı bilgi edinilebilmektedir (Çilingiroğlu, 1984: 26). Kralın batı faaliyetlerinde ne derece başarılı olduğunun bilinmemesinin bir diğer nedeni de Kimmer ve İskit istilaları nedeniyle, Anadolu'nun tarihi coğrafyasının oldukça karmaşık bir manzara sunması ve sınırların da sıklıkla değişmiş olmasıdır. Ancak II. Rusa, bu göçebe kavimleri kendi yanına çekmeyi başarmış ve büyük bir bölümünü Anadolu içlerine yönlendirmiştir (Belli, 1982: 173). II. Rusa devri, batının ve Kuzey Suriye'nin Urartu kaynaklarında yer aldığı son dönem olmuştur.

²⁰ Urartu'nun batı sınırına, Orta Anadolu'ya açılan geçitleri kontrol altında bulunduran bir yerde kurulmuş olması nedeniyle, M.Ö. VIII.-VII. yüzyıl Doğu Anadolu şehirleri arasında çok önemli bir sanat ve askerlik merkezi olduğu anlaşılan Altıntepe için bkz. Özgüç, 1961: 253 vd.; 1966: 1 vd.).

SONUÇ

M.Ö. IX. yüzyılda merkezi bir devlet kuran Urartular, kral Menua’dan başlayarak en hayati girişimlerini batı ve güneybatıya yapmışlardır. Urartu Devleti, değişik amaç ve stratejiler içeren kararlı bir batı politikası izlemiştir. Bu politikanın nihai hedefi, Akdeniz kıyılarındaki limanların denetimini elinde bulundurarak batı dünyasıyla ticari ilişkilerde bulundurmaktır. Söz konusu politikada yolların kesişim noktası konumları ve zengin maden kaynaklarından dolayı Güney Anadolu ile Malatya çevresi önemli bir yer tutmuştur. Ayrıca maden kaynaklarını ihraç etmek durumunda olan Urartu Devleti için, başka bölgelerdeki girişimlerinin sonuç vermesi de ancak kararlı bir batı politikasıyla mümkün olmuştur.

Menua’nın başlattığı batı yayılım politikası, oğlu I. Argişti ve torunu II. Sarduri tarafından geliştirilmiş ve Fırat Irmağı’nın sol kıyısı üzerindeki Urartu egemenliği kurulan bir takım tesislerle güçlendirilmiştir. Bu bağlamda Urartu Devleti’nin batı yayılımına verdiği önemin en önemli göstergelerinden birisi de bölgedeki yol ağı ve bu yollar üzerinde belirli aralıklarla yapılmış olan kervansaraylardır.

Öte yandan, Urartu’nun batı yayılımıyla, Asur Devleti’nin durumu arasında bir paralelliğin olduğu da anlaşılmaktadır. Diğer bir ifadeyle Urartu Devleti, batıdaki en geniş yayılımını, Asur Devleti’nin yetersiz krallar tarafından idare edildiği ve kendi iç sorunlarıyla uğraştığı dönemlerde gerçekleştirmiştir. Öyle ki Fırat’ın batısında en geniş etki alanına sahip olduğu II. Sarduri dönemi, Yeni Asur Devleti’nin tarihinde en kötü dönemlerini yaşadığı III. Salmanassar’ın ölümü ve III. Tiglatpileser’in tahta geçişi arasındaki 70-80 yıllık dönemdir. Her iki devlette gücünü büyük oranda bölge zenginliklerinden aldığı için Urartu Devleti’nin batı politikası, Asur-Urartu mücadelelerinin temel nedenlerinden birisini oluşturmuştur.

KAYNAKÇA

Alkım, U. Bahadır (1959), “Güneybatı Antitoros Bölgesi’nde Eski Bir Yol Şebekesi”, *Belleten*, XXIII/89-92, 59-77.

Alkım, U. Bahadır (1960), “Sam’al İle Asitawandawa Arasındaki Yol, Amanus Bölgesinin Tarihî Coğrafyasına Dair Araştırmalar”, *Belleten*, XXIV/95, 349-399.

Alkım, U. Bahadır (1965), “The Road from Sam’al to Asitawandawa, Contributions to the Historical Geography of the Amanus Region”, *Anadolu Araştırmaları*, II/1-2, 1-45.

Alpman, Adil (1981), “Hurriler”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt 14, Sayı 25, Ankara 1981, 283-313.

Balkan, Kemal (1960), “**Patnos Yakınındaki Anzavurtepe’de Bulunan Urartu Tapınağı ve Kitabeleri**”, *Anatolia*, V, 133-168.

Barnett, R. D. (1987), “**Pyrgia ve Demir Devrinde Anadolu Kavimleri**”, (Çeviren: Ömer Çapar), *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, XXXI/1-2, 43-74.

Belli, Oktay (1982), “**Urartular**”, *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi*, 1, Görsel Yayınlar, İstanbul, 140-188.

Belli, Oktay (1984), “**Nairi-Hubuskia Ülkesi Araştırmaları**”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, I ,(23-26 Mayıs 1983), Ankara 1984, 31-39.

Belli, Oktay (1986), “**Doğu Anadolu Bölgesi’nde Antik Demir Metalürjisinin Araştırılması**”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, III (20-24 Mayıs 1985), Ankara 1986, 363-378.

Belli, Oktay (2000a), “**Eskiçağ Dünyasının En Büyük Madenci Krallığı: Urartular**”, *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi (1932-1999)*, Ankara 2000, 371-378.

Belli, Oktay (2000b), “**Doğu Anadolu’da Urartu Yol Şebekesinin Araştırılması**”, *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi (1932-1999)*, Ankara 2000, 409-414.

Belli, Oktay (2000c), “**Doğu Anadolu’da Urartu Krallığı’na Ait Anıtsal Kaya İşaretlerinin Araştırılması**”, *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi (1932-1999)*, Ankara 2000, 403-407.

Cavaignac, Eugène (1950), *Les Hittites*, Paris.

Çambel, Halet (1999), **Corpus of Hieroglyphic Luwian Inscriptions**, Volume II, Karatepe-Aslantaş, Walter de Gruyter, Berlin. New York.

Çilingiroğlu, Altan (1977), “**Sargon’un Sekizinci Seferi ve Bazı Öneriler**”, *Anadolu Araştırmaları*, IV-V, 235-251.

Çilingiroğlu, Altan (1984), **Urartu ve Kuzey Suriye Siyasal ve Kültürel İlişkiler**, İzmir.

Çilingiroğlu, Altan (1999), **Urartu Krallığı Tarihi ve Sanatı**, İzmir.

Çilingiroğlu, Altan (2002), “**Urartu’da Toplu Nüfus Aktarımları**”, *Anadolu Araştırmaları*, IX, 311-323.

Delaporte, Louis (1940), *Malatya, Arslantepe*, Paris.

Desti, Marc (2005), **Anadolu Uygarlıkları** (Çeviren: Muna Cedden), Ankara.

Dinçol, A. Mehmet (1982), “**Geç Hititler**”, *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi*, 1, Görsel Yayınlar, İstanbul, 122-131.

Erzen, Afif (1992), **Doğu Anadolu ve Urartular, Eastern Anatolia and Urartians**, Ankara.

Hawkins, John David (2000), **Inscriptions of the Iron Ages, Corpus of Hieroglyphic Luwian**, Vol. I. Belin. New York.

Işık, Fahri (1989), "**Batı Uygarlığının Kökeni, Erken Demir Çağı Doğu-Batı Kültür ve Sanat İlişkilerinde Anadolu**", *Türk Arkeoloji Dergisi*, XXVIII, 1-39.

Kalaç, Mustafa (1956), "**Kömürhan Urartu Kitabesi**", *Belleten*, 20/77-80, 349-354.

Kınal, Füzuzan (1958), "**Kargamış Şehri Tarihi Hakkında**", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, XVI/1-2, 69-77.

Kınal, Füzuzan (1991), **Eski Anadolu Tarihi**, Ankara.

Koroğlu, Kemalettin (1996), **Urartu Krallığı Döneminde Elazığ (Alzi) ve Çevresi**, İstanbul.

Laroche, Emmanuel (1960), **Les Hiéroglyphes Hittites I, L'Écriture**, Paris.

Luckenbill, D. David (1968), **Ancient Records of Assyria And Babylonia, I-II**, New York.

Melikishvili, Giorgi A. (1960), **Uratiskie Klinoobraznye Nadpisi**, Moskova.

Memiş, Ekrem (2007), **Eskiçağ Mezopotamya Tarihi**, Bursa.

Memiş, Ekrem (2009), **Eskiçağ Türkiye Tarihi**, Konya.

Muscarella, Oscar White (1995), "**The Iron Age Backround to the Formation of Phrygian State**", *Bulletin of the American Schools of Oriental Research*, 297, 91-101.

Olmstead, A. T. (1923), "**The Assyrians in Asia Minor**", *Anatolian Studies Presented to Sir W. M. Ramsay (Edted by W. H. Buckler, W. M. Calder)*, 283-296.

Öğün, Baki (1967), "**Urartu Araştırmalarının Anadolu, Yunanistan ve Etrüsk Tarihi ve Arkeolojisi Bakımından Önemi**", *VI. Türk Tarih Kongresi (20-26 Ekim 1961-Ankara), Kongreye Sunulan Bildiriler*, I. Cilt, 65-71.

Özgüç, Tahsin (1961), "**Altın-tepe Kazıları-Excavations at Altın-tepe**", *Belleten*, 98, 253-280.

Özgüç, Tahsin (1966), **Altın-tepe; Mimarlık Anıtları ve Duvar Resimleri**, Ankara.

Payne, Margaret R.- Sevin, Veli (2001), "**A New Urartian Inscription From Elazığ/Bahçecik, Eastern Turkey**", *Studi-Micenei Ed Egeo-Anatolici*, XLIII/1, 111-119.

Payne, Margaret R. (2006), **Urartu Çivi Yazılı Belgeler Kataloğu**, İstanbul.

Pitrovski, Boris B. (1967), **Urartu: The Kingdom of Van and its Art**, London.

Russell, H. F. (1984), “**Shalmaneser’s Campaign to Urartu in 856 B.C. and the Historical Geography of Eastern Anatolia According to the Assyrian Sources**”, *Anatolian Studies*, XXXIV, 171-202.

Sağlamtimur, Haluk (2005), “**Urartu Devleti’nde Sosyal ve Ekonomik Yapılanma**”, *Arkeoatlas*, 4, 118-119.

Salvini, Mirjo (1967), **Nairi e Ur(u)atri: Contribuo alla storia della formazione del regno di Urartu**, Roma.

Salvini, Mirjo (2006), **Urartu Tarihi ve Kültürü**, İstanbul.

San, Oya (2000), “**Urartu Siyasal Tarihinde Diauehi Krallığı**”, *Olba*, III, 19-28.

Sevin, Veli (1987), “**Elazığ-Bingöl İleri Yüzey Araştırması 1986**”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, V/2, Ankara 1987, 1-44.

Sevin, Veli (1988a), “**Elazığ-Bingöl İleri Yüzey Araştırması 1987**”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, VI, Ankara 1988, 451-500.

Sevin, Veli (1988b), “**Elazığ Yöresi Erken Demir Çağı ve Muşkiler Sorunu**”, *Höyük*, 1, 51-64.

Sevin, Veli (1989), “**Urartulara Ait Dünyanın En Eski Karayolu**”, *Anadolu Araştırmaları*, XI, 47-56.

Sevin, Veli (1991a), “**The Early Iron Age In The Elazığ Region and The Problem of Mushkians**”, *Anatolian Studies*, XLI, 87-98.

Sevin, Veli (1991b), “**The Southwestward Expansion of Urartu: New Observations**”, *Anatolian Iron Ages II*, (Yayına Hazırlayanlar, A. Çilingiroğlu, D. H. French), Oxford 1991, 97-112.

Sevin, Veli (1999), **Yeni Assur Sanatı Mimarlık**, Ankara.

Sevin, Veli (2005a), “**Urartu Devleti**”, *Arkeoatlas*, 4, 62-94.

Sevin, Veli (2005b), “**Elazığ/Bahçecik Yazıtı ve Urartu Eyalet Sistemi Üzerine Düşünceler**”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15/2, 379-384.

Tarhan, M. Taner (1982), “**Urartu Devleti’nin “Kuruluş” Evresi ve Kurucu Krallardan “Lutupri=Lapturi” Hakkında Yeni Görüşler**”, *Anadolu Araştırmaları*, VIII, 69-114.

Tarhan, M. Taner (1985), “**Van Kalesi’nin ve Eski Van Şehrinin Tarihi Milli Park Projesi Üzerine Ön Çalışmalar**”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, II, (16-20 Nisan 1984-Ankara), 179-203.

Yıldırım, Recep (1994), “**Urartu’nun Batı Bölgesi**”, *XI. Türk Tarih Kongresi (5-9 Eylül 1990-Ankara)*, Kongreye Sunulan Bildiriler, I. Cilt, 287-293.

Zimansky, Paul (1990), “**Urartian Geography And Sargon’s Eighth Campaign**”, *Journal Near Eastern Studies*, XLIX/1, 1-21.

Nevros in Turks

Enver ARAS

Yrd. Doç. Dr., Fırat Üniversitesi Fen-Ed. Fak. Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü

Abstract: Nevros is a religious festival formed with the national, spiritual, philosophical, social and aesthetical thoughts of the Turks and having important tasks in the formation of the national culture. Nevros we face with in many of our legends and epics is one of the oldest Turkish bairams putting forth the relationships of the human, nature and God with respect to the religion ‘Sky God.’

As it is known, natural conditions change according to the seasons. Humans also try to adopt the changing natural conditions. Nevros means the beginning of a new year implying the revival of the nature.

It has been celebrated among various Turkish tribes having Moslem, Christian, Jewish, Sky-God and Shaman believes and living in a large geography extending to the North of Siberia, Anatolia and the Balkans from the depth of the Turkish History to the present. Thus, neither nevros is originating from religion nor is a cultural value belonging to other nations.

The new day, Nevros, which is lived depending on the creation legends of the Turks and taking some elements from the historical stages is the beginning of the year and used in the meaning of the re-alive of the nature and also is the cultural heritage of all Turkish World.

Nevros, achieving some mythological, legendary and religious features among Turks before Islam and including some religious applications after Islam, has been celebrated as a national bairam for ages.

Mustafa Kemak Atatürk considering Nevros as the national cement of the State of the Turkish Republic has made Nevros carnivals organized and joined himself, too

Key Words: Turkish World, Nevros, Turkish History, Bairam, Cultural Heritage.

Türklerde Nevruz

Özet: Nevruz, Türklerin millî, manevî, felsefî, sosyal, estetik düşünceleriyle şekillenen ve millî kültürün oluşmasında önemli görevler üstlenen bir bayramdır. Birçok destan ve efsanemizde de karşımıza çıkan Nevruz, ‘Gök Tanrı’ dini çerçevesinde insan, tabiat ve Tanrı münasebetlerini öne çıkaran en eski Türk bayramlarından biridir.

Bilindiği üzere tabiat şartları mevsimlere göre değişiklik gösterir. İnsanlar da değişen tabiat şartlarına uyum sağlamaya çalışır. İşte Nevruz, tabiatın yeniden dirilişini ifade eden yeni bir yılın başlangıcı demektir.

Türk tarihin derinliklerinden günümüze kadar Sibiryâ'nın kuzeyinden Anadolu'ya ve Balkanlara kadar geniş bir coğrafyada yaşayan Müslüman, Hıristiyan, Musevî, Göktanrı, Şaman inançlı çeşitli Türk boyları arasında kutlanmıştır. Dolayısıyla Nevruz, dinî kaynaklı olmadığı gibi başka milletlere ait bir kültür değeri de değildir.

Türkler yaratılış efsanelerine de bağlı olarak yaşatılan ve bünyesine tarihî tabakalardan birtakım unsurlar alan yeni gün, yılın başlangıcı ve tabiatın canlanması anlamında kullanılan Nevruz, bütün Türk dünyasının ortak kültür mirasıdır.

İslâmiyet'ten önce Türk boyları arasında birtakım mitolojik, efsanevî ve dinî özellikler kazandırılan, İslâmiyet'ten sonra da bazı dinî uygulamalar dâhil edilen Nevruz, eskiden beri millî bir bayram olarak kutlanagelmıştır.

Nevruz'u Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin millî harcı olarak değerlendiren Mustafa Kemal Atatürk de Nevruz şenlikleri tertip ettirmiş ve kendisi de katılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk Dünyası, Nevruz, Türk Tarihi, Bayram, Kültür Mirası.

INTRODUCTION

Both religious and national bairams, performs the important functions for saving culturel worths and arising national culturel identity of nations. So the Nevros is one of the bairams of Turks that are formed with the national, spiritual, philosophical, social and aesthetic ideas. The Nevros in Turks, is a bairam tradation that isn't relating to another nation either concept and limit and shows the greatness and richness of Turkish cultur sea.

The Nevros that meets the epics and myths that the Turkish culture tradition exposes, is really one of the oldest Turkish bairams putting forward the most important relations of the God and the human in the frame of religious “Sky God.”

The nature conditions giving aliveness to human life change according to seasons, months and years. Because of these changes, differant lively and dull existences also change. And humans work to continue their existences by conforming to these changes. The Nevros tradation were done by Turkishes as the beginning of the new year that express enlivening and revival again.

The creation Celebration in the front of “the ancestor craves” in the Turkish epics in the Turkish history are begun to be celebrated as the name of creating again, revival again from the Ergenakon. During the Budizm, the ceremonies done with the Budizm thoughts and believes aren't known when they were

formed and when they took the name of Nevros. It is possible to say that the Nevros was effected and changed from the religions like “Sky god, Zerdüştizm, Christinity and Islam both shape and concept and took the new culture elements.

As known, to now, several works were done about the Nevros bairam celebrated during the thousand annual Turkish history recently. Surely, we haven’t got the assertion about appearing or dealing with unknown subjects. But we will contribute to studies about the Nevros Bairam celebrated vigourly more or less from the old times among the Turkish tribes who live in the Turkish world.

THE NEVROS IN THE DICTIONARIES

As known, the Nevros is a persian language word. It is formed with the “nev” adjective which means new and the “ruz” word which means day. So it means the beginning of the new year, awakening of the nature, revival again. The sun enters from the fish sign to the Aries in the Nevros. The day and night are equaled on 21 and 22 March in the Gregorian calendar. The 21 March day meets to the 9 March day in the Rumi calendar.

The Nevros celebration tradition comes from the depth of the history. It is possible to meet information about the history of the Nevros in different Works. The Nevros is told with the twelve animal Turkish calendar in the Divanü Lügati’t Türk which was dealt with to teach the Turkish language to Arabs. The Nevros is told as the beginning of the new year in this work. Espically turks who live the tribe life, gave a name to every three month dividing a year to four parts before the Islam. So, the new day\ the Nevros is the name of the first of these months (Atalay, 1985, C. I: 345-347).

The Nevros is explained as an old position in the Turkish music, the bairam that is celebrated in the countryside, Nevruz-ı Sultani: The Nevros in the Celaleddin Rumi calendar, the day that meets to 9 March that is the beginning of the spring and the New Year to the old Pers and Celali calendar in the Rumi in the work of the Şemseddin Sami (Islam Encyclopedica, 1988, C. 9: 233-234; Tulum vd., 1991, C. 3: 989).

The Nevros word is expressed as the first day of the bairamand year that meets to 22 March day to the old Pers calendar and the bairam that is done going out countryside (Eren and so, 1988, C. 2: 1084).

In the Otoman Turkish- Turkish Encyclopaedica Dictionary, explanations like “ The Nevros word as new day that is day that the sun comes iin Aries, meets to Rumi 9 March. It is the new year to the Celali calendar and the beginning of the spring. It is one of the position of the old Turkish music and also “a Arabic basic lyrics tune that Urmiyeli Safiiyüddin wrote to his book is an example” were done (Devellioğlu 1970: 994).

In the some sources, the Nevros is told as the day that is celebrated the old Turks and Persians together. Today It is celebrated as a great bairam from the Ramadan and Muslim Festival of Scrifice Bairam. It is possible to find informations about the concept and and shape of the Nevros and the importance of the Nevros that passed to Arabs as Nevros. Pakalın 1983: 686-688).

In the Azerbaijan Literature Dictionary, The Nevros is determined like one of the old tradations of Azerbaijan Turks and abundance, plentiful and the beginning of the new year that meets to 21 March to the Gregorian calendar (Hacıyeva vd. 1995: 164).

The Nevros is determined as Nowrus in the Explanation Dictionary of the Azerbaijan Language. And here an explanation was done as the first day that the spring came and meets to 22 March (Explanation Dictionary of the Azerbaijan Language 1983, C. 3: 422).

The Nevros word is written like Novros in some dictionaries. Here, a meaning like the new city bairam that meets to 22 March and the beginning of the spring is given to the Nevros (Ereb ve Persia Words Dictionary, 1985: 484).

As understood from the sources and dictionaries that we give above, the Nevros is 21 March day to the Gregorian calendar, the day thatmeets to Rumi 9 March, tha day that the sun come in Aries, tha bairam that is celebrated going out the countryside, the first day that the spring come in, the beginning of the spring, the beginning of the new year, the new year bairam, the new day, the new year, abundance, plentiful and happyness.

THE HISTORY OF NEVROS

It is known that differant rumuors were done about the Nevros that the nevros appeared firstly by who, where, when, how. It isn't determined that the new year ceremonies that were done every year were done by Turks under which name in the old periods. Since the oldest periods, It is rumoured that Turks fired and hammered iron on the anvil and that the Turk Khan said something to that great fire.

During the the new year ceremonies, we know the believes about that the flame colour that is sky colour is a sign of that plentiful, abundance and cheapness will be in that year; that Its colour is red is a sign of that the war will be; Its colour is black is a sign of that the Khan will be died (Turan 1941: 44-45).

In the many Chinese sources , It is written that the Hun did the differant spring ceremonies on 21 March that is known the new year in tha twelve animal calendar from the B. C.; Turks named this “the new year” (Genç 1995: 15-23); Uygur celebrated samely as a bairam(İltebir 1996; 209-220; Genç 1995: 15-23); Gökturks did differant ceremonies in the place of that was in the Ergenekon epic in Ötüken (Yuvalı 1995: 53-61).

The History begins with the ancestor of Turks, Sümer; and also literature and heroism begins with Gilgamiş epic that is basic of purity, spiritual clearness, friendship and immortality. At this frame, the beginning of the new year ceremonies begins before 7000 year from the Gilgamiş period. So, to this thought, the Nevros that is inheritance from the Sümer ancestors and means of plentiful, abundance and richness, is 12 thousand years old (Elibeyzade 1996: 147-154).

In the Oğuz Khan epic, trees that was become green with the born of Oğuz; flowers that opened; a new life that begun and so a great ceremony that was done; the name of Oğuz day was given to this day, were known (Golkarian 1995: 127-133).

The day that is equated day-night was accepted the beginning of the spring and new year in the Mezopotamya and Babil. It is known that the new year ceremonies known as Zakmu/Zakmuku were celebrated since 2400 B.C. Even there are some ideas about that the beginning of these ceremonies was 4000 B.C. (Gözaydın 1996: 155-160).

There are some sources about that Zoroastrizm is the oldest religion that said in the world that the origin of the Nevros was 4 year B.C and the founder of this religion Zoroastr celebrated the Nevros as a bairam that day-night was equated in the spring (Karatayev 1995: 229-232; Kemalov 1996:255-259).

There are sources about that the Nevros has been celebrated as the name of 'yenpi kün/new day', farmer day and farmer bairam in Turan country since 6 thousand year (Nazar 1996: 299-301), and also there some archeological searches that show that the Nevros has got a 7000 yearly history that means new day, revival, liveness, spring and that these relations between nature and humans appear (Askarov 1995:237-243).

The pots and pans that are found during the archeological studies that is done in Central Asia and different pictures, the pictures on the glass that were made with bone that were found in Nisa region of Turkmenistan, that show the Nevros ceremonies to Turks, are shown that the Nevros bairam has been celebrated since the old times (Rahman 1995: 221-227).

In the Persian mythology, It is expressed that 21 March day was declared as bairam by Keyumers who was legendary ruler of Persia. Cemşid who was accepted as a sign of magnificence, wanted to be celebrated 21 March day that Cemşid ascended the throne as worship and gratitude (Firdevsi 1967:38, 432) ve bayram olarak kabul eder (Heyet 1995: 119-124).

To one of the legends that the reason of celebrating Nevros as a bairam, related to the day that Cemşid ascended the throne, firstly Cemşid got on the car that was done for Cemşid. Genies and giants take to Cemşid with his car on the sky from the Dumbavend mountain to Vavillan. After this event, people accept this day as bairam. According to the rumour, Cemşid who loves travelling, goes

to Azerbeycan. He is sat the throne by people carring their shoulders. At that moment, the light of the sun falls on Cemşid wearen the crown and it reflects. People seen this, are happy and declare this day as a bairam (Maksetof 1996: 269-273).

Arabs gave the name "Birinci itidaliyûn" that means equaled day and night to the Nevros that passed as the 'Neyruz/Nayruz to the Arab world from Persia after the Sasanids were destroyed by Muslims (Çay 1991: 21-23).

Some sources put forward that Zerdüştizm was God religion. In this religion, fire was a basic of worshiping but in Turks fire was accepted as a means of destroying badness, cleaning from badness (Günay vd. 1998: 55-56). It can be thought that the differant practices about the new year, passed from the Sky God belief system to the Zerdüştizm. Finally, Elibeyzade expresses that the Sky God belief system was before the Zerdüştizm; Persians made the Sky God belief system that related to the Turks as Zerdüştizm; there isn't any information in the Persian sources about Nevros in the registrations in B. C. (Elibeyzade 1996:147-154).

It is known that there are some ideas which defended that the Nevros whose basic origin is Turan, was begun to celebrate as water, fire, earth and weather of the basic of the Nevros before 5000 year (Muratoğlu 1996: 281-292).

Even if it was celebrated under the differant names during the history, really the Nevros ceremonies can be said that went to the skygog belief system, to the period that the creating of Ay-Atam and Ayva who we met in the lğend that creating of ay-atam from mud who was accepted the first ancstor of espicially Turks in the Turk Creating Epic (İnan 2000:21; Ögel 2003:485-486).

Ay atam was created finally of falling of the sun ligts during the nine months on the mud that the rain water collected in front of the crave in the Kradağcı mountain. After forty year, Ayva also was created samely. And also Ebubekir bin Abdullah bin Aybekü'd Devdarî, determined this event. So, it told that Turks did differant ceremonies in front of yhis crave every year that wedding Ay atam with Ayva and meeting the appearing event to 21 March (İnan 2000: 21; Ögel 2003: 485-486); Çay 1991: 27).

According to us, the Nevros that he past of the history is gone to day that adem and Havva met and formed with the aesthetic, philosophical, spiritual, economy, social and mythologic thoughts (Muratoğlu (1996: 281-292), is the oldest national bairam of Turks. There some rumours about nevros among Turks. The most important rumour is the legend that creating of ay-atam and ayva with mud who are first ancestors of Turks on 21 March that is related to the nature culture and cretaing of Turks. Second legend is exit day from Ergenekon that Turks accepted revival day, reaching to spring and the new year. For this, the nevros is celebrated as yhe oldest legendary and national bairam

among the all Turk tribes in the geographies that the Turk culture is lived with different ceremonies today.

THE PLACES THAT THE NEVROS IS CELEBRATED

Since XV. century, Islam Historian Kalkaşandi has written that the nevros has been celebrated by Muslims who lived in Egypt, Syria and Filistin, has been celebrated in different shapes by Christians since XV. century. As in Greece, religions that appeared in other places of the world in Asia, Africa, Europe and Middle East, accepted 21 March day as a day that refreshed of life again. So this day is celebrated as a bairam. Cut, Firstly there are serious assertions about that nevros is celebrated in Turk geographies especially in Azerbaijan. According to some sources, before the Islam, it is a international bairam that was celebrated by many nations (Kuzgun 1995: 105-109).

From the Turk creating epics, even from unknown periods of history, the nevros that is accepted as a special day among all Turks, today means an exit from Ergenekon, usually revival again, borning again and refreshing nature for North Old Turks. nevros is celebrated as a bairam in Turkey, North and South Azerbaijan (Heyet 1995: 119-124; Golkarian 1995: 127-133; İdrisî 1995: 135-145), Kazakistan (İbrayev 1996: 189-193; Kazbekov 1993: 1-25), Kırgızistan (Oğuz 1996: 303-308; Akçora 1999: 31-33), Uzbekistan (Kabul 1996: 221-229; Koraboyev 1993: 45-59), Turkmenistan (Durduyeva 1996: 139-146; Annakılıçev 1996:101-106), Başkurtistan (Suleyman 1995: 181-188), Çuvaşistan (Güngör 1996: 161-166), Kırım and Balkanlar (Aksoy 2004: 27-48). And also, it is known that the nevros is celebrated in Afganistan, Dağıstan, East Turkistan, South Azerbaijan, East Europe, Makedonya ve South Sibirya.

There are different similarities about bairam that is celebrated as the beginning of the new year in March between practises that are done among the American Kızılderili tribes and Şaman Turk tribes like Altay, Hakas, Saka, Şor and Tuva. In the two communities, the basic subject about the refreshing nature. So this is a sign that these communities are relative. Finally, gene studies that have been done recently, put forward this relativeness (Arslan 1995: 251-270).

The nevros is expressed in Azerbaijan Turkish 'novruz'; Kazak Turkish 'navruz'; Kırgız Turkish 'noruz'; Uzbek Turkish 'nevroz'; Turkmen Turkish 'novruz'; Başkurt Turkish 'nauruz'; Tatar Turkish 'nevruz'; Uygur Turkish 'noruz' (Ercilasun vd. 1991, C. I: 648-649). Today nevros is celebrated by tribes like Altay, Başkurt, Gagauz, Gaşgayi, Hakas, İdil-Ural, Kama Ural Çuvaşları, Karaçay-Malkar, Kazan, Karakalpak, Kumuk, Nogay, Saha, Saka, Salar, Şor, Tatar, Tuva, Turkmen, Uygur, Yakut. And also it is celebrated by Balkan Turks. In Anatolia it is lived among especially Azerî, Turkmen and Yörük. We dealt with only today nevros ceremonies in Turks Republics in our study.

The Nevros Ceremonies in Azer Turks

Azeri Turks call the nevros bairam as Noruz, Narvız, navrız'. Azerbaijan Republic State that was established on 28 May 1918 and occupied by XI. Kızılordu on 27 April 1920, celebrated nevros as a legal bairam and it is presented with the name of Ergenekon bairam and Liberation bairam (Resulzade 1954: 5-7).

According to mythology, Cemşid who travelled all over the world, comes to Azerbaijan and loves here. He wears his clothes with jewel establishing the throne on the high hill. He sits on the throne with his crown. Cemşid's crown that shines under the sun light and his throne, dazzled public's eyes and they enjoy. Azerbaijan Turks interpret favourably this day and be happy and name this day 'Nevruz/new day' (Resulzade 1954: 5-7; Heyet 1995: 119-124). In the similar legend, Cem is grandchild of Saint. Adem (Güzel 1995: 95-104; Tutar 2004: 18-26). and it is expressed that Azerbaijan Turks gave the 'şid' title that means light in Pehlevi [Local language] (Firdevsi 1967: 431-432).

In the period of Safevi Türkmens, Cemşid replaces Saint. Ali under the influence of Şiilik. But in Azerbaijan, Nevroz bairam usually related to Ergenekon legend that happened on 21 March than Cemşid legend and Safevi tradition. So New day is celebrated as liberation bairam. However we see that the nevros's meaning as transition to spring from winter, the beginning of the new day, refreshing of nature are emphasized (Resulzade 1954: 5-7).

In Azerbaijan, between 20 February- 20 March that the nature begins refreshing and turning green is known as Bairam month. The last month of winter called "Boz Month", finishes last Wednesday namely Axır Wednesday of year. (Ahundov 1978: 434). In Iğdır and its environment, "Bairam month and Bairam month" are used to express 15-20 daily time piece before nevros.

In Azerbaijan in bairam month, everybody begins to prepare the gifts that will be given to friends and acquaintance. Every family cleans the house, washes pots and pans, knives and forks; does painting. Carpet, quilt and mattress are ventilated.

In Azerbaijan, in the nevros bairam, everybody renewed their furnitures with their possibilities and new dresses are taken to children. During bairam that continues 3 days, everybody visits each other in houses and exchanges bairam greetings. Before nevros, the most important day is Axır Wednesday namely last Wednesday. This day is called "ilin axir only day". The other Wednesday days in the bairam month are called "üskü" (Resulzade 1954: 5-7).

Before bairam, every Wednesday day of the four weeks, 'tonqal/ tonqar' fires are burned at the wide arena and court of the houses (Resulzade 1954: 5-7; Azərbaycan Soviét Ensiklopediyası 1983: 284). Small children are embraced and jumped from above the fire. Young and older, everybody intends and says words

such as “Ağrılığım, uğurluğum, ağrım, acım, azarım, bazarım tökül (Efendiyev 1985: 9) veya;

Ağrım, uğrum tökülsün,
Oda düşüp kül olsun.
Yansın alov saçılısın,
Menim baxtım açılısın (Ahundov 1978: 27).

And jumps from above this fire 7 time. Espically, youngs, childs tie ball from maken cloth... to a wire. On this wire, they pour kerosene or diesel oil and burn it. So they fling it like sky cartridge (Ahundov 1978: 434

On tuesday before Axır Wednesday, they go to graveyard. In that year, it is get without effort grave stone of deads. Everbody cleans grave of relative. This practice is called “gebir üstü”. Men who go to graveyard, read Holy Koran and prayers and then go back. Women go to grave yard with food, cake... that they prepare in their houses. Everbody read Holy Qur’an and prayers and Muslim preacher read, too. After that, food is delivered to poors. After a few clocks, they leave grave yard. So, gebir üstü practice finihes. There are erice, rice with meat, boiled and pounded wheat, roasting, food and wednesday fruit that arises at least 7 fruit or other name ‘yeddilevin’. And also onion cover red eggs that are cooked in cauldron with water in the straw are prepared. Semeni is a special food of the nevros. It is met among all the Turk tribes. This food is scattered on the table cloth before 10-15 day and a cloth is covered on it. And then wheat is turned green scattering water certain intervals. After it give young shoot, it is beat and boiled. So it is cooked like this (Ahundov 1978: 434).

A practice that is done on Axır Wednesday evening, is a throwing ring to water game that is done among girls. A basin is brung to the middle of the room that girls are collected. Girls throw their rings to water. One of the girls put out the ring saying bayat. Bayat is related to person who owns ring and it is explained her. Youngs and girls go to water source before rising the sun on Axır Wednesday. They wash their hands and faces. Espically girls intend to marry, jump into the water from bove by tieing rope to their thumbs and then they jump to water cutting rope from their thumbs. So, They believe to marry (Ahundov 1978: 434).

Chimney chimney is called to the day before the nevros. Espically, in this day, persons of every family correct not to use bad words. Because, the doors of the neighbourhoods and relatives are listened by intending. It is called “qapı pusma”. Espically, in this night, talking bad and behaving bada are accepted fault. Because, the first word that is heart from the doors is explained in one’s favour or opposition. Eggs that are painted differant colours and cooked in water are delivered to children as bairam gifts. And also, apple, sugar and

orange are given to children. But egg is the most important gift. In the night of the chimney chimney day, throwing shawl tradition. Children, young and fiancée hang down from the chimney of their relatives and neighbourhoods saddlebag or scarf that they tie to a long rope. The host tie a suitable gift to the shawl to please them (Ahundov 1978: 434-436).

All families collect at the food table of yeddilevin in their house happily in the chimney chimney night in Azerbaijan namely night that is related 21 March to 20 March. They wait the clock of the beginning of the new year and finishing of the old year. 'tahvil [tefil] nae is given to this clock. At this clock, head of the family reads the nevros prayer. And then yeddilevin is delivered to persons of the family (Resulzade 1954: 5-7).

According to an understanding, this midnight one's daily bread is delivered. It is believed that diseases and badness will be destroyed; beauties and abundances will be come and also luckies will be opened in this night. Different gifts and at least fruit are delivered among the persons of family in the 20 March night. The head of family does this work. The portions of the married girls are separated. If there is a baby, baby's portion is given to mother.

During bairam, men and women visit and Exchange the bairam greetings each other. And also big persons are visited, their hands are kissed and their prayers are taken. Different gifts are sent to the married and fiancée girls.

The similarity practices are done in Iğdır and Its environment. Only, In Iğdır and its environment, 'qebir üstü' is done on Tuesday or Thursday before bairam. And This day is called Dead bairam. 'qapı puma' tradition is called here as the name of 'qulaq asmaq'. In Iğdır, the day before nevros is called chimney chimney. In Iğdır and its environment, eggs aren't painted with different colours. Only, It is painted to cooked with onion cover and straw and it is given to children who wonder in this chimney chimney day and night as 'bayramçalık' namely bairam gift. Shortly, Azerbaijan Turks work to live and save their traditions, so they celebrate the nevros loading different religious and national meanings.

The Nevros Ceremonies in Kazak Turks

The nevros is celebrated as 'Kün bairam, Halk bairam, New year, first day of the year, Ulıstın Ulı Küni/great day of nation'' among the Kazak Turks every year. But when Arabs occupied Kazakistan in VII-VIII. century; Arabs work to prevent to celebrating of the Nevrost to destroy old traditions of Kazak Turks. When they fail, they change their tactics. So, they work to load to the nevros Islami elements such meanings like that nevros is a food that is given to Saint. Muhammed on 22 March (Kazbekov 1993: 1-25; Akçora 1999: 39-48). So, sometimes it was celebrated as a religious bairam and it comes until today.

In Kazakhstan, the nevros is believed as a day that planets come to the begining points, day and night are equeled, animates increase, people reach to the abundance and happyness cover the earth's surface. nevros word appeared uniting with 'now' that means new and 'ruz' that means day in Persian. It is pronounced as 'Navrız' in Kazak Turkish. And also it is used as new year, Ulis Künü/nation day ve Kazak national food 'köje' (Kazbekov 1993: 3-4).

Many legends are told about nevros among Kazaks. The origin of the legends reach to Saka and Hun Turks. The borning of the sun is met going to the high hill on the morning ofthe nevros night that related 21 March to 22 March. Women bend and salute saying "How are you Sun mother". This believeness comes from Hun who worship to moon in night, sun in day. According to a legend, Hızır/Kızır wonders in steppes in 21 March night that unites Hıdırellez with nevros. Hızır is seen as a older with white beard who delivers cure, property and state to people. Hızır ancestor is sign of goodness, beauties and first lights of sun. His look melts ice and stone. For this, Nation day is accepted as a holy day by Kazak Turks (İbrayev 1996: 189-193; Kazbekov 1993: 7-8).

There are differant believes about sun among Kazak Turks. Example, it is believed that if the sun arises red as fire, it is a sign that there will be war, dead massacre and disaster in that year. If it arises yellow, it is a sign taht there will be fires and deserts. If it arise in a pale colour, it is a sign that there will be rains; if it arise as spreading lights, it a sign that there will be abundance in that year. Today, if it rain sor snows, it is explained as that "it is light and future year will be a good year" and it is pleased. In nevros month, snow is whiter and and softest tahn snow in other months. So it is called 'akşa kar'(Kazbekov 1993: 9-19).

Kazak Turks believe that when the sun sinks, sleeping is a disrespectfulness to the God İnir/Ay; and looking to Moon for a long time and sleeping in the moon light isn't good. (İbrayev 1996: 189-193). In İğdır and its environment, there are similar believes and times that sun sin kare called 'şer vaxdı, şer qarışır, şer qarışan vaxt.' At this time, it is believed that sleeping isn't good. In İğdır when one looks to moon for a long time, it is believed taht moon will pull that person, take person to and also sleeping in the moon light will cause differant diseases.

Before the nevros ceremonies begin in Kazak Turks; houses are cleaned, everybody wears beautiful dresses. Everybody visits each other and espically they visit older people and take their prayers. Young girls prepare a meat food in the name of 'uykıaşar' for young boys. Boys give mirror as a sign of youth and purity; comb as a sign of beauty; parfum as a sign of flower and brightness. Young boys frighten animals at 3 o'clock binding puppet of the new year to ox and then play drum and wake up people. Sometimes, they are collected at the

water source downing to break, canals are cleaned, different trees, flowers are sewed. And also, sullens are reconciled, people got divorced are united, orphans are married and poor people are helped.

The fire is burned and people jumped from it to come in to the new year and escape from badness and diseases of old year. Games are played. In the Nation day, at least 7 food namely 'Nevruz-köje' that is maken of onion, carrot, rice, wheat, cheese, salty meat, corn and head of sheep is prepared and eaten. And then it is delivered to the neighbourhoods. (Kazbekov 1993: 8-12; Akçora 1999: 45). There are 7 sort of food that are maken of milk, meat, grean and fruit at the dining table, anda ter eating prayers are done. Meat food means farewell with winter, milk food means reaching to summer food and plentiful food means that there isn't hunger during the winter (Kazbekov 1993: 10-11).

On the Nation Day, pomegranete basin is established, fire is burned and blood of the ox is spreaded foreheads of the children. So it is believed that the badness is prevented. And then the meat of the victim is put in the pomegranete basin. pomegranete basin has got a special meaning. And food is cooked here, is eaten by people who are collected on the big hill. pomegranete basin is accepted as holy. According to a legend, the olders of the public want to be maken big copper basin to correct the unite of Saka people. Firstly they don't find copper so, coppers are collected from the arrows of the Saka soldiers. And the a big basin is maken and food is cooked here and is delivered to people (Kazbekov 1993: 13). So, by means of this food, unite and friendship are obtained and consolidated.

The Nevros Ceremonies in Kirgiz Turks

It is known that Kirgiz Turks have been celebrated nevros as a bairam for 2000 years. It is celebrated as new year namely canı cıl, 21th day of the Calgan Kuran by name of Kirgiz public calendar (Oğuz 1996: 303-308).

Different rumours are told about the origin of the nevros in Kirgiz. According to one of the rumours, İshak father's son Türk gets married with Calayan's daughter, nevros. Nature begins to turn green in their wedding. This day is accepted as holy and every year, it is celebrated as a bairam (Oğuz 1996: 303-308).

Different rumours are told about appearing of the sümölök food among Kirgiz Turks. According to one of the rumours, Kirgiz population live a famine in the old period. Many people die. Public is collected and they decide to make food with materials in their hands. Everybody puts wheat, flour, oil... etc. In the basin. Water is added to the basin and it is put on the fire. At that moment, widow comes with nine children and cries, because she has got nothing to put to the basin. She prays throwing a small stone that she cleans to the basin to soothe her children. Basin begins to boil. And children sleep. After a time, a beautiful

smell begins to spread from the basin. The ingredients in basin becomes a good food. Kırgız public escapes to be broken eating this food. Kırgız accepts this day and food as holy and call it 'el sümölök'. They live in the abundance in that year and begin to make holy food of the new year, 'sümölök' (Oğuz 1996: 303-308).

Today, Uzbekian Turks call nevros 'sümelek', but Kırgızian Turks call their food 'sümölök.' Sümölök is made with the wheat that is spread on the cloth, covering on it, turning green with watering in certain intervals and boiling before 10-15 day from bairam.

In Kırgızistan, nevros ceremonies are begun a few weeks ago. Everybody cleans house and environment and wears bairam clothes. Older people are visited, poors are helped. The fires are burned and jumped from it to that new year becomes good. Trees are pruned and differant games are played. 7 sort of food is cooked in the 7 basins and eaten (Akçora 1999: 31-32).

Kırgız girls decorate ox cars with green grasses and branches of the plum tree to determine that spring and work time come as a sign. They decorate ox cars with plum tree branches and green grasses. And then, they begin to drive oxes in the field. An old person plants wheat in the field. In the nevros evening, fire is burned and old young jumps from it, intends for healty and they believe that their souls are cleaned (Güzel 1996: 167-181).

The Nevros Ceremonies in Uzbekian Turks

NeVros is a public bairam that is celebrated as the meaning of comning spring, equeling day-night and beginning of field Works. nevros has been celebrated by Turks for along time. It is put forward taht its origin is about nature not the religious. So ceremonies are worked to continue. In Uzbekistan, in spite of that nevros bairam meets some forbids, difficults and handicups, espicially, in the houses ceremonies are continued secretly (Koraboyev 1993: 45-59; Akçora 1999: 34).

In Uzbekistan, NeVros is celebrated as a bairam sincw 21 Maech in 1991. In these ceremonies, differant tradations are showed. Some ceremonies are done under the names of 'Sayil, Halk Sayili ve Sayil Eglenceleri' during the nevros. In the ceremony spaces, craftsman, poets join to these ceremonies and games and competitions are organized. Today, poors are helped and sullens are reconciled. Firstly, famous food, Sümelek is done. Sümölök is maken wheat that is spreading on the cloth, covering on it, turning green with watering in certain intervals and boiling before 10-15 day from bairam (Kabul 1996: 221-229; (Koraboyev 1993: 47; Akçora 1999: 35).

The similar dessert with Sümelek was maken until 15-20 years in Iğdır. Only, in Iğdır and its environment this food is called Semeni.

In the some places of Uzbekistan, nevros ceremonies begin on nevros day and ir continues for a week. Nevros bairam is celebrated in the nature places with full of nature beauties for that it is a beauty, nature and work bairam. Before the nevros, houses and streets are cleaned and decorated. In the evening relatives, father and father are visited. Sullens are reconciled and poors are helped. There are musicians, ferris Wheel and pedlars in the places that nevros is celebrated. There are games, horse competitions... etc. In the spaces. In the first day of nevros, people wonder tent tent and celebrates their bairams. During these visits, guests are offered rice as a food. And also, tables are supplied with foods like yelpiz, mavi piyaz, otlu börek, patır, dolma, nane, yeşil soğan, kaktı/salata, güç aşısı, un aşısı, meyve şerbeti'...etc. 'sümelek/sümalak' is put in the middle of the table (Kabul 1996: 221-229; Koraboyev 1993:46-47; Akçora 1999: 5-36, 50-52).

Among Uzbekian Turks, nevros ceremonies are usually done in the four stages. At the first stage, nevros places are cleaned and decorated with flags. Cars that are decorated with roses wonder environment. At the first stage, the beginning of the bairam is declared with music instruments like kerney and sürney. In the second car, symbolic heroins called Baharhanım, Nevruzbaba / Çiftçibaba, Mameyer Pahtaay, Hasılcan greet people. In the third car, older people, youngers, men and women craftsman, representatives of public, do official passage. In the small places, bairam passages are done without means (Koraboyev 1993: 53).

In the some places of Uzbekistan, when the sun arises, cars with flowers, flags, local places, streets are wondered and declaration is done with kerney and sürney. According to the facility of the place, among some Uzbek, 'Urgut nevros ceremonies are taken pains to be done in the nature. Thousans people are collected in Tophane mountain before the sun arises and watch arising of the sun in these ceremonies. Youngers and children give flowers that they pick from the mountains to the older people as gifts (Akçora 1999: 36-37).

At the second stage of bairam, in the open stage decorated with flowers, a throne is established for Baharhanım. Here, president of Bairam Celebrating Comitee does the talking of the opening and invites Baharhanım. Baharhanım iwears the spring crown. Baharhanım does a talking, tells her wantings, put the names of the children who were born new and congratulates new brides and bridegrooms. Baharhanım invites Nevruzbaba and Mameyer to the podium. They congratulate everybody's bairam. Talkings about frienship, nature..etc.are done. Balloons and pigeons are flied. poems, songs are said and jokes are told. Exhibitions of job crafts' like cooker and baker are opened. Saplings are planted. At the four stage, in the competitions, gists are given to the people gained. After the ceremony, president of Bairam Celebrating Comitee finih the ceremony giving information about activities in spite of there

are Baharhanım, Nevruzbaba / Çiftçibaba, Hasılcan and juror (Koraboyev 1993: 54-59).

The Nevros Ceremonies in Turkmen Turks

Searching that are done in Turkmenistan show that nevros was celebrated by the name of Hormoz. B. C. According a rumour, Suleyman prophet married with daughter of ruler of Seydun city. He does statue of father of daughter with the wanting of Cerrada. No-muslims begin to worship to this statue. Suleyman prophet gives his ring that is written on ism-i azam to his other wife Emine. A gaint goes into his shape and takes his ring and becomes ruler. Suleyman's vizier, Asif doubts from this state and while he prays, when he says name of God, ring drops from giant's finger and falls in water. Fish swallows ring, Suleyman prophet hunts this fish and reaches his ring. So, nevros begins to be celebrated from that day (Aşirov 1996: 107-110).

In Turkmenistan, spring season begins with nevros. In Turkmenistan, fires are burned, houses are cleaned, paintings are done in the Wednesday night before a week to nevros. People wears new dresses, visits each other and they give rose water to the guests. In every houses, nevros food 'semen/semene/semeni' is cooked. It is delivered to the neighbourhoods. While 'semene/semeni' that is spreading on the cloth, covering on it, turning green with watering in certain intervals and boiling in the big basins, is being cooked, girls and women say songs and poems as 'moncukattı/boncukattı/ sövziman salmak'. Similar poems to them are said in Azerbeycan and Iğdır. Example, each example given below, first of sections is in Turkmenistan, second is in Azerbeycan, third is in Iğdır are said:

Kaynadırlar semeni,
Torbaya dürtük temeni
Bildim ayrılıq imiş,
Bütün derdin [yamanı]
(Durduyeva 1996: 139-146; Aşirov 1996: 107-110).

Semeni, saxla meni,
İlde göyerderem seni,
Semeni sazana gelmişem,
Uzana uzana gelmişem (Mirze 1989: 13).

Semeni, al semeni,
Yazda yada sal meni,
Semeni saxla meni,
Her il göğerdim seni (From our archives).

In Turkmenistan, there are food like 'semeni, noybalı erişte, bulamaş' in the dining tables of the nevros that is declared as official bairam. They decorate the tables. In the nevros bairam, different games are played, songs are said. Horse and chess competitions are done. Cock fights are done and it is celebrated happily. People visits each other. Congratulations messages are sent and it is in the press widely (Durduyeva 1996: 139-146; Aşirov 1996: 107-110).

In Turkmenistan, different rumours are told about 'semeni'. Today, one of the rumours is like this: In the old times, A beautiful girl named Bibican sees Han who loves in her while she cooks semeni. Bibican intends from God Han not to see her. Her prayer is accepted. She goes into the opening ground and she isn't seen. Semeni basin becomes stone. Finally, here is called Bulamaklı Graveyard. And also, near it, there is a Kız Bibican Graveyard. Türkmens visit these graveyards every year in the nevros bairam (Durduyeva 1996: 139-146).

Almost as in among all the Turkish tribes, among the Turkmans, plants like wheat barley, sesame are turn green before 10-15 day from Nevros. But, which plant is turn green firstly, it is believed which that product will be plenty in that year. So, this product is planted in that year.

Nevros that is celebrated by Government officially, is a sign of new year and new period in Turkmenistan. Turkmans lived their traditions from their ancestors with this bairam. Nevros is hope of plentiful, abundance and beginning of the spring.

DIFFERENT RUMOURS ABOUT NEVROS

It is known that Turkish Culture is become source to the biggest civilizations and took different culture elements during history. Nevros beginning that is related to the rich Turkish traditions, Turkish history 5000 years, Ergenekon that is reached melting iron mountains that binding Turkish nation to each other, Turk creating epics and legends is celebrated with the different names.

In the periods before the Islam, Nevros that is celebrated as a ceremony of nature, revival, turning green, refreshing and accepted first day of the Turk calendar is not only love, abundance, plentiful, art, friendship, beauty, but also tradition, culture and exit to history again, shortly it is historical memory bairam.

Before Islam, Nevros-nature-season ceremonies that are told in the Sky God belief, are lived with the religious bairam traditions. They are stirred and they put their places to the Turk bairam ceremonies there are nevros ceremony and believes.

Turks carried applications in the nature-season bairams that live happiness of the new life and new year before Islam, to the celebrations in religious

bairams. Even Nevros culture, nevros ceremonies, Nevros applications cause appearing of rumours and religious believes.

One of these rumours about nevros celebrations, is appeared in Turkmenistan. According to this rumour, When Suleyman lose his ring, he lose his rule. After 40 day, his ring is found and given him. And he become ruler again. They come to celebrate him. At that time, birds are collected at the head of Suleyman. Persian who see this, say 'Nevruz amed' yani 'new day came', and they called this day "Nevros". Saint. Suleyman orders wind to wonder him. While wind shows around, a swallow says "My ruler, change your way, or you will crush my eggs." Saint. Suleyman changes his way and goes to ground, Swallow scatters water his way. So, ware is scattered in Nevros (Maksetof 1996: 269-273; Kabul 1996: 221-229).

Before Islam, there aren't seen Nevros ceremonies among Arabs. Espicially, it is thought that some Islamic elements pass to the nevros tradation. Perhaps, firstly, in the Persia geography it was seen in Islam identity and according to this, new some rumours appeared (Çay 1991: 21-23; Akçora 1999: 22-23). Today, some religious rumours are lived in many places espicially in Iğdır and its environment in Anatolia.

Today in the oral tradation in Iğdır, we see that differant applications about 12 animal Turk calendar are lived. Example, every new year that begin with this day nevros are called with an animal. Every year that begins with 21 March, takes name of the animal that it related to. This animal determines faith of that year. Similar applications that we meet in the 12 Animal Turk calendar and are lived in Iğdır are met. Finally, It is believed that Nevros is thebeginning of the new year, the midnight of the new year, all the alive-lifeless creatures worship to God. And also, believes that are about creating of Saint. Adem, escaping of Saint. Yunus prophet from fish stomach; borning of Saint. Ali and marrying with Saint. Fatma and he is caliph are lived.

Before Islam, nevros was accepted as national bairam of Turks giving some historical, religiousand legendary among Turk tribes and also it was celebrated as the meaning of spring bairam, revival exit from Ergenekon, new day, Sultan nevros. As It is understood from above rumour, After Islam, some religious applications were added. So, Celebrating nevros in every position, is wanted to bind to some reasons. And also, some rumours appeared binding nevros bairam to religious reasons.

Example, There are rumours as that Saint. İbrahim cut the idols (Güngör 1995:31-36), Saint. Prophet appointed Saint. Ali as an agent in this day (Aytaç 1995: 111-118; Hüseyin 1995: 315-321); Saint. Muhammed was given prophethood in this day and Saint. İbrahim prophet who was throwed in fire in Urfa, escaped in this day at the beginnings of the basics that nevros is celebrated. This day is a day of the beginning of time, day that world begins to

turn firstly, angels that are created, first day that world is created (Kabul 1996: 221-229; Maksetof 1996: 269-273).

And also, there are rumours as that Saint. Ali was chosen as caliph, Saint. Ali was got married to Saint. Fatma, Saint. Ali was born, Saint. Yunus went from the fish that swallowed himself, Saint. Musa passed to Kızıldeniz with army, Saint. Yusuf was escaped, Saint. Nuh sat to the hill of the Ağrı mountain during the flood, after the flood he went to the ground in Iğdır plain in Sürmeli hole, Saint. Havva's repentance who escaped to Ciddeand was threw in Seylan-Serendib island to eat forbidden fruit in Heaven, was accepted, Saint. Adem was created, Mud that Saint. Adem was created was kneaded, creating of the world was completed in Nevros day among the Turk tribes (Çay 1991: 21-23; Onk 1972: 120-121). Most of the rumours were lived in Anatolia especially in Iğdır and its environment.

The origin of the Nevros ceremonies is related to the creating that happened at the end of the events in the legend of Turks that showed similarity with the being created of Saint. Adem. As Chinese sources determined, it was continued and some of these traditions have come until today.

In the light of the information that are told above, during the History, Nevros that is loaded some religious elements, can be said a national bairam that are celebrated among all the Turk tribes. Really, it is appeared that nevros isn't related to either Zerdüş region or Islam History. Because the origin of the Nevros reaches until creating epics of Turks firstly. It is known that Shamanist belief has affected the basic of the old Turkish thought system. During the Shaman ceremonies, being seen applications like jumping from the fire in the nevros ceremonies, show this clearly. Old applications are understood that passed to the fire worshipping by Persians.

NEVROS KAWA LEGEND

Nevros bairam is related to İsfahanlı Demirci Kava mythology among Turk tribes with Muslim, Christian, Jew and Şaman belief and it is known that there are environments who work to change nevros to a beginning of rebellion.

In some sources, this word that is written as 'Dahhak', is written as 'Azidahaka' [yılan, ejderha], in Zerdüş's book Avesta and as 'Azdahag' in Persian sources. Some environments work to accept Nevros as the year of the killing of Dahhak that is determined as Arab king in Persian sources (Tutar 2004: 18-26).

According to the legend in Firdevs Şehname, Arab Dahhak[Dahhak-ı Tâzi, Arap Dahhak] (Firdevsi 1967: 425-426), sits to the throne of the Persian and Turan tribes after Cemşid. Two snakes that are nourished with human brain, appear on Dahhak's shoulders who continues one year rule. Dahhak becomes comfortable during these two snakes are nourished. Or he suffers. Finally he is

caught by Feridun who has done reign for 500 years and is killed. People become happy and accept this day as the beginning of the nevros (Firdevsi 1967: 46-58, 94-99).

According the legend that passed to Islam mythology, to Persian mythology from the Hint mythology, Dahhak who comes from Saint. Nuh's generation, nourishes snakes on his shoulder with human brain. So, people who is collected in the environment of Kawa of İsfahan who loses his two son, kill him and declare this day as a bairam (Tutar 2004: 18-26). Otherwise, in the Firdevs's Şehname, Dahhak who replaces his father killing him (Firdevsi 1967: 48-50), is killed by Feridun who is legendary ruler of Turan and Persians.

According to the Şehname, Feridun delivers wide grounds among his sons. He gives Rum and West to Selm who is known as a West ruler; Turkistan and Chine to Tur; Persia to İreç (Firdevsi 1967: 120-121). And also, in Şehname, it is determined that Persian and Turk tribes come from the generatin of Tur and İreç. But, it is explained that Kawa is only a iron man and information isn't given about its origin. It is determined that probabily of being Persian and Turk from İsfahan city that is managed and Turks and Persians live during History.

RESULT

In the periods before the Islam, God, nature and human relations increase in the nevros that are seen in the Sky-God belief among Turks. In this history, nature begins to refresh, so many changes happen in the earth. Turks explained this 21 March day that was the beginning of these changes that happened with refreshing nature, as meaning of giving thanks to God. And they celebrate this day as a special day.

In the history, nevros bairam that is celebrated both new year and beginning of spring, has been celebrated among all the Turkish tribes who live in a wide geography from the East Turkistan to the Balkans with different names for centuries.

Nevros fire that set on fire hearts that begin to burn with souls of ancestors melting iron mountain in the exit from Ergenekon, will warm souls of thousand ancestors in Turkish culture home that will continue burning in the future not going out thousand years.

Father, mother, older people, neihbourhoods, friends are visited with diferant gifts; sullens are reconciled in the Nevros that has got a big sanction power to provide unity. And also, nevros is a day that is beginning to work. Especially, people who struggle with agriculture, begins to work after the bairam.

The changes that happened in the nature conditions, change to months, years and seasons. According to these changes, differant lifeless and alive creatures change, too. People give thanks to God benefiting from both nature and time during working. nevros that is celebrated as national culture, national

awakening, turning to yourself, understanding national identity, national conscious day; is a bairam that Turks accept the beginning of the new year and clap the revival of nature.

Today, in the Turk culture geographies, Nevros tradation that explains ground as mother with nature, hasn't got any relation with Alevîlik, Bektaşîlik, Sünnilik, Şîlik about origin directly. Only, season bairams that are celebrated in Turks before Islam, were accepted as religious bairam. Becauseorigin of the Nevros in Turk belief history is related to a tradation that season bairam was celebrated before Islam. Shortly, nevros is not only a bairam of religion, way and sect and also a tradational bairam of the Turk.

Among Turks, according to sources that are lived to the creating legends, nevros that declares coming of spring and calendar change; is used in the meaning of refreshing nature; beginning of year, newness, new day; has got an old past and takes some elements from other religions passed to Turkish World.

Mustafa Kemal Atatürk gave importance to all the worthes of Turkish Nation putting Turkish culture as national mortar to the basic of Turkish Republic Government. He organized Nevros ceremonies in Keçioren district in Ankara on 22 March 1922. And also he joined to Nevros ceremonies (Genç 1996: 9-15).

Nevros has been celebrated until today as the meaning of revival nature again from Turks who live in the North of Sibirya to Anatolia, among Turks tribes like Altay, Azerî, Başkurt, Çuvaş, Gagauz/Gökoğuz, Gaşgayî, Hakas, İdil-Ural, Kazak, Kırgız, Karaçay-Malkar, Kazan, Karakalpak, Kumuk, Nogay, Uzbek, Saha, Saka, Salar, Şor, Tatar, Tuva, Turkmen, Uygur, Yakut Muslim, Christian, Jew, Sky God, Şaman belief. This shows that nevros hasn't got religious source and it isn't a culture worth to other nations.

Before thousand years, nevros is celebrated as the meaning of new year, revival, new day, giving thanks to God, love, hopeness, preventing from badness, order, friendship, plentiful, abundance, reaching to spring and spring bairam. And so, I wish that nevros is celebrated as one of the most beautiful symbols of our national unity.

¹ Before 10-15 day from nevros, wheat is cleaned and it is covered with a table cloth. It is turn green watering with intervals. When wheat sprouts, it is beat. And then it is boiled, cooked in the big basins and served.

²Big needle.

³ This word was written as 'fenası' in the source that we took. According to us, it is written as response while tranfering to Turkey Turkish. For this, we used 'yamanı' word that doesn't undo rhyme, comes the same meaning in place of fenası' word.

⁴My grand mother Fatma told that Saint. Ali declared day that he became caliph as nevroş bairam. According to one of the rumours that my grandfather told, Everybody goes to visit Saint. Ali with gifts in the day that he became caliph. When nevroş who is maidservant of Saint. Ali, sees these gifts; paints an egg taht she puts in basin and cooks it with onion cover and straw; and gives it to Saint. Ali Saint. Ali is very pleased and wants that this day is celebrated as nevroş bairam every year.

SOURCES

- Abdiyev, Anara (1996), [Translators in Turkish: Fatma Zehra Esmeray], "Bahar Müjdesi," **Nevruz ve Renkler**, Editörs: Sadık Tural, Elmas Kılıç, Ankara 1996, s. 321-324. AKMY.
- Ahundov, Ehliman (1978), **Azerbaycan Halk Yazını Örnekleri**, Editör: Semih Tezcan, Ankara, s. 27, 434-436.
- Akçora, Ergünöz (1999), **Tarimizde ve Kültürümüzde Nevruz**, Elazığ, ELESKAV, s. 22-23; 31-33; 39-48;50-52.
- Aksoy, Mustafa (2004), "Kültür Sosyolojisi Açısından Nevruz Kavramı," **Anayurttan Atayurda Türk Dünyası, Nevruz Özel Sayısı**, 12 (24), Ankara, s. 27-48.
- Annakılıçev, Kazakbay (1996), [Translators in Turkish: Güçmurat Sultanmurat, "Bağımsız Turkmenistan'da Nevruz Bayramı," **Nevruz ve Renkler**, Editörs: Sadık Tural, Elmas Kılıç, Ankara, s. 101-106.
- Arslan, Ahmet Ali (1995), "Amerika Kızılderili Kabileleri ve Türk Dünyasında 'Yeni Yıl Başı' Merasimlerinde Paralellikler," **Nevruz**, Editör: Sadık Tural, Ankara, s. 251-270. AKMY.
- Askarov, Akhmatali (1995), [Translators in Turkish: Hüseyin Özbay], "Uzbekistan'da Nevruz Tekrar Halkın Bayramı Oldu," **Nevruz**, Editör: Sadık Tural, Ankara, s. 237-243. AKMY.
- Aşırov, Annagurban (1996), [Translators in Turkish: Güçmurat Sultanmurat], "Turkmen Edebiyatında Nevruz," **Nevruz ve Renkler**, Editörs: Sadık Tural, Elmas Kılıç, Ankara, s. 107-110. AKMY.
- Atalay, Besim (1985), **Divanü Lûgat-it Türk Tercümesi**, Ankara, C. I, s. 345-347. TDK.
- Aytaç, Pakize (1995), "Nevruz Üzerine Bir Sohbet," **Nevruz**, Ankara, s. 111-118. Editör: Sadık Tural, AKMY.
- Azerbaycan Dilinin İzahlı Lüğeti**, Bakı 1983, C. 3, s. 422, Azerbaycan Élmmler Akademiyası Élm Neşriyatı.
- Azerbaycan Sovét Énsiklopediyası**, Bakı 1983, s. 284.
- Çay, Abdulhaluk (1991), **Türk Ergenekon Bayramı Nevruz**, Ankara, s. 21-23, 27, Türk Kültürünü Araştırmaları Enstitüsü.

Devellioğlu, Ferit (1970), **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Ankara, s. 994.

Durdıyeva, Amangül (1996), [Translators in Turkish: Güçmurat Sultanmurat], "Turkmen Folklorunda Nevruz Bayramı," **Nevruz ve Renkler**, Editör: Sadık Tural, Elmas Kılıç, Ankara, s. 139-146. AKMY.

Efendiyeu, Paşa (1985), **Azerbaycan Şifahi Xalq Edebiyatı**, Bakı, s. 78-79. Maarif Neşriyatı.

Elibeyzade, Élmeytin (1996), [Translators in Turkish: Mustafa Kalkan], "Nevruz ve Kurban Bayramının Geçmişı 1200 Yıl," **Nevruz ve Renkler**, Editör: Sadık Tural, Elmas Kılıç, Ankara, s. 147-154. AKMY.

Ercilasun, Ahmet Bican vd. (1991), **Karşılaştırmalı Türk Lehceleri Sözlüğü**, Ankara, C.I,648-649.

Ereb ve Fars Sözleri Lüğeti, Bakı 1985, s. 484, Yazıcı 1 [neşriyatı].

Eren, Hasan (1988), vd, **Türkçe Sözlük**, Ankara, C. 2, s. 1084. TDKY.

Firdevsi, **Şehname, I**, (1967), (Translators in Turkish: Necati Lugal) Ankara, s. 38, 46-58; 94-99; 120-121;431-432

Genç, Reşat (1995), "Türk Tarihinde ve Kültüründe Nevruz," **Nevruz**, Editör: Sadık Tural, Ankara, s. 15-23. AKMY.

Genç, Reşat (1996), "Açış Konuşması," **Nevruz ve Renkler**, Editör: Sadık Tural, Elmas Kılıç, Ankara, s. 9-15. AKMY.

Golkarian, Kadir (1995), "Tarihte Nevruz ve Azerbaycan Folklorunda Olduğu Değeri," **Nevruz**, Editör: Sadık Tural, Ankara, s. 127-133. AKMY.

Gözyaydın, Nevzat (1996) "Bahar Bayram Yayıma Tarihî Yönden Bir Bakış," **Nevruz ve Renkler**, Editör: Sadık Tural, Elmas Kılıç, Ankara, s. 155-160. AKMY.

Günay Ünver, GÜNGÖR Harun (1998), **Türk Dini Tarihi**, Kayseri, s. 55-56. Laçın Yay.

Güngör, Hârun (1995), "Önasya Kültürlerinde Yeniden Doğuş ve Türkler'de Nevruz," **Nevruz**, Editör: Sadık Tural, Ankara, s. 31-36. AKMY.

Güngör, Hârun (1996), "Kama – Ural Çuvaşlarının Yeni Yıl Bayramı Nartukan," **Nevruz ve Renkler**, Editör: Sadık Tural, Elmas Kılıç, Ankara, s. 161-166. AKMY.

Güzel, Abdurrahman (1995), "XIV-XV. Yüzyıl Edebiyatında Nevruz ve Nevruziyeler," **Nevruz**, Editör: Sadık Tural, Ankara, s. 95-104. AKMY.

Güzel, Abdurrahman (1996), "Türk Kültüründe Nevruz ve Millî Birlik – Beraberlik," **Nevruz ve Renkler**, Editör: Sadık Tural, Elmas Kılıç, Ankara, s. 167-181. AKMY.

Hacıyeva, Maarife (1995), vd. **Azerbaycan Edebiyat Terimleri Sözlüğü**, Samsun, s. 164.

Heyet, Cevat (1995), "Nevruz Bayramı İran'da," **Nevruz**, Editör: Sadık Tural, Ankara, s. 119-124. AKMY.

Hüseyin, Nizameddin (1995), [Translators in Turkish: Nuraniye H. Ekrem, Reşide Gürses], “Uygurlarda Nevruz,” **Nevruz**, Editör: Sadık Tural, Ankara, s. 315-321. AKMY.

İbrayev, Şakir (1996), [Translators in Turkish: Medine Ahmetova], “Kazak Folklorunda Nevruz,” **Nevruz ve Renkler**, Editörs: Sadık Tural, Elmas Kılıç, Ankara, s. 189-193. AKMY.

İdrisî, Habib (1995), “Eski İran ve Azerbaycan Eyaletinde Nevruz,” **Nevruz**, Editör: Sadık Tural, Ankara, s. 135-145. AKMY.

İltebir, Ablikim (1996), Günümüzde Uygur Türklerinde Eski Törelere ve Nevruz,” **Nevruz ve Renkler**, Editörs: Sadık Tural, Elmas Kılıç, Ankara, s. 209-220. AKMY.

İnan, Abdülkadir (2000), **Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar**, Ankara, s. 21. TTK.

Kabul, Nur Ali (1996), [Translators in Turkish: Ümid Necmeddin], “‘Uzbekistan’da Nevruz Yani Yeni Gün’ün Şiir ve Şarkıları,” **Nevruz ve Renkler**, Editörs: Sadık Tural, Elmas Kılıç, Ankara, s. 221-229. AKMY.

Karatay, Olcabay (1995), “Kırgız Tarihi ve Nevruz,” **Nevruz**, Editör: Sadık Tural, Ankara, s. 229-232. AKMY.

Kazbekov, Muhtar (1993), [Kazak Türkçesinden Aktaran: Süer Eker], “Nevruz Ulustın Ulu Küni: Ulus Küni (Ulusun Ulu Günü: Ulus Gün)”; Süer Eker, Ahmet Abatoğlu, **Ulusun Ulu Günü Nevruz**, Ankara, s. 1-25.

Kemalov, Sabır (1996), [Translators in Turkish: Kudaybergen Elubaev], “Karakalpaklarda Nevruz,” **Nevruz ve Renkler**, Editörs: Sadık Tural, Elmas Kılıç, Ankara, s. 255-259. AKMY.

Koraboyev, U. (1993), [Uzbek Türkçesinden Aktaran: Ahmet Abatoğlu], “‘Uzbekistan’da Nevruz”, Süer Eker, Ahmet Abatoğlu, “Nevruz Ulustın Ulu Küni: Ulus Küni (Ulusun Ulu Günü: Ulus Gün)” **Ulustın Ulu Günü Nevruz**, Ankara, s.45-59.

Kuzgun, Şaban (1995), “İslâm Tarihi Kaynaklarına Göre Nevruz Bayramı,” **Nevruz**, Editör: Sadık Tural, Ankara, s. 105-109. AKMY.

Maksetov, Kabil (1996), [Translators in Turkish: Kudaybergen Elubaev], “Ebû Reyhan El- Beyrûnî ve Nevruz Hakkında,” **Nevruz ve Renkler**, Editörs: Sadık Tural, Elmas Kılıç, Ankara, s. 269-273. AKM.

Mirze, Ağalar (1989), İntiqam Mehdiyev, **Novruz Töhfeleri**, Bakı, s. 13.

Muratoğlu, Mâlik (1996), [Translators in Turkish: Mustafa Kalkan], “Nevruz ve Onun Uzbek Halk Edebiyatında Terennüm Edilişi,” **Nevruz ve Renkler**, Editörs: Sadık Tural, Elmas Kılıç, Ankara, s. 281-292. AKMY.

Nazar, Khuday (1996), “Afganistan Türklerinde (Güney Türkistanlılarda) Nevruz Kutlamaları”, **Nevruz ve Renkler**, Translators: Sadık Tural, Elmas Kılıç, Ankara, s. 299-301. AKMY.

Nevruz [maddesi], **İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul 1988, C. 9, s. 233-234.

Oğuz, M. Öcal (1996), "Kırgızların Kutladığı Bayramlar ve Nevruz Pratikleri," **Nevruz ve Renkler**, Editör: Sadık Tural, Elmas Kılıç, Ankara, s. 303-308. AKMY.

Onk, Nizamettin (Eylül 1972), "Aras Boyu Örf ve Âdetleri: Nevruz Bayramı," **Türk Kültürü**, S. 119, s. 120-1216.

Ögel, Bahaeddin (2003), **Türk Mitolojisi, (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar)**, Ankara, s. 485-486, TTKY.

Pakalın, Mehmet Zeki (1983), **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, MEY.

Rahman, Abdulkerim (1995), [Translatörler in Türkçe: E. Emet, A. Çelikkbay], "Tarihten Günümüze Doğu Türkistan'da Nevruz Kutlamaları," **Nevruz**, Editör: Sadık Tural, Ankara, s. 221-227. AKMY.

ResulzadeE, M. Emin (Mart 1954), "Nevruz Bayramı," **Azerbaycan**, Yıl: 3, Sayı: 12-(24) s. 5-7.

Süleyman, Ahmet (1995), "Başkurt Halkının Millî Bayramlar Sisteminde Nevruz," **Nevruz**, Editör: Sadık Tural, Ankara, s. 181-188. AKMY.

Tulum, Mertol vd. (1991) **Temel Türkçe Sözlük, Şemseddin Sâmî, Sâdeleştirilmiş ve Genişletilmiş Kâmûs-ı Türkî**, İstanbul, C. 3, s. 989. Tercüman Genel Kültür Yay.

Turan, Osman (1941), **On İki Hayvanlı Türk Takvimi**, İstanbul, s. 24-25. DTCFY.

Yuvalı, Hasan (2004), "Mitolojide ve Yaşanan Durumuyla Nevruz," **Anayurttan Atayurda Türk Dünyası, Nevruz Özel Sayısı**, 12 (24), Ankara, s. 18-26.

Yuvalı, Abdulkadir (1995), "Nevruz Günleri ve Çarşamba Günleri," **Nevruz**, Editör: Sadık Tural, Ankara, s. 53-61. AKMY.

Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Kontrol Odağı ve Umutsuzluk Düzeyleri Arasındaki İlişki

Yrd. Doç. Dr. Yemliha COŞKUN

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü

Özet: Bu araştırma ile lise son sınıf öğrencilerinin kontrol odakları ile umutsuzluk düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın örneklemini, 2009-2010 öğretim yılında Kahramanmaraş ilindeki resmi liselerin 12. sınıflarında öğrenim görmekte olan, random (tesadüfi) olarak seçilmiş 334 (183' ü kız, 151'si ise erkek) öğrenci oluşturmaktadır. Tarama modelindeki araştırmada veri toplama aracı olarak öğrencilerin sosyo-demografik özellikleri hakkında bilgi toplamak için araştırmacı tarafından geliştirilmiş "Kişisel Bilgi Formu" nun yanında "Rotter' in İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği (Rotter, 1966)" ile "Beck Umutsuzluk Ölçeği (Beck, Lesker & Trexler, 1974)" kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, öğrencilerin kontrol odaklarıyla umutsuzluk düzeyleri arasında anlamlı bir ilişkinin var olduğu bulgusuna ulaşılrken, erkek öğrencilerin, kız öğrencilerden daha fazla iç kontrol odaklı oldukları, kız öğrencilerin umutsuzluk düzeyinin ise erkek öğrencilere göre daha yüksek olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Lise öğrencileri, kontrol odağı, umutsuzluk

The Relationship Between Locus of Control and Hopelessness Levels of 12 th Grade Students

Abstract: In this research, it is aimed to determine the relationship between the locus of control and hopelessness levels of 12 th grade students. The population comprises the students of 12 th classes attending to state schools of Kahramanmaraş, Turkey in the 2009-2010 academic year. 334 students from these schools were determined by randomly. 183 of them are females, 151 of them are males. A 'Personel Information Form' was developed by the researcher to collect information relating to the socio-demographic characteristic of the students. The 'Rotter's Internal-External Locus of Control Scale' and 'Beck Hopelessness Scale' (HS) were used as data collection tools of this survey study. According to the findings of the study, it is determined that, there is a significant relationship between the students' locus of control and their hopelessness. On the other hand, it was determined that male students have more 'internal locus of control' compared to female students. Beside, the hopelessness scores of the female students are meaningfully higher than male students'.

Keywords: High school students, locus of control, hopelessness.

GİRİŞ

J. B. Rotter’in sosyal öğrenme kuramının yapı taşı olan ve bireylerin kendi davranışları hakkındaki inançlarını ifade eden kontrol odağı kavramına göre (Çoban, 2005), bireyler kendi başlarına gelen olayların kontrolünün ya kendi içlerinde ya da etkili bir dış gücün kontrolü altında olduğu inancıyla hareket ederler (Rotter; Chance & Phanes, 1972; Akt: Karadeniz, 2005).

Rotter’a göre, kontrol odağı insanların durumları değerlendirdikleri bir ön beklenti ya da bilişsel bir stratejidir (Morris, 2002). İç kontrol odaklı kişiler, çok çalışma, beceri kazanma ve eğitim yoluyla pekiştireçler alıp kendi yaşam olaylarını kontrol edebileceklerini düşünürlerken, dış kontrol odaklı olan kişiler ise, kendi yaşam olaylarını kontrol edebileceklerine inanmayarak şans, kader ve başkalarının davranışlarının onların geleceğini belirleyeceğine ve yaşamlarının gidişini değiştirmek konusunda ellerinden bir şey gelmediğine inanırlar (Strickland, 1989; Akt:Morris, 2002). Bu iki kontrol kaynağı davranış üzerinde farklı etkiler gösterirler (Schultz & Schultz, 2002). İç kontrol odaklı bireyler, davranışlarının sorumluluklarını daha fazla üstlenip, belirli bir olaydan sonra performansları için beklentilerini değiştirirlerken, dış kontrol odaklılar, olayları dış etkenlerin kontrol ettiğini, yaptığı şey ile olan şey arasında ilişkinin oldukça az olduğunu, yani ne yaparsam yapayım istediğim sonucu elde edemeyeceğim diye düşünmektedirler (Colangel, 1997; Akt: Derin, 2006).

Rotter’in araştırmaları, iç kontrol odaklı bireylerin fiziksel ve ruhsal olarak dış kontrol odaklı bireylerden daha sağlıklı olduğunu ortaya koymaktadır. İç kontrol odaklı bireylerin kan basınçları genellikle daha düşük, kalp krizi geçirme riskleri daha az, anksiyete ve depresyon yaşama riskleri, dış kontrol odaklı bireylerden daha düşüktür (Schultz & Schultz, 2002).

Yapılan diğer araştırma sonuçları da psikolojik rahatsızlıklardan yakınan insanların, genellikle içten çok, dış kontrol odaklı olduklarını göstermektedir. Özellikle kontrol odağı ve depresyon arasındaki ilişkinin incelendiği araştırmalarda kontrol odağı ile depresyon arasında korelasyon bulunmuş, dış kontrol odaklılığın daha yüksek depresyon düzeyine işaret ettiği belirtilerek (Lefcourt, 1982; Phares, 1976; Strickland, 1978; Akt: Burger, 2006) bu kimselerin depresyondan daha fazla acı çektikleri, yaşam olaylarının zorlukları karşısında daha duyarlı davranarak strese karşı daha yatkın oldukları görülmüştür (Rotter, 2006).

Depresyonla ilgili kuramların önemli bir boyutunu oluşturmakta olan umutsuzluk (Henkel, et.al., 2002), Amerikan Psikoloji Birliği’ne göre, bireyin seçme özgürlüğünün bulunmadığını ya da seçeneklerinin sınırlı olduğunu gördüğü ve kendi adına enerjisini harekete geçiremediği öznel duygu durumu olarak tanımlanmaktadır (Tanç, 1999). Beck’in bilişsel kuramına göre, bireylerin sahip oldukları kapasitelerini gerçekçi olmayan bir şekilde değerlendirip, geleceğe dair olumsuz bir bakış açısına sahip olmalarıdır. Bu tarz

bilişsel algılama, bireylerin kendilerine, geleceklerine ve çevrelerine dair geliştirdikleri olumsuz görüşün merkezi ögesini oluşturmaktadır (Henkel, et.al., 2002).

Beck tarafından açıklanan umutsuzluk teorisi, daha sonra Abramson ve arkadaşları tarafından depresyonla ilgili umutsuzluk teorisi olarak adlandırılıp yeniden tanımlanarak, umutsuzluğun depresyonun temel faktörü olduğu belirtilmiştir (Poch, et. al., 2004).

Beck'in bilişsel kuramına göre, depresyon temelde bir duygulanım bozukluğu değil, bilişsel bir bozukluktur ve duygulanım bozukluğu buna ikincildir (Öztürk, 1997). Depresyona yatkınlığı olan kişiler kendilerini, dış dünyayı ve geleceklerini olumsuz değerlendirmektedirler. Depresif kişiler kendilerini yetersiz, değersiz ve kusurlu bularak, yaşamı engeller ve zorlayıcı olarak görerek, geleceklerinden umutsuzdurlar. Beck, psikoterapi gören intihar girişiminde bulunmuş 80 depresif hasta ile yaptığı çalışmalar sonucunda bu hastaların sorunlarının çözümü olmadığına ve hiçbir zaman çözüm bulamayacaklarına olan inanışları ile intihar girişimleri arasında bir bağ olduğunu bildirmektedir. Ona göre hasta objektif ve gerçekçi bir nedeni olmadığı halde yaşam deneyimlerine olumsuz, yanlış anlamlar yüklemekte ve amacına ulaşmak için çaba sarfemeyerek, bunlardan olumsuz sonuçlar beklemektedir ki, bu durumun adı umutsuzluktur (Beck, 1963; Minkoff ve diğ., 1973; Akt.: Durak ve Palabıykoğlu, 1994). Bireyin kendisine, çevresine ve geleceğe karşı olumsuz şemalara sahip olması durumu olan umutsuzluk, geleceğe karşı olumsuz tutumun göstergesidir (Bayam ve diğ., 2002)

Depresyonun temel belirtilerinden biri olan karamsarlıkla ilişkili olarak, umutsuzluk yaşantısı, yaşamı tehdit eden intihar olgusunda üzerinde önemle durulan konulardan biridir. Umutsuzluk, bilişsel çarpıtmalar ve gerçekçi olmayan düşüncelere bağlı olarak artabilmektedir (Minkoff ve diğ., 1973; Akt.: Durak ve Palabıykoğlu, 1994). Bu anlamda umutsuzluk intihar davranışını yordayıcı önemli bir bilişsel faktör olmaktadır (Westefeld ve diğ., 1990; Akt.: Durak ve Palabıykoğlu, 1994).

Alanyazın bireylerin umutsuzluk duygu durumlarının kontrol odakları ile de ilişkili olacağını düşündürmektedir. Ancak bu bulgular yorumlanırken pek çok başka değişkenlerinde olduğu göz önünde tutularak, tek başına, dışsal kontrol odaklı olmanın umutsuzluğa yol açtığına dair güçlü önermelerde bulunmak yanlış olabilir. Zira kontrol odağı ölçeklerinin dışsal ucunda yer alan insanların da büyük bir çoğunluğunun mutlu, uyumlu ve sağlıklı olduğunu da unutmamak gereklidir (Burger, 2006).

YÖNTEM

Ortaöğretim öğrencilerinin kontrol odağı durumları ve umutsuzluk düzeylerinin ilişkisinin incelendiği bu araştırma, ilişkisel tarama modelinde bir çalışmadır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, düz lise lere okuyan 12. sınıf öğrencilerinin, kontrol odağı durumları ile umutsuzluk düzeyleri arasındaki ilişkiyi saptamaktır. Araştırmanın genel amacı çerçevesinde, şu sorulara cevap aranmaya çalışılmıştır.

1. Öğrencilerin kontrol odaklılık durumları ile umutsuzluk düzeyleri arasında ilişki var mıdır?
2. Öğrencilerin kontrol odaklılık durumları, cinsiyet, anne eğitim, baba eğitim ve aile aylık gelir durumuna göre farklılaşmakta mıdır?
3. Öğrencilerin umutsuzluk düzeyleri, cinsiyet, anne eğitim, baba eğitim ve aile aylık gelir durumuna göre farklılaşmakta mıdır?

Örnekleme

Araştırmanın evrenini, 2009-2010 Öğretim Yılı'nda Kahramanmaraş il merkezinde eğitim veren, 12 resmi düz lisenin 12. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır.

Araştırmanın örnekleminin belirlenmesinde, 2009-2010 Öğretim Yılı'nda Kahramanmaraş ilindeki 12 resmi düz lise içerisinden, random (tesadüfi) olarak seçilen 7 tanesi araştırma kapsamına alınarak, seçilen her bir okuldan yine tesadüfi olarak belirlenmiş 50 öğrenci ile araştırma gerçekleştirilmiştir. Bu anlamda, eksik ve yanlış doldurulan formlar elendikten sonra, araştırma toplam 334 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada, veri toplama aracı olarak öğrencilerin sosyo-demografik özellikleri hakkında bilgi toplamak için araştırmacı tarafından geliştirilmiş “Kişisel Bilgi Formu” ile birlikte “Rotter İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği (Rotter, 1966)” ve “Beck Umutsuzluk Ölçeği (Beck, Lesker & Trexler, 1974)” kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu

Araştırmanın bağımsız değişkenleri hakkında veri toplamak amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen kişisel bilgi formu öğrencilerin demografik özelliklerini belirlemeye yönelik toplam 4 sorudan (cinsiyet, anne eğitim düzeyi, baba eğitim düzeyi ve aile aylık gelir düzeyi) oluşmaktadır.

Rotter'in İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği (RİDKOÖ)

Orjinal formu Rotter (1966), tarafından geliştirilmiş olup, Dağ (1991) tarafından Türkçe'ye uyarlanarak güvenilirlik ve geçerlik çalışması yapılmıştır (Savaşır ve Şahin, 1997). Ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı, .71, KR-20 güvenilirlik katsayısı, .68, test tekrar-test güvenirligi ise .83 bulunurken, ölçüt bağıntılı geçerlik açısından, kendini denetlemeyi ölçen 'Rosenbaum'un Öğrenilmiş Güçlülük Ölçeği' puanlarıyla iç kontrol arasında -.29, ayrıca, dış kontrol odağı inancı ile 'Belirti Tarama Listesi (SCL-90-R)'nin genel belirti puanı arasında da .21'lik anlamlı korelasyon saptanmıştır. 6'sı dolgu maddesi olmak üzere 29 maddeden oluşan ölçekte, 0 ile 23 arasında toplam puan alınabilmekte, yükselen puanlar dış kontrol odaklılığında artışı gösterirken, düşük puanlar ise bireyin iç kontrol odağına sahip olduğunu göstermektedir (Savaşır ve Şahin, 1997; Çoban, 2005).

Beck Umutsuzluk Ölçeği (BUÖ)

1974 yılında Beck ve arkadaşları (Beck, Lesker & Trexler) tarafından geliştirilmiş bulunan ölçeğin, intihar girişiminde bulunan hastalarla ve depresif yaşlılarla yapılan çalışmalarda iç tutarlılığının .84 ve .93 arasında değiştiği, geçerliliğini incelemek üzere yapılan çalışmalarda ise 'Beck Depresyon Ölçeği' ve klinisyen değerlendirmeleri ile ilişkisinin .60 ve .68 arasında değiştiği saptanmıştır (Savaşır ve Şahin, 1997). 20 maddeden oluşan ölçek üç faktörü içermektedir: 1. Gelecek ile ilgili duygular, 2. Motivasyon kaybı, 3. Gelecek ile ilgili beklentiler. Hastada depresyonun seviyesindeki değişikliklerin yanı sıra umutsuzluk ve intihara ilişkin de bilgi vermekte olan ölçekte, 0 ile 20 arasında puan alınabilmektedir. Alınan puanların yüksekliği, bireydeki umutsuzluğun artışı olarak kabul edilmektedir (Ceyhun, 2001; Savaşır ve Şahin, 1997).

Verilerin Çözümlemesi

Toplanan verilerin analizinde SPSS 15 paket programı kullanılarak değişkenlerin n sayıları, ortalama ve standart sapmaları hesaplanarak iç-dış kontrol odağının, umutsuzluk düzeyleriyle ilişkisi test edilmiş yine kontrol odağı ve umutsuzluk düzeyleri açısından gruplar arasında anlamlı farklar olup olmadığı belirlenmiştir. Anlamlılık kontrolü için farklılıklar arası hata payı .05 manidarlık düzeyinde sınıanmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde, kişisel bilgi formu, 'Rotter İç Dış Kontrol Odağı Ölçeği' ve 'Beck Umutsuzluk Ölçeği' ile elde edilen veriler, 'öğrencilerin kontrol odağı durumlarının, umutsuzluk düzeyleriyle ilişkisi var mıdır?' temel problemi doğrultusunda analiz edilip, bulguları özetlenmiştir.

Bu amaçla, kişisel bilgi formlarına bağlı olarak demografik özelliklerin frekans ve yüzde dağılımları bulunduktan sonra öğrencilerin kontrol odağı ve umutsuzluk puanlarının aritmetik ortalaması ve standart sapması belirlenmiş, daha sonra örneklem grubunun kontrol odağı ve umutsuzluk durumlarının ilişkisinin incelenmesinde normal dağılım özelliği gösteren örneklem grubu için ‘Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon’ tekniğinden yararlanılırken, kontrol odağı ve umutsuzluk ölçeğinden aldıkları puanların cinsiyete göre farklılaşp, farklılaşmadığını belirlemek üzere bağımsız grup t testi; anne eğitim düzeyi, baba eğitim düzeyine göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek üzere Kruskal Wallis-H ve aile gelir düzeyine göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek için ise tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılarak bulgular aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir. Bu anlamda:

Kişisel Bilgi Formunu dolduran örneklem grubundaki öğrencilerden, değerlendirmeye alınan 334’nün demografik özelliklerine ilişkin frekans (f), ve yüzde (%), sonuçlarının dağılımı sırasıyla aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Tablo 1. Örneklem Grubundaki Öğrencilere İlişkin Bazı Demografik Bilgiler

Değişkenler		f	%
Cinsiyet	Kız	183	54,8
	Erkek	151	45,2
Anne Eğitim Düzeyi	Okul Mezunu Değil	87	26,0
	İlköğretim	147	44,0
	Ortaöğretim	81	24,3
Baba Eğitim Düzeyi	Yükseköğretim	19	5,7
	Okul Mezunu Değil	9	2,7
	İlköğretim	159	47,6
	Ortaöğretim	113	33,8
Aile Aylık Gelir Düzeyi	Yükseköğretim	53	15,9
	0-999 TL.	139	41,6
	1000-1999 TL.	163	48,8
Toplam	2000 ve Üstü TL.	32	9,6
		334	100

Tablo 1’de görüldüğü gibi, örneklem grubunun 183’ü (% 54,8) kız, 151’i (% 54,8) erkek; anne eğitim düzeyi açısından değerlendirildiğinde 87’sinin (% 26,0) annesinin okul mezunu olmadığı, 147’sinin (% 44,0) ilköğretim, 81’nin (% 24,3) ortaöğretim, 19’nun ise (% 5,7) yükseköğretim mezunu oldukları; baba eğitim düzeyi açısından 9’nun (% 2,7) babasının okul mezunu olmadığı, 159’nun (% 47,6) ilköğretim, 113’nün (% 33,8) ortaöğretim, 53’nün ise (% 15,9) yükseköğretim mezunu oldukları; aile aylık gelir düzeyi açısından değerlendirildiğinde, 139’nun ailesinin (% 41,6) 0-999 TL. arasında, 163’nün

ailesinin (% 48,8) 1000-1999 TL. arasında, 32'sinin ailesinin (% 9,6) ise 2000 ve üstü TL. arasında gelire sahip oldukları görülmektedir.

Tablo 2. Kontrol Odağı ve Umutsuzluk Ölçeği Puanlarının Aritmetik Ortalama ve Standart Sapmaları

	N	\bar{X}	s.s
Kontrol Odağı	334	9,82	3,85
Umutsuzluk	334	4,90	4,02

Tablo 2'de görüldüğü gibi öğrencilerin kontrol odağı aritmetik ortalaması 9,82, standart sapması 3,85 iken; umutsuzluk durumlarının aritmetik ortalaması 4,90 standart sapmasının ise 4,02 olduğu görülmektedir. Bu tabloya göre öğrencilerin iç kontrollü olduklarını ve umutsuzluk düzeylerinin düşük olduğu söylenebilir.

Tablo 3. Kontrol Odağı ve Umutsuzluk Ölçeği Puanlarının Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Sonuçları

Değişkenler	Kontrol Odağı	Umutsuzluk
Kontrol Odağı	-	.390**
Umutsuzluk		-

N=334

**p<.01

Tablo 3'de görüldüğü gibi öğrencilerin kontrol odağı ile umutsuzluk düzeyleri istatistiksel olarak .01 derecesinde orta düzeyde, anlamlı bir ilişki göstermektedir. Doğrusal olan bu ilişkiye göre, dış kontrollülükleri artan öğrencilerin umutsuzluk düzeylerinde de artış olacağı söylenebilir.

Tablo 4. Cinsiyet Değişkenine Göre Kontrol Odağı ve Umutsuzluk Düzeyleri Puanlarının Bağımsız Grup t-testi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Cinsiyet	N	\bar{X}	s.s	sd	t	p
Kontrol Odağı	Kız	183	10,56	3,55	332	3,948	.000
	Erkek	151	8,92	4,01			
Umutsuzluk Düzeyi	Kız	183	5,48	4,09	332	2,897	.004
	Erkek	151	4,21	3,84			

*p<.05

Tablo 4'te görüldüğü gibi öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre kontrol odağı ve umutsuzluk düzeylerinin anlamlı farklılık gösterip göstermediğini

belirlemeden önce, Levene’s testi ile iki dağılımın varyanslarının homojenliği test edilmiş, sonuçta kontrol odağı ($L= 1,329$; $p>.05$) ve umutsuzluk düzeyleri ($L= 1,356$; $p>.05$) varyanslarının homojen olduğu görülmüştür. Daha sonra ortalamalar arasındaki farkın belirlenmesi amacıyla yapılan bağımsız grup t-testi sonuçlarına göre, kontrol odakları ($t=3,948$; $p<.05$), ve umutsuzluk düzeylerinin ($t=2,897$; $p<.05$), cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmüştür. Bu sonuca göre erkek öğrencilerin, kız öğrencilere göre daha iç kontrol odaklı oldukları; kız öğrencilerin ise erkek öğrencilere göre umutsuzluk düzeylerinin yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 5. Öğrencilerin Kontrol Odağı Puanlarının Anne Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

Değişkenler	Anne Eğitim Düzeyi	N	S.O	Sd	X ²	p
Kontrol Odağı	Okul Mez. Dğl.	87	187,16	3	8,968	,030*
	İlköğretim	147	150,68			
	Orta Öğretim	81	177,25			
	Yüksek Öğrt.	19	166,05			

* $p<.05$

Tablo 5’te görüldüğü gibi, öğrencilerin kontrol odağı puanlarının, anne eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan ‘Kruskal Wallis-H’ testi sonucunda annelerin eğitim düzeyine göre grupların sıra ortalamaları arasındaki fark ($x^2=8,968$; $p<.05$) istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Bu farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere ‘Mann Whitney-U’ testi uygulanmıştır. Analizlerin sonucunda anneleri ilköğretim mezunu olan öğrencilerin, anneleri okul mezunu olmayan öğrencilere göre; yine anneleri ilköğretim mezunu olan öğrencilerin, anneleri orta öğretim mezunu olan öğrencilere göre iç kontrol düzeylerinin daha yüksek düzeyde oldukları görülmüştür.

Tablo 6. Öğrencilerin Kontrol Odağı Puanlarının Baba Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

Değişkenler	Baba Eğitim Düzeyi	N	S.O	Sd	X ²	p
Kontrol Odağı	Okul Mez. Dğl.	9	116,61	3	18,645	,000*
	İlköğretim	159	147,11			
	Orta Öğretim	113	188,44			
	Yüksek Öğrt.	53	192,66			

* $p<.05$

Tablo 6’da görüldüğü gibi, öğrencilerin kontrol odağı puanlarının, baba eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan ‘Kruskal Wallis-H’ testi sonucunda baba eğitim düzeyine göre grupların sıra ortalamaları arasındaki fark ($x^2=18,645$; $p<.05$)

istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Bu farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere ‘Mann Whitney-U’ testi uygulanmıştır. Analizlerin sonucunda babaları okul mezunu olmayan öğrencilerin, babaları ilköğretim mezunu olan öğrencilere göre; babaları okul mezunu olmayan öğrencilerin, babaları ortaöğretim mezunu olan öğrencilere göre; babaları ilköğretim mezunu olan öğrencilerin, babaları orta öğretim mezunu olan öğrencilere göre ve babaları ilköğretim mezunu olan öğrencilerin, babaları yüksek öğretim mezunu olan öğrencilere göre iç kontrol düzeylerinin daha yüksek düzeyde oldukları görülmüştür.

Tablo 7. Öğrencilerin Umutsuzluk Düzeyi Puanlarının Anne Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

Değişkenler	Anne Eğitim Düzeyi	N	S.O	Sd	X ²	p
Umutsuzluk Düzeyi	Okul Mez. Dğl.	87	181,66	3	20,032	,000*
	İlköğretim	147	145,19			
	Orta Öğretim	81	199,02			
	Yüksek Öğrt.	19	140,89			

*p<05

Tablo 7’de görüldüğü gibi, öğrencilerin umut düzeyi puanlarının, anne eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan ‘Kruskal Wallis-H’ testi sonucunda annelerin eğitim düzeyine göre grupların sıra ortalamaları arasındaki fark ($x^2=20,032$; $p<.05$) istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Bu farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere ‘Mann Whitney-U’ testi uygulanmıştır. Analizlerin sonucunda anneleri okul mezunu olmayan öğrencilerin, anneleri ilköğretim mezunu olan öğrencilere göre; anneleri ortaöğretim mezunu olan öğrencilerin, anneleri ilköğretim mezunu olan öğrencilere göre ve anneleri orta öğretim mezunu olan öğrencilerin, anneleri yüksek öğretim mezunu olan öğrencilere göre umutsuzluk düzeylerinin daha yüksek düzeyde oldukları görülmüştür.

Tablo 8. Öğrencilerin Umutsuzluk Düzeyi Puanlarının Baba Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

Değişkenler	Baba Eğitim Düzeyi	N	S.O	Sd	X ²	p
Umutsuzluk Düzeyi	Okul Mez. Dğl.	9	255,67	3	11,198	,011*
	İlköğretim	159	155,48			
	Orta Öğretim	113	176,98			
	Yüksek Öğrt.	53	168,37			

*p<05

Tablo 8’de görüldüğü gibi, öğrencilerin umutsuzluk düzeyi puanlarının, baba eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini

belirlemek amacıyla yapılan ‘Kruskal Wallis-H’ testi sonucunda baba eğitim düzeyine göre grupların sıra ortalamaları arasındaki fark ($\chi^2=11,198$; $p<.05$) istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Bu farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere ‘Mann Whitney-U’ testi uygulanmıştır. Analizlerin sonucunda babaları okul mezunu olmayan öğrencilerin, babaları ilköğretim mezunu olan öğrencilere göre; babaları okul mezunu olmayan öğrencilerin, babaları ilköğretim mezunu olan öğrencilere göre ve babaları okul mezunu olmayan öğrencilerin, babaları ortaöğretim mezunu olan öğrencilere göre umutsuzluk düzeylerinin daha yüksek düzeyde oldukları görülmüştür.

Tablo 9. Öğrencilerin Kontrol Odağı Puanlarının Aile Aylık Gelir Düzeyi Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Aile Aylık GelirDüzeyi	N	\bar{X}	s.s	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalama	F	p
0-999 TL.	139	9,67	3,85	G. Arası	85,284	2	42,642	2,909	.056
1000-1999 TL.	163	9,64	4,00	G. İçi	4851,294	331	14,656		
2000 ve üstü TL.	32	11,37	2,58	Toplam	4936,578	333			
Toplam	334	9,82	3,85						

$p<.05$

Tablo 9’da görüldüğü gibi öğrencilerin kontrol odağı düzeylerinin aile aylık gelir düzeyi değişkenine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmış, yapılan analiz sonucunda öğrencilerin kontrol odaklılık düzeylerinin aile aylık gelir düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmüştür ($F = 2,909$; $p> .05$).

Tablo 10. Öğrencilerin Umutsuzluk Düzeyi Puanlarının Aile Aylık Gelir Düzeyi Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Aile Aylık GelirDüzeyi	N	\bar{X}	s.s	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
0-999 TL.	139	4,64	3,50	G. Arası	17,270	2	8,635	,531	.589
1000-1999 TL.	163	5,07	4,47	G. İçi	5386,853	331	16,274		
2000 ve üstü TL.	32	5,18	3,80	Toplam	5404,123	333			
Toplam	334	4,90	4,02						

$p<.05$

Tablo 10’da görüldüğü gibi öğrencilerin umutsuzluk düzeylerinin aile aylık gelir düzeyi değişkenine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmış, yapılan analiz sonucunda öğrencilerin umutsuzluk düzeylerinin, aylık gelir düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmüştür ($F = ,531$; $p>.05$).

SONUÇ

Bireyin davranışlarının sonuçlarının kendisinin ya da kendi dışındaki odakların kontrolünde oluşuyla ilgili inancı olarak değerlendirilen kontrol odağı kavramının psikopatolojiyle ilişkisini araştırmak için hem klinik hem de normal örneklerle yapılan araştırma sonuçlarına göre genelde dış kontrol odaklı olma ile psikopatoloji arasında anlamlı bir ilişkinin var olduğu belirtilmektedir (Savaşır ve Şahin, 1997). Bu araştırmada da literatür bilgilerini destekler bulgulara ulaşılmıştır. Elde edilen bulgulara göre ortaöğretim öğrencilerinin kontrol odaklılık eğilimleriyle umutsuzluk düzeyleri arasında bir ilişki bulunmaktadır. Bu sonuca göre öğrencilerin dış kontrol odaklılık eğilimleri arttıkça umutsuzluk düzeyleri de artmaktadır. Kontrol odağıyla ilgili yapılan çalışma verileri de bu bulguyu destekler niteliktedir. Dağ'ın (1991), üniversite öğrencileriyle yaptığı araştırmasında kontrol odağıyla psikolojik belirtiler arasında ilişki bulunurken, Şengüder (2006)'in lise öğrencilerinin kontrol odağı ile ruhsal sorunları arasındaki ilişkiyle ilgili yaptığı araştırmasında da kontrol odağı ile ruhsal sorunlar arasında anlamlı düzeyde bir ilişkinin var olduğu belirlenmiştir. Tükel ve Gök'ün (1996), çeşitli yaşlardan rastgele seçilmiş kişilerle, yaşam kontrol odağı üzerine etkisi ve kontrol odağının anksiyete ve depresyonla ilişkisini araştırdığı çalışmasında da kontrol odağının dışsallık boyutu ile anksiyete ve depresyonun şiddeti arasında pozitif bağlantı olduğu saptanmıştır. Yine, Meyers ve Wong'un (1988), çalışmalarında da iç kontrol odaklı bireylerin dış kontrol odaklılara göre daha az depresyon, anksiyete ve nevrozizm gösterirken, daha fazla özsaygıya sahip oldukları görülmüştür.

Tüm bu bulgulara bağlı olarak iç kontrollülüğün, psikolojik sağlıklılık açısından dış kontrollülüğe göre bireyler tarafından sahip olunması gereken bir kişilik özelliği olduğu düşünülmektedir. Ölçekten 12 ve üzerinde puan alanların dış kontrollülüğe işaret ettiği dikkate alındığında (Akbağ ve diğ., 2005), araştırmada elde edilen bulgulara göre öğrencilerin 9.82 olan kontrol odağı ortalamaları ortaöğretim öğrencilerinin iç kontrol kişilik özelliğine sahip olduklarını göstermektedir. Diğer yandan umutsuzluk ölçeğinden 9 ve üzerinde alınacak puanların bireylerde bir takım klinik vakaların ortaya çıkma olasılığını arttırdığı (Savaşır ve Şahin, 1997) düşünüldüğünde, öğrencilerin umutsuzluk düzeylerinin oldukça düşük düzeyde olduğu görülmektedir. Bu durum, öğrencilerin umutlu ve iç kontrollü olmalarından dolayı, genel anlamda klinik vaka risklerinin düşük olduğunu düşündürmektedir. Ancak kontrol odaklılık ve umutsuzluk düzeyleri cinsiyet açısından değerlendirildiğinde, kız öğrencilerin erkeklere göre dış kontrol odaklılık ve umutsuzluk düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu duruma kontrol odaklılık açısından ailelerin kızlara karşı daha koruyucu davranışlarının, umutsuzluk açısından ise kız öğrencilerin ilerdeki eğitim ve iş imkanları açısından erkeklere göre daha

az seçeneğe sahip olduklarını düşünmelerinin neden olabileceği düşünülmektedir.

Diğer yandan öğrencilerin kontrol odağı ve umutsuzluk düzeyleri anne ve baba eğitim düzeyine göre farklılaşmakta ancak bu durumun eğitim düzeyiyle birlikte artan veya azalan değil, grubun kendine özgü raslantısal olarak gelişen bir durum olduğu düşünülmektedir. Yine ailenin gelir durumuna göre öğrencilerin kontrol odağı ve umutsuzluk düzeylerinin anlamlı düzeyde farklılaşmamasına, düz lisede okuyan çocukların genel çoğunluğunun ailesinin sosyo-ekonomik açıdan birbirlerine yakın ya da benzer olmalarının neden olabileceği düşünülmektedir. Araştırmada elde edilen bulgulara göre, bazı önerilerde bulunulabilir:

1. Gençlere mücadeleci kişilik yapılarını geliştirecek nitelikte eğitim verilerek, hayatta karşılaştıkları durumların sorumluluğunu üstlenmeleri öğretilmelidir. Öğrencilerin özellikle yaşamsal kararların alınma aşaması olan sonuncu sınıflarda psikolojik sağlıklarının korunması adına, onların gelecekle ilgili umutsuzluğa düşmemeleri için, sorunlarının saptanarak psikolojik desteğin artırılması oldukça önem kazanmaktadır. Bu amaçla okullardaki eğitim ortamlarının, özellikle öğrenci-öğretmen ilişki tarzlarının ve okul rehberlik çalışmalarının bu amaca uygun olarak düzenlenmesi, öğrencilerin daha sağlıklı düşünmelerine ve geleceği şans faktörüyle değil bilinçli şekilde planlamalarına yardımcı olacaktır.

2. Kontrol odaklılık ve umutsuzluk kişilik özelliğinin kazanılmasında içinde bulunulan ortamın etkisi düşünüldüğünde, okul ortamının yanısıra öğrencinin birlikte yaşadığı aile bireylerinin de, iç kontrol odaklı ve geleceğe umutla bakan davranışlar göstermeleri öğrencilerin hayatla mücadelelerinde olumlu katkı sağlayacaktır. Bu anlamda okul-aile işbirliği çerçevesinde ailelerin de okul rehberlik çalışmalarını dahilinde bilgilendirilmeleri yarar sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Akbağ, M., Saymer, B. ve Sözen, D. (2005). **Üniversite Öğrencilerinde Stres Düzeyi, Denetim Odağı ve Depresyon Düzeyi Arasındaki ilişki Üzerine Bir İnceleme**. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 21, 59-74.
- Bayam, G., Okay, T., Dilbaz, N. ve Açıkgöz, Ç (2002). **Sivil Savunma Birliği Çalışanlarında Kaygı, Umutsuzluk ve Öğrenilmiş Güçlülük Düzeyleri ve Posttravmatik Stres Bozukluğu Sıklığı**. *Kriz Dergisi*, 10 (1), 1-9.
- Beck, A.T., Lesker, D., & Trexler, L. (1974). **The Hopelessness Scale**. *Journal Of Consulting and Clinical Psychology*, 42, 861-874.
- Burger, J. M. (2006). **Kişilik** (Çev. İnan Deniz Erguvan Sarioğlu), İstanbul: Kaknüs Yayınları.

- Ceyhun, B. (2001). **Depresyonun Psikolojik Değerlendirmesi**, *Duygudurum Dizisi*, 4, 192-197.
- Çoban, A. E. (2005). **Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Mesleki Olgunluk Düzeylerinin Yordayıcı Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi**. *İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6 (10), 39-54.
- Dağ, İ. (1991). **Rotter'in İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği (RİDKOÖ)' nin Üniversite Öğrencileri Güvenirliği ve Geçerliliği**. *Psikoloji Dergisi*, 7 (26), 10-16.
- Derin, R. (2006). **İlköğretim 8.Sınıf Öğrencilerinin Problem Çözme Becerileri ve Denetim Odağı Düzeyleri ile Akademik Başarı Arasındaki İlişki (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)**, İzmir:Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Durak, A. ve Palabryıkoğlu, R. (1994). **Beck Umutsuzluk Ölçeği Geçerlilik Çalışması**. *Kriz Dergisi*, 2 (2), 311-319.
- Henkel, V.; Bussfeld, P; Möller, H.J & Hegerl, U. (2002). **Cognitive-behavioural theories of helplessness/hopelessness: Valid models of Depression?** *Eur Arch Psychiatry Clin Neurosci*, 252, 240-249.
- Karadeniz, E. (2005). **Üniversite Giriş Sınavına Hazırlanan Lise Son Sınıf Öğrencileri ve Velilerinin Kaygı Düzeyleri, Baş Etme Yolları ve Denetim Odağı Arasındaki İlişki (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)**, İstanbul: Marmara Üniversitesi
- Meyers, L. S. & Wong, D. T. (1988). **Validation of a new test of locus of control index**. *Educational and Psychological Measurement*, 48 (3), 753-761.
- Morris, C. G. (2002). **Psikolojiyi Anlamak** (Çev. Edt: H. Belgin Ayvaşık; Melike Sayıl) (1.Baskı), Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Öztürk, M. O. (1997). **Ruh Sağlığı ve Bozuklukları** (7. Basım), Ankara:Hekimler Yayın Birliği.
- Poch, F. V., Villar, E., Caparros, B., Juan, J., Cornella, M. & Perez, I. (2004). **Feelings of hopelessness in a Spanish University population**. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 39 (4), 326-334.
- Rotter, J. (1966). **Generalized expectancies for internal vs. external control of reinforcement**. *Psychological Monographs*, 80, 1-28.
- Rotter, J. (2006). **Locus Of Control**. 21.02.2007 tarihinde <http://www.inlightimes.com/archives/2006/12/locus-control.htm> web adresinden alınmıştır.
- Savaşır, I. ve Şahin, N. H. (1997). **Bilişsel-Davranışçı Terapilerde Değerlendirme:Sık Kullanılan Ölçekler**, Ankara:Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Schultz, D. P. & Schultz, S. E. (2002). **Modern Psikoloji Tarihi** (Çev: Yasemin Aslay) (2.Baskı), İstanbul:Kaknüs Yayınları.

Y.COŞKUN, "Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Kontrol Odağı ve Umutsuzluk Düzeyleri

Şengüder, Ş. (2006). **Lise I-III. Sınıf Öğrencilerinde Denetim Odağı İle Ruhsal Sorunlar Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi ve Akademik Başarı İle Kıyaslanması (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, İzmir:Dokuz Eylül Üniversitesi.

Tanç, S. (1999). **Benlik Değeri, Umutsuzluk ve Kariyer Beklentileri (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Tükel, R. ve Gök, Ş. (1996). **Kontrol Odağının Yaş, Anksiyete ve Depresyon ile İlişkisi. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 7(1), 11-16.**

Okuma İle İlgili Bazı Değişkenlerin Öğretmenler ve Öğrenciler Açısından Değerlendirilmesi

Hasan Güner BERKANT

Yrd.Doç.Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü

Sami DEMİRDÖĞEN

Öğretmen, Özel Erdem Dershanesi, Kahramanmaraş

Özet: Bu araştırmanın genel amacı, okuma ile ilgili bazı değişkenlerin öğretmenler ve öğrenciler açısından değerlendirilmesidir. Bu amaç doğrultusunda, öğretmenlerin öğrencilerini boş zamanlarında okumaya yönlendirme düzeylerinin öğrencilerin okuma alışkanlıkları ve okuduğunu anlama becerileri üzerine etkileri, ayrıca öğrencilerin okuduklarını anlama becerileri ile okuma alışkanlıkları arasındaki ilişki ve öğretmenlerin okumaya yönelik bazı özellikleri incelenmiştir. Araştırmanın örneklemini, 2009-2010 eğitim-öğretim yılında Kahramanmaraş İli merkez ilçelerinde ilköğretim ikinci kademe öğrencileri gören 289 öğrenci ve bu öğrencilerin dersine giren 62 öğretmenden oluşmaktadır. Çalışma sonucunda, öğretmenlerin öğrencilerini boş zamanlarında okumaya yönlendirme düzeylerinin, öğrencilerin okuma alışkanlıkları ve okuduğunu anlama becerileri üzerinde anlamlı etkisi olmadığı, ayrıca öğrencilerin okuduklarını anlama becerileri ile okuma alışkanlıkları arasında anlamlı bir ilişki olmadığı ve öğretmenlerin okuma oranının yetersiz olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Okuduğunu anlama becerisi, okuma alışkanlığı, öğretmenlerin öğrencileri okumaya yönlendirmesi, ilköğretim ikinci kademe.

An Evaluation of Some Variables Related to Reading in Terms of Teachers and Students

Abstract: The main purpose of this research is to evaluate some variables related to reading in terms of teachers and students. In accordance with this purpose, the effects of the levels of teachers' directions for students toward reading in spare times on reading habits of students and on their reading comprehension abilities, beside the relationship between reading habits of students and their reading comprehension abilities, and some characteristics of teachers related to reading were investigated. The population of the research consists of 289 students attending to second level of primary schools placing in Kahramanmaraş City central districts during 2009-2010 education year and their 62 teachers. At the end of the study it was determined that, the levels of

teachers’ directions for students toward reading in spare times don’t effect reading habits of students and their reading comprehension abilities; there is no significant relationship between reading habits of students and their reading comprehension abilities; the reading ratio of teachers is not adequate.

Keywords: Reading comprehension ability, reading habit, teachers’ directions for students toward reading, second level of primary school.

GİRİŞ

Okuma becerisi, bireyin yaşamı boyunca en çok ihtiyaç duyduğu ve kullandığı beceriler arasındadır. Bu beceri, bireyin sahip olduğu ve gelişim dönemlerine paralel biçimde ortaya çıkan biyolojik yapı ile bilişsel yapının beraber çalışması sonucunda kullanıma dönüşür. Her ne kadar bireyler böyle bir beceri için doğuştan gelen bir alt yapıya sahip olsalar da, her beceride olduğu gibi potansiyelin kinetiğe dönüşmesi için çevre faktörlerinin de desteğini alması gerekir.

Bu becerinin gerektiği gibi kazanılması ilköğretim birinci sınıfta başlamakta; becerinin kullanılması ve geliştirilmesi ise yaşam boyu devam etmektedir (Akyol ve Temur, 2008). Birey, yaşantılarındaki olaylara ve olgulara anlam yükleme sürecinin önemli bir bölümünde okuma becerilerini kullanır. Tüm yaşamı boyunca anlayan ya da anlatan durumunda olan bireyler için okuma, bireyi sadece dış dünyayı algılamakla yetinen bir nesne olmaktan çıkarıp, dünyayı içselleştirip kendi içinde yeniden kuracak bir özne durumuna ulaştıran en önemli dil becerisidir (Yalınkılıç, 2007). Genel anlamda okuma becerisi, bir düşünce ya da duyguyu analiz edip değerlendirmeyi sağlayan, psikolojik, bilişsel ve duyuşsal özellikler içeren etkileşimsel, algısal ve anlamaya dayalı bir süreçtir (Belet ve Gürsoy, 2008). Okuma becerisi için gerekli psikolojik, sosyolojik ve fizyolojik donanımların gerekli olgunluğa ulaşması gerekir (Başaran ve Ateş, 2009). Bu olgunluğun gerçekleşmesinde eğitim en önemli faktörlerden biridir.

Okuma becerisi; kazanılma, geliştirilme ve kullanılma süreçleri dikkate alındığında doğası gereği eğitim-öğretim ortamına ihtiyaç duyar. Bu beceri, öğrencinin okul yaşamında kazanması beklenen ve gelişimi ile ilgili en karmaşık bilişsel işlemdir (Cunningham ve Zibulsky, 2009). Öğrenci okuma becerisini, sanıldığı gibi sadece kelime ağırlıklı metinlerde değil, matematik, fizik, kimya gibi derslerin metinlerini okumada, anlamada ve problemlerini çözmeye de kullanır. Bu nedenle okuma becerisi, bütün derslerde dikkate alınması gereken ve buna yönelik olarak farklı derslerde farklı biçimlerde geliştirme çalışmalarının yapılabileceği bir beceridir.

Bir metnin anlaşılması, sadece o metnin içeriği, konusu, tasarımı gibi metne ait faktörlere değil, aynı zamanda uzun süreli dikkat, odaklanma ve anlama gibi okuyucuya ait faktörlere de bağlıdır. Okuma becerisinin dilbilgisi, dünya bilgisi,

kavram bilgisi gibi gerektirimleri, kısa ve uzun süreli bellek gibi psikoloji ve eğitim alanına ait kavramlarla da doğrudan ilişkili bir yapısı olduğu gibi, algısal alt yapısı da bulunmaktadır. Okumanın *algısal boyutu*, harfleri seslerle birleştirerek (eşleştirerek) algılamayı, sesleri birleştirerek sözcükleri tanımayı, sözcükleri birleştirerek tümce oluşturmayı ve tümcelerin bütünlüğünden metne ulaşabilmeyi sağlar. *Bilişsel boyut* ise anlam oluşturma olarak tanımlanabilir. Bilişsel gelişimi tamamlanmış birey, okuma sırasında sözcükleri anlama, metni konu ve alt konularla ilişkilendirme, başlıktan yararlanarak metnin genel çerçevesini çizme, önemli bilgiyi seçebilme gibi zihinsel işlemleri eşzamanlı olarak ve neden-sonuç ilişkisi kurabilme becerisini de kullanarak gerçekleştirir (Ergenç, 2009).

Okuma becerisinin kazanımı, yeterli miktarda okumalar yapma için gerek koşuldur, ancak yeter koşul değildir. Okuma becerisi kazanan birey bunu alışkanlığa dönüştürüp devamlılığını sağlamalıdır (Arıcı, 2008). Bireyin bir gereksinim olarak algılaması sonucu okuma eylemini sürekli, düzenli ve eleştirel bir biçimde gerçekleştirmesi okuma alışkanlığı olarak ifade edilebilir (Yılmaz, 2004). Bireyin yaşamı için gerekli okuma düzeyine erişebilmesi için okuma alışkanlığına sahip olması gerekir. Bireylere okumayı bir alışkanlık hâline getirmenin onların yaşamları açısından çok önemli olduğu bilincini aşlamak ve onları okumaya eğilimli bireyler olarak yetiştirmek gerekir (Temizkan ve Sallabaş, 2009). Okuma alışkanlığı, bireylerin yaşamları boyunca elde ettikleri bilgileri, becerileri, anlayışları güçlendirip artıran ve aynı zamanda bu değerlerin bireysel ve toplumsal yaşama uyarlanmasına olanak sağlayan beceridir (Odabaş, Odabaş ve Polat, 2008). Okuma eylemi, yüzyıllar içinde gelişen ve toplumda yüzyılların birikimi olarak anlam kazanan bir eylemdir. Toplumun geçmişten getirdiği alışkanlıkları nesillere aktarması kültürün diğer unsurları için geçerli olduğu gibi okuma alışkanlığının nesiller arası aktarımı için de geçerlidir (Yılmaz, 2009).

Okuma becerisi ve alışkanlığını kazanan bir bireyin, okuduklarından edindiklerini yaşamına aktarabilmesi için okuduklarına anlam yüklemesi gerekir. Bir metnin okunması kadar anlaşılması da önemlidir (Duman ve Tekinarslan, 2007). Anlama, okumanın en önemli amacıdır (Şenel, 2004). Okuma, yazılı bir metinden anlam çıkarma süreci olarak tanımlanırken, okuduğunu anlama ise, metni yorumlamak, mantıksal bağlantılar yapmak ve bilginin uygulanması da içeren bir bilişsel süreçtir (Dönmez ve Yazıcı, 2006). Etkili öğrenmeyi sağlayacak okuma etkinliği sırasında birey, yeni bilgiyi var olan bilgi tabanına yerleştirmeye ve yeni bir anlam yapısı oluşturmaya gereksinim duyar (Strangman ve Hall, 2004). Her birey, okuduklarından edindiği bilgilerle hazırbulunuşluğunu ilişkilendirerek okuduklarından bireysel anlamlar çıkardığı sürece okuduğunu anlamış olur. Böylece okuma süreci birey için anlamlı hale gelir. Çınar (2004), bunun da ötesinde, bireyin okumadaki

başarısının, bireyin yaşamındaki başarı ile yakından ilişkili olduğunu belirtmektedir.

Öğrencinin okuduğunu anlama becerisi ve okuma alışkanlığını etkilemede ailenin rolü büyüktür. Ancak, Yılmaz’a (2004) göre ebeveynler çocuklarını okuma alışkanlığına yeterince yönlendirmemektedir. Bu durum, öğrencilerin yeterli okumalar yapmasını ve anlama becerisi kazanmasını olumsuz etkileyecektir. Bunun yanında, okuduğunu anlama becerisi ve okuma alışkanlığının yeterli düzeye erişimi açısından öğretmenler, eğitim-öğretim ortamının en önemli faktörlerinden biridir. Bu tip kazanımlarda öğretmenlerin yönlendirmeleri önem kazanmaktadır (Ergenç, 2009). Özellikle ilköğretim ikinci kademe, öğrencilerin okuma alışkanlığı kazanmalarında kritik bir dönem olduğundan dolayı (Özbay, Bağcı ve Uyar, 2008), bu dönemde öğretmenlerin öğrencilerin farklılıklarına göre okuma etkinlikleri düzenleyebilmeleri için kullanılan dilin yapısı, okuma gelişimi ve eğitim ile ilgili bilgi donanımlarının çok iyi düzeyde olması gerekir (McCutchen, Green, Abbott ve Sanders, 2009; Moats, 2009).

Bu donanımların yeterliği dışında, öğretmenlerin öğrencilerini okumaya yönlendirmesi için gerekli farkındalık ve bilinç düzeylerine de yeterli derecede sahip olmaları gerekir. Öğretmenlerin öğrencilerine okuma alışkanlığı kazandırmaları her şeyden önce kendilerinin bu tür bir alışkanlığa sahip olmalarına bağlıdır (Gömleksiz, 2004). Öğretmenin öğrencisini okumaya yönlendirmesi için gerekli olan bu farkındalık ve bilinç, öğretmenin kendisinin okumaya düşkünlüğü ve okuma alışkanlığı ile ilişkilidir. Bu özelliklere sahip öğretmenin öğrencilerin okuma edimi üzerinde olumlu etkileri olacaktır. Böylece öğrencilerin okuduğunu anlama becerileri ve okuma alışkanlıkları olumlu yönde etkilenebilir. Bu bağlamda çalışmada, öğretmenlerin okumayla ilgili özelliklerinin incelenmesinin yanı sıra, öğrencilerini okumaya yönlendirmelerinin öğrencilerin okuduğunu anlama ve okuma alışkanlıklarına etkisinin değerlendirilmesine yer verilmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın genel amacı, okuma ile ilgili bazı değişkenlerin öğretmenler ve öğrenciler açısından değerlendirilmesidir. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Öğrencilerin boş zamanlarında okuma alışkanlıkları arasında, öğretmenlerin öğrencileri okumaya yönlendirme düzeylerine göre anlamlı bir fark var mıdır?

2. Öğrencilerin okuduğunu anlama becerileri arasında, öğretmenlerin öğrencileri okumaya yönlendirme düzeylerine göre anlamlı bir fark var mıdır?

3. Öğrencilerin boş zamanlarında okuma alışkanlıkları ile okuduğunu anlama becerileri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

4. Öğretmenlerin;

- a. Yılda kaç kitap okuduklarına,
- b. En son ne zaman kitap aldıklarına,
- c. Boş zamanlarını okumayla ne sıklıkla değerlendirdiklerine yönelik betimsel istatistikler nelerdir?

Sayıtlar

1. Örneklemeye dahil olan öğretmen ve öğrenciler veri toplama araçlarındaki soruları içtenlikle ve objektif biçimde yanıtlamışlardır.
2. Veri toplama araçları araştırmanın amaçlarına yönelik verileri toplamada geçerli ve güvenilirlerdir.

Sınırlılıklar

Bu araştırma;

1. 2009-2010 eğitim-öğretim yılında Kahramanmaraş İli merkez ilçelerinde ilköğretim ikinci kademedeki öğrenim gören öğrenciler ve bu öğrencilerin öğretmenleri ile,
2. Iowa Okuduğunu Anlama Testi, Öğrencilerin Okuma Alışkanlığına Yönelik Öğrenci Anketi ve Öğrencileri Okuma Alışkanlığına Yönlendirmeye İlişkin Öğretmen Anketi ile toplanan veriler ile sınırlıdır.

YÖNTEM

Model

Bu araştırma, tarama modelinde ve betimsel niteliktedir. Tarama modeli, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır (Karasar, 1999).

Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evrenini, 2009-2010 eğitim-öğretim yılında Kahramanmaraş İli merkez ilçelerinde ilköğretim ikinci kademedeki öğrenim gören öğrenciler ve bu öğrencilerin öğretmenlerinden oluşmaktadır. Çalışmanın örneklemini ise, bu evrenden yansız atama ile belirlenmiş olan ilköğretim ikinci kademedeki öğrenim göre 289 öğrenci ve bu öğrencilerin dersine giren 62 öğretmenden oluşmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Çalışmanın alt amaçlarına yönelik verilerin toplanması amacıyla "Iowa Okuduğunu Anlama Testi", "Öğrencilerin Okuma Alışkanlığına Yönelik Öğrenci Anketi" ve "Öğrencileri Okuma Alışkanlığına Yönlendirmeye İlişkin Öğretmen Anketi" kullanılmıştır.

Iowa Okuduğunu Anlama Testi: Roger Farr (1972) tarafından geliştirilen bu test, öğrencilerin okuduğunu anlama becerilerini belirlemek amacıyla 7 metin

ve bu metinlerle ilgili 50 adet çoktan seçmeli soru içermektedir. Bu testin Türkiye koşullarına uyarlanması, geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları Avcıoğlu (1993) tarafından yüksek lisans tezi olarak yapılmıştır. Avcıoğlu tarafından testin Cronbach alpha katsayısı .83 olarak hesaplanmıştır. Bu çalışma kapsamında yeniden hesaplanan Cronbach alpha değeri .79 olarak bulunmuştur.

Öğrencilerin Okuma Alışkanlığına Yönelik Öğrenci Anketi: Araştırmacılar tarafından geliştirilen anket, öğrencilerin boş zamanlarında okuma alışkanlığını belirlemeye yönelik çoktan seçmeli 30 sorudan oluşmaktadır. Anketin Cronbach alpha katsayısı .86 olarak hesaplanmıştır.

Öğrencileri Okuma Alışkanlığına Yönlendirmeye İlişkin Öğretmen Anketi: Araştırmacılar tarafından geliştirilen anket, öğretmenlerin öğrencilerini okuma alışkanlığına yönlendirme düzeylerini belirlemeye yönelik çoktan seçmeli 27 sorudan oluşmaktadır. Ankette ayrıca, öğretmenlerin yılda okudukları kitap sayısı, en son ne zaman kitap aldıkları, boş zamanlarını okumayla ne sıklıkla değerlendirdiklerine yönelik sorular da yer almaktadır. Anketin Cronbach alpha katsayısı .90 olarak hesaplanmıştır.

Verilerin Analizi

Öğrencilere uygulanan “Iowa Okuduğunu Anlama Testi” ve “Okuma Alışkanlığına Yönelik Öğrenci Anketi” testlerinden elde edilen toplam puanlar sürekli değişken olarak kullanılırken, “Öğrencileri Okuma Alışkanlığına Yönlendirmeye İlişkin Öğretmen Anketi” verileri ise, elde edilen toplam puanların eşit puan aralıklarına sahip üç düzeye ayrılması sonucu (düşük düzeyde yönlendirme, orta düzeyde yönlendirme, yüksek düzeyde yönlendirme) süreksiz değişken olarak düzenlenmiştir.

Çalışma grubundan toplanan veriler, SPSS programında tek yönlü Kruskal Wallis ve korelasyon analizi teknikleri ile analiz edilmiştir. 1 ve 2 nolu alt amaçların analizinde, gruplararası karşılaştırmada bazı gruplara düşen kişi sayılarının düşük olmasından (n=9 ve n=10) ve normal dağılım varsayımı karşılanmadığından dolayı parametrik olmayan bir test olan Kruskal Wallis tercih edilmiştir.

BULGULAR

Öğrencilerin Boş Zamanlarında Okuma Alışkanlıkları Arasında Öğretmenlerin Öğrencileri Okumaya Yönlendirme Düzeylerine Göre Anlamlı Farka İlişkin Bulgular

Öğrencilerin boş zamanlarında okuma alışkanlıklarının öğretmenlerin öğrencileri okumaya yönlendirme düzeylerine göre Kruskal Wallis testi sonuçları Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Öğrencilerin boş zamanlarında okuma alışkanlıklarının öğretmenlerin öğrencileri okumaya yönlendirme düzeylerine göre Kruskal Wallis testi sonuçları

Okumaya Yönlendirme Düzeyi	N	Sıra Ort.	sd	χ^2	p
Düşük	10	23.35	2	1.67	0.433
Orta	39	30.47			
Yüksek	9	32.11			

Tablo 1’de görüldüğü gibi, öğrencilerin boş zamanlarında okuma alışkanlıkları arasında öğretmenlerin öğrencileri okumaya yönlendirme düzeylerine göre anlamlı bir fark bulunmamaktadır, $\chi^2 (2)=1.67, p>.05$.

Öğrencilerin Okuduğunu Anlama Becerileri Arasında Öğretmenlerin Öğrencileri Okumaya Yönlendirme Düzeylerine Göre Anlamlı Farka İlişkin Bulgular

Öğrencilerin okuduğunu anlama becerilerinin öğretmenlerin öğrencileri okumaya yönlendirme düzeylerine göre Kruskal Wallis testi sonuçları Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. Öğrencilerin okuduğunu anlama becerilerinin öğretmenlerin öğrencileri okumaya yönlendirme düzeylerine göre Kruskal Wallis testi sonuçları

Okumaya Yönlendirme Düzeyi	N	Sıra Ort.	sd	χ^2	p
Düşük	10	23.00	2	4.44	0.108
Orta	39	32.76			
Yüksek	9	22.61			

Tablo 2’de görüldüğü gibi, öğrencilerin okuduğunu anlama becerileri arasında öğretmenlerin öğrencileri okumaya yönlendirme düzeylerine göre anlamlı bir fark bulunmamaktadır, $\chi^2 (2)=4.44, p>.05$.

Öğrencilerin Boş Zamanlarında Okuma Alışkanlıkları İle Okuduğunu Anlama Becerileri Arasındaki İlişkiye Yönelik Bulgular

Öğrencilerin boş zamanlarında okuma alışkanlıkları ile okuduğunu anlama becerileri arasındaki ilişkiye yönelik bulgular Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3. Öğrencilerin boş zamanlarında okuma alışkanlıkları ile okuduğunu anlama becerileri arasındaki korelasyon sonuçları

	1	2
Öğrenciler (N=289)		
1.Okuma Alışkanlıkları	—	.00
2.Okuduğunu Anlama Becerisi		—

Tablo 3’de görüldüğü gibi, öğrencilerin boş zamanlarında okuma alışkanlıkları ile okuduğunu anlama becerileri arasında anlamlı ilişki bulunmamaktadır, $r=0.00$, $p>.05$.

Öğretmenlerin Yılda Okudukları Kitap Sayısı, En Son Ne Zaman Kitap Aldıkları, Boş Zamanlarını Okumayla Ne Sıklıkla Değerlendirdiklerine Yönelik Bulgular

Öğretmenlerin yılda okudukları kitap sayısına yönelik bulgular Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4. Öğretmenlerin yılda okudukları kitap sayısına ilişkin betimsel istatistikler

Öğretmenlerin Yılda Okudukları Kitap Sayısına Göre Dağılımı		
Yılda Okudukları Kitap Sayısı	f	%
Hiç	2	3.3
1-5	19	31.1
6-10	14	23
11-15	14	23
16-20	4	6.6
21 ve üzeri	8	13.1
Toplam	61	100

Tablo 4’de görüldüğü gibi, öğretmenlerin %3.3’ü yılda hiç kitap okumadıklarını belirtirken, %31.3’ü yılda 1-5 arasında kitap okuduklarını belirtmişlerdir. Yılda okudukları kitap sayısının 21 ve üzeri olduğunu ifade eden öğretmenlerin oranı ise %13.1’dir.

Öğretmenlerin en son ne zaman kitap okuduklarına yönelik bulgular Tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5. Öğretmenlerin en son ne zaman kitap okuduklarına ilişkin betimsel istatistikler

Öğretmenlerin En Son Kitap Okuma Zamanlarına Göre Dağılımı		
En Son Kitap Okuma Zamanı	f	%
Son 15 gün içinde	13	21
Son 15 gün-1 ay arasında	28	45.2
Son 1 ay-6 ay arasında	11	17.7
Son 6 ay-1 yıl arasında	10	16.1
Toplam	62	100

Tablo 5’de görüldüğü gibi, öğretmenlerin %16.1’inin en son kitaplarını son 6 ay-1 yıl arasında okudukları belirlenirken, %45.2’sinin kitaplarını son 15 gün-1 ay arasında okudukları belirlenmiştir.

Öğretmenlerin boş zamanlarını okumayla ne sıklıkla değerlendirdiklerine yönelik bulgular Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6’da görüldüğü gibi, öğretmenlerin %4.8’i boş zamanlarında hiç okuma yapmadıklarını belirtirken, %50’si nadiren okuma yaptıklarını belirtmiştir. Boş zamanlarında her zaman okuma yaptığını belirten öğretmenlerin oranı ise %11.3’dür.

Tablo 6. Öğretmenlerin boş zamanlarını okumayla değerlendirme sıklıklarına ilişkin betimsel istatistikler

Öğretmenlerin Boş Zamanlarını Okumayla Değerlendirme Sıklıklarına Göre Dağılımı		
Boş Zamanlarını Okumayla Değerlendirme Sıklığı	f	%
Hiç	3	4.8
Nadiren	31	50
Çok Sık	21	33.9
Her Zaman	7	11.3
Toplam	62	100

SONUÇ, TARTIŞMA ve YORUM

Çalışmada, öğrencilerin okuduğunu anlama becerilerinin ve boş zamanlarında okuma alışkanlıklarının öğretmenlerinin okumaya yönlendirme düzeyleri arttıkça artması ve okuduğunu anlama ile okuma alışkanlığı arasında anlamlı bir ilişki olması beklenmesine rağmen, çalışma sonucunda öğrencilerin okuduğunu anlama becerilerinin ve okuma alışkanlıklarının öğretmenlerinin okumaya yönlendirme düzeylerinden etkilenmediği, ayrıca okuduğunu anlama ile okuma alışkanlığı arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı sonucuna varılmıştır. Bu sonuçları değerlendirirken, çalışmada öğretmenlerin okuma süreçleri ile ilgili elde edilen diğer bazı bulguları da dikkate almak gerekir. Çalışmada, öğretmenlerin yılda okudukları kitap sayısı, en son kitap okuma zamanları ve boş zamanlarını kitap okuma ile değerlendirmeye gibi özelliklerinin istenen düzeyde olmadığı belirlenmiştir. Öğretmenler arasında yılda hiç kitap okumayanların bulunması (%3.3), en çok yığılmanın (%31.1) yılda 1-5 kitap arasına olması, en son kitaplarını son 1 ay-6 ay arasında (%17.7) ve son 6 ay-1 yıl arasında okuyanların (%16.1) oranlarının toplamının yüksek olması (%33.8), boş zamanlarını okumayla hiç değerlendirmeyenlerin (%3) ve nadiren değerlendirenlerin (%50) toplamının yarısından fazlayı oluşturması, çalışmadaki diğer bulguların da habercisi niteliğindedir. Öğrencileri okumaya yönlendirmenin artmasına paralel olarak öğrencilerin okuduğunu anlama becerileri ve okuma alışkanlıklarında anlamlı bir değişimin olmaması, öğretmenlere ait okumayla ilgili yukarıda değinilen eksikliklerin bir sonucu olabilir. Ayrıca öğrencilerin okuduğunu anlama becerileri ile okuma alışkanlıkları arasında anlamlı bir ilişkinin bulunmaması da bu durumla ilişkilendirilebilir. Çünkü öğretmenler, örtük program dahilinde öğrencileri için birer modeldir. Bu model olma durumu, boş zamanlarında okuma gibi bir alışkanlığın sınıf içine yansımaları ile de ilgilidir. Öğretmenlerin okumaya yönelik yönlendirme düzeylerinin değişiminin öğrencilerin okuduğunu anlama becerilerine yansiyabilmesi, öğrencilerin okuduğunu anlama stratejilerini kullanmasını gerektirir. Belet ve Gürsoy (2008), çalışmalarında öğrencilerin okuduğunu anlama için gerekli stratejileri yeterince kullanmadıklarını belirlemişlerdir. Bu çalışmada yer alan öğrencilerde de buna benzer bir durum yaşanmış olabilir. Belet ve Yaşar'ın (2007) belirttiği gibi, öğrenme stratejilerinin etkili kullanımı okuduğunu anlama becerisini artıracığından dolayı, öğrencileri okumaya yönlendirme düzeyinin artışı ile beraber öğretim stratejilerinin etkili kullanımının da buna eşlik edeceği düşünülebilir.

Çalışmada öğretmenlerin okumaya yönlendirme düzeylerinin öğrencilerin okuduğunu anlama becerilerini ve okuma alışkanlıklarını etkilememesi, öğrencilerin okumaya yeterince zaman ayırmamalarından kaynaklanmış olabilir. Geçgel ve Burgul (2009), öğrencilerin okuma sıklıklarının orta düzeyde ve az düzeyde yoğunlaştığını belirlemişlerdir. Benzer biçimde Odabaş, Odabaş

ve Polat (2008) öğrencilerin okuma oranlarının düşük olduğunu, Beydoğan (2009) da öğrencilerin günlük okumaya ayırdıkları zamanın düşük olduğunu belirlemişlerdir. Çevik ve Yiğit (2009) ise oranı az da olsa (%7.6) kitap okumayan öğrencilerin bulunduğunu belirtmişlerdir. Öğrenciler okumaya yönlendirilse bile okumaya yeterince zaman ayırmıyorlarsa, okuduğunu anlama becerilerinin ve okuma alışkanlıklarının artması beklenemez. Çalışmada ayrıca, öğretmenlerin %3.3'ünün yılda hiç kitap okumadıkları, %31.3'ünün yılda 1-5 arasında kitap okudukları, %23'ünün yılda 11-15 arasında kitap okuduğu (ortalama ayda 1 kitap), okudukları kitap sayısının 21 ve üzeri olduğunu ifade eden öğretmenlerin oranının ise %13.1 olduğu belirlenmiştir. Her ne kadar toplam içindeki oranları düşük olsa dahi, hiç kitap okumayan öğretmenlerin bulunması, eğitim sistemi, eğitim süreci, öğretmen başarısı ve bu durumun öğrencilere yansımaları açısından istenmeyen bir tablo oluşturmaktadır. Bu sonuçlar, Kaplan'ın (2009) ifade ettiği bazı verilerle tutarlıdır. Kaplan, hiç kitap okumayan öğretmenlerin bulunduğunu (%30.7), ayda 1 kitap okuyanların oranının %22.8 olduğunu belirlemiştir. Kaplan ayrıca, yılda 25 kitap ve üzeri okuyanların iyi okuyazar olduklarını belirtmiştir ve bu çalışmada yılda 21 ve üzeri kitap okuyan öğretmenlerin oranının %13.3 olduğu dikkate alındığında, bu çalışmanın örnekleminde iyi okuyazar niteliğine sahip öğretmenlerin yeterli oranda olmadığı ortaya çıkmaktadır.

ÖNERİLER

1. Öğrencilere okuma alışkanlığını ve okuduğunu anlama becerisini kazandırmaya yönelik etkinlikler düzenlenmelidir.
2. Öğrencilerin okuma alışkanlıkları ve okuduklarını anlama düzeyleri düzenli olarak takip edilmelidir.
3. Öğretmenlere öğrencilerini okumaya yönlendirmeleri konusunda hizmetiçi eğitim seminerleri verilebilir.
4. Başka bir çalışmada öğrencilerin okuma alışkanlıkları ve okuduklarını anlama becerileri üzerine nitel araştırma yöntemleri kullanılabilir.
5. Başka bir çalışmada öğretmenlerin öğrencilerini okumaya yönlendirme durumları üzerine nitel araştırma yöntemleri kullanılabilir.

KAYNAKÇA

- Akyol, H. ve Temur, T. (2008). “**Ses Temelli Cümle Yöntemi ve Cümle Yöntemi ile Okuma Yazma Öğrenen Öğrencilerin Okuma Becerilerinin Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi**”, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5 (9), 79-95.
- Arıcı, A. F. (2008). “**Okumayı Niye Sevmiyoruz? Üniversite Öğrencileri ile Mülakatlar**”, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5 (10), 91-100.

- Avcıoğlu, H. (1993). “**Iowa Sessiz Okuma Testi Düzey 1 Formu’nun Uyarlama, Geçerlik-Güvenirlilik Çalışması**”, Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Başaran, M. ve Ateş, S. (2009). “**İlköğretim Beşinci Sınıf Öğrencilerinin Okumaya İlişkin Tutumlarının İncelenmesi**”, Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 29 (1), 73-92.
- Belet, D. Ş. ve Gürsoy, E. (2008). “**A Comparative Study on Strategies of the Children for L1 and L2 Reading Comprehension K12**”, *College Teaching Methods & Styles Journal*, 4 (2), 37-48.
- Belet, D. Ş. ve Yaşar, Ş. (2007). “**Öğrenme Stratejilerinin Okuduğunu Anlama ve Yazma Becerileri ile Türkçe Dersine İlişkin Tutumlara Etkisi**”, *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 3 (1), 69-86.
- Beydoğan, H. Ö. (2009). “**Lise Öğrencilerinin Öğrenme Stillerine Göre Okuma-Anlama Sürecinde Ayırt Etme Stratejilerini Kullanma Düzeyleri**”, *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10 (1), 51-67.
- Cunningham, A. ve Zibulsky, J. (2009). “**Introduction to the Special Issue About Perspectives on Teachers’ Disciplinary Knowledge of Reading Processes, Development and Pedagogy**”, *Reading and Writing*, 22(4), 375-378.
- Çevik, O. ve Yiğit, S. (2009). “**Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Profillerinin Belirlenmesi-Amasya Üniversitesi Örneği-**”, *C. Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 33 (1), 89-106.
- Çınar, İ. (2004). “**Birleştirilmiş Sınıflı İlköğretim Okullarında İlkokuma Yazma Öğretimine İlişkin Bir Araştırma**”, *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5 (7), 31-45.
- Dönmez, C. ve Yazıcı, K. (2006). “**Sosyal Bilgilerde Öğrencilerin Okuduğunu Anlama Becerilerinin Geliştirilmesinde Metin Yapısına Bağlı Olarak Kullanılabilecek Strateji ve Teknikler**”, *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16, 137-154.
- Duman, N. ve Tekinarslan, İ. Ç. (2007). “**Hikâye Haritası Yönteminin Hafif Düzeyde Zihinsel Yetersizliği Olan Öğrencilerin Okuduğunu Anlama Becerileri Üzerindeki Etkisi**”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 8 (1), 33-55.
- Ergenç, İ. (2009). “**Geleceğin Lisesinde Türk Dili ve Edebiyatı Nasıl Öğretilmeli?**”, *Eğitimin Geleceği Üzerine Tartışmalar-2*. 21 Kasım 2009, 67-72. Bursa: Özel Bursa Kültür Okulları.
- Farr, R. (1972). **Iowa Silent Reading Tests**. New York: Hartcourt Brace Jovanovich Inc.
- Geçgel, H. ve Burgul, F. (2009). “**Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Okuma İlgili Alanları (Çanakkale Örneği)**”, *Tübav Bilim Dergisi*, 2 (3), 341-353.

- Gömleksiz, M. N. (2004). “**Geleceğin Öğretmenlerinin Kitap Okumaya İlişkin Görüşlerinin Değerlendirilmesi**”, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Elektronik Eğitim Fakültesi Dergisi, 1 (1), 1-19.
- Kaplan, R. (2009). **Geleceğin Lisesinde Türk Dili ve Edebiyatı Nasıl Öğretilmeli? Eğitimin Geleceği Üzerine Tartışmalar-2**. 21 Kasım 2009, 78-82. Bursa: Özel Bursa Kültür Okulları.
- Karasar, N. (1999). **Bilimsel Araştırma Yöntemi**. Ankara: Nobel.
- McCutchen, D., Green, L., Abbott, R. D. ve Sanders, E. A. (2009). “**Further Evidence for Teacher Knowledge: Supporting Struggling Readers in Grades Three Through Five**”, Reading and Writing, 22 (4), 401-423.
- Moats, L. (2009). “**Knowledge Foundatons for Teaching Reading and Spelling**”, Reading and Writing, 22 (4), 379-399.
- Odabaş, H., Odabaş, Z. Y. ve Polat, C. (2008). “**Üniversite Öğrencilerinin Okuma Alışkanlığı (Ankara Üniversitesi Örneği)**”, Bilgi Dünyası, 9 (2), 431-465.
- Özbay, M, Bağcı, H. ve Uyar, Y. (2008). “**Türkçe Öğretmeni Adaylarının Okuma Alışkanlığına Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenlere Yönelik Değerlendirilmesi**”, İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 9 (15), 117-136.
- Polat, H. Ö. (2009). “**Lise Öğrencilerinin Öğrenme Stillere Göre Okuma-Anlama Sürecinde Ayırt Etme Stratejilerini Kullanma Düzeyleri**”, Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 10 (1), 51-67.
- Strangman, N. ve Hall, T. (2004). **Background Knowledge. National Center on Assessing the General Curriculum**. http://www.cast.org/publications/ncac/ncac_backknowledge.html. ____ (Erişim tarihi: 29.04.2010).
- Şenel, H. G. (2004). “**Öğretmenlerin İlkokuma-Yazma Öğretiminde Tercih Ettikleri Yöntemler**”, İlköğretim-Online, 3 (2), 48-53.
- Temizkan, M. ve Sallabaş, M. E. (2009). “**Öğretmen Adaylarının Okuma ve Yazmaya Yönelik Tutumlarının Karşılaştırılması**”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 8 (27), 155-176.
- Yalınkılıç, K. (2007). “**Türkçe Öğretmen Adaylarının Okumaya İlişkin Tutum ve Görüşleri**”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 1 (1), 225-241.
- Yılmaz, B. (2004). “**Öğrencilerin Okuma ve Kütüphane Kullanma Alışkanlıklarında Ebeveynlerin Duyarlılığı**”, Bilgi Dünyası, 5 (2), 115-136.
- Yılmaz, M. (2009). “**Üniversite Öğrencilerinin Okuma Alışkanlığı Üzerine Bir İnceleme (Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü Örneği)**”, Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 3 (37), 144-167.

Gıda Ürünlerinde Satın Alma Davranışı Üzerinde Ambalajın Rolü: Osmaniye İli Süt Tüketimi Örneği

Nermin BAHŞI

Öğretim Görevlisi, Osmaniye Korkut Ata Üni. Düziçi MYO

Arzu SEÇER

Araştırma Görevlisi, Çukurova Üni. Ziraat Fak. Tarım Ekonomisi Böl.

Özet: Bu çalışmanın amacı insanların dengeli ve yeterli beslenmesi açısından önemli bir yere sahip olan sütte ambalajın önemini ve tüketicilerin hangi ambalaj özelliklerini önemsediklerini incelemektir. Bu amaçla Osmaniye ili kentsel alanda yaşayan ailelere uygulanmak üzere bir anket düzenlenmiş ve 268 aile ile yüz yüze görüşme yapılmıştır. Araştırma bulgularına göre, tüketicilerin ambalajlı süt tercih etme sebepleri arasında ilk sırayı hijyen almaktadır. Tüketicilerin süt satın alımlarında en önemli gördükleri faktörler ise sırasıyla kalite, son kullanma tarihi, fiyat, marka, koku ve ambalaj olarak belirlenmiştir. Tüketicilerin en önemli gördüğü ambalaj özelliği ise ambalajın sağlıklı olmasıdır. Ayrıca tüketicilerin ambalajın çevre dostu malzemeden yapılmış olmasını önemsedikleri belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ambalaj, süt satın alımı, ambalajlı süt.

The Role of Packaging on Food Purchasing Behavior: The Case of Milk Consumption in Osmaniye Province

Abstract: Milk is an important role of balanced and adequate nutrition of people. The aim of this study is to examine importance of milk packaging and which properties are taken into consideration in milk purchasing. With this aim, a survey is applied in urban area of Osmaniye Province and 268 households were interviewed face to face. According to research findings, the most effective reason to prefer packaged milk is hygiene. The most important factors in milk purchasing are defined as quality, expiration date, price, brand, odour and packaging. Consumers specified healthy packaging as the most important packaging properties. Also, consumers take into account environmentally friendly packaging materials in milk purchasing.

Keywords: Packaging, milk purchasing, packaging milk.

GİRİŞ

İnsanın tüm yaşamında önemli yeri olan süt, yeterli ve dengeli beslenme için gerekli olan hayvansal kaynaklı protein, yağ, laktoz ile vitamin ve mineral maddeleri tam ve yeterli oranda içerir. Süt beslenme değerinin yüksekliği

yanında, vücut fonksiyonlarını düzenleyen, gelişmesini sağlayan, kemik ve diş oluşumunda önemli yeri olan temel bir gıda maddesidir (Şimşek vd., 2005: 24)

Gıda sanayi içinde %15 üretim değerine sahip süt ve süt ürünleri sanayi, gerek sütün çok sayıda besin öğelerini bileşiminde bulundurması gerekse ülke ekonomisine sağladığı katma değer açısından son derece önemli bir alt sektördür. Türkiye’de üretilen sütün %40’ı herhangi bir işleme tabi tutulmadan çiğ süt olarak tüketiciye ulaşırken, %60’ı ambalajlı süt olarak satılmaktadır. Gelişmiş ülkelerde ise, üretilen sütün % 0.5-0.6’sı işlem görmeden tüketiciye ulaşırken, % 99.5’i modern işletmelerde işlenmektedir (Özel, 2008: 228).

Ülkemizde ise eğitim ve gelir düzeyinin artması, kadının daha çok çalışma yaşamına girmesi, sağlıklı yaşama bilincinin artması ile birlikte pek çok üründe olduğu gibi süt ürününde de ambalaj, tüketiciler açısından önemli hale gelmiştir. Bu gelişmeler son zamanlarda ambalajlı süt pazarında çok farklı markaların yer almasına ve ürün çeşitliliğinin artmasına sebep olmuştur. Firmaların daha büyük pazar payı almaları ve rekabette avantaj sağlayabilmeleri için ürünlerini doğru bir şekilde konumlandırmaları gerekmektedir. Ambalaj da firmaların ürününü rakiplerinden farklılaştırmasında ve kolayda bir mal olan süt ürününün satışlarının arttırılmasında oldukça etkili bir rol üstlenmektedir.

Eski satış anlayışına göre ambalajdan beklenen temel fonksiyon mamulün dağıtım zinciri içinde üreticiden depoya, perakendeciye ve tüketiciye verimli ve güvenli biçimde aktarılmasıdır. Günümüzde ise hem üreticiler hem de tüketiciler tarafından ambalajdan farklı faydalar beklenmektedir. Ambalaj ürünü korumakla birlikte pek çok farklı fonksiyonu da yerine getirmektedir.

Ambalajın en önemli fonksiyonlarından biri ürün için üreticiden nihai tüketiciye kadar uzanan yolda sağladığı çok yönlü korumadır. Bu fonksiyon ürünün ışık, nem, ısı, hava, darbe gibi dış etkenlerden olumsuz yönde etkilenmesini, bozulmasını ve kirlenmesini önler (Gökalp, 2007: 80). Ambalajın bir diğer fonksiyonu olan kolaylık fonksiyonu ise mamulün taşınması, depolanması, kaba uygun ölçüde ürün doldurma, açma, kapama, kullanma, rafa yerleştirme gibi işlevleri kapsamaktadır.

Ambalajın tutundurma (reklam, promosyon, motivasyon) fonksiyonu, ürünün tekrar satın alınması için özendirme içerir. Ambalaj tüketicinin ürünle ilk karşılaştığında dikkat çeken bir ürün özelliğidir. Firmaların ambalajın rengi, şekli, boyutu gibi görsel özelliklerin, ambalaj üzerindeki bilgilerin ve ambalajın üretiminde kullanılan teknoloji gibi özelliklerin müşterinin satın alma kararı üzerindeki etkilerini dikkate almaları gerekmektedir. Ambalajın bilgi verme fonksiyonu, tüketicilere ambalaj üzerindeki etiketler yardımıyla açıklanmaya çalışılır. Bu fonksiyonların dışında ambalajın aynı zamanda tüketicinin zihninde ürün imajını etkileme fonksiyonu ve ambalajın büyüklüğünde yapılan değişikliklerle birlikte ürünün fiyatını ayarlama fonksiyonu da vardır (Gökalp, 2007: 80-83)

Daha önceki çalışmalarda giderek ambalaja daha çok yer verilmesi konunun önemini vurgulamaktadır

Şimşek ve ark. (2005), yaptıkları çalışmada, farklı sosyo-ekonomik gruplardan 1000 kişi ile yüzyüze görüşme yaparak süt tüketim alışkanlıklarını ve ambalajın rolünü belirlemişlerdir. Araştırma sonuçlarına göre, farklı sosyo-ekonomik gruplara dahil denekler arasında önemli farklılıkların olmadığı görülmektedir. Denekler, içme sütü alımında ambalaj tercihi konusunda ise %52 cam şişe, %31 karton kutu, %6 tetra-pak kutu ve %11 oranında da “fikrim yok” cevabını vermişlerdir.

Çelik ve ark. (2005), Şanlıurfa ili Merkez ilçede tüketicilerin süt tüketim düzeylerini ve tüketim davranışlarını incelemek amacıyla farklı gelir düzeyine sahip tüketicilerle anket yoluyla elde ettikleri verileri değerlendirmişlerdir. Tüketicilerin marka tercihinde en önemli faktörlerin kalite (% 71.6), ucuzluk (% 23.9), güvenilirlik (% 3.0) ve ambalaj (% 4.4) olduğu belirlenmiştir. Tüketicilerin ambalajlı süt satın alırken dikkat ettikleri en önemli unsurlar ise firma adı (% 56.2), fiyat (% 17.5) ve yağ oranı (% 17.5) ve diğer faktörler (% 18.4) olarak adlandırılan son kullanım tarihi, promosyon ve ambalaj renk ve kalitesi olarak sıralanmaktadır.

Gökalp, F., (2007) gıda ürünleri satın alma davranışında ambalajın rolünü incelediği çalışmada ambalajın fonksiyonlarını ele alarak süt gibi dayanıksız ürünlerin pazarlanması sırasında ürünün bozulmasını ve dış etkenlerden etkilenmesini önlemek için ambalajın önemini daha da arttırdığını vurgulamıştır.

Sütütemiz ve ark., (2008) İstanbul ilinde 435 tüketici ile yaptıkları anket çalışması sonucunda ambalajlı sütte tüketicilerce önemsenen ambalaj özelliklerini ve ambalajın diğer ürün özellikleri arasındaki yerini incelemişlerdir. Araştırma bulgularına göre ambalajın görsel özellikleri ile plansız satın alma davranışı arasında anlamlı bir ilişki mevcuttur.

Sheppard, R. L. (1988), Yeni Zelanda’da 2 ayrı şehirde (Auckland ve Christchurch) toplam 700 denekle yaptığı anket çalışmasında süt ambalajında yapılacak değişikliklerle ilgili olarak tüketici davranışlarını belirlemiştir. Araştırma bulgularına göre İki şehir arasında süt satın alma davranışı bakımından önemli farklılıklar mevcuttur. Auckland’ da tüketiciler süpermarketlerden tetra-pak ya da plastik kutuda, Christchurch’ de ise süt dağıtım servisi tarafından getirilen cam şişelerde süt satın alımlarını gerçekleştirmektedir.

Özel, G., (2008), çalışmasında Ankara ilinde yaptığı anket çalışması sonucu süt satın alımında etkili faktörleri incelemiştir. Araştırma bulgularına göre en önemli faktörler sırasıyla içerik (% 25), yağ miktarı (% 28), marka (% 22), paket (% 9), raf ömrü (% 9) ve fiyat (% 7) olarak belirlenmiştir.

...

Tüketicilerin tercih ettikleri ambalaj özelliklerinin incelendiği çalışmalara bakıldığında, ambalajın diğer ürün özellikleri arasındaki yeri ve önemi farklılık göstermektedir. Ancak tüm çalışmalardan elde edilen ortak bulgunun ambalajın tüketiciler açısından önemli bir tercih nedeni olduğudur. Bu çalışmanın amacı ise ambalajlı sütte, ambalajın ürün özellikleri arasındaki yerini ve tüketicilerin hangi ambalaj özelliklerini önemsediklerini incelemektir.

MATERYAL-YÖNTEM

Materyal

Çalışmanın ana materyalini Osmaniye ili kentsel alanda yaşayan ailelerle yapılan anket çalışması sonucu elde edilen birincil veriler oluşturmaktadır. Bu çalışmanın anket formunun hazırlanması amacıyla konuyla ilgili daha önce yapılan çalışmaların anket formları ve daha önce yapılmış yerli ve yabancı anket formları incelenmiştir. Daha sonra araştırma amacına uygun olarak soru formları oluşturulmuş ve test anketi sonucu gerekli düzeltmeler yapılarak anket çalışmasına başlanmıştır. Anket çalışması Şubat – Mart 2009 döneminde gerçekleştirilmiştir. Anket formları 3 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde demografik özellikleri, ikinci bölümde süt tüketim alışkanlıklarını ve son bölümde ambalajın satın alma davranışında yerini tespit etmeye yönelik sorulara yer verilmiştir. Ayrıca, çalışma ikincil verilerle de desteklenmiştir.

Yöntem

Örneklemede Kullanılan Yöntem

Bu çalışmanın ana kitlesini, Osmaniye ili kentsel alanda yaşayan hane halkı oluşturmaktadır. Süt tüketiminde ambalajın rolünü belirleyebilmek amacıyla ana kitleyi temsil edebilecek örneklem çekilmesi uygun görülmüştür. Daha önce yapılan çalışmalarda dikkate alınarak, araştırmanın örnek hacmi “Basit Tesadüfi Olasılık Örnekleme” yöntemiyle belirlenmiştir (Malhotra, 2004: 713). Kullanılan örnekleme yöntemi aşağıdaki eşitlikte verilmiştir.

$$n = z^2 \frac{pq}{d^2}$$

n: Örnek hacmi

z: 1,64 (%90 güven düzeyine karşılık gelen standart z değeri)

p: Örneğin ana kitleyi temsil edebilme olasılığı

q: (1-p) İlgili özelliğe sahip olmayan ana kitle oranı

d: Kabul edilen hata tolerans düzeyi. ±%5 olarak kabul edilmiştir.

Bu çalışmada % 95 güven aralığı, % 5 hata payıyla örnek hacmi 268 olarak hesaplanmıştır. Daha sonra ise Türkiye İstatistik Kurumu 2000 yılı Genel Nüfus

Sayımı sonuçlarına göre hane halkı ile ilgili bilgiler dikkate alınarak toplam örnek hacmi yerleşim birimlerine (mahallelere) oransal olarak dağıtılmıştır.

Veri Analizinde Kullanılan Yöntem

Anket çalışması sonucu elde edilen veriler SPSS 15.0 programı yardımıyla analiz edilmiş ve bulgular frekans ve yüzdeler şeklinde gösterilmiştir. Ankette yer alan ifadelerin birbirleri ile olan tutarlılığı ve kullanılan ölçeğin ilgili sorunu ne derece yansıttığı, yani güvenilirliği Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı ile test edilmiş, güvenilirlik katsayısı 0.699 olarak bulunmuştur. Analiz sonucu elde edilen bu değer kullanılan ölçeğin yeterince güvenilir olduğunu göstermektedir.

ARAŞTIRMA BULGULARI

Tüketicilerin Demografik Özellikleri

Araştırma bulgularına göre anket kapsamında görüşülen tüketicilerin % 44.4'ü kadın, % 55.6'sı erkektir.

Tablo 1. Demografik Özellikler

Cinsiyet	Adet	Yüzde	Aile Büyüklüğü	Adet	Yüzde
Kadın	119	44.4	1 ve 2 kişi	14	5.2
Erkek	149	55.6	3 ve 4 kişi	178	66.4
Toplam	268	100.0	5 ve üstü	76	28.4
Yaş			Toplam	268	100.0
18 ve altı	19	7.1	Eğitim		
19-25	70	26.1	İlk Okul Mezunu	50	18.6
26-30	55	20.5	Orta Okul Mezunu	37	13.8
31-35	39	14.6	Lise Mezunu	120	44.8
36-40	31	11.6	Üniversite Mezunu	60	22.3
41-45	29	10.8	Yüksek Lisans Mezunu	1	0.4
46-50	17	6.3	Toplam	268	100.0
50 ve üstü	8	3.0	Meslek		
Toplam	268	100.0	Ev Hanımı	57	21.3
Medeni Durum			Memur	38	14.2
Evli	184	68.7	İşçi	27	10.1
Bekar	84	31.3	Serbest Meslek	87	32.5
Toplam	268	100.0	Öğrenci	37	13.8
			Emekli	21.3	3.4
			Özel Sektör	14.2	4.9
			Toplam	268	100.0

Yaş grupları itibarıyla incelendiğinde tüketicilerin % 7.1'i 18 yaş ve altında, % 26.1'i 19-25 yaş arası, % 20.5'i 26-30 yaş arası ve % 14.6'sının 31-35 yaş

arası olduğu görülmektedir. Tüketicilerin % 31.7’sinin ise 36 yaş ve üzeri olduğu görülmektedir. Aile büyüklüğü süt tüketim miktarını etkileyen faktörlerden bir tanesidir. Aile genişliği 3-4 kişi olanların oranı % 66.6, 5 ve üstü olanların oranı % 28.4 ve 1-2 kişi olanların oranı ise % 5.2’dir. Eğitim durumu incelendiğinde ise tüketicilerin yarıya yakın (% 44.8) bir kısmının lise mezunu, % 22.3’ünün üniversite mezunu, % 18.6’sının ilkokul mezunu olduğu görülmektedir. Meslek grupları açısından değerlendirildiğinde katılımcıların ağırlıklı olarak serbest meslek (% 32.5) mensubu oldukları görülmektedir. Diğer ağırlıklı meslek grupları ise sırasıyla ev hanımı (% 21.3), memur (% 14.2) ve işçidir (% 10.1). Ortalama şehirde oturma süresi 22.45 yıldır.

Tüketicilerin Süt Tüketim Alışkanlıkları

Araştırma alanında görüşme yapılan aileler 141.0 lt/yıl açık, 198.3 lt/yıl kapalı olmak üzere toplam 339.4 lt/yıl süt tüketmektedir. Başka bir ifadeyle toplam süt tüketiminin % 41.6’sı açık süt, % 58.4’ü kapalı süt şeklinde satın alınmaktadır. Van ilinde yapılan bir çalışmada ailelerin ortalama aylık 17.48 lt açık süt, 4.59 lt pastörize süt tükettikleri belirlenmiştir (Şahin vd., 2001: 69). Yurdakul ve ark. (1997), Adana ilinde ailelerin süt ve ürünleri tüketimini inceledikleri çalışmalarında kişi başına ortalama aylık tüketim miktarını 21.6 lt süt olarak hesaplamışlardır. Ankara ilinde farklı gelir gruplarında ailelerin süt ve ürünleri tüketimlerinin incelendiği bir çalışmada ise kişi başı aylık 7.58 lt süt ve yoğurt tüketildiği görülmüştür. Kişi başına süt ve ürünleri tüketimi aylık ortalama olarak süt cinsinden 21.74 lt’dir (Yüzbaşı vd, 1999: 63). Türkiye’de genelinde ise ortalama kişi başı süt tüketimi 24.0 lt/yıl olarak belirtilmektedir.

Süt satın alma işlemini gerçekleştiren aile bireyleri Tablo 2’de gösterilmiştir. Süt satın almaları anne (% 54.5), baba (% 18.3) ve diğer aile bireyleri (% 27.2) tarafından gerçekleştirilmektedir.

Tablo 2- Süt Satın Alımlarını Gerçekleştiren Aile Bireyleri

Aile Bireyleri	Adet	%
Anne	146	54.5
Baba	49	18.3
Diğer	73	27.2
Toplam	268	100.0

Tüketicilerin % 61.4’ünün taze olması sebebiyle açık süt satın almayı tercih ettikleri Tablo 3’de görülmektedir. Tüketicilerin açık süt tercih etmesindeki diğer sebepler ise sırasıyla; fiyat (% 17.6), bulunabilme (% 15.7), hijyen (% 3.3) ve çeşitlilik (% 2.0)’dir. Tüketicilerin % 72’sinin hijyen, % 12.7’sinin bulunabilme, % 7.8’inin çeşitlilik ve % 6.0’sının da tazelik nedeniyle kapalı süt

tercih ettikleri görülmektedir. Tüketiciler açısından açık süt satın alınmasında tazelik ön planda tutulurken, kapalı sütte ise hijyen önem kazanmaktadır.

Tablo 3- Açık ve Kapalı Süt Satın Alınma Sebebi

Unsurlar	Adet	%	Unsurlar	Adet	%
Tazelik	94	61.4	Tazelik	16	6.0
Hijyen	5	3.3	Hijyen	193	72.0
Fiyat	27	17.6	Fiyat	4	1.5
Bulunabilme	24	15.7	Bulunabilme	34	12.7
Çeşitlilik	3	2.0	Çeşitlilik	21	7.8
Toplam	153	100.00	Toplam	268	100.0

Süt satın alma sıklığı açısından tüketici alışkanlıklarına bakıldığında ise; tüketicilerin % 39.6'sının haftada 2-3 defa, % 27.6'sının haftada bir, % 23.4'ünün günlük süt satın aldıkları görülmektedir.

Tablo 4- Süt Satın Alma Sıklığı

Satın Alma Sıklığı	Adet	%
Günlük	68	25.4
Haftada 2-3 defa	106	39.6
Haftada 1	74	27.6
Ayda 2-3 defa	15	5.6
Ayda 1	5	1.9
Toplam	268	100.0

Tüketicilerin açık ve kapalı süt satın alma yerleri Tablo 5'de gösterilmiştir.

Tablo 5- Açık ve Kapalı Süt Satın Alma Yerleri

Açık Süt Satın Alma Yeri	Adet	%	Kapalı Süt Satın Alma Yeri	Adet	%
Seyyar Satıcı	24	68.6	Bakkal	34	12.7
Şarküteri	1	2.9	Market	182	67.9
Semt Pazarı	3	8.6	Şarküteri	49	18.3
Köy	7	20.0	Semt Pazarı	3	1.1
Toplam	35	100.0	Toplam	268	100.0

...

Açık süt satın alan tüketicilerin % 68.6’sı seyyar satıcıları, % 20.0’si köy, % 8.6’sı semt pazarı, % 2.9’u da şarküteri tercih etmektedir. Kapalı süt satın alan tüketicilerin % 67.9’u market, % 18.3’ü şarküteri, % 12.7’si bakkal ve % 1.1’i semt pazarlarını tercih etmektedir.

Ankete katılan tüketiciler satın aldıkları sütü öncelikli olarak içme sütü (% 51.9) şeklinde değerlendirmektedir. Satın alınan sütün diğer kullanım alanları ise sırasıyla yoğurt yapımı (% 22.8), çocuk besleme (% 19.0) ve pasta-sütlaç yapımıdır (% 6.3).

Tablo 6- Süt Kullanım Şekli

Kullanım şekilleri	1. Sıra	%
İçme Sütü	139	51.9
Yoğurt Yapımı	61	22.8
Çocuk Besleme	51	19.0
Pasta ve Sütlaç	17	6.3
Toplam	268	100.0

Tüketicilerin süt fiyatları hakkındaki düşünceleri ise Tablo 7’de verilmiştir. Tüketicilerin % 53.7’si süt fiyatlarını normal bulurken, % 28.0’i pahalı bulmakta, % 11.9’u da ucuz olduğunu ifade etmektedir. Süt fiyatlarını çok pahalı bulanların oranı ise % 6.3’dür.

Tablo 7- Fiyat Hakkında Düşünceler

	Adet	%
Çok Pahalı	17	6.3
Pahalı	75	28.0
Normal	144	53.7
Ucuz	32	11.9
Toplam	268	100.0

Tüketicilerin paketlenmiş süt satın alımlarında etkili olan faktörler belirlenmeye çalışılmış ve ambalajın bu faktörler içerisindeki yeri Tablo 8’de gösterilmiştir. Tabloda yer alan frekanslar paketlenmiş süt satın alırken söz konusu özellikleri en önemli gören (1. sırada seçen) katılımcı sayısını vermektedir. Analiz sonucunda elde edilen verilere göre, tüketicilerin süt satın alımlarında en önemli gördükleri faktörler kalite (% 41.8) başta olmak üzere sırasıyla son kullanma tarihi (% 34.3), fiyat (% 7.1), marka (% 6.3), koku (% 3.4) ve ambalajdır (% 2.2). Satın alma davranışında en az önemsenen özellikler ise tavsiye (% 0.4), tat (% 0.4) ve yeni bir ürün olmasıdır (% 0.4).

Tablo 8- Paketlenmiş Süt Satın Almada Dikkat Edilen Özellikler

Ozellikler	Adet	%
Kalite	112	41.8
Son Kullanma Tarihi	92	34.3
Fiyat	19	7.1
Marka	17	6.3
Koku	9	3.4
Ambalaj	6	2.2
Miktar	4	1.5
Reklam	2	0.7
Satın Alma Alışkanlığı	2	0.7
Ürünün İçeriği (meyve aroması, vitamin katkısı, yağ oranı, vs.)	2	0.7
Tavsiye	1	0.4
Tat	1	0.4
Yeni Bir Ürün Olması	1	0.4
Toplam	268	100

Tüketicilerin önemli gördükleri ambalaj özellikleri sırasıyla Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9- Paketlenmiş Süt İçin Önemli Bulunan Ambalaj Özellikleri

Ozellikler	Adet	%
Sağlıklı olması	208	77.6
Açıldıktan Sonra Tekrar Kapanabilme Özelliği	18	6.7
Ürünü Koruma Özelliği	12	4.5
Dayanıklılığı	11	4.1
Ambalajın Şekli	4	1.5
Ürünün Fiyatını Düşürücü Etkisinin Olması	3	1.1
Yeniden Dönüştürülebilir (Doğa Dostu) Malzemeden Yapılmış Olması	2	0.7
Başka Bir Amaçla Tekrar Kullanılabilmesi	2	0.7
Ergonomiklik (Kullanımının Kolay Olması)	2	0.7
Büyüklüğü	1	0.4
Görünüşünün Çekici Olması	1	0.4
Ambalajı Açma Yöntemi	1	0.4
Etiket Bilgileri	1	0.4
Yenilikçi Olması	1	0.4
Rengi	1	0.4

...

Ambalajın sağlıklı olması (% 77.6), açıldıktan sonra tekrar kapanabilme özelliği (% 6.7), ürünü koruma özelliği (% 4.5) ve dayanıklılığı (% 4.1) tüketiciler tarafından en çok dikkate alınan özelliklerdir. Süt açısından ambalajın taşımada kolaylık sağlaması ve üzerindeki grafik, şekil ve resimler herhangi bir şekilde önem taşımamaktadır. Bu yüzden analizde bu özelliklere yer verilmemiştir.

Tüketicilerin paketlenmiş süt ürünü ambalajında hangi açma kapama tekniğini tercih ettikleri belirlenmeye çalışılmıştır. Tercih edilen açma-kapama yöntemleri Tablo 10’da görüldüğü gibidir. Katılımcıların % 51.1’nin çevrilebilir kapağı tercih ettikleri görülmektedir. Bu yöntemde kapağın açıldıktan sonra yeniden kapanabilme özelliği olduğundan ürünün saklanması da kolaylaştırdığı düşünülmektedir. Tüketicilerin % 17.5’inin de “Fark etmez” yanıtını vermesi de dikkat çekici bir bulgudur.

Tablo 10- Tercih Edilen Açma-Kapama Yöntemleri

Açma-kapama Özelliği	Adet	%
Çevrilebilir Kapak	137	51.1
Folyo Kapak	37	13.8
Bastırıp Çekmeli Plastik Kapak	33	12.3
Yırtarak ya da Keserek Açma	14	5.2
Fark Etmez	47	17.5
Toplam	268	100.0

Tüketicilerin % 37.7’si paketlenmiş süt satın almalarında karton kutu, % 33.2’sinin de plastik şişe tercih etmektedir. Tüketicilerin % 19.0’u da plastik şişeyi tercih etmektedir. Sütümüz ve ark., (2008) İstanbul’da tüketicilerin süt satın alma davranışlarında ambalajın rolü ile ilgili çalışmalarında tercih edilen ambalaj türlerini sırasıyla karton kutu (% 41.2), cam şişe (% 28.8) ve plastik şişe (% 18.7) olarak belirlenmiştir. Her iki çalışmada da en çok tercih edilen ambalaj türü karton kutu olmasına karşın İstanbul’da cam şişe tercihi ön plana çıkmaktadır.

Tablo 11- Tercih Edilen Süt Ambalaj Türleri

Ambalaj Türü	Adet	%
Karton Kutu	101	37.7
Plastik Şişe	89	33.2
Cam Şişe	51	19.0
Üzerinde Pipeti Olan Karton Kutu	12	4.5
Üzerinde Kapağı Bulunan Plastik Torba	10	3.7
Keserek Açılan Plastik Torba	5	1.9

Tüketiciler açısından paketlenmiş süt ürünü ambalajında yer alan bilgilerin ne düzeyde önemli olduğu Tablo 12’de verilmiştir. Ambalaj üzerindeki bilgilerden sütün içindekiler (% 27.6), son kullanma tarihi (% 22.0) ve üretim tarihinin (% 17.5) en fazla önemsendiğini göstermektedir. Ayrıca ürünün markası, net miktarı ve raf ömrü tüketiciler açısından oldukça önemli görülmektedir. Bu bulgulardan tüketicilerin ürünün sağlıklı ve güvenilir olup olmadığına yönelik bilgi alma isteklerinin olduğunu göstermektedir. Paketlenmiş süt için önemli bulunan ambalaj özelliklerine bakıldığında tüketicilerin sağlık açısından oldukça duyarlı oldukları görülmektedir.

Tablo 12- Paketlenmiş Süt Ambalajında Yer Alan Bilgiler

Ozellikler	Adet	%
İçindekiler	74	27.6
Son Tüketim Tarihi	59	22.0
Üretim Tarihi	47	17.5
Marka	41	15.3
Net Miktarı	14	5.2
Raf Ömrü	10	3.7
Firmanın Adı, Adresi Ve Üretildiği Yer	7	2.6
Saklama Koşulları	6	2.2
Kalite Belgesi İşareti	4	1.5
Kullanma Talimatı Bilgisi	1	0.4
Çevreye Duyarlı Olduğunu Gösteren İşaretler	1	0.4

Paketlenmiş süt ürünü ve ambalajına yönelik bazı ifadeler tüketicilerin katılım düzeyleri belirlenmeye çalışılmış ve Tablo 13’deki verilere ulaşılmıştır. Tüketicilerin % 83.6’sı ambalajın çevre dostu malzemeden olmasını önemsediklerini ifade ederken % 78.0’ı ürünün markasının kendileri için önemli olduğunu, % 81.7’si ambalajın yeni teknoloji ile üretilmiş olmasının önemli olduğunu ve % 76.2’si ambalajın üretildiği maddeyi önemsediklerini belirtmişlerdir. Tüketicilerin ürün tercihinde en az önemsedikleri faktörler ise % 74.2’si ambalajın sıradan bir ambalaj olmasına katılmadıklarını ifade etmişlerdir. Ancak tüketicilerin % 47.0’si ambalajın rengi konusunda “fark etmez” şeklinde görüşlerini belirtmişlerdir.

Tüketicilerin paketlenmiş süt ambalaj özellikleri konusundaki ifadelerle verdikleri yanıtların ağırlıklı ortalamaları değerlendirildiğinde bu özelliklerin “katılıyorum” (3.50) kategorisinde olduğu görülmektedir. İfadelerin ortalamaları tek tek değerlendirildiğinde ise “Ambalaj çevre dostu malzemeden üretilmiş olmalıdır”, “Ürünün markası benim için önemlidir”, “Ambalajın yeni teknolojiyle üretilmiş olması önemlidir” ve “Ambalajın üretildiği maddeyi

...

(cam, plastik, vb.) önemserim” ifadelerinin “katılıyorum” kategorisinde yer aldığı görülmektedir.

Tablo 13. Tüketicilerin Paketlenmiş Süt Ambalajına Yönelik İfadeleri Değerlendirmeleri

İfadeler	1		2		3		4		5		Art. Ort.	Std. Sp.
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
Ambalajın rengine önem veririm	67	25.0	26	9.7	126	47.0	28	10.4	21	7.8	2.66	1.19
Ambalajın üzerindeki resim ve grafikler ilgimi çeker	40	14.9	37	13.8	98	36.6	71	26.5	22	8.2	2.99	1.15
Ambalajın büyüklüğünü (litre) dikkate alırım	15	5.6	13	4.9	118	44.0	98	36.6	24	9.0	3.38	0.92
Ambalajın şekli önemlidir	22	8.2	34	12.7	132	49.3	62	23.1	18	6.7	3.07	0.98
Ambalajın üretildiği maddeyi (cam, plastik, vb.) önemserim	2	0.7	7	2.6	55	20.5	128	47.8	76	28.4	4.00	0.81
Ürünün markası benim için önemlidir	2	0.7	12	4.5	45	16.8	108	40.3	101	37.7	4.10	0.89
Üretici firma tercihim üzerinde etkilidir	5	1.9	13	4.9	85	31.7	107	39.9	58	21.6	3.75	0.91
Ambalaj üzerindeki bilgileri dikkate alırım	3	1.1	15	5.6	60	22.4	132	49.3	58	21.6	3.85	0.86
Ambalajların üzerinde kullanma talimatlarına yer verilmelidir	2	0.7	12	4.5	79	29.5	127	47.4	48	17.9	3.77	0.82
Ambalaj kullanım kolaylığına sahip olmalıdır	2	0.7	10	3.7	48	17.9	152	56.7	56	20.9	3.93	0.78
Ambalaj çevre dostu malzemeden üretilmiş olmalıdır	1	0.4	8	3.0	35	13.1	122	45.5	102	38.1	4.18	0.80
Ambalajın yeni teknolojiyle üretilmiş olması önemlidir	6	2.2	5	1.9	38	14.2	134	50.0	85	31.7	4.07	0.86
Paketlenmiş süt ambalajı sıradan bir ambalajda olabilir	156	58.2	43	16.0	38	14.2	22	8.2	9	3.4	1.82	1.15
Ambalajın sağlıkla ilgili mesaj vermesi önemlidir	4	1.5	7	2.6	69	25.7	127	47.4	61	22.8	3.87	0.84
Ambalajın başka bir amaçla tekrar kullanılabilmesi	13	4.9	43	16.0	124	46.3	59	22.0	29	10.8	3.18	0.99
Ambalajın diğerlerinden farklı olması önemlidir	11	4.1	28	10.4	137	51.1	50	18.7	42	15.7	3.31	0.99

Ölçümler; 1: Hiç katılmıyorum, 2: Katılmıyorum, 3: Fark etmez, 4: Katılıyorum, 5: Tamamen katılıyorum (Cronbach's Alpha: 0,699)

SONUÇ

Gıda sanayi içinde oldukça önemli bir yere sahip olan süt ve süt ürünleri sanayi, eğitim ve gelir düzeyinin artması, kadının daha çok çalışma yaşamına girmesi, sağlıklı yaşama bilincinin artması ile birlikte tüketiciler açısından daha önemli hale gelmiştir. Aynı zamanda ambalajlı süt pazarında çok farklı markaların yer alması ve ürün çeşitliliğinin artması ile firmaların daha büyük pazar payı almaları ve rekabette avantaj sağlayabilmeleri için ürünlerini doğru bir şekilde sunmaları gerekmektedir. Ambalajın tüketicinin satın alımlarında etkili olan önemli bir ürün özelliği olmasından dolayı firmaların ürünlerini pazara sunmalarında tüketici taleplerini dikkate almaları gerekmektedir. Bu bağlamda, yapılan çalışma ile Osmaniye ilinde ambalajlı süt pazarında tüketicilerin satın alma davranışında ambalajın öneminin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Araştırma bulgularına göre, görüşme yapılan aileler ortalama 141.0 lt/yıl açık, 198.3 lt/yıl kapalı olmak üzere toplam 339.4 lt/yıl süt tüketmektedir. Tüketicilerin açık süt tercih etme sebepleri taze olması, fiyat, bulunabilme, hijyen ve çeşitliliktir. Tüketicilerin kapalı süt tercih etme sebepleri ise sırasıyla hijyen, bulunabilme, çeşitlilik ve tazelik olarak belirlenmiştir. Tüketiciler açısından açık süt satın alınmasında tazelik ön planda tutulurken, kapalı sütte ise hijyen önem kazanmaktadır.

Tüketicilerin paketlenmiş süt satın alımlarında etkili olan faktörlere bakıldığında kalite başta olmak üzere sırasıyla son kullanma tarihi, fiyat, marka, koku ve ambalajdır. Satın alma davranışında en az önemsenen özellikler ise tavsiye, tat ve yeni bir ürün olmasıdır. Tüketicilerin en önemli bulduğu ambalaj özelliği ambalajın sağlıklı olmasıdır (% 77.6).

Tüketicilerin paketlenmiş süt ürünü ambalajında hangi açma kapama tekniği konusunda tercihleri sorulduğunda katılımcıların % 51.1'nin çevrilebilir kapağı tercih ettikleri görülmektedir. Tüketicilerin % 37.7'si paketlenmiş süt satın alımlarında karton kutu, % 33.2'sinin de plastik şişe tercih etmektedir. Tüketicilerin % 19.0'u da plastik şişeyi tercih etmektedir.

Tüketiciler açısından paketlenmiş süt ürünü ambalajında yer alan bilgiler içerisinde en önemlilerinin içindekiler (% 27.6), son kullanma tarihi (% 22.0) ve üretim tarihi (% 17.5) olduğu belirlenmiştir. Paketlenmiş süt ürünü ve ambalajına yönelik bazı ifadeler tüketicilerin katılım düzeylerine bakıldığında % 83.6'sı ambalajın çevre dostu malzemedendir olmasını önemsediklerini ifade ederken, % 78.0'ı ürünün markasının kendileri için önemli olduğunu, % 81.7'si ambalajın yeni teknoloji ile üretilmiş olmasının önemli olduğunu ve % 76.2'si ambalajın üretildiği maddeyi önemsediklerini belirtmişlerdir.

Araştırmadan elde edilen bulgular ambalajın satın alma davranışını etkileyen bir ürün özelliği olması sebebiyle firmaların pazara sunacakları ürünlerde

ambalaj özellikleri ve etiket bilgileri konularında daha dikkatli davranmaları gerektiğini açıkça göstermektedir.

KAYNAKLAR

- Çelik, Y., Karlı, B., Bilgiç, A., Çelik, Ş., (2005), Şanlıurfa İli Kentsel Alanda Tüketicilerin Süt Tüketim Düzeyleri ve Süt Tüketim Alışkanlıkları, **Tarım Ekonomisi Dergisi**, 2005; 11(1). s: 5-12
- Gökalp, F., (2007), Gıda Ürünleri Satın Alma Davranışında Ambalajın Rolü, **Ege Akademik Bakış**, 7(1). S: 79-97.
- Malhotra, N. K., (2004), **Marketing Research** (An Applied Orientation), Pearson Prentice Hill, Fourth Edition, 713s.
- Özel, G., (2008), Tüketicilerin Süt Tercihinde Etkili Olan Faktörlerin İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.13, S.3 s.227-240.
- Sheppard, R. L., (1988), MILK PURCHASING: A Consumer Survey in Auckland and Christchurch, **Agribusiness and Economics Research Unit Lincoln College, Research Report No. 195**
- Sütütemiz, N., Çiftçiyıldız, S. S., Konuk, F. A., (2008), Ambalaj Özelliklerinin Algılanan Önemi ve Gıda ve Temizlik Ürünleri Satın Alma Davranışına Etkisi: İstanbul İli Örneği, 13. Ulusal Pazarlama Kongresi, 25-29 Ekim. Nevşehir.
- Şahin, K., Andiç, S., Koç, Ş., (2001), Van İli Kentsel Alanda Ailelerin Otlı Peynir ve Süt Ürünleri Alım ve Tüketim, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, **Ziraat Fakültesi, Tarım Bilimleri Dergisi**, 11(2). S:67-73.
- Şimşek, O., Çetin, C. Ve Bilgin, B., (2005), İstanbul İlinde İçme Sütü Tüketim Alışkanlıkları ve Bu Alışkanlıkları Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma, **Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi**, 2(1). s: 23-35.
- Yurdakul, O., F. Emeksiz, A. A. Koç ve B. Hanta, (1997), Balcalı Süt Ürünlerinin İmajının Ölçülmesi (Tüketici Değerlendirmesi), **Çukurova Üniversitesi Zir. Fak.Derg.**, 12(3): 39-48.
- Yüzbaşı, N., A. Erkuş ve E. Sezgin, (1999), Keçiören Şefkat Mahallesinde Çeşitli Gelir Gruplarındaki Ailelerde Süt ve Süt Ürünleri Tüketimi, **Gıda Dergisi**, Yıl:24. Sayı: 1: 59-67
- http://www.gunlksut.net/index.php?option=com_content&view=category&id=1&layout=blog&Itemid=50

**KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ YAZIM KURALLARI**

1. **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, sosyal bilimlerin farklı disiplinlerinin ilgi alanlarına giren, çok yönlü olarak tartışma, araştırma ya da uygulamalar sonucunda üretilen bilimsel çalışmaları ve çözümleri içeren “**hakemli**” bir dergidir. Dergi yılda iki kez yayımlanır.
2. Dergiye gönderilecek makaleler başka bir yerde yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır. Ayrıca makale ile birlikte yazar(lar) tarafından KSÜ web sayfasında yer alan Makale Başvuru Formu ve Telif Hakları Devir Formu’nun da doldurulup imzalanarak Dergi Yayın Kurulu Başkanlığına gönderilmesi gerekmektedir.
3. Makalelerin 2500 kelimedenden az, 5000 kelimedenden fazla olmaması (derginin sayfa düzenine göre yaklaşık 8–15 Sayfa aralığında olması), incelemeye alınmasının ön koşuludur.
4. Türkçe ve İngilizce özetler çalışmanın başında yer alacak ve madde 5’te belirtilen marjlar doğrultusunda 11 punto olarak yazılacaktır. Türkçe ve İngilizce başlıklar sayfa ortasında yer almalı, ilk harfler büyük olacak şekilde küçük harflerle ve koyu yazılmalıdır. Yazarların isimleri küçük, soyadları büyük harflerle ve koyu, unvan ve kurumları, ilk harfleri büyük olacak şekilde küçük harflerle ve açık olarak isimlerin altına yazılmalıdır. Bütün ana bölüm başlıkları büyük; alt bölüm başlıkları ilk harfler büyük olacak şekilde koyu; ikincil alt başlıklar ilk harfler büyük olacak şekilde koyu-italik olarak yazılmalıdır. Bölüm ve alt bölüm başlıklarına numara konulmamalıdır.
5. Eser, Times New Roman karakterinde, makale başlığı İlk harfler büyük 12 punto ve koyu; metin ve alt başlıklar 11 punto ve 1 satır aralığı ile yazılmalıdır. Başlıklar ve paragraf başı metinden 0,5 cm içeriden başlamalıdır. Yazım marjları A4 boyutundaki kağıda, üstten 5 cm, alttan 6 cm, sağdan 4 cm soldan 4,5 cm, üst bilgi için 4 cm ve alt bilgi için 5 cm boşluk bırakılacak şekilde olmalıdır.
6. Metin içindeki göndermeler, ayraç içinde (yazarın/yazarların soyadı, kaynağın basım yılı: ilgili sayfa numarası sırasını izleyerek) verilmeli ve yararlanılan kaynakları eksiksiz ve tam künyesiyle içeren kaynakça listesi, metin sonunda gösterilmelidir.
7. Niteliğine göre, kaynağın metin içindeki göndermelerde ve kaynakçadaki yazılış biçimleri aşağıda örneklendirilmiştir:
 - a) Tek yazarlı kitaplar ve makaleler:
Metin içinde: (Öktem, 1999: 71)
Kaynakçada: Öktem, Niyazi (1999), **Devlet ve Hukuk Felsefesi Akımları**, Der Yayınları, İstanbul.
Metin içinde: (Van de Walle, 1999: 25)
Kaynakçada: Van de Walle, Nicolas (1999), “Economic Reform in a Democratizing Africa”, **Comparative Politics**, Vol. 32, No: 1, October, ss. 21-41.
 - b) İki yazarlı kitaplar ve makaleler:
Metin içinde: (Weiss ve Hobson, 1995: 12)

Kaynakçada: Weiss, Linda ve Hobson, John M. (1995), **Devletler ve Ekonomik Kalkınma**, (Çev. Kıvanç Dünder), Dost Kitabevi, Ankara.

Hall, Stuart ve Held, David (1995), "Yurttaşlar ve Yurttaşlık", **Yeni Zamanlar 1990'larda Politikanın Değişen Cepheleri**, (Der. Hall, Stuart – Jacques, Martin), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, ss.47-68.

c) İki yazarlı kitaplar ve makaleler

Metin içinde: (Miller vd., 1994: 131)

Kaynakçada: Miller, David - Coleman, Janet – Connolly, William – Ryon, Alan (1994), **Blackwell'in Siyasal Düşünce Ansiklopedisi**, (Çev. Bülent Peker-Nevzat Kıraç), Ümit Yayınları, Ankara.

Makaleler için de aynı sistematik izlenecektir.

d) Derleme yayınlar:

Metin içinde: (Çitci, 1998: xii)

Kaynakçada: Çitci, Oya (Der.) (1998), **20. Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek**, TODAİE, Ankara.

e) Yazarsız/kolektif yayınlar:

Metin içinde: (TODAİE, 1991: 101)

Kaynakçada: TODAİE (1991), **Kamu Yönetimi Araştırması–Genel Rapor**, TODAİE, Ankara.

f) İkincil kaynaktan yapılan alıntılar:

Metin içinde: (Erer, 1963: 219)

Kaynakçada: Erer, Tekin (1963), On Yıllık Mücadelesi, Ticaret Postası Matbaası, İstanbul'dan aktaran

Cem Eroğul, **Demokrat Parti (Tarihi ve İdeolojisi)**, AÜ SBF Yayın No: 294, Ankara 1970, s. 102.

g) Elektronik ortamdan yapılan yollamalar:

i) Alıntı bir yazarın eserinden yapılmış ise, metin içindeki yollamalar yazılı kaynaklardaki yöntemle yapılmalı; kaynakçada ise, yazar/yazarların soyadı, adı, yayım ya da gözden geçirilme tarihi, belgenin tam adı, açılı parantez içinde eksiksiz http ya da ftp adresi ile belgeye ulaşma tarihi, aşağıdaki örneğine uygun olarak verilmelidir.

Metin içinde: (Hiro, 1998)

Kaynakçada: Hiro, Philip (1988) "Politics Lebanon: Lebanese Voting Again", IPS World News, <http://www.oneworld.org/ips2> (10.02.2000).

ii) Alıntı doğrudan bir siteden yapılmış ise, metin içinde sitenin genel adresi, kaynakçada alt adresleri de kapsayan genel bağlantı adresi, bağlantı tarihi ile birlikte verilmelidir.

Metin içinde: (todaie.gov.tr, 1999)

Kaynakçada: <http://www.todaie.gov.tr/inshak/konferans.html> (10.11.1999).

h) Göndermeler dışındaki açıklamalar dipnot olarak ilgili sayfa altında belirtilmelidir.

8. Bilgisayar ortamında yazılmış makalelerin dört nüsha bilgisayar çıktısı, Microsoft Office 2003 şartlarında kopyalanmış ve dosya adı belirtilmiş bir Cd ile birlikte gönderilmelidir. Makalenin yaklaşık 100'er sözcükten oluşan Türkçe ve İngilizce özeti, yine İngilizce ve Türkçe olarak, dahil edileceği disiplin ya da alan ile işlediği konuyu doğrudan gösterecek 3-5 anahtar sözcük metne eklenmelidir.
9. Eserde yer alacak her türlü şekil, grafik, harita ve fotoğraflar bilgisayar ortamında hazırlanmalıdır.
10. Yazarlar, kısa mesleki öz geçmişlerini, iletişim adreslerini ve telefon/faks numaraları ile varsa e-posta adreslerini bildirmelidirler. Öz geçmiş bilgileri, yazarın kurum adresini, akademik ve/veya yönetsel unvanını, çalışma alanlarını içermeli ve yaklaşık 30-40 kelimeden oluşmalıdır.
11. Yayımlanan eserlerin sorumluluğu yazar(lar)a aittir. Yayımlanan veya yayımlanmayan eserler iade edilmez.
12. Dergiye gönderilen makaleler Yayın Kurulunca ön incelemeden geçirilmekte ve uygun bulunanlar hakemlere gönderilmektedir. Hakemlerden gelen raporlar doğrultusunda, makalenin basılmasına, yazardan rapor çerçevesinde düzeltme istenmesine ya da geri çevrilmesine karar verilmekte ve bu karar yazara bildirilmektedir. Basımı uygun bulunan makalelerin, derginin hangi sayısında yayımlanacağına Yayın Kurulu karar vermektedir. Yazar, bu karar konusunda da bilgilendirilmektedir.
13. Yazarlar Garanti Bankası K.Maraş Şubesi 118 6299841 nolu KSÜ Vakfı hesabına **Sosyal Bilimler Dergisi** açıklamasıyla KSÜ Personeli için 15 TL; Üniversite dışı başvuranlar için 30 TL yatırarak banka dekontunu eserlerine eklemiş olarak başvuru yapmalıdırlar.

ÖNEMLİ NOT: Yukarıdaki yazım kurallarına uymayan öneriler değerlendirmeye alınmayacaktır.

KSÜ SBD Yayın Komisyonu Başkanlığı
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü Aşar Kampusu-Kahramanmaraş
ksusbd@ksu.edu.tr

